

MAGYAR KÖZIGAZGATÁSTUDOMÁNYI INTÉZET
UNGARISCHES VERWALTUNGSWISSENSCHAFTLICHES
FORSCHUNGSINSTITUT

BUDAPEST, IV. PÁZMÁNY PÉTER-TÉR 1.

No. 35. szám.

DIREKTOR:
MAGYARY ZOLTÁN
IGAZGATÓ.

GAZDASÁGI KÖZIGAZGATÁS

A NÉMET NEMZETI SZOCIALIZMUS RENDSZERÉBEN

IRTA

NAGY KÁROLY

BUDAPEST, 1941.

TARTALOM

	Oldal
Előszó: Magyary Zoltán.	5

I. fejezet.

ALAPVETÉS.

1. §. Liberalizmus, kapitalizmus, marxizmus, — nemzeti szocializmus.	7
2. §. Gazdasági önkormányzat.	14

II. fejezet.

A MUNKA ÖNKORMÁNYZATA.

3. §. Munkásmozgalom — Arbeitsfront.	18
4. §. Az Arbeitsfront kialakulása és szervezete.	26
5. §. Az új német munkatörvény.	29

III. fejezet.

KARTELLÖNKORMÁNYZAT.

6. §. Kényszerkartellek.	43
-------------------------------	----

IV. fejezet.

RENDI ÖNKORMÁNYZAT.

7. §. Általános jellemzés.	50
8. §. Rend, rendi állam, újrendiség.	51

1. A mezőgazdaság szervezete.

9. §. A közéletmezési rend (Reichsnährstand) kialakulása.	54
10. §. A közéletmezési rend felépítése.	57
11. §. A közéletmezési rend, mint nyilvános önkormányzati testület.	61

	Oldal
12. §. A közlelmezési rend és a neki alárendelt piacszabályozó szövetségek piacpolitikája.	63
13. §. A „Reichsstelle“-k tevékenysége.	78
14. §. Választott bíraskodás a mezőgazdaság rendjében.	83
15. §. A közlelmezési rend és az Arbeitsfront viszonya.	92

2. Az ipari gazdaság szervezete.

16. §. Történeti kialakulás.	94
17. §. Az ipari gazdaság szervezetének jelentősége és feladatai.	97
18. §. A kézművesség birodalmi csoportja.	100
19. §. A gyáripár birodalmi csoportja.	129
20. §. Az energiagazdaság birodalmi csoportja.	141
21. §. A bankok birodalmi csoportja.	142
22. §. A biztosításügy birodalmi csoportja.	147
23. §. A kereskedelem birodalmi csoportja.	149
24. §. A közlekedési szervezet.	156
25. §. Az ipar- és kereskedelmi kamarák.	158
26. §. A Birodalmi Gazdasági Kamara.	159
27. §. A német ipar- és kereskedelmi kamarák munkaközösége.	161
28. §. A gazdasági kamarák.	162
29. §. Az ipari gazdaság és a Deutsche Arbeitsfront viszonya.	164
30. §. Kulturális és szabad foglalkozások rendi szervezetei ...	165

V. fejezet.

ÁLLAMGAZDASÁG.

30. §. A német államgazdaság jellemzése.	173
---	-----

ELŐSZÓ.

A Harmadik Birodalom a 19. századi államot, amely a 20. század követelményeinek kielégítésére már nem képes, céltudatosan átszervezte az új feladatok megoldására alkalmas állammá. Az új állam lényege a végrehajtó hatalom vezető szerepének biztosítása, a törvényhozó hatalom addigi vezető szerepe helyett. Ezzel a közigazgatás a korábbi korlátoktól megszabadulva az eredményes működés legjobb feltételeit megszerezte, amivel fokozott felelősség jár együtt.

Az államra háruló új feladatok közt a legfontosabbak egyike a gazdasági élet irányítása és a gazdasági közigazgatás megfelelő kifejlesztése. Az új megoldások a liberális parlamentáris államokban, s így nálunk is ismert eddigi megoldásoknál sokkal fejlettebbek és változatosabbak. Megismerésük és tanulmányozásuk nem csak tudományos szempontból jár haszonnal, hanem szükséges a gyakorlati közigazgatás számára is, mert ugyanazokkal a feladatokkal áll szemben, mint amelyekre a német közigazgatásnak már új megoldásai vannak.

Ezek a szempontok indokolták ennek a munkának a kiadását. A mű az 1939. évben megindult háború előtti állapotot mutatja be. Minthogy azonban a nemzeti szocialista Németország tervszerűen alakította át az államot a legnagyobb teljesítményekre, a háború felkészülten találta, és rögtönzésekre nem volt szüksége. Ezért a nemzeti szocializmus gazdasági közigazgatásának rendszere ebben a műben már kialakultán megtalálható.

Budapest, 1941. február 21.

MAGYARY ZOLTÁN

I. FEJEZET.

Alapvetés.¹

1. §. Liberalizmus, kapitalizmus, marxizmus, — nemzeti szocializmus.

A XIX. század liberális áramlatai hihetetlen arányokban kibontakozó gazdasági-technikai fejlődés alapját vetették meg. A korlátlan szabad verseny egyre nagyobb érvényesüléshez s végül minden képzeletet felülmúló fellendüléshez juttatta a nagyvállalkozást, a kapitalizmust. Amilyen áldásos lehetett volna a kapitalizmus, olyan végzetes következményekkel járt. Kitermelt magának egy új társadalmi osztályt, a munkásságot, de ahelyett, hogy érdeméhez képest gondoskodott volna róla, éppen az ellenkezőjét tette: kizsákmányolta, nyomorúságba döntötte, a gép és a pénz rabszolgájává bilincselte e „negyedik rendet“, amely aztán természetesen vakon zászlója alá szegődött minden új áramlatnak, hogy lerázhassa magáról béklyóit és emberhez méltó sorsot küzdjön ki magának. E roppant társadalmi réteg jogos törekvéseit így a legkülönbözőbb irányzatok használták ki a maguk céljaira s alapjaiban reszkettették meg velük az egész művelt világ társadalmát.

Bármily óriási is a kapitalizmus technikai teljesítménye, a szabad teremtő-erő nem párosult szociális felelősségérzettel és ezért politikailag csődöt mondott. Ez a felelősségérzet csak ott volt meg bizonyos mértékben, ahol a vállalkozó üzemét mintegy patriarchális módon építette fel és vezette. Gyarapodás és bukás szempontjából így össze volt kötve munkásaival. Cselekvése itt még alá volt vetve egy természetes felelősségérzet normáinak. A korlátlan szabad verseny azonban egyre nagyobb és nagyobb számban tette tönkre a gyengébb vállalkozókat s egyre

¹ Midőn útjára bocsátom e munkát, köszönetemet fejezem ki a Mittel-europäischer Wirtschaftstag-nak azért, hogy közel két éven át lehetővé tette számomra az új Birodalom intézményeinek alapos tanulmányozását. Nagy hálaival tartozom továbbá két kedves professzoromnak, dr. Magvary Zoltán budapesti és dr. Ernst Rudolf Huber lipcei egyetemi tanárnak. E munka témájának gondolatát Magvary professzor úr előadásai vetették fel bennem és az ő állandó, szíves érdeklődése és hasznos útmutatása ösztönöztek a kidolgozásban. Huber professzor úr munkái, előadásai és iránytszabó utasításai tették viszont számomra lehetővé, hogy az új német gazdasági irodalom hatalmas tömkelegében biztosan eligazodhassam s az új rendszer állandó, valóban jellemző vonásait a többi közül kiemelhessem.

kisebb lett a fejlődés során azoknak a vállalkozóknak a száma, akiknek a kezében a termelőeszközök egyre fokozódó mértékben felhalmozódtak. A tőkének ez az „akkumulációja“, amely a legfontosabb gazdasági ágakban természetesen bekövetkezett, a korai liberalizmusból átvezetett a tulajdonképpeni kapitalizmus-hoz.

A klasszikus liberalizmus hitt egy olyan gazdasági rendszerben, melyben a közép és kisvállalkozók organikus egységbe kapcsolódva, a gazdasági élet „praestabilizált harmóniáját“ biztosítják. Azt, hogy a tőke a szabad verseny következményeképpen egyre kevesebb és kevesebb kézben halmozódik fel s hogy ebből kifolyólag az említett praestabilizált harmónia alapjaiban van veszélyeztetve, nem vette észre.

Az így kifejlődött kapitalista rendszerben aztán a gazdasági élet sorsa fölött többé nem a vállalkozó szabad és teremtő személysége határoz, hanem a felhalmozódott tőkének tiszta mechanikus ereje válik döntővé.

A személytelen és névtelen tőke lesz így a gazdasági élet hordozójává. A természeti javakban fennálló tulajdon helyébe, amely látható, megfogható, és mindig bizonyos nyilvános felelősség alatt áll, a láthatatlan, gyorsan mozgó, megfoghatatlan és ezért felelőtlen pénztőke lép. A gazdasági élet irányítása ezután a részvények és üzletrészek félhomályából történik; a tény, hogy egyik részvénytársaság egy másik részvényese lehet, fátyolt von a legfontosabb gazdasági összefüggések elé és a gazdasági felelősség meglévő utolsó fozslányát is kiküszöböli; a konszernnek, trösztök egyre több és több vállalkozást kapcsolnak össze s a kapitalista rendszer nem egy époly szomorú, mint nagyarányú szélhámosságát épen az anya- és leányvállalatoknak ez az áttekinthetetlen labirintus-szerű összefonódása tette lehetővé.

A kapitalista rendszerben a tőkésnek számra nézve meglehetősen kis csoportjának pusztán anyagi érdeke a gazdasági élet hajtóereje. S a *marxizmus* nem tett egyebet, mint átvette a liberalizmus érdekgazdasági rendjét s megfordította: nála a tőkésosztály gazdasági érdeke helyébe a munkásság gazdasági érdeke lép; felfogása szerint ez az önző gazdasági érdek az egyedüli társadalomalkotó tényező, egyéb kultúrértékek, mint pl. család, nemzet, haza, vallás, nem egyebek, mint pusztán ideológiai felépítmények, melyek álarca alatt a gazdasági érdek kíméletlen követése annál zavartalanabban történhetik. Az állam maga is nem más, mint holt készülék; eszköz az uralkodó osztályok kezében az elnyomottak tömegeinek megfélemezésére és kiuzsorázására. Ebből aztán levonja a politikai konkluziót a munkásság számára: neki kell kézbe kaparintania az állami apparátust, hogy annak segítségével aztán könnyörtelenül kiirthassa a burzsoáziát s megvalósíthassa a maga osztályuralmát. Mint látható, a kapitalizmus és marxizmus ugyanazon az alapon nyugszanak, csak épen ellenkező előjelű a működésük; szociáldemokratizmus, bolsevizmus és kapitalizmus csak legszélsőbb kinövésai ugyanannak az individualista és materialista liberalizmusnak.

Vizsgáljuk már most, mi jellemzi e mindmáig oly nagy szerepet játszó irányzatokkal szemben a német szocializmust, amely „nemzeti” szocializmusnak nevezi magát. Meg kell állapítani, hogy ez több alappal nevezhető épen szocializmusnak, mint a marxista szocializmus, mert míg az a társadalmi egyensúly megbontását, széthúzást, egyenetlenséget, sőt nem egyszer teljes pusztulást eredményez, addig ez valóban az összesség, a societas érdekét tartja szem előtt, a nemzet egységéből indul ki és az ellentétet a birtokos és birtoktalan, vállalkozó és munkás, városi és vidéki között kiküszöbölni igyekszik. Mindazokat a tényezőket ki akarja kapcsolni a népi életből, amelyek harmóniáját megzavarhatják s a kapitalizmus és marxizmus érdekgazdasága helyébe a népi gazdaságot helyezi. Itt a nép a gazdasági történéshordozója, ott ez ki van zárva, mert sem a kapitalizmus, sem a marxizmus nem ismeri a népet, csak az egyént, illetőleg a kollektivizált társadalmat. Itt épen a népi egység az, amely az érdeellentéteket áthidalja, vagy kiküszöböli s minthogy így ez a szocializmus a nemzetre, mint egységre és egészre támaszkodik, azért találó a neve: *Nationalsocialismus*.

A szocializmus első sorban megújított szellemi magatartás kell, hogy legyen a gazdasággal szemben. Minden terv és reform a gazdasági rendszerben pusztán technikai és lényegtelen változtatás marad, ha csak hordozója nem egy új gazdasági etika. Semmi sem veszedelmesebb, mint ha az érdekgazdaság szocialista jelszavakat és formákat sajátít ki a maga számára s ezekkel leplezi saját magát. A marxizmus pl. egy egész évszázadon át lehetetlenné tette az igazi szocializmus megvalósulását, mert ennek külső formáit a maga számára lekötötte és ezáltal mindent diszkreditált, ami igazi szocializmushoz vezetett volna. A régi munkáspártokban és szakszervezetekben rengeteg igazi szocializmus találkozott anélkül, hogy a jóindulatú munkástömegek észrevették volna, hogy vezetőik tulajdonképpen csak egy mindent összebonyolító érdekgazdaság zászlóvivői, akik félrevezetik őket, csakhogy maguk halászhasanak az előidézett zavarokban.

Ma is fennforog, mégpedig nagymértékben a veszély, hogy a régi érdekek az új német rendszer szocialista formáiban ismét érvényre jutnak és az igazi szocializmus kifejlődését meggátolják. „Ha a nép ideája nem áll sérthetetlenül az egyéni érdekek felett, akkor nem lehetséges ez az igazi szocializmus, bármennyien is beszélnek naponta róla”. (Huber.)

A marxizmus főfeladatának tekinti a „szocializálást”, ami alatt a termelő-javak expropriációját, a magántulajdonból a köztulajdonba való vételét érti. Az orosz bolsevizmus, amely a proletárdiktatúra tisztítóüzén át akar elvezetni a teljes kommunizmus paradicsomába, ahol — mint Marx mondja — „maga az emberi természet is átalakul, a munka nélkülözhetetlen életszükségletté válik és a gazdaság kútjai bővebben folynak”, szomorú képét mutatja a szocializálás megvalósulásának. Minthogy nem számol az emberi természet legelemibb lélektani törvényeivel,

szükségképen újabb bizonyosságát szolgáltatja annak, amit már az utópista szocialisták számtalan kísérlete Platontól kezdve Owen, Cabet, Proudhon, Fourier és Waitlinton át a legújabb időkig oly sokszor beigazolt, hogy t. i. gazdasági alapokon ideális kommunizmus megvalósítása a lehetetlenségek világába tartozik. Emellett aztán Marx politikai tanításának s a „terreur“ elvének kíméletlen alkalmazása révén kialakult rémuralom láthatólag inkább a társadalmi élet pokla, mint a beharangozott „paradicsom“ felé vezet.

Milyen álláspontra helyezkedik már most ezzel szemben a német szocializmus? Ez nem akarja kisajátítani a termelőjavakat, mint a marxizmus, hanem ellenkezőleg: éppen a magántulajdonra építi fel a maga rendszerét. Csakhogy ez a magántulajdon már nem azonos a liberális világszemlélet magántulajdon-fogalmával.

Magántulajdon — liberális értelemben véve — korlátlan s a jog által biztosított rendelkezési képességet jelent a tulajdonos számára öröklés, vásárlás, vagy egyéb jogos úton szerzett javai felett. A jog egyes ágai szabnak ugyan bizonyos korlátokat a tulajdonjog gyakorlása elé, ezek azonban nem mennek túl azon az általános elven, hogy a tulajdonosnak joga gyakorlása közben mások jogos érdekeit sértenie és a közrendet háborítani nem szabad. E nagyon is tág korlátokon belül a tulajdonos azt tehet javaival, amit akar: eladhatja, bérbeadhatja, átörökítheti, rendeltetésüknek meg nem felelő módon használhatja, sőt meg is semmisítheti őket, minderről senkivel szemben és semmiféle felelősséggel nem tartozik. Ebben nyilvánul meg a liberális tulajdon-fogalomnak kötelezettség- s felelősségnélküli jellege.

Épen ez ellen a túlságosan és károsan szabadelvű jelleg ellen fordul a német nemzeti szocialista rendszer, amikor a tulajdon fogalmát úgy határozza meg, hogy az magántulajdon ugyan, s mint ilyen, teljesen az egyén rendelkezési körében van, de a gyakorlást illetőleg a liberális felfogásban is érvényesülő korlátozásokhoz hozzáfűződik még egy rendkívül fontos elv, amelynek érvényesülése fölött féltő gonddal őrködik az állami rend: a nép és az állam iránti felelősség elve. A tulajdonos tehát nemcsak mások jogos érdekeinek megsértésétől s a közrend háborításától köteles tartózkodni joga gyakorlása közben, hanem e korlátozás mellett ott van egy sokkal fontosabb pozitív követelmény, t. i. köteles birtokát úgy kezelni, hogy az megfeleljen a nép és az állam érdekeinek. A tulajdont tehát nem egyedül a törvényes szerzőmód alapítja meg, hanem ehhez szükséges kellék még a tulajdon legitim használata is. A nemzeti szocializmus nem szünteti meg ezzel a magántulajdont, hanem pusztán az annak kezelésében megnyilvánuló s káros egyéni önkényt teszi lehetetlenné s annak helyébe a népközösséggel szemben fennálló felelősség elvét helyezi. Mint E. R. Huber mondja: „Daher vernichtet er den selbstherrlichen, satten Besitzbürger, der sein Eigentum als bloßes Genußobjekt, und nicht als Aufgabe betrachtet.“ Ez a felfogás mindenütt szigorúan érvényesül az új gazdasági rendben: kisajátításnak pl. nemcsak azokban az esetekben van helye, amelyekben valamely magánbirtok egy állami, vagy egyéb nyilvános vál-

lalkozás számára nélkülözhetetlen, hanem akkor is, és pedig kárterítés nélkül, ha a tulajdonos eme nyilvános felelősségének figyelmen kívül hagyásával kezeli birtokát.

A tulajdonjog fogalma ezzel a magánjog világából a közjog világába került; eme nemzeti szocialista tulajdonfogalmat meghatározni már nem annyira a magánjognak, mint inkább az alkotmányjognak a feladata. A korábbi törvényhozásban a BGB. 903. §-a adta a magántulajdon előbb kifejtett liberális meghatározását. A weimári alkotmány már kísérleteket mutat fel arra, hogy a tulajdont, mint a szociális és nemzeti élet alapformáját állítsa oda. Bár a fogalom meghatározást ez is a magánjognak engedi át, mégis a magántulajdon nyilvánjogi jellegének több helyen kifejezést ad. Így 153. §-ának 3. bekezdésében kimondja, hogy: „Tulajdon kötelez. Használata egyúttal a közjóra irányuló szolgálat is kell, hogy legyen.“ 155. §-ának 3. bekezdésében pedig: „A föld megművelése és kihasználása a közösséggel szemben fennálló kötelessége a földtulajdonosnak.“ Az akkori liberális és marxista szemléletű kormányzat azonban époly kevésbé vette komolyan ezeket a nagyfontosságú kijelentéseket, mint ahogy a hasonló gondolkodású jogtudomány is kötelező erő nélküli szociális frázisoknak tekintette őket. A mai rendszerben azonban szociális valóssággá válnak e hosszú időn át semmibe sem vett elvek.

Az így vázolt tulajdonfogalom teljes mértékben rányomja bélyegét az új törvényhozásra; legélesebb és leghatározottabb körvonalakkal mégis az ú. n. *Reichserbhofgesetz*-ben domborodik ki, amely 1933. őszén a nemzetiszocialista kormányzat első hónapjaiban keletkezett.¹ Ez a törvény a parasztbirtokot teljesen kivonta a liberális gazdasági jog léköréből és olyan új beállításba helyezte, amelyben a közösségi célok szempontjai teljesen érvényre jutnak. Kimondja ugyanis ez a törvény, hogy minden mező- vagy erdőgazdaságilag kezelt földtulajdon, amely legalább egy „selbständige Ackernahrung“² nagyságát eléri, de 125 hektárnál nem nagyobb és „parasztképes“ német birtokos kezén van, örökbirtok. Ezeknek az örökbirtokoknak eladósodástól és szétforgácsolódástól mentesítve kell lenniök, hogy, mint a „Sippe“ öröksége, állandóan szabad parasztok kezében legyenek. Ezért örökösödés esetén az ilyen birtok teljes egészében száll át az örökösre. A birtok elidegenítése és adóssággal való megterhelése tiltva van, s a törvényben megállapított örökösödési jogot végrendeleti úton sem lehet kizárni vagy megváltoztatni. A törvény célja az, hogy a parasztságot, mint a „német nép vérforrását“ fenntartsa. Nyilvánvaló, hogy az ilyen földbirtok már nem a régi értelemben vett magántulajdon többé, a birtokos önkényes rendelkezési joga itt teljesen ki van küszöbölve, mert a birtokot a közösség érdeke, egy nyilvános politikai feladat terheli: egy erőteljes parasztság-

¹ Reichserbhofgesetz vom 29. 9. 1933. (RGBl. I. S. 685.)

² Selbständige Ackernahrung = oly nagyságú földbirtok megjelölése, amely egy család megélhetését biztosítja s annak valamennyi tagját foglalkoztatja anélkül, hogy idegen munkaerő igénybevételét tenné szükségessé. Nagysága tartományonként változó, Schleswig-Holsteinban pl.: 6–7 hold.

nak s ezzel az egész nép létének biztosítása. A birtokos nem szabad többé földje megmunkálásában sem, mert a parasztot, aki nem bizonyul képesnek arra, hogy gazdaságát rendesen kezelje és tartozásbeli kötelezettségeinek nem tesz eleget, holott ez lelkiismeretes gazdálkodás mellett lehetséges volna, megfosztják birtokától s olyat ültetnek helyébe, aki a ráháruló feladatoknak meg tud felelni. A lelkiismeretes gazdálkodás tehát a birtokos kötelessége a közösséggel szemben. Természetes, hogy ezzel kapcsolatban egész sereg nagyfontosságú feladat merült fel az állam számára, melyeknek megoldása feltétlenül szükséges ahhoz, hogy az örökbirtoktulajdonosok, tehát a parasztság meg is felelhessen kötelességének. Ilyen feladatok többek között — melyeknek megoldására azóta már nagyrészt megtörténtek a megfelelő törvényes intézkedések —, a régebben eladósodott birtokok tehermentesítése, egészséges telepítés, a mezőgazdasági és ipari termelés produktívításának fokozása, megfelelő árszabályozás stb.

Látható tehát mindebből, hogy a magántulajdon fogalma erős változáson ment át a nemzetiszocialista ideológiában és hogy ez messzeható következményekkel jár az egész gazdasági életre nézve. Egy másik ilyen fogalom, mely új, sajátos formát ölt a nemzetiszocializmusban, a közgazdaság fogalma. Mint ahogy a magántulajdon, úgy a magángazdaságot sem küszöböli ki ez a szocializmus a maga rendszeréből. Nem akarja bevezetni a kollektív gazdálkodást, ahol a magángazdaság felolvad a társadalomban s ez utóbbi lép fel mint a gazdasági élet egyedüli hordozója, de átalakítja azt a maga alapelvei szellemében. Számára a magángazdaság nem létezik olyan értelemben, hogy az azért magángazdaság, mert feltétlen függetlenséget igényel az állammal szemben és elhárít magától minden állami beavatkozást, mert minden közösségi érdektől függetlenül a maga és csakis a maga céljait akarja szolgálni. A magángazdaság fogalmába is beleviszi a néppel és az állammal szemben való felelősség momentumát. Ez a magángazdaság nem szabad gazdaság, ha a szabadság az elszigetelt egyén önkényes és bármily irányú gazdasági tevékenységének lehetőségét jelenti; ez kötött gazdaság, kötve a nép és az állam élettörvénye által.

Minthogy így a magángazdaság sajátos, a liberális fogalmazástól eltérő alakot ölt a szocialista rendszerben, s minthogy a közgazdaság nem egyéb, mint az állam területén élő egyesek magángazdaságainak összessége, a nemzetiszocialista közgazdaság is eltérő képet fog nyújtani a liberális közgazdaságtól. Igaz ugyan, hogy a liberális közgazdaság sem pusztán mechanikus összefüggése az egyesek magángazdaságainak, mert a magángazdaságok életfunkcióik révén szerves egységbe olvadnak a közgazdaságban, de ez a közgazdaság egyéb hajtóerőt, mint a pusztán egyéni érdeket, nem ismer; közgazdaság anélkül, hogy át volna hatva a „köz” tudatával. Gondoljunk csak a jövedelmezőség és a produktivitás ősi küzdelmére! Vajjon nem a rentabilitás szempontjai kerülnek-e ki győztesként a gazdasági mérlegelésből ebben a liberális közgazdaságban? És nem volna-e súlyos tévedés tagadni azt, hogy az állam, a nép, a közösség élettörvénye igen sok esetben éppen

azt követelné meg, hogy a jövedelmezőség szempontjai mellett a produktivitás motívumai is egyáltalán, vagy a meglévőnél nagyobb mértékben érvényesüljenek a termelésben? Sok esetben kétségkívül meg is van a termelőben a hajlandóság s a nemzeti öntudatból fakadó belátás arra, hogy a nemzet érdekei, ha kell, a jövedelmezőség kárára is figyelembe vétesse a termelésnél. Ezek az érdekek azonban csak egy emelkedett és a közgazdaság fölött álló nézőponthból láthatók a maguk határozott és tiszta körvonalakkal; az egyes vállalkozó — legyen bármennyire is öntudatos hazafi — túlságosan is mélyen benn van a gazdasági élet dzsungeljében ahhoz, hogy a fától meg tudja különböztetni az erdőt! Egyetlen a közgazdaság fölött álló tényező, mely a maga emelkedett nézőpontjából világosan megláthatja a gazdasági életben a nemzeti érdekek követelményeit, maga az állam. A nemzetszocialista berendezkedésben ezért az államra hárul a feladat, gondoskodni arról, hogy a gazdasági élet valójában egy egységes nemzeti lét alapjául szolgáló közgazdaság legyen. Az állam a nemzetiszocialista közgazdaság irányítója és rendezője; ő határozza meg belsőleg a közgazdaság egységes célját s ő alkotja meg külsőleg annak egységes rendjét.

Szembe kell állítani és meg kell különböztetni ezt a közgazdaságot az úgynevezett tervgazdaságtól, vagy legalább is attól a formájától, amely a mai orosz államszocializmusban valósult meg. Ez kikapcsolja az egyéni teremtőerőt a gazdasági élet vérkeringéséből; a központi hivatalok végeznek minden tervezést s e tervek felölelik a gazdasági élet minden ágát szinte a legapróbb mozzanatokig; minden teljesítmény előre ki van számítva s a cselekvő egyén minden kezdeményezési lehetőségétől megfosztott, pusztá eszköz a központi hatalom kezében. Itt van éppen az alapvető különbség a kettő között; a német szocializmus éppen az egyéni teremtőerőt akarja érvényre juttatni, természetesen a közösség szolgálatában. A nemzeti és állami élet igényei nem engedik meg, hogy a gazdasági cselekvés önkényesen és egységes irányítás nélkül történjék, ellenkezőleg, a közösség érdekei megkövetelik, hogy a gazdasági élet alapelvei egységes és határozott szabályozást nyerjenek. Az alapvető és irányadó kérdésekben az államnak kell döntenie, mert a döntéseken alapuló gazdasági cselekvés a gazdasági kereteken túlmenőleg a nemzet egységére és az állami létre elhatározó fontossággal bír. Gazdasági politikát bizonyos fokban minden állam és minden korban űzött, fontos azonban az, hogy ez a politika egyöntetű, minden vonatkozásában egységes harmóniába olvadó legyen. Megengedhetetlen, hogy a különböző gazdasági minisztériumok ellentétes gazdasági politikát űzzenek, mint az régebben történt, amikor a munkaügyi miniszter bér-, a közlekedésügyi miniszter vám-, a földművelésügyi miniszter ár- s a pénzügyminiszter kamatpolitikája egymással homlokegyenest ellenkező vonásokat mutattak fel.

Ma mindezek a gazdaságpolitikai ágak egymás figyelembevételével működnek, illetve kell, hogy működjenek s ennek biztosítója az, hogy mindannyian ugyanazokon az alapokon állnak; ezeket az alapelveket pedig egységesen és tervszerűen az állam

szabja meg. Ebben az értelemben véve, mint az államtól tervszerűen vezetett közgazdaság, nevezhető a mai német gazdasági élet — tervgazdálkodásnak.

A nemzetiszocialista állam — mint Carl Schmitt mondja — totális állam és ez a totalitás nem korlátozódik a nép szellemi áthatására, hanem átítatja a gazdasági életet is a maga szellemével, megköveteli, hogy a közgazdaság állami vezetésnek rendelje alá magát, s gazdaságpolitikai intézkedéseivel gondoskodik arról, hogy ez az állami irányítás tényleg állandóan érvényesüljön is. Természetesen nem kerülhető el, hogy bizonyos gazdasági ágakban, amelyek a nép és az állam politikai létére nézve rendkívüli jelentőséggel bírnak, egy saját állami gazdaságot hozzon létre. Ez azonban távolról sem jelenti azt, hogy az egész gazdasági élet az államgazdaság formáját ölti magára és hogy az egyéni iniciativa, a magángazdaság kiküszöbölődik. A nemzetiszocialista állam nem akarja az egyéni élet megsemmisítését, hanem éppen a személyes képességek kifejtését tűzi ki céljául az előbb említett állami irányítás keretein belül.

2. §. Gazdasági önkormányzat.

A forma, amelyben a nemzetiszocialista rendszer a gazdasági életet a maga képére alkotja s a népközösség, a nemzeti élet érdekeinek megfelelően alakítja: a *gazdasági önkormányzat* formája. A gazdasági önkormányzat gondolata nem új; már Bismarck korában történtek kísérletek megvalósítására. A háború után ismét felmerült a gondolat, hogy a vállalkozókat önkormányzati alapon szervezett testületekbe tömörítsék, mindezek a kísérletek azonban hajótörést szenvedtek. A nemzetiszocialista kísérlet sorrendben a harmadik, amely egy, az államba szervesen belekapcsolódó közgazdasági testet akar kiépíteni, de úgy, hogy a közgazdaság sajátos törvényei érvényesülhessenek s a vállalkozói tevékenység megfelelő határokon belül szabad teret nyerjen. Az állam pusztán a legfelsőbb vezetésre korlátozza itt működését s a tulajdonképeni gazdasági, vállalkozói tevékenységbe nem avatkozik. Ez a gazdasági önkormányzat különbözik mind az államkapitalizmustól, mind az államszocializmustól. Az államkapitalizmusban az állam maga lép a gazdasági cselekvés terére; mint magánjogi személy, maga vállalkozik s konkurrenciát csinál saját állampolgárainak azzal a céllal, hogy az állampénztárt minél alaposabban megtölthesse. Míg ebben az esetben a gazdasági élet törvényei szabadon érvényesülnek állammal és magánvállalkozóval szemben, addig az államszocializmusban éppen ezeket a gazdasági törvényeket függeszti fel az állam, amikor monopóliumhelyzetet biztosít magának egyik, vagy másik gazdasági ágban s ezzel természetesen minden vele való versenyt eleve kizár. Mint ahogy az államkapitalizmusban sem föltétlenül elítélendő az állam célja — hiszen az állami jövedelmek növekedése az adóterhek csökkentését s ezzel a köz javát jelenti —, úgy az utóbbi esetben is a közérdek

vezeti az államot, amikor pl. elsőrendű közszükségleti cikkek árusítását állami monopóliummá teszi, hogy ezzel az esetleges spekulációt kizárja s a szükséglet zavartalan fedezését biztosítsa, ami mellett nem egy esetben az előbb említett közvetve közérdekű pénzügyi cél is szerepet játszik. Mindezeknek az állami rendszerbályoknak — melyek kétségtelenül gazdasági jelleget hordanak magukon — üdvös, vagy kevésbé hasznos volta legtöbbszörre az alkalmazás helyétől, idejétől s főképpen mérvétől függ; a nemzeti-szocialista berendezkedés lehetőleg elkerüli igénybevételüket, viszont annál nagyobb buzgalommal dolgozik az egyes gazdasági ágak önkormányzati testületeinek az előbb említett szellemben való kiépítésén.

Ez a gazdasági önkormányzat a gazdasági élet zárt rendjét akarja létrehozni s e törekvésében céltudatos szervezési rendszerbályok az eszközei, melyek mögött az állam kényszerhatalma és felügyeleti joga áll. Ellentétben áll mind a szabálynélküli anarchizmussal, mind a bürokratikus és központosító államszocializmussal. Fő tényezői a vállalkozó és a munkás, mint a gazdasági élet alappillérei, azonban az állam nyilvános elismerése és vezetése alatt.

Az önkormányzati gondolat a középkor rendi tagozódásából ered. Az abszolutizmus ártott ugyan ezeknek az önálló testületi alakulatoknak, de teljesen meg nem semmisíthette őket. Az újkorban Freiherr Lorenz von Stein fejtette ki első ízben ezek alapján a községi önkormányzat gondolatát. E régi német önkormányzati fogalom lényege az, hogy a saját ügyek intézéséről egy önálló testület gondoskodik. Politikai szint nyer ez az önkormányzat azáltal, hogy a közösség iránti érdeklődést s a nyilvános felelősség tudatát a polgároknak fölkeleti és ébrentartja. Az önkormányzatnak ez a jelentősége a jogi pozitivizmus ideje alatt majdnem teljesen feledésbe merült; a pozitivizmus nem látott egyebet benne, mint az állami közigazgatás helyi megvalósulását s az önkormányzati ügyeket nem saját, hanem az államtól az önkormányzatra ruházott feladatoknak tekintette. Így ellentétben állt mind az önkormányzat történeti kifejlődésével, mind politikai jelentőségével. A német önkormányzat ugyanis nem állami közigazgatás, hanem önálló testület formájában kialakult saját közigazgatás. Emellett azonban természetes, hogy nem lehet független az állam politikai lététől és szervezetétől. Nem lehet idegen test az állami testben, állam az államban.

Az önkormányzat hordozói ezért az állam elismerésére szorulnak; az állam elismeri és megerősíti őket eredeti és természetes helyzetükben s ezzel szervesen beilleszti őket az állami jogrend egészébe; az eredeti és önálló önkormányzati jogot az állam ezzel mintegy formába önti, a saját képére alkotja. Megmaradnak az eredeti feladatok, de ezek a jövőben az állami élet égíse alatt nyerik megoldásukat, amellet az önkormányzati testület feladatköre nagymértékben bővül az államtól reábízott feladatokkal. Az önkormányzati működés praktikus megvalósulásában ezért kettős színezetű, állami és nem állami, aszerint, hogy éppen az államtól reábízott vagy pedig saját feladatok megoldásáról van szó.

Az önkormányzat hordozóját képező testület az állami elismerés révén nyilvánjogi jelleget ölt, a saját feladatok is közjogi jellegűek lesznek; az önkormányzati tevékenység kiemelkedik a magánjog köréből anélkül, hogy államivá válnék. Mint *E. R. Huber* mondja: „Az önkormányzat társasági formákat tételez fel, hogy az eredetileg résztvevőknek befolyása a gazdasági vezetésre biztosítva legyen.“ Ez azt jelenti, hogy a gazdaság hordozóiként szereplő alakulatoknak szociáljogilag felépített, a résztvevők önálló közakarátán nyugvó testületeknek kell lenniök. Különböznek ezek a testületek mind a magánjogi egyesülettől, mely nem más, mint az őt alkotó egyes személyeknek pusztán összessége, mind pedig a nyilvánjogi intézettől, amely csak technikailag és szervezésileg, nem pedig lényegében tér el az államtól. A magángazdaság társasági formaként a kereskedelmi társaságot veszi igénybe, ahol minden tag természetesen csak a saját egyéni hasznát nézi; ez a forma csak szervezett érdekgazdasághoz vezethet. Az államszocializmus a nyilvánjogi intézetet állítja céljai szolgálatába. A gazdasági önkormányzat ezzel szemben testületek kezébe helyezi a gazdasági tevékenységet, melyek a régi középkori testületi jog alapján épülnek fel. Jogtörténetileg tekintve a társaságilag szervezett magángazdaság a XIX. század liberalizmusának felel meg, az intézetileg szervezett államszocializmus az abszolút rendőrállam formáit építi tovább; a gazdasági önkormányzat a középkori rendi tagozódás elveit veszi alapul.

Az önkormányzati testületek, melyeken ilyenformán az egész gazdasági élet felépül, állami irányítás alatt állnak, amely irányítás nem korlátozódik a pusztán negatív ellenőrzésre, hanem valóságos, pozitív útmutató tevékenységet jelent. Az állami vezetés számára mindazok a rendszabályok rendelkezésre állnak, melyek szükségesek ahhoz, hogy az állam a maga gazdasági politikáját keresztülvigye, a közjólétet emelje és a közigazgatás jogszerűségét biztosítsa. Mint ilyen eszközök, a következők jöhetnek tekintetbe: a szabályzat jóváhagyása, a vezető testületi szervek megerősítése, törvényellenes és a közérdeket veszélyeztető testületi tevékenység megakadályozása, rendbüntetés kiszabása a köteleességüket elhanyagoló szervekkel szemben, szükség esetén kormánybiztos kinevezése, vagy a testület feloszlatása. Ez a széleskörű és átfogó állami vezetés azonban nem jelenti a testületek „államosítását“, mert ott is, ahol ez a vezetés irányadó és meghatározó jellegű, nem avatkozik a tulajdonképpeni és az önkormányzat rendelkezési körébe tartozó gazdasági kérdésekbe, hanem csak az átfogó és irányadó nagy gazdaságpolitikai kérdéseket dönti el.

E testületeket gyakran nem találja az állam már készen a gazdasági élet területének egyik, vagy másik mezején s ilyenkor kénytelen a kényszerszervezetek eszközéhez nyúlni. Ezt kétféle formában teheti; vagy kötelezi a meghatározott gazdasági ágban tevékenykedő egyéneket, hogy ilyen társasággá alakuljanak, vagy ha a társaság már fennáll, hogy abba belépjenek — itt tehát kifejezett belépésre vagy csatlakozásra van szükség —, vagy minden további nélkül kimondja, hogy az illető egyének egy kényszerszervezet tagjai, amely utóbbi esetben a kifejezett belépési, vagy csatlako-

zási nyilatkozat fölöslegessé válik. Belépési kötelezettség alapján keletkezett kényszertársulatok a szén- és káliszindikátusok, míg a rendi önkormányzat szervezete a kényszertársulás utóbbi, szigorúbb formájában alakult ki.

Milyen már most ezeknek az önkormányzati testületeknek a felépítése? Mint ahogy egy-egy korszak összes berendezései az illető kor világnézeti alapjainak képét hordják magukon, mint ahogy a liberális demokrata korszakban nem egyszer fölmerül az államnak, mint valamiféle kereskedelmi társaságnak a hasonlata, úgy ezek az önkormányzati testületek is az egész mai német életet átható ú. n. *Führerprinzip* elvének szellemében fejlődnek ki. E testületek vezetőit többnyire már nem a tagok választják, hanem az állam helyezi őket tisztjukbe s felelősségük is nem annyira a tagokkal, mint inkább az állami felügyelettel szemben áll fenn. A belső összetétel már nem az igazgató vagy előljáró és a tagok, hanem a vezér és követők viszonya jellemzi. Látszólag ez a vezéri elv a testületet intézetté változtatja, az önkormányzati igazgatást állami közigazgatássá. Azonban a különbség testület és intézet, önkormányzat és állami igazgatás között nem külső formai elvekben, hanem éppen a működés lényegében rejlik. Minthogy pedig ez a működés — az iránytadó, átfogó elvektől eltekintve — teljesen szabad és önálló, azért e testületek megmaradnak eredeti jellegükben; hogy a vezető személyt választják, vagy pedig az állam jelöli ki, az alapjában véve a felvett szempontból nem lényeges.

Éppen a gazdasági önkormányzat az, amiben a nemzeti szocializmus alapvető különbséget mutat fel a fasizmussal szemben. Az olasz gazdasági élet a fasizmus uralomrajutásáig liberális értelemben vett szabad gazdaság volt. A fasizmus által életrehívott korporatív rendszer azonban nem más, mint állami organizáció, amely a gazdasági tevékenység tervgazdasági szabályozására törekszik. Az önkormányzati gondolat a fasizmusban ismeretlen s mint ahogy itt községi önkormányzat sem létezik, úgy a gazdasági korporativizmus sem más, mint állami közigazgatás. Itt az állam — társadalom, az állami — magán kettős beosztása uralkodik, míg a német rendszert inkább az Ernst Forsthoff-tól kifejtett hármass beosztás jellemzi, amelyben az állam és az egyén között ott van a „nyilvános“-nak közbeeső területe, amely bár az államtól lényegileg különböző, de ennek politikailag alá van rendelve. A fasiszta szindikátusok és korporációk nem önkormányzattal felruházott testületek, hanem az állami közigazgatás szervei.

A gazdasági önkormányzat három különböző alakban jelenik meg: 1. a *munka önkormányzata*, mely a munkást, alkalmazottat és vállalkozót kapcsolja össze az úgynevezett Arbeitsfront keretén belül; 2. a *kartellönkormányzat*, mely a hasonló termelési ágak vállalkozóit tömöríti testületekbe, hogy ezek útján a termelést és a termelt cikkek elhelyezését szabályozza; 3. a *rendi önkormányzat*, amely ugyanazon gazdasági rend tagjainak közös érdekeit van hivatva előmozdítani, tehát a mezőgazdaság, ipar, kereskedelem stb. képviselőit foglalja külön-külön testületekbe.

II. FEJEZET.

A munka önkormányzata.

3. §. Munkásmozgalom — Arbeitsfront.

A kapitalizmus, különösen pedig a pénzkapitalizmus rengeteg zavart és nehézséget hozott mind a munkás, mind a vállalkozó életébe. Látszólag ugyan kedvez ez a rendszer a vállalkozónak, de csak látszólag. Mert a pénzember, akinek kezébe kerül a szó szoros értelmében vett vállalkozó élet fölött a hatalom, nem állít elő s új piacot teremt. Ez az igazi vállalkozó annál inkább lekerül a gazdasági élet mezejéről, minél nagyobb tömegekben s minél kevesebb pénztőkés kezében halmozódik fel a tőke. Az egyre bonyolultabbá váló gazdasági élet labirintusában mind nagyobb lehetőségek nyílnak az előtt a réteg előtt, amely a „business“ utáni hajszában, sajnos, igen sokszor nem nagyon tekint arra, hogy az eszközök, melyeket igénybevesz, törvényesek-e, vagy sem, annál kevésbé pedig arra, hogy becsületesek-e, vagy sem. Bármily éles szemmel őrködjék is itt az igazságszolgáltatás a társadalom rendje fölött, végeredményben képtelen arra, hogy a gazdasági rend végtelen összevisszaságát, kuszált hálózatát áttekinthesse s minden visszaélést megérdemelt büntetéshez juttasson. Mindezek a visszaélések pedig a becsületes eszközökkel dolgozó vállalkozók kárára, nem egyszer tönkretételre vezetnek. A marxizmus a maga akkumulációs elméletével rámutatott arra, hogy a proletáriátus színyonalára s „válsági“, „elnyomorodási“ s többi elméleteivel együtt nagyon ügyesen és nagyon lelküismeretlenül állította ezt a körülményt is propagandisztikus céljainak szolgálatába.

Ha ártott a kapitalizmus a vállalkozónak, úgy még többet ártott a munkásnak. Tönkretette a kézműipart s az önálló iparost. aki kétségkívül magasabb, jobban megalapozott és egészségesebb társadalmi nívón élt, a „proletár“-sorba taszította: a földművelő népből tömegeket szakított ki gyökerestől a vidéki élet szilárd talajából s őket is besorozta a maga gyökértelen proletár-hadseregébe, s mikor aztán előtte állt a kötelesség, egy új, szilárd szociális helyzetet biztosítani e hatalmas néprétegnek a társadalmi rendben, akkor nemcsak hogy meghátrált e feladat előtt, de balgamódra maga alatt fűrészelve a fát azt is megakadályozta, hogy az

ilyen irányú s az állam részéről keresztülvitt kísérletek célhoz vezessenek.

Franz Baader már 1835-ben a kor lényeges feladatának jelölte meg a proletár helyzetének megfelelő szabályozását a társadalmi rendben. Később *Bismarck* szociális törvényhozása arra törekedett, hogy a munkásság számára szilárd társadalmi alapot teremtsen. A vaskancellár a „munka katonáját” látta a munkásban s a munkásbiztosítást nem alamizsnának szánta, hanem mint olyat alkotta meg, amire a munkásnak közjogi alanyi joga van. Egy 1898. február 4-én kibocsátott császári rendelet az állam legfontosabb szociális feladatának ismeri el a munkás és a vállalkozó közötti béke helyreállítását s nyilvános munkásképviseletek felállítását ígerte meg, amelyek a munkások érdekeit megfelelő nyomatékkel képviselhetik. Az ezután következő időben azonban az állami szociálpolitika lemondott a társadalom szociális átrendezéséről s a munkásnak a meglévő liberális kapitalista renddel való kiengesztelését tűzte ki céljául, anélkül azonban, hogy a munkásságnak az őt megillető politikai súlyt megadta s egy újjáalkotott társadalmi rendben a neki megfelelő helyet biztosította volna. A munkaerő maradt továbbra is áru, melyet a munkaadó egy individuális munkaszerződésben megvesz a munkástól. A munkás ahelyett, hogy egy rendezett társadalmi egység tagjává lett volna, megmaradt a formátlan proletáriátus alkatrészének, mely így a népi egységből való kiteszítottságában nemzetközi alapon a nemzet ellen szervezkedett. Legalább is ott, ahol a marxizmusnak sikerült hatalmába kerítenie a tömegeket. Ez igyekezett a szakszervezeti gondolatot a maga számára kisajátítani és céljainak megfelelően félremagyarázni. Marxista értelmezésben a szakszervezet nem más, mint pusztá érdekszervezet; a munkások tömegszervezetei révén a munkaerő fölötti rendelkezés a szakszervezeti titkárok kezébe kerül s ezek határozzák meg, hogy milyen feltételek mellett dolgozzanak a munkások. E feltételek megállapításában pedig igen sokszor nem annyira a munkások érdeke, mint inkább pártpolitikai érdekek jönnek tekintetbe, ha pedig egyszer a munkásérdekek is szerepet játszanak, úgy ezek pusztán önmagukban és egyoldalúlag jönnek figyelembe s éppen a gazdaság egésze, meg a nemzeti érdekek azok a momentumok, amelyek soha sem kerülnek a mérleg serpenyőjébe. De hogyan is kerülhetnének, amikor alapelv az, hogy a szakszervezet osztályérdekeket képvisel és osztályharcnak az eszköze, mely osztályharc éppen a szembenálló osztály megsemmisítését célozza?

Míg így a marxista szakszervezetek egy egységes munkarend kialakítása szempontjából nem bírnak jelentőséggel, addig az ú. n. szabad szakszervezetek jelentős tevékenységet fejtettek ki ebben az irányban. Ezek a német munkásságot szervezett egységekbe foglalták, melyek a munkás és alkalmazott társadalmi helyzetének új tartalmat adtak; itt ismét egy nagyobb összesség szervező alkotórészének érezhette magát a munkás s a kikristályosodott szakszervezeti fegyelemben szilárd alapot nyerhetett egy később kialakuló egységes munkarend. A belső feszültség, amely ezeket a szakszervezeteket a marxista érdekgazdasággal s a szo-

ciáldemokráciával való viszonyukban jellemezte, tanúsága annak, hogy a német munkásmozgalom és a marxizmus között tátongó szakadék sohasem volt áthidalható. Minden kísérlet, mely a munkásságot, mint a társadalom szerves tagját akarta a társadalomba beépíteni, ebből a munkásmozgalomból indult ki. Ez a mozgalom erélyes, harcosszellemmel szállt síkra a munkásság érdekeiért, s talán éppen ezért sokszor meg nem érdemelt elítélésben részesült. Ha azonban egy öntudatos és életerős munkásrend fontos társadalmi jelentőségét belátjuk, úgy ennek harcias, küzdő szellemét sem szabad minden további nélkül elítélnünk.

A háború után úgy látszott, hogy az egységes munkarend rövidesen megvalósul. A szakszervezetek, mint a munkásság hivatalos képviselői állami elismerést nyertek s a vállalkozók és munkások közös frontba tömörültek az ú. n. „központi munkaközösségben”. Tervbevétték az együttes munkaigazolást, a kollektív bérmegállapítást s az ellentétes érdekek központi összeegyeztetését. Az alap itt már megvolt egy nyilvános munkarend kialakítására, a weimári köztársaság azonban megmaradt a kezdetnél. A központi munkaközösség felbomlott s a vállalkozók csakhamar visszatértek a kapitalista érdekgazdálkodás alapjaira, míg a szakszervezetek a „gazdasági demokrácia” új jelszavával törekedtek a szocializmust az autoritár állam helyett a pártkoalíciók ingadozó többségi akaratára felépíteni.

A német munkásmozgalmat el kell határolni mind a „rabszolga-felkelés”-től, mind a munkásgondozástól. Mint már *Sorel* megállapítja, a német munkásmozgalomnak semmi köze sincs a marxizmus e kedvenc gondolatához, az „örök rabszolga-felkelés”-hez, mely a történelem összes korszakain átvonuló jelenség. Rabszolga-felkelés alatt itt a gazdasági, kulturális és politikai jogoktól megfosztott legalacsonyabb osztály felkelése értendő az „urak” osztálya ellen; célja az anyagi javaknak az eddigi birtokosok kezéből az eddigi birtoktalanok tulajdonába való átvitele. A történelem bizonyosságul szolgál arra, hogy az ilyen „rabszolga-felkelések” legfeljebb a meglévő rend megzavarására, esetleg megsemmisítésére voltak csak képesek, de sohasem új, szilárd gazdasági rend kialakítására s ez különbözteti meg őket éppen a forradalomtól. A munkásmozgalom azonban, amint az a szabad szakszervezetekben kialakult, nem rablásra és pusztításra, hanem éppen a gazdasági élet új, jobb, egészségesebb rendjének kialakítására törekedett. A munkásgondozástól pedig az különbözteti meg ezt a munkásmozgalmat, hogy míg annak célja a gazdasági élet hibáinak orvoslása, a munkásnyomor enyhítése, hiányok pótlása, tehát a szociális bajok tüneteinek megszüntetése, addig a munkásmozgalom magát a kórokozót akarta kiküszöbölni, a munkásság életfeltételeit akarta megjavítani, életszínvonalát emelni s lehetővé tenni számára, hogy a saját erejéből hárítsa el a szociális nehézségeket, míg a felülről jövő nyilvános, vagy magángondozást elutasította, vagy legalább is nem megfelelőnek és nem elegendőnek tartotta. E felfogás szerint az állam csak támogathatja, előmozdíthatja a maga szociálpolitikájával a munkásságnak önsegítő tevékenységét, de nem pótolhatja azt, s maga Bismarck is ilyen támogató

s nem pótló jellegűeknek tekintette a maga szociális törvényeit. A munkásbiztosításban a dolgozó nép a saját tevékenységében kellett, hogy támogatásra találjon. Kár, hogy a létesített szociális intézményeknek egy új társadalmi renddé való kialakítása nem sikerült, így megmaradtak ezek a munkásgondozás eszközeinek s eredeti céljukat eltévesztették.

A nemzetiszocialista forradalom tűzte ki már most feladatául, hogy a termelés, a munka egységes rendjét megalkossa s a sok eddigi sikertelen kísérlet után a munkásnak az őt megillető helyet biztosítsa a társadalomban. A forma, amelyben az új rendszer a régi munkásmozgalmat a maga képére gyúrta s felépítette a maga új rendjét a régi szakszervezetekre, szövetségekre, az ú. n. Arbeitsfront.

Ennek feladata az eddigi szervezett osztályellentéteket kiküszöbölni s az egész német dolgozó népet a nemzeti szocialista állam szerves egységébe belekapcsolni. Mint Hitler kancelliár az Arbeitsfront első kongresszusán kifejtette, ennek célja az, hogy „a nép számára biztosítsa a győzelmet az osztály-, rendi- és magánérdekek fölött“.

A régi munkásmozgalommal, illetőleg a régi szakszervezeti szellemmel való éles ellentét abban nyilvánul meg, hogy az Arbeitsfrontban a munkaadók és munkavállalók szervezeteinek régi ellentétei kiküszöbölődnek. A munkaadók szövetségei önként mondták ki feloszlásukat, a munkásszakszervezeteket pedig 1934. májusában az első május elsejei munkaiünnep után kényszerrel oszlatta fel a birodalmi kormány. A hármas tagozódás fölé — munkás, alkalmazott, vállalkozó — így egy valamennyit átfogó egységes keret képződött az *Arbeitsfrontban*; „... die Arbeitsfront ist die Zusammenfassung aller im Wirtschaftsleben stehenden Menschen, ohne Unterschied ihrer wirtschaftlichen und sozialen Stellung“, mondja az 1935. évi november 27-i felhívás.¹

Az Arbeitsfront felállításával megszűnt az eddigi hivatási szövetségek keletkezésénél megnyilvánuló szövetkezési szabadság. Eddig semmiféle kényszer nem forgott fenn egy ilyen szövetség alakítására vagy fenntartására s állami elismerésre sem volt szükség. A szakszervezetek magánjogi formában alakultak ki teljesen önkéntes alapon, az Arbeitsfront ezzel szemben nyilvánjogi kényszerterület: keletkezése és fennállása törvényileg van szabályozva, tagjai bár nem közvetlen, de erős közvetett kényszer alapján tagok s feladatait nyilvános felelősség mellett és állami vezetés alatt látja el. Ilyen kényszerterület sokféle módon építhető fel. Olaszországban pl. szabadon alakíthatók ugyan továbbra is testületek, mint azelőtt, de ezek között ugyanabban a kerületben és ugyanazon hivatás keretén belül csak egy ilyen testület nyeri el a királyi elismerést s válik ezzel nyilvános szindikátussá. Kényszertagságról itt nincs szó, a szindikátusnak azonban joga van

¹ L. Aufruf vom 27. November 1935, an alle schaffenden Deutschen der Stirn und der Faust, unterzeichnet vom Leiter der DAF, dem Reichsarbeitsminister, dem Reichswirtschaftsminister und dem Beauftragten des Führers für Wirtschaftsfragen.

ugyanazon foglalkozási ághoz tartozó valamennyi egyént képviselni s tőlük járulékokat beszédni. Nyilvánvaló, hogy ilyenformán csak látszólag áll fenn a szabad testületalkotás joga, valójában itt is kényszerrel állunk szemben. Az Arbeitsfront az összes vállalkozókat és munkásokat „als politische Bürger“ akarja a nemzet szerves egységébe belekapcsolni s mint ilyen, bizonyos meghatározott irányú nevelő tevékenységet is fejt ki, csakúgy, mint az új rendszer valamennyi alakulata s hogy ezt sikerrel tehesse, nem lehet az egyesek szabad tetszésére bízni, hogy akarnak-e az Arbeitsfront kötelékébe tartozni, vagy sem.

Érdemes erre az ú. n. „politikai iskolázásra“ egy külön pillantást vetnünk, mely az új rendszer valamennyi formációjának programjában benn van, sőt fontos pontot képez. Mint *Hitler* azt *Mein Kampf*-jában kifejti, egy új rendszer csak akkor tud egy régit leküzdeni, ha azt nemcsak elnyomni, de helyettesíteni is képes. Ezért minden változtatásnak, melyet az új rendszer hoz, pozitívumnak kell lennie. A pusztá elnyomás csak mártírokat nevel a másik oldalon s ez a körülmény nem annyira a szembenálló tábor gyöngítésére, mint inkább erősítésére vezet. S ha a leküzendő rendszer világnézeti alapokon nyugszik, úgy nem elég ezt a világnézetet elvenni, illetőleg megnyilvánulási formáit eltüntetni, hanem egy új világnézetet kell helyébe építeni, ha egyáltalán maradandó sikert akar elérni az új berendezkedés. Ez a felfogás — melynek helyessége lélektanilag alig vonható kétségbe — rányomja bélyegét a III. Birodalom egész életére. Hogy egy példát vegyünk: nem egy korban s nem egy országban látjuk, hogy az uralkodó réteg éppen azzal a céllal, hogy uralmát biztosítsa, lehetetlenné teszi a nép nagy tömegei számára a politikai életben való részvételt, kizárja őket a politikai jogok gyakorlatából. Ma is, amikor pedig ezek az ú. n. politikai jogok úgyszólván valamennyi művelt államban általános elismerést és érvényesülést nyertek s a természetes és észszerű korlátozások mellett alkotmányi alapokon nyugszanak, nem egy helyen láthatók törekvések arra, hogy a megadott alkotmányi kereteken belül is lehető minimumra szorítsák az aktív politikai életben résztvevők számát. Népiesen szólva: megtiltják a politizálást. Érdekes az az álláspont, melyet ebben a kérdésben a nemzeti szocializmus elfoglal. Ez nemcsak hogy nem tiltja a politikai kérdésekkel való foglalkozást, de egyenesen előírja, kötelességgé teszi. Arra azonban nagy gondot fordít, hogy a kereteket és irányelveket általánosan kötelezőleg megszabja. Ezzel egyrészt egy értékes propagandisztikus eszközt nyer a maga ideológiájának a népi gondolatvilágban való elmélyítésére, másrészt pedig kizárja minden ellentétes irányú propaganda lehetőségét. Ennek eredménye pedig a nemzeti lét alapvető nagy kérdéseiről való bámulatosan egységes felfogás a nép legszélesebb rétegeiben is, amely egységnek a mai német rendszer nem egy gazdasági és szociális sikerét köszönheti.

S mint az új rendszer annyi más intézményének, úgy az Arbeitsfrontnak a munkaköre is e politikai — nevelő feladat körül csoportosul. Mint az 1933. november 27-i felhívás kifejti: „Das hohe Ziel der Arbeitsfront ist die Erziehung aller im Arbeitsleben

stehenden Deutschen zum nationalsozialistischen Staat und zur nationalsozialistischen Gesinnung". Az azelőtti foglalkozási szövetségek érdeklődésének homlokterében a munkabér állott s a vállalkozók csakúgy mindent megtettek a munkabér emelésére, mint a munkások annak emelésére. Az ellentétes irányú törekvések természetesen surlódásokhoz vezettek s hogy ezek a nézeteltérések milyen óriási károkat okozhatnak egy ország gazdasági életében, arra nézve bő felvilágosítással szolgálnak a sztrájkstatisztika adatai. Az Arbeitsfront feladatköréből a munkabér problémája ki van kapcsolva s ez egy más tényező, az ú. n. *Treuhänder der Arbeit* közbeiktatásával nyer megoldást. Az Arbeitsfront főfeladata a nevelés; az általános gazdasági oktatást és a szakiskolázást szélesebb alapokra helyezik és elmélyítik s az ehhez járuló politikai oktatás, melyre legalább is éppen olyan nagy gondot fordítanak, az előbbiekkal együtt teszi ki azt az oktató — nevelő munkát, melynek hordozója az Arbeitsfront.

A politikai nevelés így az iskola, ifjúsági szervezetek s pártalakulatok mellett a hivatási alapon szervezett Arbeitsfront feladatkörébe is belekapcsolódik s nem kevesebb jelentőséggel bír itt, mint amott. Először a hivatásában érzi az ember az élet keménységét, először itt van alkalma a gyakorlatban is meggyőződnie arról, hogy az egyéni érdekek különbözősége mennyire veszélyeztetheti a nemzeti egységet s hogy ez az egység mennyire fontos biztosítéka az összesség, a nép materiális és immateriális jólétének. Csak akkor alakul ki az állandó és öntudatos politikai magatartás, ha az iskola ideális légköréből az élet reális területére is elkíséri az egyént a politikai nevelés, az ott szerzett elméleti ismereteket praktikus alappal kiegészítve. Elsőrendű jelentőséggel bír ez a politikai nevelés éppen az ifjúság számára s különösen az Arbeitsdienst keretén belül. A munkaszolgálat, mely már önkéntes formájában is óriási méreteket öltött fejlődésében s melyet 1935. október 1-én általánosan kötelezővé tett a birodalmi kormány, nagy gyakorlati haszna mellett megmérhetetlen pedagógiai előnyökkel jár. Itt leomlanak a társadalmi választófalak, a szellemi munkás saját verejtéke-hullásán tanulja meg értékelni a testi munkát, míg a testi munkás szellemi látóköre nagymértékben bővül az iskolázott bajtársakkal való együttléttben. E kétségtelenül nagy értékű szociális nevelés mellett bőven nyílik itt alkalom az előbb említett politikai iskolázásra is.

Ha így az Arbeitsfront munkakörében elsőrendű helyet foglal is el a nevelés, emellett nem szabad megfeledkeznie a dolgozó rétegek szociális jólétéről sem. Különösen a gazdaságilag függő helyzetben levő munkásság az, melyet anyagi létfeltételeiben biztosítani kell. Főleg két irányban törekszik az új munkajog a munkásság életszínvonalának emelésére, az egyik a munkabérek megállapítása, a másik a szociális biztosítás.

A munkabérek meghatározása eredetileg az Arbeitsfront egyik legfontosabb tevékenységi körét jelentette volna, később azonban más formában nyert megoldást ez a kérdés. Az 1935. november 27-i felhívás még kifejezetten olyan szervezési formákat helyez

kilátásba,¹ amelyekben az üzem vezetője és a munkások befolyást nyerhetnek a munkafeltételek szabályozására. Hogy azonban az Arbeitsfront ennek a feladatnak megfelelhessen, el kell simítania, ki kell küszöbölnie az érdekellentéteket, melyek a vállalkozó és munkás között a bér, a munka díjazása szempontjából mindig fönnállottak. Nyilvánvaló, hogy a régi munkás és vállalkozói szövetségek, melyeket az 1933. május 2-i törvény az Arbeitsfrontba tömörített, korántsem voltak még áthatva attól a szellemtől, amely akkor is szem előtt tudja tartani a gazdasági és népi élet egészét beboltozó közös nemzeti érdekeket, ha az egyes ember életfeltételeinek megállapításáról, érdekeinek biztosításáról van szó. Éppen azért nem is voltak képesek a bérkérdés kielégítő szabályozására, az egyéni érdekviszonyoknak az összesség, a köz érdekének szemeltartásával való harmónikus rendezésére. Ezért az 1933. május 19-i törvény — bár csak átmeneti időre — a Treuhänder der Arbeit személyét, mint állami szervet iktatta be, akinek kötelességévé tette a munkafeltételeknek az Arbeitsfront helyett való szabályozását. Ez az eredetileg átmenetinek szánt rendezés azonban később véglegesítést nyert s ezzel az állam vállalta magára a dolgozó rétegek érdekellentéteinek kiegyenlítését. Jelenleg tehát ennek a Treuhänder der Arbeit-nek a feladata, hogy mint állami szerv a gazdasági és politikai élet követelményeit szemeltartsa s a munkafeltételeket az átfogó, nagy nemzeti érdekek állandó érvényesülése mellett meghatározza. Az Arbeitsfront így kétségtelenül sok testületi huzavonától szabadult meg, amelyek csak megnehezítették volna számára fontos nevelő és szociális szerepének betöltését, annak az egységes harmóniának kialakítását, amelybe a sokszor nagyon is ellentétes érdekű vállalkozói és munkásrétegeket egybefoglalni az Arbeitsfront hivatva van.

A munkaviszonyok szabályozása tehát nem a gazdasági önkormányzat, a testületek feladata többé, hanem az állam gazdasági feladatkörébe került. Az állam írja elő a munkafeltételeket egységes, legfőbb irányelvek szerint: a munkabér megszabása így ma az állami tervgazdálkodás egy részét képezi. Alapvető különbség áll fenn az új és a régi berendezkedés között a munkabért meghatározó normák jogi természetét illetőleg. A korábbi bérszerződések, mint magánjogi alapon keletkezett érdekközösségek egymással való megállapodásai természetesen a magánjog világába tartoztak. A mai munkabérszabályozások, ezzel ellentétben, mint a Treuhänder der Arbeit, tehát egy állami szerv rendelkezései, a közigazgatási, tágabban a közjog körébe vágnak. Fontos ez a munkabér-szabályok betartása szempontjából. Mihelyt valamely munkaviszony a Treuhänder der Arbeit által szabályozva van, az Arbeitsfront valamennyi tagja köteles magát ahhoz tartani,

¹ Az 1933. nov. 27-i felhívás szerint: „Nach dem Willen unseres Führers, Adolf Hitler, ist die deutsche Arbeitsfront nicht die Stätte, wo die materiellen Fragen des täglichen Arbeitslebens entschieden, die natürlichen Unterschiede der Interessen der einzelnen Arbeitsmenschen aufeinander abgestimmt werden. Für die Regelung der Arbeitsbedingungen werden in kurzer Zeit Formen geschaffen werden, die dem Führer und der Gefolgschaft eines Betriebes die Stellung zuweisen, die die nationalsozialistische Weltanschauung vorschreibt“.

mégpedig nemcsak magánjogi, de közjogi kötelező erő alapján. Bérviszály, sztrájk, kizárás eleve ki van küszöbölve, amely körülmény nem egy megrázkódtatás veszélyétől szabadítja meg a gazdasági életet.

Az Arbeitsfront tevékenységének tárgyalásánál nem szabad megfeledkeznünk az Arbeitsfront kebelében megalakított *Kraft durch Freude* nemzetiszocialista közösség működéséről. Ennek célja előmozdítani azt, hogy a dolgozó nép minél nagyobb mértékben részesüljön a német tudomány, művészet kincseinek s a különböző német vidékek tájszépségeinek élvezetében. Különösen a nyári időszakban lépten-nyomon találkozik az ember nagy csoportokkal, melyeket a *Kraft durch Freude* hozott rendszeren a birodalom egyik csücskéből a másikba s akik ilyen két-háromhetes társasutazások keretében hihetetlenül kedvezményes feltételek mellett bejárhatják az egész országot s alaposan megismerhetik annak összes táji, kulturális és művészeti értékeit. Ezeknél az utazásoknál nagymértékben érvényesül a társadalmi válaszfalak lebontására és kiküszöbölésére való törekvés, ami különben az egész mai német életet általában jellemzi: amellet elgondolható az ilyen akciók óriási jelentősége egy országban, ahol az egyes tartományok népei évszázadokon át teljes elkülönültségben éltek s ahol ma is nagyon sok nyelvjárásbeli, vallási, testi- és lelkialkatbeli különbség választja el egymástól a régi germán törzsek mai leszármazottjait. A „plattdeutsch“, szász, bajor stb. nyelvjárások között nem sokkal kisebb a különbség megértés és megértetés szempontjából, mint két idegen nyelv között s a földművelő lakosság nem nagyon mozdult ki azelőtt saját határai közül: a *Kraft durch Freude*, mely a legkülönbözőbb társadalmi és népi rétegekhez tartozó egyéneket hoz össze, az általános művelődés előmozdítása mellett nagymértékben játszik közre a nemzeti érzés a saját nemzeti nagyság tudatának fölkeltésében és ébrentartásában, ami viszont a népi egység kialakításában nem lebecsülendő tényező.

Igen nagyfontosságú tevékenységet fejt ki az Arbeitsfront egy másik irányban is, t. i. nem engedi, hogy a saját hibájukon kívül munkanélkülivé vált egyének a dolgozó munkás életműívójáról a nyomorba süllyedjenek. Ha valaki önhibáján kívül elveszítette keresetét, nyomban elnyeri az Arbeitsfront pénzbeli támogatását s kap annyit, hogy abból tisztességesen fenntarthatja magát és családját. Mindez természetesen a dolgozók terhére történik — a levonások sokszor 20—30 % körül mozognak a legalacsonyabb bércsoportnál is —, de ezeket a járulékokat észrevehetően szívesen fizeti meg a munkás, mert egyrészt még mindig marad annyi, hogy egy meglehetősen magas életszínvonal biztosítva van számára, másrészt pedig közvetlenül meggyőződött arról, hogy ha munka nélkül marad, akkor órála is megfelelően gondoskodik az Arbeitsfront mindaddig, míg ismét munkához jut. Aki ismeri a nyomornak az emberi értékekre, éspedig mind testi, mind szellemi — erkölcsi téren kifejtett pusztító hatását, az föltétlenül magasra fogja értékelni az Arbeitsfrontnak ezt a szociális biztosítás terén kifejtett tevékenységét.

4. §. Az Arbeitsfront kialakulása és szervezete.

A szakszervezetek működésének beszüntetésével előállott szervezeti hézagokat részben a már említett és a továbbiakban tüzetesen ismertetendő Treuhänder der Arbeit beiktatásával, részben az 1933. május 10-én létrehozott Deutsche Arbeitsfront kiépítésével igyekezett kitölteni a nemzeti szocialista kormány. A birodalom egész területére kinevezett tizennégy Treuhänder der Arbeit feladata lett a „munka békéjének“ biztosítása: a fennálló tarifaszervezetek továbbra is érvényben maradtak, bérharcok folytatását betiltották, s ahol mégis bekövetkezett a munkabéke megzavarása, ott a teljhatalommal felruházott Treuhänder der Arbeit lépett közbe kíméletlen szigorral. A dolgozó népről való szociális gondoskodást átvette a Deutsche Arbeitsfront, mely az osztályharc gyökeres kiküszöbölése céljából mind a munkavállalókat, mind a munkaadókat a maga kereteibe foglalta.

A Deutsche Arbeitsfront először egyesületi alapon jött létre, amit megkívánt a régóta fennálló egyesületi szervezetek átvétele és beolvasztása. Megalkották a Német Munkások Általános Szövetségét¹ 14 alszövetséggel és a Német Alkalmazottak Általános Szövetségét² 8 alszövetséggel és ezekhez csatolták a már régebben fennálló Kézműipari Általános Szövetséget³ és a Német Munkaadó-szövetségek Egyesülését.⁴

Mintthogy azonban fennforgott az a veszély, hogy ezek a szövetségek most már nemzeti szocialista előjellel ellátva annál élénkebb osztályharcba fognak, azért rövid idő múlva elhatározta a kormány az Arbeitsfrontnak üzemszervezeti alapon való átalakítását. Ez az átszervezés 1934. január 25-én ment végbe s az új szervezés értelmében az Arbeitsfront 18 birodalmi üzemműködésre tagozódik, a birodalmi üzemműködés alsóbb tagozatai pedig a pártszervezet mintájára a Gaubetriebsgemeinschaft és Kreisbetriebsgemeinschaft: ez utóbbinak keretén belül a legalsóbb tagozatok az egyes helységekben szervezett csoportok, blokkok és sejtek. A 18 birodalmi üzemműködésre (Reichsbetriebsgemeinschaft) való felosztás szakszerű alapon történt, az egyes üzemműködés megjelölései: Nahrung und Genuss, Textil, Bekleidung, Bau, Holz, Metall, Chemie, Druck, Papier, Verkehr und öffentliche Betriebe, Bergbau, Banken und Versicherungen, freie Berufe, Landwirtschaft, Leder, Stein und Erde, Handel, Handwerk.⁵

A birodalmi kancellárnak 1934. október 24-én kiadott rendelete a Deutsche Arbeitsfront-ot az NSDAP tagozata gyanánt ismerte el és ezzel — a párt és az állam egységéről szóló törvény értelmében — szervesen beépítette az új állam szervezetébe.

¹ Gesamtverband deutscher Arbeiter.

² Gesamtverband deutscher Angestellter.

³ Gesamtverband des deutschen Handwerks.

⁴ Vereinigung deutscher Arbeitgeberverbände.

⁵ A gyakorlati szükségesség csakhamar megkívánta a „Druck“ és „Papier“ birodalmi üzemműködések egybekapcsolását, ami 1937. augusztusában a DAF. vezetőjének rendeletére be is következett.

Az Arbeitsfront élén — birodalmi vezetői minőségben — az NSDAP birodalmi szervezési főnöke áll. Az ő közvetlen rendelkezése alatt álló birodalmi vezetőség az NSDAP öt szervezési főhivatalán¹ kívül a hivatalok egész tömegét foglalja magában, melyek öt csoportra vannak felosztva: e csoportok megjelölései arra a közelebbi célra vetnek fényt, melyet az egyes csoportokba tartozó hivatalok szolgálnak. E csoportok:

a) „A szociális béke biztosítása.” Ide tartoznak a „Jugendamt”, „Frauenamt”, „Sozialamt” és az „Amt für soziale Selbstverantwortung”, mely utóbbi a későbbiekben ismertetendő lipcei megállapodás és a bückebergi egyezmény végrehajtására szolgál. Ide tartoznak továbbá a DAF jogi tanácsadó szervei, melyek közül jelenleg 372 működik. A munkaügyi bíróságok előtt perbeli meghatalmazottakként általában csak e jogi tanácsadó szervek vezetői vagy alkalmazottai, avagy olyan ügyvédek szerepelhetnek, akiket a DAF erre külön felhatalmaz. Ha a felet nem a DAF megbízottja képviseli, úgy a munkaügyi bíróság elnöke is jelölhet ki ugyan alkalmas személyt a fél képviselőtére, de a kijelölésben kötve van a birodalmi munkaügyi miniszter által kibocsátott előírásokhoz. A jogi tanácsadó szervek feladata az ellentétek lehető kiegyenlítése és a felmerült ügyeknek egyeztetés útján való elintézése. Működésük mérvét mutatja az a tény, hogy 1935-ben 264.000-en fordultak hozzájuk s az eseteknek csak 5 %-a került a munkaügyi bíróságok elé döntésre.

b) „Az életszínvonal emelése.” Ide tartozik az „Amt für Berufserziehung und Betriebsführung”, amelynek szakiskolák felállítása és tanfolyamok rendezése a feladata, s amely hivatási tanácsadó szervként is szerepel, továbbá az „Amt für Volksgesundheit”, a „Heimstättenamt zur Errichtung und Förderung für Kleinsiedlungen” és az „Amt KdF”.

c) „A DAF kinstári hivatala”. Ennek kebelében működik az „Architekturbüro” is.

d) A „DAF legfőbb becsületügyi és fegyelmi széke”, mely a DAF tisztviselőinek fegyelmi ügyein kívül az egyes tagok kizárása tekintetében is dönt.

e) „Werkscharen der DAF.” Az üzemekben együtt dolgozó munkásokból, tisztviselőkből és vállalkozókból alakított és a rohamcsapatok mintájára szervezett, félig katonai jellegű alakulatok e „Werkscharen”, melyeknek rendkívül nagy szerep jut az új német munkarend gyakorlati megvalósításában. Ezek gondoskodnak ugyanis a bajtársias, valóban közösségi szellemnek az egyes üzemek életében való kialakításáról és ápolásáról, amely nélkül a nagyszámú szociális intézkedések jórésze bizony csak írott malaszt maradna.

Az itt felsorolt öt csoport keretében működő hivatalokon kívül a DAF központi irodájában még néhány hivatal működik, melyek azonban önálló munkakört töltenek be és ezért nem sorolhatók az előbbiekben ismertetett öt csoport keretébe. Ezek a

¹ Adjutantur, Hauptstabsamt, Hauptorganisationsamt, Hauptpersonalamt, Hauptschulungsamt.

„Wirtschaftsamt“, „Presseamt“, „Amt für technische Wissenschaften“ és az „Arbeitswissenschaftliches Institut“. Meg kell végül emlékeznünk a „Stabsamt“-ról, amely a DAF összes hivatalai fölötti felügyeletet gyakorolja.

A DAF szervezésének fontos mozzanatát jelentette az 1935. március 21-i lipcei megállapodás, amely az ipari gazdaságnak — a későbbiekben tüzetesen ismertetendő — egész szervezetét testületileg beletagolja az Arbeitsfront keretébe. Ugyanez a testületi beletagolás következett be a mezőgazdaság egész szervezete (Reichsnährstand) számára az 1935. október 5-i büккеbergi egyezményvel. Ennek az egyezménynek s az ezt kiegészítő 1935. november 4-i pótegyezménynek értelmében a Reichsnährstand mint a DAF korporatív tagja a 14. számú birodalmi üzemközösség („Landwirtschaft“) helyébe lépett. Az ipari gazdaság és a mezőgazdaság szervezetén kívül korporatív tagságot nyert még a DAF keretében a közlekedési szervezet (a lipcei megállapodáshoz fűzött augusztus 22-i pótmegállapodás értelmében), továbbá a Birodalmi Kultúrkamara, mely a tudomány, művészet és egyéb, úgynevezett szabad foglalkozások területén működő egyének rendi alapokon nyugvó szervezete.

Az Arbeitsfront keretén belül tehát, mint látható, különböztetünk kell egyéni tagság és testületi tagság között. Míg a testületi tagság nyilvánjogi alapokon nyugvó rendelkezések következménye, addig az egyéni tagság önkéntes belépés nyomán áll elő. Közvetlen kényszer a belépésre mindmáig nem áll fenn, s valószínű — irányadó személyiségek nyilatkozata szerint —, hogy a jövőben sem vezetik be. A hivatalos álláspont szerint minden német dolgozónak szabad tetszésétől függ, hogy tagja kíván-e lenni ennek az egész Birodalmat átfogó hatalmas szervezetnek. Ha közvetlen kényszerről így nem is beszélhetünk, mindenesetre közvetett kényszert jelent a belépésre az a tény, hogy bizonyos jelentős jogokat és kedvezményeket csak az Arbeitsfront tagjai nyerhetnek el. Az idevágó irodalomban nem ritkán felmerül a követelés a közvetlen belépési kényszer bevezetésére. Így pl. E. R. Huber szerint: „Az Arbeitsfront feladata az, hogy a német vállalkozót és munkást politikai polgárrá nevelje és az államba beletagolja. Hogy ez megtörténhessék, nem tehető függővé az egyén tetszésétől. . . . hogy e szervezethez tartozzék-e, vagy sem.“¹ A gyakorlat azonban azt mutatja, hogy a világnézeti meggyőződés és a józan megfontolás eredője gyanánt érvényesülő erkölcsi nyomás önmagában is elég erős arra, hogy egységes táborba tömörítse a német dolgozókat.

További különbség a személyes és a korporatív tagság között az, hogy a korporatív tagság nem biztosítja minden további nélkül a személyes tagsággal járó jogokat és kedvezményeket a korporatív tagokként szereplő rendi szervezetek tagjai számára, hanem ezek nemét és mérvét a DAF és az illető szervezetek között létrejött külön egyezmények szabják meg. A rendi szervezetek korpo-

¹ E. R. Huber. Die Gestalt des deutschen Sozialismus, 46. o.

ratív tagsága inkább arra szolgál, hogy e rendi szervezeteknek az Arbeitsfronttal való szoros együttműködését biztosítsa az új szociális munka- és életrend kialakításában. A Deutsche Arbeitsfront képezi így azt a közös terepnumot, melyen minden német dolgozó — legyen az akár testi, akár szellemi munkás, a mezőgazdaság foglalkoztatottja, iparos, vagy akár a szabadfoglalkozások képviselője — együttműködik a népi és a gazdasági élet közötti lelki egység és harmónia kiépítésében.

Vessünk itt még egy pillantást a DAF jogi természetére. Az állam és párt egységének biztosításáról szóló 1935. december 1-i törvény végrehajtására kiadott 1935. március 29-i rendelet értelmében a DAF „az NSDAP-hoz csatolt szövetség”. Jogi természetére nézve feladatköre és működése nyújt közelebbi felvilágosítást. Az Arbeitsfront, mint láttuk, a munka önkormányzatának a hordozója, közérdekű feladatok megvalósítására szolgál és nyilvánjogi jogosítványokkal van felruházva. Mindezek alapján megállapítható, hogy az Arbeitsfront nyilvánjogi testület jogi természetével bír, ha nem is törvény erejénél fogva, de lényegéből folyóan, mert bár hiányzik a kifejezett törvényi rendelkezés, azzá teszük nyilvánjogi jogosítványai és feladatköre.

5. §. Az új német munkatörvény.

A megelőző részekben ismertettük a munkásság társadalmi és szociális helyzetének fejlődését a német gazdaság rendjében, vizsgáltuk továbbá azt a szerepet, amelyet egész általánosságban az Arbeitsfront keretében, mint a gazdasági élet szerves tényezője betölt. Itt a helye, hogy a következőkben már most rátérjünk az 1954. január 20-án hozott új német munkatörvény — *Gesetz zur Ordnung der nationalen Arbeit* — tárgyalására, amely pontosan szabályozza minden dolgozó ember helyzetét a nemzeti munka rendjében s amely a régi munkatörvények szellemével teljesen szakítva egészen új munkajogot teremt. A régi munkajog jellegét a munka értékéről és lényegéről vallott materialista felfogás és az osztályharc szelleme adták meg, míg az új munkatörvény éppen e liberális — materialista jelleget igyekszik kiirtani a nemzeti munka rendjéből.

Azok az alapelvek, melyeken ez az új munkajog felépül, világosan mutatják az új szellemet. Ezek az alapelvek: az üzemen dolgozók valamennyiének szinte családi közössége és az összetartozásnak mindenben való hangsúlyozása tekintet nélkül az egyesek állásbeli minőségére, a vezérelési gondolatnak az üzemen való feltétlen érvényrejutása és végül a munkának erkölcsi értékelése, azaz annak a nép és az állam érdekében teljesített szolgálat értelmében való felfogása.

A törvényt az az alapvető kijelentés vezeti be, hogy a vállalkozó, mint az üzem vezetője, a tisztviselők és munkások pedig, mint Gefolgschaft, közösen az üzem javának előmozdítására és a nép és az állam közös hasznára dolgoznak. Az üzem vezetőjét

és a munkásokat az egymás iránti hűség és az egymásról való gondoskodás köti össze. Itt tehát a vállalkozó és a munkások már nem egymással szembenálló ellenfelekként jelennek meg, hanem mint egy közösség hordozói és tagjai, amely közösség mindnyájukat kifelé megnyilvánuló egységbe foglalja össze, befelé pedig mindegyikük helyzetét és feladatait megszabja. Minthogy pedig ezek a feladatok a nemzet érdekében végzett szolgálatként vannak értékelve, így az egész üzemközösség beletagolódik a nép nagy munkaközösségébe.

Az a tény, hogy a munkatörvény nem beszél többé munkadókról és munkavállalókról, nem pusztán a megnevezésben beállott változást jelent, hanem a korábbi ellentétek tudatos és hangsúlyozott kiküszöbölését. A vállalkozó és a munkások között fennálló közösség és egymásrautaltság a nemzet tagozódásában van közvetlenül megalapozva s így szabályozása is a nyilvánjog körébe tartozik. Ez érvényesül a közösségben és az egyesek tagsági helyzetében gyökerező kötelelıségekre nézve is. Az egymás iránti hűség és az egymásról való gondoskodás kötelelısége nem a magánjog körébe vágó, nem szerzıdési kötelelızettség. Betartásuk fölött az állam ırködik a Treuhänder der Arbeit révén: e kötelelıségek megszégését becsületbırıság által kiszabott büntetés sújtja.

Az egyéni munkaviszony szabályozását kifejezetten nem tárgyalja a törvény s az egyéni munkaszerzıdést a felmondásra vonatkozó határozmányoktól eltekintve csak annyiban említi, amennyiben erre a törvényben szabályozott tarifa- és üzemi rend befolyással van, vagy amennyiben a Treuhänder der Arbeit erre vonatkozólag irányvonalakat szabhat meg. A törvény elvi átalakító ereje azonban teljes mértékben kihatással van az egyéni munkaszerzıdésre is. Miként a közösségi szellem, a vezetetteknek a hűsége s a vezetıknek a vezetésük alatt állókról való gondoskodása szabják meg az üzem életét, úgy az egyéni munkaszerzıdésben is ezeknek az alapelveknek kell érvényre jutniuk. Itt sem a kétoldalú kötelelızettségeknek egymással szembenálló volta, hanem az együttes munka, a feladatok és célok azonossága a döntı. A munkás, aki mint az üzemi munkaközösség tagja a vállalkozó szolgálatába lép, nem pusztán bért kap ellenszolgáltatás gyanánt, hanem mindenekelıtt védelmet és gondoskodást; ő maga sem pusztán munkára van kötelelıve, hanem hűségre az üzemi munkaközösség élén álló vállalkozó iránt. A munkás és a vállalkozó között ilyen értelemben fennálló viszonyból természetsszerűleg folynak a kölcsönös kötelelıségeik és semmi szükség nincs ezek külön törvényi meghatározására, vagy akár a BGB határozmányainak kifejezett megváltoztatására.

A törvény másik alapelve a vezéri gondolatnak az üzemben való érvényrejuttatása. Ez a vezéri gondolat mindenütt párhuzamosan érvényesül a mai német állami és társadalmi berendezkedésben a közösségi gondolattal. Egyik a másik nélkül el sem képzelhetı; nem gondolható el e felfogás szerint egyetlen közösség sem, melynek élén ott ne állana egy, a közösség életét teljesen meghatározó, minden vezetői jogosítványt kezében tartó, de egyben az egész üzemért való felelıségeket is föltétlenül viselı vezető. Az

üzem vezetője alapvetően a vállalkozó; bizonyos esetekben, különösen a nagyvállalatoknál, ahol a vállalkozó nincs abban a helyzetben, hogy a vállalathoz tartozó valamennyi üzemet maga vezesse, maga helyett meghatározott egyént kell az egyes üzemek élére állítania, aki a vezetői hatalom egész teljességét — amint ezt a törvény körülírja — kezében tartja, aki az összes, az üzemet érintő kérdésekben dönt, de aki az üzemért föltétlenül felelős is. A személyes felelősség alól való kibúvás lehetetlen: minden személyes tettért és cselekvésért való helytállás az alapja ennek a vezéri elvnek.

Az üzem vezetőjének döntési joga igen messzire terjed. Feladata az üzemközösség életének tulajdonképpeni irányítása; ő határozza meg az általános munkafeltételeket s mindenekelőtt ő bocsátja ki az üzemi rendtartást. A rendtartás ellen vétőket bírsággal sújthatja. Az üzemi rendtartásban valamennyi munkafeltételt szabályozhatja, amelyek a munkaviszony tartalmát közvetlenül befolyásolják. Az üzemek e felelősségteljes, de önálló vezetése lehetővé teszi az egyes üzem konkrét sajátosságainak figyelembevételét is. Ily üzemvezetés azonban csak akkor valósítható meg, ha a vezető a vezetettek föltétlen bizalmát bírja. A munkások és az üzem vezetője közötti kapcsolatnak ezért állandóan biztosítva kell lennie; olyan üzemekben, ahol ezt a közvetlen kapcsolatot az üzem nagysága technikailag lehetlenné teszi, úgynevezett bizalmi tanácsot kell felállítani. A bizalmi tanács állandó kapcsolatot biztosít az üzem vezetője és a „Gefolgschaft“ között s tanácsaival lehetővé teszi az üzem vezetője számára, hogy az döntésének következményeit minden tekintetben átláthassa a lehetőséghez mérten. A döntés azonban mindig az üzem vezetőjének és sohasem a tanácsnak a hatáskörébe tartozik. Hogy pedig az üzem vezetőjének az üzem egésze és az egyes munkások szempontjából fontos döntései ne önkényesek, hanem a felelősség teljes tudatában hozottak legyenek, arról oly módon történt gondoskodás, hogy a bizalmi tanácsnak jogában áll a kifogásolt döntés ellen a *Treuhänder der Arbeit*-hez fellebbezni, aki az üzem vezetőjének döntését megfelelően helyesbítheti. Amellett a *Treuhänder der Arbeit* általános irányvonalakat szabhat meg az üzem vezetője által kötött munkaszerződések számára, sőt konkrét utasításokat is adhat az üzemi rendtartás megalkotására. Végül a szociális becsületbíraskodás is örökös azon, hogy az üzem vezetője teljhatalmával vissza ne éljen. Döntő fontosságú s az új munkajog egész szellemére nézve jellemző, hogy a törvény a munkáról, mint becsületbeli köteleességről, mint a nemzet érdekében teljesített szolgálatról beszél. A munka ezzel ismét erkölcsi magaslatra emelkedik. Mindnyájunk előtt világos, mily roppant szolgálatot tett a kereszténység az emberi kultúra előbbrevitele érdekében azzal, hogy az ókorban megvetett s lealacsonyítónak tartott munkát erkölcsi piedesztálra emelte s életprogrammá tette. Az „*ora et labora*“ parancsának betartásával alakultak s fejlődtek ki az ókor pusztulásra ítélt pogány népeiből a középkor munkás, serény népei, akik egész új s legújabbkori kultúránk alapjait megvetették. A legújabb fejlőd-

dés során azonban ismét komoly veszélyben forog a munka erkölcsi értékelése. A liberális kapitalizmus nem egyszer sárbatíporja azt, amikor közönséges áruvá teszi, börtéken spekulál s manipulál vele és sokszor éhbérért dolgoztatja a munkások millióit. Ennek figyelembevételével tudjuk csak kellően értékelni az új német munkajogot, amely ismét és hangsúlyozottan erkölcsi értéket lát a munkában s amely a munkásnak a neki megérdemelt helyet biztosítja a társadalomban.

A törvény egyébként hét részre oszlik; a következőkben a törvény által adott sorrendben vázoljuk az új munkajogot.

A) Az üzem vezetője és a bizalmi tanács.

A vállalkozó az üzem hivatott vezetője, őt illeti az üzemi közösséget érintő összes kérdésekben a döntési jog. Jogi személyeknél a törvényes képviselő az üzem vezetője. Ha a vállalkozó nem személyesen vezeti az üzemet, mint az nagy vállalatoknál gyakran előfordul, akkor nem lehet a törvény értelmében vett üzemvezető, mert az üzemvezetői minőség nem egy üzemen kívüli gazdasági hatalmi helyzetben, hanem az üzemközösség munkájában való aktív és irányító részvételben gyökerezik. Ez esetben a vállalkozónak helyettessé kell megjelölnie, aki a törvény értelmében vett üzemvezetői szerepet betölti. A vállalkozónak ez a helyettese lesz az üzem egyedüli és kizárólagos vezetője, akit viszont az üzem vezetéséért való felelősség is kizárólag terhel. Az üzem vezetőjének azonban jogában áll az üzem egyes altagozatainak élére külön, általa megbízott vezetőket állítani, vagy az egész üzem élére is vezetőhelyettes, ha őt elháríthatatlan akadály gátolja időlegesen az üzem aktív vezetésében, kizárólagos döntési joga azonban ez idő alatt is érvényben marad. Az üzemvezető döntési joga nem foglalja magában az üzem, mint ilyen gazdasági és technikai célkitűzéseinek meghatározását, mert ez mindig a vállalkozó feladata marad. Itt természetesen arról az esetről van szó, amikor a vállalkozó nem egyben üzemvezető is. Az üzemvezető döntési joga az üzemközösség rendjének szabályozására és biztosítására, továbbá az általános munkafeltételeknek az üzemi rendtartásban való meghatározására terjed ki.

Minden üzemben, melyben a munkások száma a huszat eléri, bizalmi férfiak állnak az üzemvezető oldala mellett: a belőlük alkotott bizalmi tanács feladata egyrészt az állandó kapcsolatot az üzemvezető és a munkások között fönntartani, másrészt pedig tanácsaival az üzem vezetőjét intézkedéseiben támogatni. A bizalmi férfiakat nem a munkások választják, mert ezek feladata nem a munkásoknak az üzem vezetőjével szemben való képvisellete, hanem éppen a vele való együttműködés. Ezért a bizalmi férfiakat az üzem vezetője jelöli ki a munkások közül, a kijelölés érvényéhez azonban a „Nationalsozialistische Betriebszellenorganisation” elnökének hozzájárulása szükséges. Minthogy a bizalmi férfiaknak nemcsak az üzem vezetője, hanem a munkások bizalmát is

kell bírniok, azért az üzemvezető által kijelöltek listáját a munkások titkos szavazása alá bocsátják. Ha ez a három tényező, tehát a vezető, a Betriebszellenorganisation elnöke és a munkások nem tudnak közös megegyezésre jutni a bizalmi férfiak személyét illetőleg, akkor a Treuhänder der Arbeit feladata ezeket kinevezni a munkások közül. A Treuhänder der Arbeit mint állami szerv minden esetben beleavatkozhat, ha az üzemvezető a számára biztosított jogosítványokkal nem tud eredményt elérni, mindamellett azonban csak másodlagos szerepe van, mert a döntés első fokon a felelőssége tudatában levő vezető és a többi érdekeltek kezébe van letéve.

A bizalmi férfiak természetesen bizonyos személyi követelményeknek kell, hogy megfeleljenek. Így csak azok lehetnek bizalmi férfiak, akik a 25. életévet betöltötték, legalább két év óta ugyanabban a foglalkozási ágban tevékenykednek, továbbá a polgári becsületjogok birtokában vannak és nyilvános hivatalok, illetve tisztségek betöltésére képesek, végül az Arbeitsfront kötelekébe tartoznak; ezenkívül kiváló egyéni tulajdonságokkal kell rendelkezniök s minden időben készen kell lenniök a nemzeti állam érdekeiért síkraszállani. Ha e követelmények valamelyike észlelhetően hiányzik, úgy a kinevezés érvénytelen; a meg nem felelő bizalmi férfiakat a Treuhänder der Arbeit felmenti hivataluktól. A bizalmi férfi állása tiszteletbeli hivatal, annak révén ő semmi körülmények között különös előnyöket nem élvezhet, viszont azonban tiszttségéből kifolyólag károsodnia sem szabad. Így bérét arra az időre is meg kell kapnia, amelyben tisztjével összefüggő kötelességei elvonták munkájától s felmerült kiadásait is meg kell téríteni.

A bizalmi tanácsnak semmi tekintetben sincs döntési hatásköre, egyedül véleménynyilvánítás és tanácsnyújtás a feladata: általában véve legfontosabb kötelessége az üzem vezetője és a munkások közötti bizalom és egyetértés elmélyítése és biztosítása. Előfordulhat azonban az is, hogy magának a bizalmi tanácsnak a kebelében is nehézségek támadnak: ez esetben, mint általános felügyeleti hatóság, a Treuhänder der Arbeit lép közbe.

Hogy az üzemvezető döntési jogával való visszaélést megakadályozzák, a bizalmi tanácsnak jogot adtak arra, hogy különösen fontos ügyekben, főképp az üzemi rend és a munkafeltételek meghatározása kérdésében az üzemvezető kifogásolt döntését a Treuhänder der Arbeit elé terjessze, aki a döntést felfüggesztheti, sőt, mással pótolhatja. Hogy azonban a Treuhänder der Arbeit könnyelmű, indokolatlan és gyakori felhívása az üzemközösség bizalmát és rendjét alá ne ássa, azért az alaptalan fellebbezést becsületbírósági büntetéssel sújtják.

Mint hogy fennforog annak a lehetősége, hogy a bizalmi férfiak kötelességük lelkiismeretes teljesítése közben összeütközésbe kerülnek az üzem vezetőjével, azért ezek munkahelyének különösen biztosítva kell lenni. Így csak akkor lehet nekik felmondani, ha az egész üzemet beszüntetik, egyébként pedig még akkor sem, ha a felmondáshoz a bizalmi tanács, vagy a Treuhänder der Arbeit hozzájárulna.

A bizalmi tanácson kívül még egy tanácsról rendelkezik a törvény. Több üzemből álló vállalat vállalkozója köteles ugyanis az egyes üzemek bizalmi férfיאiból egy külön tanácsot maga mellé rendelni, amelyet a vállalatot érintő összes szociális kérdésekben meg kell hallgatnia. Gazdasági természetű kérdésekben azonban ennek a tanácsnak semmi szerepe nincs.

A bizalmi tanácsnak a kifejtettek szerint semmi köze sincs a korábbi munkajog üzemi tanácsához. Míg az a munkásság érdekeinek egyoldalú képviselője volt a munkaadóval szemben, addig ez az egész üzem szerve s feladata a vezető támogatása csakúgy, mint az egész üzemközösség egyetemes céljainak előmozdítása. Jogvita a bizalmi tanács és az üzemvezető között lehetetlen, míg véleményeltérésben a Treuhänder der Arbeit dönt.

B) Treuhänder der Arbeit. Munkaügyi biztos.

A törvény második szakasza a Treuhänder der Arbeit-nek, e rendkívül fontos szerepet játszó új munkaügyi hatóságnak a jogkörét szabályozza. A Treuhänder der Arbeit a legfontosabb tényező az új munkaügyi igazgatás felépítésében, rajta keresztül hat ki az állam alakító ereje a nemzeti munka szervezésére és irányítására. Feladata nemcsak az új munkatörvény végrehajtására felügyelni, hanem főképp tarifarendeletek kibocsátása útján az egész új munkajognak az új munkatörvény szellemében való további kiépítésében közreműködni.

A Treuhänder der Arbeit birodalmi hivatalnok, aki közvetlenül a birodalmi miniszter alá van rendelve s a birodalmi kormány által kibocsátott irányvonalakhoz és utasításokhoz van kötve. Ez a megkötés azonban csak belső kötelező erővel bír: a Treuhänder der Arbeit-nek a kormány utasításai ellenére kiadott rendeletei azért nem vesztek el hatályukat. Viszont hogy a Treuhänder der Arbeit rendeletei és a kormányutasítások között mindig legyen a megfelelő összhang, arról oly módon történt gondoskodás, hogy a kormánynak bármikor jogában áll a Treuhänder der Arbeit-et nyugalomba helyezni. Hogy feladatait eredményesen megoldhassa, a közigazgatási hatóságok kötelezve vannak rendelkezéseinek végrehajtásában közreműködni.

A Treuhänder der Arbeit hatásköre egy meghatározott nagyobb gazdasági területre s nem valamely foglalkozási ágra terjed ki: a Treuhänder-kerület elhatárolása a birodalmi munkaügyi miniszter feladata, aki ezt a gazdasági- és a belügyminiszterrel egyetértésben végzi. Jelenleg 14 ilyen kerületre van felosztva a Birodalom. A birodalmi munkaügyi miniszter szükség esetén megbízottakat rendelhet a Treuhänder der Arbeit alá, akiket valamely adott esetből előálló külön feladatok elintézésével bízhat meg; e külön megbízottak, bár önálló döntési joggal vannak felruházva, mégis mind a munkaügyi miniszter, mind a följük rendelt Treuhänder der Arbeit utasításai kötik őket.

A Treuhänder der Arbeit feladatköre átfogó, döntései messze-
menő jelentőséggel bírnak, ezért a törvény megadja neki a lehe-

tóséget, hogy szakértőkből álló tanácsot vonjon maga mellé; e tanács számára azonban csak a keretet szabja meg, s hogy adott esetben a tanács milyen jelentőségű szerepet töltsön be, azt az egyes Treuhänder der Arbeit meghatározására bízta. A döntés ugyanis minden esetben a Treuhänder der Arbeit feladata, a szakértőkből álló tanács csak véleménynyilvánító vagy tanácsadó funkciót teljesít.

Míg a szakértői tanács állandó intézmény, mely az általános kérdésekben való tanácsadással szolgál a Treuhänder der Arbeit támogatására, addig ez különleges ügyekben egy úgynevezett szakértői bizottság támogatását veheti igénybe. Hogy ezt teszi-e vagy sem, az általában szabad belátásától függ, s csak abban az esetben van számára előírva e szakértői bizottság igénybevétele, ha üzemi rendtartás vagy egyes munkaszerződések számára való utasításokat, vagy tarifarendeleket szándékozik kibocsátani. A szakértői tanács összeállításában a Treuhänder der Arbeit kötve van annyiban, hogy a tagok $\frac{3}{4}$ részét az Arbeitsfront által összeállított listán szereplő szakértők közül kell választania s csak $\frac{1}{4}$ -ét jelölheti ki szabad tetszése szerint. A szakértői bizottság megalkotásában már szabadabb, mert itt nincs az Arbeitsfront javaslatához kötve. Fontos az, hogy mind a bizottság, mind a tanács tagjainak valódi szakértőknek kell lenniök, akik legjobb tudásuk és lelkiismeretük szerint tanáccsal vannak a Treuhänder der Arbeit segítségére. Erre a szakértőknek külön esküüt kell tenniök.

Az Arbeitsfrontnak és az 1935. március 21-i s e munka más helyén már említett úgynevezett „lipcei megállapodás“ alapján felállított munkaügyi bizottságoknak is kötelességük tanáccsal és szükséges adatok rendelkezésre bocsátásával a Treuhänder der Arbeit segítségére lenni.

Ha bizonyos iparágak munkaügyi viszonyainak rendezéséről van szó, amelyek egy Treuhänder der Arbeit kerületét lényegesen túlhaladják, vagy oly különleges feladatok megoldásáról valamely Treuhänder-kerületen belül, amelyek nem esnek a rendes Treuhänder der Arbeit hatáskörébe, akkor a kérdéses ügyek elintézésére úgynevezett „Sondertreuhänder“-t nevez ki a munkaügyi miniszter, akinek feladatai tekintetében ugyanaz a jogi helyzete, mint a rendes Treuhänder-nek. Különbség a rendes és rendkívüli Treuhänder között, hogy az utóbbi, mint ilyen nem tartozik a birodalom hivatalnoki kötelékébe.

A Treuhänder feladatkörét a törvény pontosan körülírja s ezzel tevékenységi területét más hatóságokétól megfelelően elhatárolja. Feladatai élén áll az a kötelessége, hogy a munka békéjének fenntartásáról gondoskodjék: összes többi feladatai e kötelesség köré csoportosulnak.

Igy feladata az üzemi tanácsok megalkotása és működése fölött őrködni s az esetleg keletkezett viszályokat elsimítani. Szükség esetén ő nevezi ki a bizalmi férfiakat és ő menti fel őket tisztességüktől. Ha az üzem vezetője döntési jogával visszaélt, úgy a bizalmi tanács által eléje terjesztett kérdésben ő van hivatva végleg dönteni s így szükség esetén az üzemvezető helyett az üzemi rendtartást is ő bocsáthatja ki.

Ellenőriznie kell a tömeges elbocsátásokat. Ha valamely üzem nagyobb számban akar munkásokat elbocsátani, úgy ezt előre be kell jelentenie a Treuhänder der Arbeit-nak s a törvény rendelkezése szerint csak a bejelentéstől számított négy hét után lehet ténylegesen keresztülvinni az elbocsátást. Korábbi elbocsátás csak a Treuhänder kifejezett engedélyével történhetik; a Treuhändernek azonban jogában áll a törvényben megszabott négyheti haladékot nemcsak megrövidítenie, hanem két hónapra meg is hosszabbítania. Itt tehát a Treuhänder-nek fontos munkapiacsabályozási jogosítványok állnak rendelkezésére. Fontos, hogy ez az elbocsátási védelem valamennyi üzemre nézve érvényesül a szezonüzemek kivételével, mihelyt a munkások meghatározott százaléknak (10 %) elbocsátásáról van szó.

A Treuhänder feladata az üzemi rend előírásainak betartása fölött őrködni; az üzemi rendtartás és az egyes munkaszerződések számára irányvonalakat szabhat meg.

Egyedül őt illeti meg a jog tarifarendeletek kibocsátására.

A szociális becsületbírószági eljárásban is fontos szerepe van, amennyiben csak az ő indítványára indítható eljárás s a büntetés-végrehajtás ellenőrzése is az ő kezében van letéve.

Kötelessége végül a birodalmi kormányt állandóan tájékoztatni a munkaviszonyok szociális alakulásáról és fejlődéséről.

E nagyjelentőségű feladatok megfelelő ellátása céljából fel van ruházva a szükséges rendelkezési jogosítványokkal és rendelkezéseinek végrehajtását súlyos szankciók biztosítják. Így írásbeli, általános jellegű rendelkezéseinek megfontolt megsértéséért öt évig terjedhető fogház és 10.000 RM-ig terjedhető pénzbüntetés szabható ki. Itt természetesen csak az általános, írásbeli rendeletekről van szó és nem pl. egy bizalmi tanács kebelében támadt viszály eldöntéséről, vagy egy általa kibocsátott üzemi rendtartásról. Ideesnek azonban a tarifarendeletek megsértései, amely rendeletek mindig több üzemre érvényesek, továbbá az általa kibocsátott irányvonalak, ha a Treuhänder azoknak kifejezetten kötelező erővel tulajdonít. Ezenkívül azonban összes írásbeli rendelkezései — egyes esetekben is — becsületbírószági büntetőszankció alatt állanak.

C) Üzemi rendtartás és tarifaszabályzat.

A korábbi rendszerrel ellentétben, amikor üzemi munkarend és tarifaszabályzat a munkavállalók és munkaadók kollektív megegyezése útján jött létre, ma az üzemi rendtartást az üzem vezetője, a tarifaszabályzatot pedig a Treuhänder der Arbeit bocsátja ki.

Az üzemi rendtartást minden üzemben ki kell bocsátani, amelynek legalább húsz alkalmazottja van. A rendtartás nemcsak rendszeti előírásokat tartalmaz, hanem az összes materiális munkafeltételeket is. Az üzemi rendtartásban foglalt határozmányok kötelező erővel bírnak az egész üzemközösség számára s a benne lefektetett munkafeltételek egyben minimális feltételek is, ami azt jelenti, hogy addig, amíg a rendtartás érvényben van, a

benne foglalt munkafeltételek külön munkabérszerződés útján a munkás kárára meg nem változtathatók, a munkás előnyére való megváltoztatásnak azonban nincs akadálya.

Az üzemi rendtartás így az egész üzemközösség számára kényszerítő anyagi jogot tartalmaz, melyet a fennálló törvényi jog s a tarifaszabályzat keretein belül az üzemvezető határoz meg. Az üzemvezetőnek tehát itt nagyjelentőségű diszkrecionárius jogkör áll rendelkezésére: ő bocsátja ki egyoldalúlag a rendtartást s azt, ha szükségesnek látja, fel is függesztheti és újjal pótolhatja. A régi munkafeltételek ezzel érvényüket veszítik s az új rendtartásban foglaltak lesznek irányadók akkor is, ha a régiéek kedvezőbbek voltak a munkások szempontjából. Az egyéni munkaszerződésekben biztosított kedvezőbb munkafeltételek azonban továbbra is érvényben maradnak.

Az üzemi rendtartásban már most a következő munkafeltételeket kell szabályozni:

1. A napi munkaidő szabályszerű kezdete, vége és a munkaszünetek.
2. A fizetés időpontja és módja.
3. Az akkordmunka beszámítására vonatkozó alapelvek, ha az üzemben akkordban dolgoznak.
4. Az esetleges bírságok neméről, nagyságáról és bevonásáról szóló határozmányok.
5. Azok az okok, melyekből kifolyólag a munkaviszony megszüntetése a felmondásra vonatkozó határidő betartása nélkül bekövetkezhet.
6. A munkaviszony jogellenes beszüntetése következtében visszatartott munkabérek hova fordításáról szóló határozmányok, ha valamely törvény rendelkezése értelmében ily munkabérvisszatartás szóba jöhet.

E törvényben előírt feltételeken kívül tartalmazhat az üzemi rendtartás határozmányokat a munkabér nagyságára s egyéb munkafeltételekre vonatkozóan is, továbbá megfelelő előírásokat a munka rendjére, az alkalmazottaknak az üzemen belül való magatartására, és a balesetek megakadályozására.

Az 1. és 2. alatt adott feltételeket föltétlenül tartalmaznia kell az üzemi rendtartásnak, a többieket csak feltételesen. A munkabér nagyságát oly módon kell megállapítani, hogy az egyes alkalmazottak teljesítményei illően figyelembe vétessenek.

Az üzemi rendtartásba fölvetett munkafeltételek megváltoztathatatlansága s a rendtartást kibocsátó üzemvezetőnek ebből folyó kivételes hatalmi helyzete szükségessé tette az ellenőrzés lehetőségét, hogy ezáltal az esetleges visszaélések kiküszöböltesse. Így az államnak módjában van szükség esetén közvetlenül beleavatkoznia a munkaviszonyok szabályozásába, és pedig három úton:

a) A bizalmi tanács többségének felhívására a Treuhänder der Arbeit felfüggesztheti az üzemi rendtartást, ha az az üzem gazdasági, vagy szociális viszonyaival nem egyeztethető össze, s azt más szabállyal pótolhatja.

b) A Treuhänder der Arbeit irányelveket szabhat meg az üzemi rendtartás számára és pedig mind általában, mind meghatározott esetek, vagy akár iparágak számára. Ha a Treuhänder der Arbeit ezeket az irányelveket kifejezetten kötelező erővel bocsátja ki, akkor az üzem vezetője súlyos büntetés terhe alatt köteles az üzemi rendtartást ez irányelvek szellemében megalkotni.

c) Végül a Treuhänder több üzem számára tarifaszabályzatot bocsát ki, amely az érintett üzemek összes tagjaira nézve föltétlenül hatályos s mind az üzemi rendtartásban, mind egyes munkaszerződésekben foglalt kedvezőtlenebb munkafeltételeket érvényteleníti.

Az üzemi rendtartás mellett áll az általánosabb jellegű tarifaszabályzat, amely az egyes üzem keretein túlmenőleg érvényesülő általános munkafeltételeket tartalmaz. Kibocsátására kizárólag a Treuhänder der Arbeit illetékes; megalkotása a szakértői bizottság bevonásával történik és a Reichsarbeitsblattban jelenik meg. Rendeleti hatálya van és partikuláris birodalmi jogot tartalmaz. Előírásai közvetlenül érvényesülnek a szabályozott munkaviszonyokra s a munkások hátrányára meg nem változtathatók. Az üzemi rendtartás előírásai, ha a munkásokra nézve kedvezőtlenebb munkafeltételeket tartalmaznak, mint a tarifaszabályzat, érvényüket veszítik. Korlátozott mértékben még a törvényjoggal szemben is elsőbbséget élvez a tarifaszabályzat, és pedig a maximális munkaidő határát kitolhatja és a munkaügyi bíróságok illetékességét választott bíróság megjelölésével kizárhatja.

Tarifaszabályzat útján való rendezésnek azonban a törvény szerint csak akkor van helye, ha kibocsátását az üzem munkásainak védelme kényszerítőleg megköveteli. Nyilvánvaló tehát, hogy a tarifaszabályzat útján való rendezés pusztán pótló jellegű és csak akkor van helyén, ha valami oknál fogva a munkások érdekeinek biztosítása az üzemi rendtartás vagy egyes munkaszerződések útján nem lehetséges. A munkajog kialakításának súlypontja láthatólag az egyes üzemeken van, a tarifikaszerződések azonban jelenleg mégis nagy szerepet játszanak a mai munkajogban. Az 1935. december 1.-én érvényben lévő tarifikaszerződések részben továbbra is érvényben maradtak, mint tarifaszabályzatok s a Treuhänder-ek is meglehetősen nagy számban bocsátottak ki tarifaszabályzatokat. A gyakorlat azt mutatja, hogy a tarifaszabályzat a maga hajlékonyságában rendkívül alkalmas eszköz az egész munkajognak az új szellemben való továbbfejlesztésére. A tarifaszabályzat mindig több üzemre, mint ilyenre vonatkozik, ami azonban nem jelenti azt, hogy az üzemen dolgozó valamennyi foglalkoztatottra egyformán érvényesül. Ezeknek szakszerűleg (famunkás, építőmunkás, öntőmunkás stb.) s esetleg személyes vonatkozásban is meg kell jelölve lenniük (kiskorú, teljesen vagy kevésbé teljesítőképes stb.), hogy a tarifaszabályzat érvényesülési körébe jussanak. Nagy jelentőségű, hogy e törvény 14. végrehajtási rendelete értelmében a Treuhänder der Arbeit külön for-

mális eljárás nélkül egyes üzemeket, üzemi alosztályokat, sőt egyes személyeket is kivehet a tarifaszabályzat hatálya alól. Ebből folyik a tarifaszabályzat nagy hajlékonysága, a különleges viszonyok figyelembevételének lehetősége.

Minthogy üzemi rendtartást csak oly üzemekben kell kibocsátani, amelyek legalább húsz munkást foglalkoztatnak, fennforogna a veszély, hogy az ennél kisebb üzemekben a munkások érdekeinek védelméről nem történik megfelelő gondoskodás. Ennek megelőzése céljából a Treuhänder az egyes munkaszerződések számára is bocsáthat ki általánosan kötelező irányvonalakat.

Meg kell itt végül említeni, hogy a törvény a háziiparúzóknak is az alkalmazottakkal egyenlő helyzetet biztosít munkaadóikkal szemben, ha kettőnél nem több kiegészítő erőt foglalkoztatnak. A munkaügyi miniszter, vagy a Treuhänder der Arbeit a többi háziiparúzókra is kiterjesztheti a törvénynek ezt a védelmi jellegű intézkedését.

D) A szociális becsületbíráskodás.

A Gesetz zur Ordnung der nationalen Arbeit alap gondolata, hogy az üzemben végzett munka egyben a népközösség érdekében teljesített szolgálat, melynek rendes ellátása a szociális becsületből folyó kötelesség. E kötelesség teljesítése becsületbüntetések szankciója alatt áll, ami által az üzem valamennyi tagja egy különleges állami fegyelmi hatalomnak rendelődik alá. A büntetések kifejezetten fegyelmi büntetések s kiszabásuk a szociális becsület kötelességeinek megsértéséért történik, függetlenül attól, hogy egyidejűleg a büntetőtörvénybe való ütközés is fennforog-e, vagy sem. A nyilvános büntetőeljárás során való fölmentés sem zárja ki a becsületbírói eljárás megindítását.

A szociális becsületbírói eljárásra messzemenőleg a büntetőeljárás szabályai nyerne alkalmazást, lényeges eltérés azonban az, hogy itt egy formátlan előzetes eljárás is lehetséges, melyben az elnök ideiglenes döntést hozhat s e döntés jogerőre emelkedik, ha ellene jogorvoslatot nem vesznek igénybe.

Minden Treuhänder-kerület számára felállítottak egy szociális becsületbírói kerület székhelyén, amelynek elnökét, akinek bírói képesítéssel kell bírnia, az igazságügyminiszter nevezi ki, két ülnökét pedig az Arbeitsfrontnak ebből a célból összeállított listájáról kell választani; az ülnökök egyike üzemvezető, a másika ú. n. Gefolgschaftsangehöriger kell, hogy legyen. Fellebbezési fórum a Berlinben felállított Reichsehrengerichtshof, melynek öt tagja közül kettő bíró, egy üzemvezető, egy bizalmi férfi, egy ötödik személy pedig a birodalmi kormány kiküldöttje kell, hogy legyen.

A törvény egész általában említi a szociális becsületből folyó kötelességeket. Eszerint a szociális becsület megköveteli az üzemi közösség valamennyi tagjától az e tagsági helyzetből folyó feladatok lelkiismeretes teljesítését, állandóan méltó magatartást és a saját érdekeknek a közjával szemben való föltétlen alárende-

lését. E kötelességek hangsúlyozottan a tagsági helyzeten alapulnak és nem szerződési kötelezettségek.

Míg így a szociális becsületből folyó kötelességek csak nagy általánosságban nyernek említést, addig az ellenük elkövetett vétségek taxative fel vannak sorolva. Éspedig ily vétségek forognak fenn akkor, ha:

1. a vállalkozó, az üzem vezetője, vagy egyéb felügyeleti személyek hatalmi helyzetükkel visszaélve az üzemközösség tagjainak munkacerejét az üzemben rosszakaratúlag kihasználják, vagy azokat becsületükben megsértik;

2. az üzemközösség tagjai az üzem munkabékéjét rosszakaratú izgatással veszélyeztetik, különösen mint bizalmi férfiak tudatosan meg nem engedett módon beleavatkoznak az üzem vezetésébe, vagy a közösségi szellemet az üzemközösségen belül folytonosan és rosszakaratúan zavarják;

3. az üzemközösség tagjai ismételt és könnyelműen alaptalan panasszal, vagy indítvánnyal fordulnak a Treuhänder-hez, vagy ennek írásbeli rendelkezését makacsul megszegik;

4. a bizalmi tanács tagjai bizalmas adatokat, üzemi, vagy üzleti titkokat, melyek számukra feladataik teljesítése közben ismeretessé váltak s melyek kifejezetten ilyenek gyanánt voltak megjelölve, jogosulatlanul kibeszélnek.

Mindezekben az esetekben oly magatartásról van szó, mely különös módon ellene mond annak, amit az üzemközösség tagjaitól épen helyzetükre való tekintettel elvárna és megkövetelne az ember, s amely magatartás az üzemközösség zavartalan együttműködésének nélkülözhetetlen feltétele.

A becsületbíróóság által kiszabható büntetések: óvás, megintés, 10.000 RM.-ig terjedhető pénzbüntetés, az üzem vezetésére, vagy a bizalmi férfiúi tisztség betöltésére való képesség elvonása és végül az üzemből való eltávolítás. A büntetések kiszabásánál a nevelő célzat jön elsősorban figyelembe. Büntetéshalmozás ki van zárva, akkor is, ha a szociális becsület többszörös megsértése forog fenn. A becsületbíróóság által kiszabott bármely büntetés képtelenné tesz a becsületbíróóságban ülnöki, vagy az üzemben bizalmi férfiúi tisztség betöltésére, a büntetés alól való megkegyelmezés viszont a büntetés valamennyi jogi következményének megszűnését maga után vonja.

A becsületbíróósági eljárás a Treuhändernek erre való indítványára indul meg, a Treuhänder azonban egészen az ítélet meghozataláig visszavonhatja indítványát. A Treuhänder indítványát a nála benyújtott írásbeli s a feljelentő által aláírott feljelentés alapján teszi meg, miután a feljelentést előzetes vizsgálat tárgyává tette. Az előzetes vizsgálat eredményét csatolnia kell az indítványhoz; elővezetésnek, személymotozásnak és lefoglalásnak azonban nincsen helye. Az államügyészség közreműködése ki van zárva; további vizsgálat lefolytatása az elnök feladata.

Az elnök az indítvány fölött saját maga dönthet, éspedig elutasíthatja az indítványt, ha azt nem látja eléggé megalapozottnak, vagy büntetést szabhat ki: óvást, megintést, vagy 100 RM.-ig

terjedhető pénzbüntetést, végül időpontot tűzhet ki a főtárgyalásra. Az indítvány elutasítása esetén a Treuhänder az elutasító végzés vételétől számított egy héten belül főtárgyalás kitűzését kérheti a becsületbíróságnál s e kérelemnek mindig helyt kell adni. Az elnök által kiszabott büntetés ellen mind az elítélt, mind a Treuhänder felfolyamodással élhet, amely esetben a becsületbíróság főtárgyalásra tűz ki időpontot.

A főtárgyaláson a tanúkat és a szakértőket eskü alatt lehet kihallgatni; a becsületbíróság a szóbeli nyilvános tárgyalás alapján határoz. A tárgyaláson mind a Treuhändernek, mind a vádlottnak jogában áll indítványt tenni; a vádlottnak jogában áll magát védő által képviseltetni.

A becsületbíróság ítélete ellen fellebbezésnek van helye, és pedig a Treuhänder minden esetben, a vádlott pedig csak abban az esetben fellebbezhet, ha az ítélet 100 RM.-án felüli pénzbüntetésre, az üzemvezetői vagy bizalmi férfiúi tisztség betöltésére való képesség megvonására, avagy a munkahelyről való eltávolításra szól, vagyis oly büntetések esetében, melyeket az elnök formátlan eljárásban nem szabhatott volna ki. A fellebbezés fölött a Reichsehrengerichtshof dönt, amely azonban semmi tekintetben sincs kötve az elsőfokú ítélethez, vagy a fellebbezési indítványokhoz.

A büntetések közül az óvásnak és megintésnek a végrehajtása az elnök, a pénzbeli rendbüntetésé a Treuhänder der Arbeit feladata. Az üzemvezetői, vagy bizalmi férfiúi tisztség betöltésére való képesség megvonása esetén a kérdéses tisztség az ítélet jogerőre emelkedésével automatikusan megszűnik, a Treuhänder der Arbeit feladata pusztán ellenőrizni az ítélet betartását; ugyanez a helyzet a munkahelyről való eltávolítást kimondó ítélet végrehajtása tekintetében.

A becsületügyi bíróságok tárgyi és személyi költségeit a birodalom viseli, míg az eljárási költségeket a becsületbíróság teljes egészükben az elítélt terhére róhatja; az ítélethez mindig csatolni kell a költségek viseléséről szóló végzést.

E) Felmondás elleni védelem.

A nemzeti munka rendjéről szóló törvény az elbocsátás tekintetében védelmébe veszi a munkást, akkor is, ha nem tömeges elbocsátásról, hanem egy önmagában véve jogszerű, de szociális szempontból helyteleníthető egyes elbocsátásról van szó. Minden olyan üzemben, mely legalább 10 egyént foglalkoztat, jogában áll az elbocsátott munkásnak a vállalkozó ellen panaszt emelni, ha a felmondás súlyosan érinti a munkást és nincs az üzem anyagi viszonyai által indokolva.

A felmondásnak e többnyire nehéz kérdéseiben a bizalmi tanács feladata az elbocsátott munkás felhívására a felmondás fenntartása, vagy visszavonása tekintetében véleményt mondani. E véleménytől függetlenül be lehet azonban nyújtani a felmondás elleni panaszt a felmondás vételétől számított két héten belül.

Ha a határidőt a felmondott munkás hibáján kívül túllépte, úgy két hónapon belül kérheti a korábbi állapotba való visszahelyezést.

Ha a bíróság kellően megalapozottnak találja a panaszt, úgy kártérítést állapít meg arra az esetre, ha a vállalkozó nem vonja vissza a felmondást. A kártérítés összege a legutóbbi évi keresmény feléig terjedhet, különösen méltánylandó esetben azonban az egész évi keresmény összegével is fölérhet.

F) A közszolgálati munka.

A közszolgálatra nézve nem érvényesülnek a nemzeti munka rendjéről szóló törvény határozmányai teljes mértékben, csak bizonyos szűk korlátok között; a közszolgálat számára egy külön törvény, a „Gesetz zur Ordnung der Arbeit in öffentlichen Verwaltungen und Betrieben” van érvényben, melyet 1934. március 23.-án bocsátottak ki s amely a nyilvános szolgálat különös követelményeire is tekintettel van.

Az AOG. és az AOGOe. közötti viszony már most röviden a következő: Az üzemközösségnek a közszolgálatban megfelel a szolgálati közözség. Hatóságoknál nem szerepel a bizalmi tanács s az illetékes birodalmi, vagy tartományi miniszter egyéb közigazgatási szervek és üzemek számára is elrendelheti, hogy ne alkossanak bizalmi tanácsot. Ott is, ahol bizalmi tanács szerepel, ennek nincs felfolyamodási joga.

A bizalmi férfiaknak a „Sondertreuhänder” jóváhagyásával fel lehet mondani. Az üzemi rendtartásnak itt megfelel a szolgálati szabályzat, erre azonban nem érvényesül sem kibocsátási kényszer, sem a tartalomra vonatkozó előírások. Több közüzem számára egy közös szolgálati rendtartást lehet kibocsátani. A Treuhänder helyét itt a közszolgálat számára kinevezett Sondertreuhänder tölti be, aki azonban mint ilyen, nem birodalmi hivatalnok. Mellette nem működik szakértői tanács, hanem csak egy szakértői bizottság. Ha a Sondertreuhänder tisztje nincs betöltve, akkor feladatait a helyileg illetékes Treuhänder végzi, kivéve a tarifaszabályzat és általánosan kötelező irányvonalak kibocsátását, ami a Sondertreuhänder számára van fönntartva. A Treuhänder rendelkezései itt nem büntetőjogi, hanem csak becsületbírósági védelem alatt állnak. A becsületbírósági eljárás megindításához valamely közüzem vezetője, vagy közszolgálati főnök ellen mindig a fölérendelt hatóság hozzájárulására van szükség. Tömeges elbocsátások itt nem állanak külön ellenőrzés alatt; a felmondási védelemről szóló határozmányokat a birodalmi munkaügyi miniszter fölfüggesztheti, ha a szolgálati szabályzat megfelelő határozmányokat tartalmaz a felmondás elleni védelemre.

* * *

A Gesetz zur Ordnung der nationalen Arbeit, mely a korábbi munkajog legnagyobb részét hatályon kívül helyezte és egy új munkajog alapját vetette meg, 1934. május 1.-én lépett életbe, egyidőben a munkásszakszervezetek feloszlásával.

III. FEJEZET.

Kartellönkormányzat.

6. §. Kényszerkartellek.

A kartellek ugyanannak a gazdasági ágának önálló vállalkozóiból alakult szövetkezések, melyeknek célja a javak előállításának s a piacon való elhelyezésének a közös érdekek szempontjából való szabályozása. Jogi alapjuk a nemzeti szocialista rendszer előtt a magánjogi szerződés volt: formájuk szerint magánjogi, illetve kereskedelmi jogi társaságok voltak. Gazdasági feladataik szerint eladókartellek, vagy vevőkartellek, az eladókartellek ismét árkartellek, vagy szindikátusok: előbbiek az árakat szabják meg egységesen és az összes tagokra nézve kötelezően, utóbbiak az előállítandó áruk mennyiségét határozzák meg minden egyes tag számára s a szállításokat irányítják központilag. Két eszközüik van arra, hogy rendelkezéseiknek a tagoknál érvényt szerezzenek: egyik az alapszerződésben az olyan tagokra nézve megállapított büntetés, akik a kartellszabályokat nem tartják be, másik az ú. n. Sperre, mellyel a vevőket, akik a kartellen kívül álló egyénektől vásárolnak, kizárják a velük való gazdasági kapcsolatból, s ezzel kényszerítik őket, hogy kizárólag a kartellnél vásároljanak. A kartellen kívül álló eladókat pedig, hogy a kartellbe belépjenek s a kartellszabályokat betartsák.

Amióta csak a kartellek fennállanak, állandó támadásoknak vannak kitéve. A liberális felfogás azért fordul ellenük, mert a szabad versenyt korlátozzák s ezzel épen a liberalizmus legfontosabb alapelvét nem engedik érvényre jutni. A marxizmus azért támadja őket, mert az árakat lehetőleg magasán igyekeznek megszabni s ezzel a munkásság helyzetét súlyosbítják. A keresztényszocializmus szintén szociális okokból fordul ellenük. Ez az általános ellenszenv a kartellekkel szemben abban a tényben leli természetsszerű magyarázatát, hogy a kartellek lelkiismeretlenül kihasználták monopolisztikus helyzetüket, elviselhetetlenül magas árakat szabtak s a szervezetükön kívül álló eladókkal és ezek vevőivel szemben kíméletlenül jártak el. — Még inkább kifogásolható a konszernek és a trösztök működése. Míg a kartellekben ugyanis, melyek inkább a közép- és kisvállalatok egyesülési formáját képezik, az egyes tagok önállóságukat sok tekintetben

továbbra is megtartják, addig a konszernben a tagok önállósága csak formai, a trösztnél pedig teljesen ki van küszöbölve. Mint-hogy ez utóbbi kettőben önmagukban véve is nagy vállalatok egyesülnek s a kartellnél szorosabb formák között, nyilvánvaló, hogy a monopollhelyzet ez utóbbiaknál sokkal kizárólagosabb és sokkalta nagyobb gazdasági nyomatókat jelent, mint a kartelleknél. Ha ez a monopollhelyzet káros a kartelleknél, még sokkalta károsabb a konszernnek és trösztöknél, annál is inkább, mert ez utóbbiaknak politikai befolyása is sokkal nagyobb s így az állam, vagy legalábbis a liberális-demokrata berendezkedésű állam sem tudja őket oly könnyen kordában tartani, mint a kartelleket. Jellemző pl., hogy a birodalmi kormány 1923. nov. 2-án kiadott egy rendeletet¹ a gazdasági hatalmi (monopol) helyzettel való visszaélések ellen, de a rendelet csak a kartellekre vonatkozott, a konszernekre és a trösztökre nem, pedig ez utóbbiak sokkal veszélyesebb mértékben éltek vissza monopollhelyzetükkel.

A fejlődés folyamán a kartellek jellegében jelentős változás állott be. Eredetileg monopollhelyzet biztosítása s ennek révén az árak emelése volt a cél, később ennek helyébe a termelés szabályozására és a piac irányítására való törekvés lépett. A korlátlan verseny ugyanis nem vezetett a piac tökéletes harmóniájára, mint azt a liberalizmus elvárta; az ideális ártörvény érvényesülését túlságosan sok zavaró momentum gátolta abban, hogy a piac egyensúlyát biztosítsa; a technikai fejlődés is egyre inkább lehetővé tette a termelés kiterjesztését, ami aztán folytonos alákínálásra készítetett s a kartellek lassanként arra a belátásra jutottak, hogy sokkal fontosabb és hasznosabb a termelés és elhelyezés szabályozása, mint az árak diktálása s hogy intenzív forgalom mellett mérsékelt árak alapján is nagyobb gazdasági eredményt lehet elérni, mint a magas árak s csekély forgalom mellett. A régi igazság: jobb a sűrű garas, mint a ritka tallér, ismét beigazolódott. A kartellek ezért, bár nem küszöbölik ki a versenyt, de szabályozzák azt. Igyekeznek elkerülni a túltermelést és a túlkínálatot, ezért előre megszabják a termelendő árumennyiséget, s az arányt, melyben a tagok a termelésben és az áruknak a piacon való elhelyezésében részesülnek. E megállapításoknál természetesen a piac felvevőképessége, a fizetőképes szükséglet nagysága jön elsősorban figyelembe.

A régi kartellek, melyek áremelésre, illetve monopollhelyzet biztosítására törekedtek, utolsó megnyilvánulási formái voltak a liberális kapitalizmusnak. Mindenesetre olyan formák, amelyek már önmagukban hordták a liberalizmus pusztulását, mert hiszen ezek már aliberális eszközökkel, szervezéssel és megkötéssel dolgoztak. A mai kartellek, melyek a termelést és a piacot tervszerűen akarják szabályozni, már az átmenetet képezik egy új gazdasági rendszerhez. Ha az árak többé nem szabadon képződnek, s ha a termelés, illetve kínálat és kereslet már nem szabadon

¹ Verordnung gegen den Mißbrauch wirtschaftlicher Machtstellungen, (RGBl. I. S. 1067.)

kialakult árakhoz igazodnak, úgy a liberalizmus legfontosabb előfeltételei nem léteznek többé. Helyébe az a sajátságosan kevert gazdasági rendszer lépett, amelyben a kapitalizmus szervezési rendszabályoktól kötötten jelenik meg s amelyet Huber „tervkapitalizmusnak” nevez.

Érdekes vizsgálni a viszonyt, amely az állam és a kartellek között a weimari rendszerben fennállott s ma fennáll. Az állam számára presztiziskérdés volt már azelőtt is, hogy a kartellek hatalmi szervezete fölött is érvényesítse az állami hatalom elsőségét. E weimari köztársaság a maga két kartellrendeletében¹ igyekezett magának a kartellek fölötti felsőbbbséget biztosítani s az állami felügyeletet a kartellek működésére kiterjeszteni. Mint végső eszköz, a kartell felosztatása állott a kormány rendelkezésére. A kartelleknek azonban nem sokat ártottak ezek az állami intézkedések, mert a keresztülvitelben hiányzott a megfelelő energia, másrészt pedig az állam célja: a kartellek felosztatásával a vállalkozókat visszavezetni a liberális szabad gazdasághoz, a kartellekben résztvevő vállalkozók előtt láthatólag nem nagy varázserővel bírt; ők jobban érezték magukat a kartellek „bilincseiben”. Ha a gazdaságot egyszer a közösségi formák utáni törekvés hatja át, úgy az állam hiába törekszik e formák megsemmisítésére. A weimari rendszer nem is tudott dűlőre jutni a kartellekkel. A nemzeti szocialista berendezkedés mármost úgy igyekszik megoldani ezt a kérdést, hogy a kartellekben fennálló közösségi formákat egyszerűen beépíti a maga gazdasági épületébe, áthatva őket a maga szellemével.

A kartelleknek ezt az állami rendbe való beépítését azáltal hajtja végre a nemzeti szocialista állam, hogy nyilvánjogi kényszerterülettekké alakítja őket s önkormányzatot biztosít számukra. A lehetőség erre már a weimari alkotmányban is fennállott; ennek 156. §-a ugyanis megadja a jogot az államnak arra, hogy vállalatokat önkormányzati alapon összekapcsoljon s ezáltal a gazdasági javak előállítását, a piacon való elhelyezését, az áralakulást, továbbá a behozatalt és kivitelt általános elvek szerint szabályozza.² Már ez előtt az alkotmányi rendelkezés előtt fennállottak a szén- és káliszindikátusok, melyeknek kötelékébe minden e gazdasági ágakban tevékenykedő vállalkozó beletartozik: minden szén- és káliszállítás e szindikátusok útján, központilag történik, ugyancsak központilag megállapított ár- és

¹ Első a már említett 1923. nov. 2.-i rendelet, míg a második: Verordnung des Reichspräsidenten zur Behebung finanzieller, wirtschaftlicher und sozialer Zustände von 26. 7. 1930., Abschnitt V.: Verhütung unwirtschaftlicher Preisbindungen, (RGBl. I. S. 528.)

² Weimarer Verfassung 156. szak. 2. bek.: „Das Reich kann ferner im Falle dringenden Bedürfnisses zum Zwecke der Gemeinwirtschaft durch Gesetz wirtschaftliche Unternehmungen und Verbände auf der Grundlage der Selbstverwaltung zusammenschließen mit dem Ziele, die Mitwirkung aller schaffenden Volksteile zu sichern, Arbeitgeber und Arbeitnehmer an der Verwaltung zu beteiligen und Erzeugung, Herstellung, Verteilung, Verwendung, Preisgestaltung, sowie Ein- und Ausfuhr der Wirtschaftsgüter nach gemeinwirtschaftlichen Grundsätzen zu regeln.

szállítási feltételek mellett, maguk a szindikátusok pedig állami felügyelet alatt állanak. Hasonló alapokon akarták a vasgyártást is szabályozni, ez a kísérlet azonban nem sikerült. Később, a Brüning kormány idején keletkeztek ilyen kényszerkartellek a gyufagyártás, a cukoripar, a tej és tejtermékek szállítása, a burgonyakeményítő előállítására s végül az Odera, Elba és Wisztula folyókon való hajózás szabályozására.

Ezek a kényszerkartellek így az állam oltalma alatt erős gazdasági hatalomra tettek szert s az állami felügyelet, mely korántsem volt szigorúnak nevezhető, nem akadályozta őket abban, hogy monopolhelyzetüket erősen önző módon ki is használják. Az állami felügyelet nem érvényesülhetett kellőképpen velük szemben, mert maga az állam előtt sem lebegett határozott és világos cél, mely aztán az állami felügyeletnek is biztos irányt szabott volna a kartellekkel szemben. Ezzel ellentétben a nemzeti szocialista államban megvan a kellő erély és határozott célkitűzés ahhoz, hogy a kartelleket a maga gazdaságot irányító szervezetébe beépítse.

Ily értelemben az 1933. július 15.-i törvény, — Gesetz zur Errichtung von Zwangskartellen, (RGBl. 488. o.) —, mely a kényszerkartellekről rendelkezik, megadja a jogot a gazdasági miniszternek, hogy a piac szabályozása céljából vállalatokat kényszerkartellekké összefoglaljon, vagy már fennálló kényszerkartellekhez csatoljon. Föltétel, hogy a kartellalkotás mind a vállalkozók, mind a gazdaság egésze és a közjő szempontjából ajánlatos és hasznos legyen. A kartellek minden szempontból az illetékes miniszter szigorú felügyelete alatt állanak. A miniszter elrendelheti új vállalatoknak a kartell keretein belül való alapítását, vagy meglévőknek kiterjesztését, illetőleg negatív irányban: megtilthatja ezeket. Föltétel mindegyik esetben, mint már előbb is említettük: a vállalkozók s a gazdaság egészének érdeke és a közjölét követelményeinek szemmeltartása. Ezeket a jogokat a két említett miniszter számára ismét felsorolja s kibővíti a Reichsnährstand (Közélelmezési Rend) ideiglenes felépítéséről szóló 1933. szeptember 15.-i¹ törvény. Eszerint a miniszter kényszerkartellekké alakíthatja, illetve meglévő kartellekhez csatolhatja mindazokat a vállalatokat, melyek mezőgazdasági cikkek előállításával foglalkoznak, azzal a céllal, hogy a mezőgazdasági

¹ Reichsnährstandgesetz 2. §.: „Der Reichsminister für Ernährung und Landwirtschaft kann den Reichsnährstand oder einzelne seiner Gruppen ermächtigen, die Erzeugung, den Absatz, sowie die Preise und Preisspannen von landwirtschaftlichen Erzeugnissen zu regeln, wenn dies unter Würdigung der Belange der Gesamtwirtschaft und des Gemeinwohls geboten erscheint.“

Reichsnährstandgesetz 3. §.: „Der Reichsminister für Ernährung und Landwirtschaft kann zur Regelung der Erzeugung, des Absatzes, sowie der Preise und Preisspannen von landwirtschaftlichen Erzeugnissen Gruppen und Angehörige des Reichsnährstandes und sonstige Unternehmen und Einrichtungen, die landwirtschaftliche Erzeugnisse herstellen oder vertreiben, zusammenschließen, oder an bestehende derartige Zusammenschlüsse anschließen, wenn der Zusammenschluß oder Anschluß unter Würdigung der Belange der Gesamtwirtschaft und des Gemeinwohls geboten erscheint.“

cikkek termelését, elhelyezését és áralakulását szabályozzák. Ezzel a szabályozással azonban megbízhatja a miniszter a Reichsnährstandot, vagy annak valamelyik csoportját is. Általános feltétel itt is az összgazdaság érdekének és a közjónak figyelembevétele. Egy későbbi törvény a malmok kényszer alapján való összekapcsolására hatalmazza fel a minisztert, hogy így a belföldi búza és rozs értékesítésének központi szabályozása lehetővé váljék. Az 1933. szeptember 26.-i törvény pedig arra ad felhatalmazást, hogy a miniszter állandó árakat szabjon a gabonaneműek számára.

Ezzel kapcsolatban Darré közélémezési miniszter kijelentette, hogy ő az egész Reichsnährstand-ot szindikátusszerű formában akarja szervezni, ami azt jelenti, hogy a mezőgazdasági termelés egész területét kényszerkartellekkel szövi át. Első ilyen kényszerkartellek voltak: a tejtermelők szövetsége, a rozs- és búzamalmok gazdasági egyesülése, és a német gyümölcs- és főzelékértékesítőipar gazdasági egyesülése.

Ezek a törvényi intézkedések igen mélyreható befolyást biztosítanak az államnak a kartellek életére és rajtuk keresztül az egész gazdasági fejlődésre. A felsorolt törvények által létrehozott állapotok között nem lehetséges többé, hogy a kartell által alkalmazott rendszabályok, illetve az általa kibocsátott szabályozások érvényesülését a tagok titkos ellenállása gátolja, de kívülálló eladók konkurenciájától se kell tartani, mert ilyen egyszerűen nem létezik, hiszen kényszer alapján ugyanannak a gazdasági ágának valamennyi vállalkozója tagja a kartellnek. Ez az utóbbi momentum azonban nemcsak a kartell tevékenységének hathatós voltát biztosítja, hanem egyben káros következményekkel is jár. A verseny kikapcsolódása ugyanis károsan érinti, fontos lendítőerőtől fosztja meg a technikai fejlődést s ezzel az egész gazdasági előrehaladást. Az államnak a feladata most már, — mely a gazdasági élet kormányrúdját oly erélyesen vette kezébe, — hogy megfelelő intézkedésekkel (kísérleti intézetek felállítása pl.) az ilyenirányú hátrányokat kiküszöbölje.

Legfontosabbak természetesen ezek között a kényszerkartellek között a kényszerszindikátusok, amelyek a termelés, a piac és az árak szabályozására szolgálnak. Hogy ez a cél elérhető legyen, szükséges, hogy a kényszerszindikátusok abszolút monopolhelyezete biztosítva legyen. Egyfelől tehát ki kell zárni annak a lehetőségét, hogy a szindikátus tagjait képező vállalkozók másnak, mint a szindikátusnak szállítsanak, másfelől pedig gondoskodni kell arról, hogy kívülről ne támadhasson konkurencia a szindikátussal szemben, ami azáltal történik, hogy a szindikátus keretén kívül álló vállalkozóknak eltiltják ugyanazon cikkek előállítását és értékesítését, amely cikkek gyártására és elhelyezésére a szindikátus épen hivatva van. Magától értetődik azonban, hogy a szindikátusnak ez az abszolút monopolhelyzet nem avégből jut osztályrészül, hogy ezzel bármilyen formában és módon is visszaéljen, hanem, hogy a gazdasági élet irányításában betöltse az államtól neki szánt szerepet. Feladatuk lehet már most

az, hogy a korlátlan verseny által tönkretett valamely gazdasági ágat ismét talprasegítsék, tehát a magángazdaság támogatására legyenek; ez esetben maguk is magánjogi jellegűek, mint amilyenek a Brüning kormány által létesített kényszerkartellek, illetve kényszerszindikátusok nagyobb részét voltak. Ha egy ilyen szindikátus már most nem ilyen támogató célra, hanem arra szolgál, hogy a gazdasági élet valamely területét az állam által megszabott elvek szellemében szabályozza, akkor nyilvánjogi alapon nyugvó testületté lesz, mint ahogy ezt a nemzeti szocialista rendszer szindikátusainál látjuk.

Az állami felügyelet mérvét nem határozza meg a törvény, de erre következtetni lehet abból a célból, melyet a törvény e szindikátusok elé tűz. Az állam nem elégedhetik meg azzal, hogy egy-egy kartellvisszaélést a kartell feloszlásával megtorol, hanem épen arra kell törekednie, hogy e szindikátusok termelés-, ár-, és piacszabályozó tevékenységét a maga egységes céljainak megfelelően irányítsa. Nem elégedhetik meg tehát a negatív ellenőrzéssel, hanem a pozitív vezetést kell kézbe vennie. Ezért aztán a kartellhatározatok az állam jóváhagyására szorulnak. Arra az esetre pedig, ha a kartell nem terjeszt elő ilyen jóváhagyásra alkalmas határozatot, az állam fenntartja magának a jogot, hogy saját maga szabályozza a felmerült gazdasági kérdést. Megtörténhetik az is, hogy egy egyszer már jóváhagyott határozat nem felel meg a változott körülményeknek. Ebben az esetben az állam visszavonja ezt a határozatot s felhívja a kartellt az illető kérdésnek újból való szabályozására s ha az új határozat sem megfelelő, úgy ismét csak maga lép közbe. Szükség esetén eltávolíthatja s megfelelő egyénnel pótolhatja az állam a kartellszervet, ha az a törvény és a szabályzat ellenére cselekszik, végső esetben pedig elrendelheti az egész kartell feloszlását.

Mint látható, az államnak minden körülmények között módjában van érvényre juttatni akarátát a kartellekkel szemben. Figyelembe kell azonban venni, hogy az állam nem akarja a kartellek önálló tevékenységét kizárni; ellenkezőleg azt biztosítani s az egész gazdasági élet szempontjából gyümölcsözőbbé, hasznosabbá tenni igyekszik. A vezetés, az irányító befolyás, mely számára minden esetben biztosítva van a kartellek életében, pusztán az általános irányvonalak, a nemzeti lét, a közérdek érdekszférájában sarkálló vezető szempontok megadására és állandó érvényesítésére szorítkozik. Semmi esetre sincs tehát szó itt egy új, n. állami „tervgazdaság” felállításáról oly értelemben, amint ezt például a szovjetgazdaságban látjuk, ami viszont ismét nem jelenti azt, hogy az állam minden terv és rendszer nélkül szabja meg az említett irányvonalakat a gazdasági élet egésze számára. Terv és rendszer nélkül sehol sem érhető el komoly eredmény s az állami befolyás és irányítás a kartellek életében nem más, mint egy jól átgondolt és szociális szempontoktól vezetett gazdaságpolitika érvényesülése; mindamellelt azonban nem szabad megfeledkezni arról, hogy a döntő tényező a vállalkozó egyéni kezdeményező ereje és felelőssége marad. A kartellgazdaság a

gazdasági önkormányzat és nem az államgazdaság körébe tartozik. Ez az önkormányzat a biztosítéka épen annak, hogy a kartellek tevékenysége minden bürokratizmustól és centralizmustól mentes maradjon; ez teszi lehetővé, hogy az egyes gazdasági ágak a gazdasági élet örök törvényei és saját belső életfeltételeik követelményei szerint fejlődjenek s amellet a vállalkozó az őt megillető nagyfontosságú szerepet a gazdasági életben szabadon betölthesse.

IV. FEJEZET.

Rendi önkormányzat.

7. §. Általános jellemzés.

A német gazdasági életet egész a XIX. századig a kötött és szigorúan tagolt gazdasági rend jellemzi. A mezőgazdaság feudális alapokon nyugodott, az ipar a céhek kötött s a legapróbb részletekig szabályozott formáin épült fel, míg a kereskedelem a gildák és korporációk keretein belül vetette meg későbbi fejlődésének alapjait. Ezek a gazdasági formák merevvé váltak az idők folyamán s a technikai felfedezésektől egyre nagyobb lendületet nyerő s egyre jobban izmosodó gazdasági fejlődés szétörte őket; a régi berendezkedés lehetetlenné vált s a gazdasági élet csakhamar kibujt a kinőtt s aggasztóan szorító ruhákból. Kétségkívül szükséges volt a régi formák szétrombolása, de époly szükséges lett volna egy új rendnek a kialakítása is, amelynek kiépítésére azonban a XIX. század nem vállalkozott. A szabadság, a fejlődés és előrehaladás nem ennek az új berendezkedésnek a megvalósítására irányultak, hanem épen az ilyen szilárd gazdasági rend kialakulását tették lehetetlenné akkor, amikor a korlátlan versenynek, s a legszélsőségesebb értelemben vett önző kizsákmányolásnak engedtek helyet. A XIX. század a maga nagy háborúiban kivívta a német nép számára a nemzeti szabadságot és egységet, de nem építette ki az egység számára a megfelelő gazdasági és szociális alapokat. A szabadságra való törekvés nem kristályosodott ki egy szilárd szociális rendben, hanem ellenkezőleg, belülről egyre inkább aláásta a nép egységét.

Míg így az egységes és szilárd gazdasági rend kialakulása lehetetlenné vált, addig kifejlődött egy rendszer, amelyben a verseny a javak előállítását a tényleges szükségletre való tekintet nélkül fokozta. Épen ebből a korlátlan versenyből kellett volna a liberálizmus felfogása szerint annak a szerves rendnek kialakulnia, melyet ugyanez a felfogás „praestabilizált harmóniának” nevez.¹ E kifejezésben a „praestabilizált” szó nyilván a szerves

¹ „Es war die naive Meinung dieser Zeit, daß aus dem freien und ungehemmten Ausleben der Persönlichkeit sich von selbst eine „organische Ordnung“ entwickle, daß sich eine „praestabilisierte Harmonie“ ohne weiteres selbsttätig entfalte, wenn man nur die bisherigen Schranken beseitige. Aber eine Methode ist noch keine Form und Schrankenlosigkeit ist noch keine Harmonie.“ L. Huber: „Die Gestalt des deutschen Sozialismus“, 66. o.

rendnek a gazdasági élet örök törvényeiben való előre biztosított, kiegyensúlyozott voltát akarja jelenteni. A fejlődés azonban adós maradt a szerves rendnek önmagától való kialakulásával, a bekövetkezett válságok hosszú sora pedig a hozzájuk fűződő politikai következményekkel, csak szomorú bizonyágát nyújtják a liberális elmélet téves voltának.

A gazdasági egység nem állhat elő ott, ahol senki sem gondoskodik a gazdasági élet egyes tagjainak annak szerves egészébe való beépítéséről. Az egyes vállalatoknak terv és rendszer nélküli egymásmellettségéből külső behatás, irányítás nélkül csak úgy nem alakulhat ki szerves rend, mint ahogy egy társadalom sem állhat fenn normák, jogi, erkölcsi és konvencionális szabályok nélkül. Vannak romantikus gondolkodók, akik a gazdasági életnek „természetes” állapotát mint ideált ünneplik, de ezek egy sorban állanak az anarchistával, aki azért akarja szétrombolni az állam szervezetét, hogy helyreállítsa az emberi társadalom „természetes”, kényszer-nélküli állapotát. S ha az anarchisztikus törekvések logikátlan és helytelen volta beigazolt tény s az állami berendezkedésnek, mint társadalmi életformának szükségszerűsége kétségen kívül áll, úgy ellentmondás volna a gazdasági élet szervezeti formáit, mint a „természetes” állapottal összeférhetetleneket elutasítani.

A német nemzeti szocialista állam szervező munkájának, mely a gazdasági élet harmonikus kiépítésére irányul, harmadik fázisa a munka és a kartellek önkormányzatának kiépítése mellett az ú. n. rendi önkormányzat kialakítása.

8. §. Rend, rendi állam, újrendiség.

A XIX. századig rend alatt önmagában zárt társadalmi csoport értendő, amely közös és sajátos életideálon alapul. A régi rendek (nemesi, papi, paraszti) helyzete az állammal szemben és az egymással szembeni viszonyban szigorúan meghatározott és körülírt jogokon és kötelességeken nyugodott. A rend minden egyes tagjában benne élt a beléje nevelt rendi öntudat, mely magatartását minden körülmények között megszabta.

A középkori rendek zárt egységként állottak szemben a fejedelemmel. Uralkodó és rendek két egymással szembenálló pártot képeztek s az egymáshoz való viszony magánjogi, szerződési alapon volt szabályozva, ami természetesen gátolta az egységes államélet kialakulását.

Az újkori abszolút államban aztán az állami hatalomnak sikerült elnyernie a rendekkel szemben azt az autoritást, amely a rendi érdekeknek az állami érdekek alá való rendelésére vezetett. Ebben a légkörben alakult ki a régi rendi alkotmány, melyen az akkori társadalmi és állami élet nyugodott. A liberalizmus megszüntette a régi privilégiumokat és a testületi kapcsolatokat (céhek stb.) s ezzel elvonta a régi rendi társadalmi és gazdasági berendezkedés előfeltételeit. Ugyanakkor viszont megnyitott a

lehetőség a pusztán gazdasági különbségeken nyugvó, „osztályok“ szerinti rétegződésre. A következmények, melyek főképp szociális téren beállottak, az osztályharcban csúcsosodnak ki leginkább, mely kiinduló pontul szolgál a társadalom újjáalkotására irányuló valamennyi mozgalomnak, a marxizmusnak csakúgy, mint a jelenkor nagy áramlatainak, melyeket tévesen fasizmus néven szokás a mai irodalomban egy kalap alá fogni. E mozgalmaknak közös jellemzője ismét a rendi gondolat fölelevenítése. Míg az ipari forradalom és a proletár-osztály kialakulása jegyében álló osztályrendszer az egyént a termelésben való különböző részvételből folyó gazdasági különbségek szerint sorolja egyik, vagy másik osztályba, addig az újrendi gondolat a társadalom egészét az azonos gazdasági ágban tevékenykedőket összefoglaló egyes rendek szerves kapcsolatára építi fel.

A francia forradalom óta állandóan találunk kísérleteket a politikai, filozófiai és szociológiai irodalomban a rendi gondolat felújítására. Minél erősebb mértékben jutott érvényre a XIX. század folyamán a politikai pártok parlamenti tevékenysége feletti eszélkedés és kiábrándulás, annál inkább és annál többen gondoltak a társadalom hivatási — rendi alapon való átszervezésére és ennek megfelelő államkormányzatra. Maga Bismarck is előnyösebbnek tartotta — a német Reichstagban szerzett tapasztalatai alapján — a hivatási rendi alapon nyugvó népképviselést, mint a politikai pártokon nyugvó parlamentet. A világháború előtti időben főként keresztényszocialista gondolkodók törekedtek rendi alapon a proletár tömegek nyomorúságos helyzetéből előálló szociális kérdés megoldására. Először az univerzalizmus nagy osztrák képviselőjének, Othmar Spann-nak sikerült „Kurzgefaßtes System der Gesellschaftslehre“ és „Der wahre Staat“ című munkáiban a társadalom rendi felépítésének filozófiai és szociális alapelveit lefektetni. A társadalom és állam rendi alapon való átépítéséről, újrendezéséről szóló fejtegetéseiben elfordul a marxizmustól csakúgy, mint a liberalizmustól. Szerinte a társadalom szellemi egység, formája a népközösség. E népközösség alkotórészei a rendek, melyek egymással való szerves kapcsolataikban a társadalom szociális egészét kiteszik. Spann univerzalizisztikus fejtegetései nem maradtak hatás nélkül a német nemzeti szociálizmus által megindított fejlődési folyamatra, amely a maga társadalompolitikai programjába iktatta a társadalomnak hivatási rendi alapon való újjáépítését s a rendi állam kialakítását.

Rendi állam alatt a középkor államainak berendezkedését értették, ahol az alattvaló jogait és kötelességeit rendi hovatartozásuk szabta meg, és ahol a politikailag, társadalmilag és gazdaságilag teljesítőképes és kiváltságokban részesülő rétegek testületekbe egyesülve képviselik az országot az uralkodóval szemben. A rendi állami berendezkedés különös sajátossága a középkori latin és germán Nyugatnak. Közép-, Észak-, és Nyugateurópában a XIII. századtól kezdve ez volt az uralkodó államforma. A középkori birodalmi és tartományi rendek eredetileg a frank biro-

dalom udvari és birodalmi tanácsaiból fejlődtek ki s az idők folyamán a királyi, illetőleg az uralkodói hatalomnak alkotmányjogi korlátaivá fejlődnek. Kezdetben kötelesség volt az udvari tanácsban való részvétel a Birodalom nagyjai számára; e kötelességből a fejlődés folyamán jog lett. A régi német Birodalom egész 1806-ban bekövetkezett bukásáig rendi állam volt s az egyes tartományokban még tovább tartotta magát a rendi berendezkedés. (Mecklenburgban pl. egész 1918-ig.)

Nézzük már most, mennyiben játszik szerepet a rendi gondolat a társadalom újraépítésében és a gazdasági élet újrendezésében!

Két feladat vár ebből a szempontból megoldásra: az egyik nemzeti jellegű, ez a gazdasági életnek az állampolitikai célok szolgálatába való állítása, a másik szociális természetű, s ez a társadalmi rétegeket egymástól elválasztó osztályalakulás kiküszöbölése. Ez olyan formában történik, hogy mindazokat, akik ugyanabban a gazdasági ágban, mint vállalkozók, alkalmazottak, vagy munkások tevékenykednek, ugyanazon rend szerves egységébe kapcsolják. Ez az újrendiség tehát a nép olyan tagozódását akarja létrehozni, amely a marxizmus osztálygondolatával ellentétben az élet hivatási oldalát emeli ki s a társadalmi ellentéteket kiküszöbölve szociális békét biztosít. Az állam a gazdasággal szemben „autoritár”, tehát akaratának minden körülmények között érvényt tud szerezni, de óvakodik minden olyan beavatkozástól, mely a gazdaság sajátos feladatait az állam feladat-körébe vinné át, tehát nem akarja a gazdasági életet „államosítani”. A rendek a maguk feladatkörében önállósággal bírnak, s az egyéni iniciativa érvényesülése biztosítva van. Az állam vezetősége, irányítója ugyan a gazdasági életnek, de ez az irányítás csak a kereteket adja meg, a gazdálkodásba való aktív beavatkozástól tartózkodik. A ma érvényesülő újrendiség tehát egyrészt megszabadítja az államot a gazdasággal és a társadalommal szemben fennálló eddigi kötöttségéből, másrészt azonban átutalja az összes nem politikai feladatokat a gazdasági testületek hatáskörébe. A szociális és gazdasági szervezetek ebben az új rendben testületi önállósággal, önkormányzattal bírnak. Az állam, mint mindent átfogó politikai életforma a rendek felett áll. Természetesen ma még nincs lezárva a fejlődés, az építőmunka, mely e rendi szellemben való átalakítást megvalósítani van hivatva. A fejlődés iránya azonban világos: a szociális élet egyes alkotórészei hivatási-rendi szervezetet nyernek, a kiépítés az egyes szakok figyelembe-vételével történik s a rendek szerves egységbe kapcsolódva alkotják az egységes társadalmat. A rendek nevelő feladata abból áll, hogy felébresztik és erősítik a hivatási-rendi érzést, akarást és gondolkodást s kiképeznek egy egységes szociáletikai magatartást, melynek főelve: a közjó előbbre-való, mint az egyéni haszon.

A rendi átalakulás a német birodalomban 1933. áprilisában vette kezdetét a „Reichsführergemeinschaft des deutschen Bauernstandes” alapításával. Ugyanezen év május 3-án alapították a

„Reichsstand des deutschen Handwerks“-t, május 4-én pedig a „Reichsstand des deutschen Handels“-t. 1933. szept. 13-án jött létre a Reichsnährstand, mint a mezőgazdaság átfogó, nagy rendje.

Vizsgáljuk már most közelebbről a következőkben, hogy melyek azok a szervezeti formák, melyekhez a német gazdasági élet újrendi alapon megkezdett átszervezése eddig vezetett, milyen a felépítésük, mik közvetlen céljaik és milyen szerepet töltenek be a gazdasági élet egészének nagy gépezetében.

1. A MEZŐGAZDASÁG SZERVEZETE.

9. §. A közéleti rend (Reichsnährstand) kialakulása.

A jelenlegi kormány uralomrajutását megelőző évek Németországára mind politikai, mind gazdasági tekintetben a teljes zűrzavar képét mutatta. Amint politikailag a párt-, osztály- és felekezeti érdekek számtalan egymás ellen küzdő csoportra szaggatták a népet, úgy gazdasági téren a korlátlanul érvényesülő liberális kapitalizmus sodorta örvény szélére a birodalmat. Ipar és mezőgazdaság, város és falu éles ellentétben éltek s ahelyett, hogy vállvetve dolgoztak volna érvényesülésükért, egymás rovására keresték boldogulásukat. Az ipari munkások millióinak munkanélkülisége az egyik, a parasztság nyomora a másik oldalon volt az eredmény. Különösen a parasztság anyagi romlása jelentett roppant veszedelmet a birodalom számára. A nyílt piac törvényeinek teljesen kiszolgáltatott mezőgazdasági lakosság nem vehette fel a versenyt a jóval kedvezőbb viszonyok között termelő külfölddel, a tőzsdei spekuláció pedig a legkülönbözőbb véletlenek s agrárellenes befolyások függvényévé tette az áralakulást. Természetes hát, hogy akadálytalan árzuhanás volt a következő eredmény. Súlyos helyzetében a parasztság nyomasztó függőségbe jutott a bankoktól s jórészt a teljes eladósodás fenyegette. Az adó- és vámpolitika is csak növelte a parasztság bajait, ahelyett hogy enyhített volna terhein. A mezőgazdasági termékek állandó árzuhanása egyre növelte az agrár és ipari árszínvonal közötti elhajlást, ami hovatovább lehetetlenné tette az intenzív földművelést. Így a nép élelmiszerszükségletének egyre nagyobb részét volt kénytelen külföldről beszerezni, viszont a belföldi agrárlakosság egyre nagyobb tömegekben vándorolt a városokba, ami ismét csak a munkanélküli proletáriátus tömegeit növelte. Hiszen az ország amúgy is túl volt iparosodva s a vásárlóerő általános csökkenése az ipart is válságba sodorta.

Ily körülmények között az uralomra jutó nemzeti szocializmusnak — ha tényleg nemzeti és szociális szempontoktól vezetette magát, — első gondját kellett, hogy képezze a parasztság bajainak kiküszöbölése és a mezőgazdaság új alapokra helyezése. Meg kellett gátolni azt, hogy a föld, és a föld termékei spekuláció

tárgyát képezzék. Fel kellett emelni a parasztságot arra a nivóra, amelyen mind gazdaság-, mind népesedés-politikai szempontokból oly döntően fontos hivatását betöltheti. Mert a parasztság az a része a népnek, „amely a föld termékenységből a népet táplálja, családja termékenysége által pedig a nemzetet fenntartja.”¹

Hogy mennyire komolyan vette feladatát az új kormányzat, arról a csakhamar meghozott reformtörvények egész sora tanúskodik. Az előbbieken során már említett Reichserbhofgesetz indoklása világosan vázolja azokat a célokat, amelyek elérésére a kormányzat törekszik: „A birodalmi kormány a régi német öröklési rend biztosításával akarja a parasztságot, mint a német nép vérforrását fenntartani. — A parasztbirtokok meg kell védeni az eladósodástól és az öröklés során való szétforgácsolódástól, hogy az nemzeti örökség gyanánt állandóan szabad parasztok kezében maradjon. — Gondoskodni kell a mezőgazdasági birtokok nagyságának egészséges szabályozásáról, minthogy a kis- és középbirtokok nagy száma, lehetőleg arányosan elosztva az egész országban, a legjobb biztosíték a nép és az állam életének fenntartására.”

Ez utóbbi cél szemmeltartásával már az 1935. július 14-én hozott „Gesetz über die Neubildung deutschen Bauerntums” a birodalom feladatának nyilvánítja az ország egész területén a mezőgazdasági telepítést s új parasztbirtokok létesítését. A telepítési program végrehajtása a nagybirtok kiküszöbölését s kis- és középbirtokokká való átalakítását vonja maga után. Az új földbirtokjogban következik be legelőször a liberális tulajdonfogalomnak gyökeres átalakítása, a közösség iránti felelősségtudattal való telítése.² A földbirtok képezi a III. Birodalomban a népközösség egész életének biztos és szilárd alapját. Ezért a parasztbirtok — mint Erbhof — elvileg elidegeníthetetlen, oszthatatlan és adóssággal meg nem terhelt. A paraszt nem járhat el többé birtokával tetszése szerint, mint azt eddig a BGB. megengedte, hanem biztosítania kell azt családja számára; emellett munkája a népközösség érdekében végzett szolgálat, tehát a köz érdekének szempontjai kell, hogy érvényesüljenek cselekvésében. Az új földbirtokjog tehát, mint látható, erős kézzel védi a parasztot, mint a népi élet alapját és fenntartóját, de egyben kötelezi őt arra, hogy helyzetéből folvó szociális felelősségének eleget tegyen. „Ha az állam az egyénnek jogot ad, úgy azt ma elsősorban azért teszi, hogy ennek köteleességtudatát erősítse; legszembe-tűnőbb ez talán a parasztnál, aki szinte állami funkcionáriussá vált.”³ W. Jellineknek ez a megállapítása úgyszólván állami hivatalnokként állítja oda a parasztot; ha azonban meggondoljuk, hogy ma az állam nem az egyéni életet önkényesen korlátozó s elnyomó hatalomként jelenik meg, hanem a népi élet, a népközösség racionális életformája akar lenni, úgy eltűnik e beállítást minden kellemetlen bürokratikus mellékíze.

¹ L. Hitler beszéde az 1935. évi bückebergi aratóünnepen.

² V. ö.: 10. oldal.

³ W. Jellinek: Nachtrag zum Verwaltungsrecht. Berlin, 1934. május 5.

A Reichserbhofgesetz védi a paraszti tulajdont és meggátolja annak mind felaprózódását, mind eladósodását. További és az előbbiekkal párhuzamos feladat már most a parasztság élet-nívójának emelése, a földművelés gazdaságosságának biztosítása. Itt kapcsolódik be a mezőgazdaság reformjába az 1933. szeptember 13-án hozott Reichsnährstandgesetz, mely az egész mezőgazdaságot egységesen irányított szervezetbe, az ú. n. „Közélelmezési rend”-be foglalja s szigorúan keresztülvitt piac- és ár-szabályozás révén megvédi a parasztságot a veszélyektől, melyek a gazdasági viszonyok hullámzása, vagy yáratlanul jó, avagy rossz termés miatt az árólló képében előállnának.

A „közélelmezési rend” szervezete az 1933. szept. 13-i törvényen — Gesetz über den vorläufigen Aufbau des Reichsnährstandes und Maßnahmen zur Markt- und Preisregelung für landwirtschaftliche Erzeugnisse — és az ehhez fűződő négy végrehajtási rendeleten nyugszik. E törvényi és rendeleti rendelkezések köré még egy egész sor törvény és rendelet csoportosul, melyek a köz-élelmezési rendbe tartozó mezőgazdasági üzemek egyes köreit kényszertestületekké kapcsolják össze és egyben fölöttük a közvetlen állami felügyeletet biztosítják.

A közélelmezési rend felépítése gazdasági, és nem társadalmi alapokon következett be. Ezért csak bizonyos mértékig találó, ha azt mondjuk, hogy a közélelmezési rend kialakítása az első lépés a gazdasági élet rendi felépítéséhez. Mint az a „rend” fogalmáról szóló fejtegetésekből kitűnik, itt nem a középkori értelemben vett rendre gondolunk akkor, amikor a német gazdasági élet rendi alapokon való felépítéséről van szó. Ha a közélelmezési rend a régi, szigorú rendi fogalom értelmében nyert volna megvalósulást, úgy a gazdasági vállalkozásoknak lényegesen kisebb részét foglalhatta volna csak magába, mint azt tényleg látjuk. A mezőgazdasági cikkekkel való kereskedelem, továbbá a mezőgazdasági termékeket feldolgozó ipar nem tartozhatnék ebben az esetben a közélelmezési rend, hanem inkább a kereskedelem, illetőleg az ipar rendjének hatáskörébe. Ugyanígy nem lehetne az erdő és kertgazdaságot, vadászatot, halászatot, stb. sem a köz-élelmezési rend kereteibe fűzni. A közélelmezési miniszter egyik beszédjében visszautasította a gondolatot, mintha a közélelmezési rend megalkotása pusztán a rendi felépítés kezdete lenne és hangsúlyozta, hogy a közélelmezési rendnél elsősorban egy nagy gazdasági összefogásról van szó, tehát egy szakszerű tagozódásról a német gazdasági élet egészében.¹

Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a közélelmezési rend szervezete nem mutat fel rendi vonásokat. Lehetetlen volna azonban a mai rendkívüli bonyolult gazdasági életet a középkorból ránkmaradt szűk rendi fogalom szerint felosztani. Sokkal

¹ A birodalmi közélelmezési miniszter beszéde az „Ausschuß für allgemeine Wirtschafts- und Sozialpolitik des Reichsstandes der deutschen Industrie” előtt, közölve: Der deutsche Volkswirt, 8. évf. 16/1934.

inkább fennáll annak a szükségessége, hogy a rendi felépítés tovahaladó fejlődésével létrejöjjön a két, vagy több rendhez való tartozás lehetősége. Így az élesen körülhatárolt mag körül egy kifelé elmosódó réteg keletkezik, mely a maggal gazdaságilag összefüggő, rendi szempontokból azonban független gazdasági formákban tevődik össze. A közéletmezési rend szervezetének magját a mezőgazdasággal foglalkozók hivatási rendje képezi, amelynek mind rendi, mind árszabályozási, piacpolitikai feladatai vannak s ez utóbbiakra való tekintettel a mezőgazdasággal foglalkozók hivatási rendjéhez nem tartozó csoportokat is a maga körébe von.

10. §. A közéletmezési rend felépítése.

Az 1933. július 15-i törvény „A birodalom illetékességéről a mezőgazdaság rendi felépítésének szabályozására” a birodalomra ruházta az egyedüli törvényi szabályozási jogot a német mezőgazdaság területén s ezzel eleve kiküszöbölődött az a veszély, hogy az egyes országok egymástól eltérően szabályozzák a mezőgazdasági viszonyokat. Ugyanazon a napon hirdették ki a kényszerkartellek alkotásáról szóló törvényt, amely a közéletmezési minisztert feljogosítja egyes vállalatoknak a piac szabályozása céljából kartellekké, szindikátusokká való összekapcsolására, amennyiben e jogosítványok a közéletmezési miniszter ügykörébe vágnak. Eddig u. i. csak a gazdasági miniszter volt felruházva az említett jogosítványokkal. 1933. szeptember 13-án következett végül a már többször említett törvény: „a közéletmezési rend ideiglenes felépítéséről”, amelyet azóta négy végrehajtási rendelet követett. (1933. dec. 18., 1934. jan. 15., febr. 16., és 1935. febr. 4.)

A) A közéletmezési rend tagjai.

A Reichsnährstandgesetz első §-a szerint: „A közéletmezési rend a német parasztságnak és a német mezőgazdaságnak a képviselője, ideértve a mezőgazdasági szövetkezeteket, mezőgazdasági kereskedelmet (nagy és kiskereskedelem) és mezőgazdasági cikkek feldolgozóit.” Kertészet, erdőgazdálkodás, vadászat és halászat a törvény szerint a mezőgazdasághoz tartoznak, az első végrehajtási rendelet pedig kiegészítőleg a bortermelést és a méhészetet is idecsatolja. A Reichsnährstand tisztán rendi magját azoknak a személyeknek a köre képezi, akik mint paraszti, vagy egyéb mezőgazdasági üzemek tulajdonosai, hasznélvezői, haszonbérleti, bérleti, vagy bérbeadói tevékenykednek, továbbá ezek családtagjai, a mezőgazdaságban dolgozó munkások, alkalmazottak és tisztviselők, továbbá — amennyiben külön szerződésből folyó jogos igényekkel bírnak, — mezőgazdasági üzemek korábbi birtokosai és hasznélvezői is. Kibővíülhet ez a kör azáltal, hogy a Reichsbauernführer, aki a közéletmezési rend feje,

egyed, a mezőgazdasági érdekek előmozdítására szolgáló egyesületeket és szövetségeket rendeletileg a közéletmezési rendhez csatol.

A közéletmezési rend tagjainak másik csoportját alkotják a mezőgazdasági szövetkezetek, tekintet nélkül arra, hogy a „Reichsverband landwirtschaftlicher Genossenschaften” kötelékébe tartoznak-e, vagy sem, továbbá maguk az úgynevezett: „Revisionsverbände”, melyek több mezőgazdasági szövetkezetet foglalnak össze egy nagyobb egységbe, azonkívül valamennyi társaság és szövetség, melyek a mezőgazdasági áru-, vagy hitel-forgalom lebonyolítására szolgálnak. E mezőgazdasági szervezetek, melyeket a nemzeti szocializmus már készen talált a mezőgazdaság területén s melyeket a közéletmezési rend átfogó keretébe illesztett, oly mértékben veszítenek jelentőségükből, amily mértékben a közéletmezési rend részben még kialakulóban lévő egységes szervezete kifejlődik s a mezőgazdaság egyes ágainak feladatait teljes mértékben kezébe veszi. Valószínű a mezőgazdasági szövetkezetek erős leépítése; a Reichsverband és a Revisionsverbände vezető szervei már ma ki vannak küszöbölve és helyükbe, mint legfőbb szerv, a Reichsbauernführer lépett.

A tagok harmadik csoportját képezik azok a természetes és jogi személyek, akik mezőgazdasági termékek feldolgozásával és mezőgazdasági cikkekkel való kereskedelemmel foglalkoznak. A közéletmezési miniszter feladata már most a „mezőgazdasági termék” fogalmának határait megszabni. A Reichsnährstandgesetz 7-ik §-a szerint nemcsak a föld termékei, hanem az ezekből fel- vagy átdolgozás révén előállított cikkek is „mezőgazdasági termék”-ként jönnek figyelembe. Az ezáltal adott fogalmi kibővítést azonban ismét korlátozásnak veti alá az a követelmény, hogy a kérdéses termékeknek a közéletmezési miniszter ügykörébe kell esni. Ez a szabályozás kétségkívül veszélyeket rejt magában bizonyos gazdasági ágak számára, amelyek a mezőgazdasági piacot meghatározó tényezőkkel csak kevésbé függnek össze és itt a közéletmezési miniszter nagy belátására van szükség, hogy teljesen másnemű gazdasági területek a mezőgazdaság piacpolitikai követelményeinek uralma alá ne kerüljenek, melyek rájuk nézve csak károsan hathatnának ki.

A harmadik végrehajtási rendelet egy ideiglenes felsorolást hoz, mely úgyszólván valamennyi vállalkozást a közéletmezési rendbe fűz, melyek bármilyen vonatkozásban is befolyással lehetnek a mezőgazdasági piac rendjére. A rendelet tíz csoportba osztja ezeket a vállalkozásokat:

1. Földművelés, 2. állattenyésztés, 3. sörfőzés, 4. cukorgyártás, 5. keményítő és szeszgyártás, 6. halászat, 7. zsiradék és tejgazdaság, 8. élelmiszer és élvezeti cikkek előállítása, 9. erdőgazdaság és kertészet, 10. élelmiszerkereskedelem.

E csoportok mindegyike az utolsó kivétellel ismét két alcsoportra oszlik. Egyikbe tartozik a megfelelő csoportban épen szereplő cikkekkel való kis és nagykereskedelem, továbbá azok az iparágak, amelyek „anélkül, hogy kézműipar vagy gyáripar lennének, a mezőgazdasággal való legszorosabb kapcsolatban

fejődtek ki." Ilyenek pl. a hízlalók, vagy vajat-túrót előállító üzemek stb. A másik csoportba tartoznak mindegyik csoportnak megfelelően az illető terméket fel- vagy átdolgozó kézműipar és gyáripár.

Az első és második alcsoportba sorolt ágak között az a lényeges különbség, hogy az első alcsoportba tartozóknál a közéletmelzési rendbe való kizárólagos tartozás elve érvényesül, míg a második alcsoportban szereplő gazdasági ágaknál a Reichsnährstand-hoz való tartozás nem érinti e gazdasági ágaknak más természetüknek megfelelő (kézműipar, gyáripár, kereskedelem) rendhez való tartozóságát. A mezőgazdasági termékeket feldolgozó kézműipar és gyáripár tehát a közéletmelzési rend befolyása alá kerül, hogy ezáltal a Reichsnährstand piacpolitikai céljait (termelés és elhelyezés szabályozása, ármege szabás stb.) keresztül vihessse, viszont megvan a lehetősége annak, hogy másrésztől a kézműipar és gyáripár számára alkotott szervezetek körébe tartozzanak. A Reichsnährstandnak való alárendelés szükséges azért, mert az utóbb említett kézmű- és gyáripari szervezetek nincsenek felruházva a piacot szabályozó jogosítványokkal. Az úgynevezett vegyes üzemeknél, melyeknél a közéletmelzési rendhez való tartozást megállapító tevékenységi ág más, a Reichsnährstand körébe nem tartozó tevékenységi ágakkal együtt szerepelt, a harmadik végrehajtási rendelet szerint a közéletmelzési rendhez való tartozás vagy csak az illető tevékenységi ág tekintetében, vagy pedig egyáltalában nem áll fenn, mégis azonban a Reichsnährstand piacpolitikai rendelkezései az utóbbi, tehát a közéletmelzési rendhez nem tartozó üzemek számára is kötelező erővel bírnak.

A közéletmelzési rend tagjainak negyedik csoportját azok a szövetségek alkotják, amelyeket az első és a harmadik végrehajtási rendelet a Reichsnährstandhoz csatolt, míg egy ötödik csoportot a mezőgazdasági piac rendezése céljából alkotott „Marktverbände“ és „Wirtschaftliche Vereinigungen“ képeznek.

B) Helyi és szakszerű tagozódás.

A közéletmelzési rend helyi szempontból tartományi, kerületi és községi „Bauernschaft“-okra tagozódik; a Bauernschaft nem szerve, hanem önálló jogi személyiséggel nem bíró tagozata a közéletmelzési rendnek. A közéletmelzési rend élén, mint irányító szerv és törvényes képviselő a Reichsbauernführer áll. A közéletmelzési miniszternek 1933. szeptember 19-i rendelete tartalmazza a közéletmelzési rend szakszerű tagozódását. Eszerint a Reichsbauernführer alatt két hivatal áll, a Stabsamt és a Verwaltungamt. A Reichsbauernführer állandó helyettese a Reichsobmann (birodalmi felügyelő). A Stabsamt¹ a Reichsbauernführer

¹ A Stabsamt (törzskari hivatal) szakszerű alapon a következő hét főosztályra tagozódik: A) Wirtschaft, B) Recht, C) Zwischenvölkische Bauern- und Landwirtschaftsfragen, D) Reichsschulen des Reichsnährstandes, E) Aufklärung, F) Bauerntumskunde und bäuerliches Standeswesen, G) Blutsfragen des Bauerntums.

rer legszorosabb munkatársait foglalja magában, a Verwaltungsamt pedig a közéletmezési rend önkormányzati legfőbb szerve, melynek rendeltetése a közéletmezési rend saját és reáruházott feladatainak ellátása. A Verwaltungsamt hat főosztályra oszlik, ezek közül három, ú. n. belső főosztály az általános igazgatással, (szervezési, pénz, vagyoni és személyzeti ügyek), a többi három pedig, az ú. n. birodalmi főosztályok szakigazgatással foglalkoznak. E szakigazgatás keretén belül három nagy feladatkör különül el, melyek mindegyike egy-egy birodalmi főosztály hatáskörébe tartozik. E feladatkörök megjelölései: I. A parasztság s a mezőgazdasági népesség többi tagjai, mint emberek; II. A gazdaság, mint üzem; III. A piac (a mezőgazdasági termékek tervszerű értékesítése a piac rendezése és szabályozása útján).

Az említett szervek mellett a közéletmezési rend irányításában résztvesznek még a Reichsbauernrat és a Reichsbauerntag. A Reichsbauernrat¹ a Reichsbauernführer mellett működő tanácsadó szerv, míg a Reichsbauerntag az egész német parasztság önkormányzati képviselője.

A közéletmezési rend helyi tagozatainak élén a Reichsbauernführertől megbízott tartományi, kerületi, illetőleg községi Bauernführer áll; a tartományi és kerületi Bauernführer alatt szintén egy-egy Verwaltungsamt van szervezve, teljesen a Reichsvelwaltungsamtnak megfelelő tagozódással.

Az alsóbb tagozatok vezetőinek feladatai és jogosítványai csak részben vannak törvényileg meghatározva. Mint a Reichsbauernführer megbízottai, az ő utasításainak vannak alárendelve. Feladataik körét lényegileg a közéletmezési rendnek az első végrehajtási rendeletben megjelölt feladata szabja meg, amely szerint: „a közéletmezési rendnek az a feladata, hogy hozzátartozóit a német nép felépítésének, fenntartásának és erősítésének életerős támaszává foglalja össze a nép és a birodalom iránti felelősség mellett”.² A Reichsnährstandgesetz 3. §-a szerint a tartományi Bauernführer feladata kinevezni a Reichsnährstand keretein belül szereplő gazdasági egyesülések vezetőit, továbbá az ezek mellett működő igazgatótanácsok tagjait. Azonkívül a Reichserbhofgesetz ír elő számukra fontos feladatokat e törvény végrehajtásával kapcsolatban.

A Reichsbauernführer jogi helyzete sines még egységesen szabályozva. Az első végrehajtási rendelet 10. §-a szerint ő a közéletmezési rend vezetője és törvényes képviselője. Nem választás útján kerül a Reichsnährstand élére, hanem a birodalmi kancellár kinevezése útján, s a hivatalától való felmentés is a kancellár rendelkezése útján történik. Feladata a közéletmezési rend belső ügyeinek rendezése szabályzat kibocsátása útján, amely azonban a közéletmezési miniszter jóváhagyására szorul, feladatkörébe tartozik a költségvetés elkészítése és a pénztárkezelés, azonfelül

¹ I. Végr. rend. 2. §. 1. bekezd.

² Hivataluknál fogva a Reichsbauernrat tagjai: a Stabsamt és a Verwaltungsamt vezetői, a főosztályok vezetői és a tartományi Bauernführer-ek.

jogosítva van a Reichsnährstand által szedett járulékokat egységesen megszabni, amihez viszont ismét a közéletmezési miniszter hozzájárulása szükséges.

A közéletmezési rend külső kialakításában annyiban vesz részt, amennyiben jogában áll egyesületeket és szövetségeket, melyek feladatai és működése bármiképen is a mezőgazdaság körébe vágnak, a közéletmezési rendbe beolvasztani, ahhoz hozzászólani, vagy feloszlatni. Beolvasztás esetén kötelessége az ennek folytán a Reichsnährstand-ra szállott egyesületi vagyon kezelése. Különösen messzemenő jogosítványok állnak rendelkezésére a közéletmezési rendbe beolvasztott mezőgazdasági szervezetekkel és ezek nagyobb összefogásaival szemben. A Raiffeisen Szövetség¹ továbbá a több mezőgazdasági szervezetet magukban foglaló Revisionsverband-ok vezető szerveinek helyére lép és ezzel kifejezetten elnyeri a második végrehajtási rendeletben részletesen felsorolt beavatkozási jogokat, melyeknek egyébként a nagyobb egységekbe nem foglalt szervezetek is alá vannak vetve.

A negyedik végrehajtási rendeletben az ugyane rendelet által a mezőgazdasági piac rendezésére alakított és a közéletmezési rendbe kapcsolt szövetségekkel szemben is messzemenő jogok vannak számára biztosítva: a közéletmezési miniszter hozzájárulásával ő nevezi ki és ő menti fel a több-fokozatú Marktverband-ok elnökét, az igazgatótanácsi tagokat és ezek helyetteseit, ő alkotja meg e szövetségek szabályzatát, amelyen később szükség esetén változtatásokat is eszközölhet, természetesen ehhez is a közéletmezési miniszter jóváhagyása szükséges. A közéletmezési rendhez tartozó kézműveságak testületeinek vezetésére oly módon van befolyása biztosítva, hogy a testületek, továbbá az ezek fölé rendelt tagozatok „főmestereinek” kinevezéséhez és felmentéséhez az ő kifejezett hozzájárulása szükséges.² A Reichsbauernführer feladatkörébe tartozik végül rendi bíróságok felállítására a rendi becsület megóvására, továbbá az e bíróságok által hozott ítéletek végrehajtása fölötti felügyelet.³

11. §. A közéletmezési rend, mint nyilvánjogi önkormányzati testület.

A törvény meghatározása szerint a közéletmezési rend nyilvánjogi önkormányzati testület. Feladatai nyilvánvalóan nem magánjellegűek, hanem sokkal inkább az összegazdaság és a közérdek szempontjából bírnak nagy jelentőséggel. Epen e feladatok

¹ Raiffeisen (1818—1888) Schulze-Delitsch után a német szervezeteti mozgalom legkiválóbb alakja; egész sereg mezőgazdasági takarékpénztárt és hitelszövetkezetet alapított s a róla nevezett Raiffeisen-Verband ezeket foglalja össze egy nagy egységbe.

² III. Végrehajtási rend. 5. bek. 3. §., és a német kézművesség felépítéséről szóló I. végrehajtási rend. 54. §.

³ II. Végrehajtási rend. 5. §.

nyilvános jellege hozta magával, hogy az állam ezek hordozóját, a Reichsnährstandot kiemelte a magánjogi egyesületek köréből és nyilvánjogi jelleggel ruházta fel. Az államot ezirányú tevékenységénél mindig az vezeti, hogy a nyilvánjogi jelleggel felruházott testülettel szemben messzesemenő felügyeleti és beavatkozási jogokat biztosítson magának, hogy aztán az illető testületre nyugodtan rábízhatta az állam szempontjából nagyfontosságú feladatok megoldását.

Az, hogy a Reichsnährstand önkormányzattal bír, éppen azt jelenti, hogy az állam itt egy bizonyos feladatkört a maga szempontjából nagyfontosságúnak ismert el s ennek ellátásával egy külön erre a célra alkotott testületet bízott meg, amely az állami felügyeletnek — nyilvánjogi jellegéből folyóan — jóval nagyobb mértékben van alávetve, mint a magánjogi társaságok. A közéletelési rend feladatait természetesen mint saját feladatokat látja el, hiszen a nyilvánjogi testületet éppen ez a saját feladatkör különbözteti meg az intézettől. Az állami beavatkozás korlátozva van annyiban, hogy az állam nem cselekedhet a Reichsnährstand helyett. Ezt igazolja különben az első végrehajtási rendeletnek az a rendelkezése, amely szerint a közéletelési miniszter külön feladatkört is bízhat a Reichsnährstandra, továbbá a közéletelési rendről szóló törvény 2. §-ának rendelkezése, amely szerint a közéletelési miniszter a Reichsnährstandot piacszabályozó jogosítványokkal ruházhatja fel. Ebben nyilvánvaló párhuzam rejlik a helyi önkormányzattal: ha ugyanis a miniszter az illető feladatokat és jogosítványokat a Reichsnährstandra bízta, mint ahogy ez a gyakorlatban tényleg történik, akkor a közéletelési rend feladatköre a helyi önkormányzatokéhoz hasonlóan két-retegűvé válik, amennyiben az eredeti saját feladatok mellett most már az államtól átruházott feladatok is szerepelnek.

A nyilvánjogi testület kritériumait a közéletelési rendnél már most a következőkben állapíthatjuk meg:

A Reichsnährstandgesetz már említett felhatalmazása szerint a közéletelési rendre átruházhatók árszabályozó, piacpolitikai természetű állami feladatok. A közéletelési rendhez való tartozás nem önkéntes, hanem a törvény erejénél fogva áll be az első végrehajtási rendelet 4. §-ban említett valamennyi személy, egyesület, társaság, szövetkezet és ezek nagyobb egységbe való összefoglalásai számára. Itt tehát kényszertársuláson alapuló egyesüléssel állunk szemben. A közéletelési rend az államtól kijelölt Reichsbauernführer vezetése alatt áll. Ezt a tagokkal szemben nyilvánjogi jogosítványok illetik meg, amelyek fajra, tartalomra és kötelező erőre nézve egy magánjogi társaságot megillető jogokat jóval felülmúlnak. Így pl.: a tagok közreműködése nélkül szabályozza az illetékeket és járulékokat, ezek beszedésére rendelkezésére állanak a pénzügyi hivatalok, az általa alkalmazott piacpolitikai jellegű rendszabályok nem-tagokkal szemben is kötelező erejük, a rendelkezéseikhez való alkalmazkodás rendbüntetés által kikényszeríthető stb. Az állami felügyeletet a Reichsnährstand fölött a közéletelési miniszter és ennek megbízottja

gyakorolja. Ez a felügyelet állami főfelügyelet,¹ ami azt jelenti, hogy a közélémezési rendet teljes egészében fogja át, nem lehet tehát szó arról, hogy az állam közvetlenül ellenőrzi a közélémezési rend egyes szerveit, vagy tagjait. Ez a közvetlen felügyelet a Reichsbauernführert, mint a közélémezési rend legfőbb szervét illeti meg.

A közélémezési rend egészére nézve nagyfontosságú és a Reichsnährstand legfőbb szerve által kibocsátandó szabályzat, illeték,- és járulékmegszabás a közélémezési miniszter jóváhagyására szorul, ami azonban az ezekhez való alkalmazkodás ellenőrzését és szükség esetén ennek kikényszerítését illeti, az már a közélémezési rend saját hatáskörébe tartozik. Hasonlíthatatlanul több és mélyebbre nyúló beavatkozási jog illeti meg a közélémezési minisztert a közélémezési rendre átruházott piacpolitikai jogosítványok tekintetében. A közélémezési rend valamennyi piacsabályozó rendelkezését, mely e felhatalmazáson alapul, hatályon kívül helyezheti a miniszter, vagy, ami ezzel egyértelmű, megtilthatja végrehajtásukat. A felügyelet mérvét az összegazdaság érdeke, a közjólét, a gazdasági mozgásszabadság megóvása, továbbá a törvények és rendeletek rendelkezései szabják meg. A közélémezési rend által kibocsátott és árakat, vagy árkereteket megszabó rendelkezések minden esetben a közélémezési miniszter jóváhagyására szorulnak. Ha a miniszter a kibocsátott rendelkezéseket meg nem felelőnek tartja, úgy javaslatot tesz másnemű szabályozásra a Reichsnährstand köteles a miniszteri javaslathoz alkalmazkodni, ha mégsem teszi, akkor a miniszternek jogában áll az illető árkérdést rendelettel szabályozni. A miniszternek ez utóbbi joga mutatja különösen a közélémezési rendnek az állammal való szoros kapcsolatát, amelyről egy magánjogi társaságnál nem lehetne szó.

12. §. A közélémezési rend és a neki alárendelt piacsabályozó szövetségek piacpolitikája.

A) A piacpolitika újjárendezése.

A parasztságnak és az egész német mezőgazdaságnak válságos helyzete volt az oka annak, hogy az uralomrajutó nemzeti szocialista kormány legelső intézkedései e gazdasági ág felemelésére és rendi alapon való újjáépítésére irányultak. Az okok, amelyek a német mezőgazdaságot súlyos megpróbáltatásoknak tették ki, igen sokfélék s e munkának nem lehet célja ezeknek részletes felkutatása. Elég, ha röviden utalunk az azelőtt érvényesülő nyílt piacpolitikára, mely dumpingszerűen árasztotta el a német Birodalmat a külföld olcsóbb és jobb mezőgazdasági termékeivel, továbbá — és nem utolsó sorban — annak a ténynek a fel nem ismerésére, hogy a gazdasági egyensúly megbomlik

¹ Triepel: Reichsaufsicht 157. o.

akkor, ha a mezőgazdaságot lényegének meg nem felelő, a kereskedelem és ipar számára érvényesülő gazdasági törvények uralmának vetik alá. A mezőgazdasági válság elhárítására irányuló minden kísérlet hajótörést szenvedett azért, mert ezek az agrárpolitikai intézkedések nem számoltak a mezőgazdaság sajátos természetével. Németországban az utóbbi évtizedek folyamán hatalmas túliparosodás következett be s a liberális-kapitalista beállítottságú kormányzat természetesen jóval kevesebb figyelmet fordított a mezőgazdaság bajainak leküzdésére, mint épen az ipar és kereskedelem előmozdítására: félrendsabályokkal pedig egy háborútól kifosztott és erős külföldi gazdasági és politikai nyomás alatt álló ország mezőgazdaságát nem lehet talpra segíteni. Vegyük még hozzá azt, hogy a nemzetközi tőke érdekeltisége a német gazdaságban roppant arányokat öltött, (jellemző erre, mint más helyen már útaltunk rá, hogy a Reichsbahn és a Reichsbank is jórészt idegen kezekben volt) s természetesen inkább a kereskedelemben és iparban kereste kamatját, mint a mezőgazdaságban, melynek hozama első sorban a népi, nemzeti elemet erősíti.

Az új kormányzatnak a mezőgazdaság reformjára irányuló intézkedései a mezőgazdasági piac gyökeres átrendezésében és erélyes szabályozásában csúcsosodnak ki. Állami eladószervek felállítására, állami biztosok beiktatására, államilag megszabott árrendszerek és a messzemenő piacsabályozó jogosítványokkal való felruházás a Reichsnährstand keretén belül jellemzik ezt a mezőgazdasági politikát s így szabadgazdálkodásról a mezőgazdaságban ma nem nagyon lehet szó. Az is bizonyos, hogy az államnak e messzemenő beavatkozásai az egyéni vállalkozói, teremtő szellem megbénításának veszélyét hordják magukban. A mezőgazdaság súlyos helyzete azonban elkerülhetetlenné tette a szigorú rendszabályokat, másrészt pedig az állami beavatkozásokon nyugvó piacsabályozás csak ideiglenes jellegű. Az alapelv, hogy az állam — az elkerülhetetlen szükség esetétől eltekintve — ne avatkozzék aktíve a gazdasági történelembe, nem szenved csorbultást itt sem. Nem az állam a hordozója a gazdasági cselekvésnek, hanem a piac szabályozására alakított és a közéletmezési rendbe kapcsolt „Marktverband“-ok.

A Reichsnährstandról szóló törvény 2. §-a szerint a közéletmezési miniszter a Reichsnährstandot ruházza fel az említett piacsabályozó jogosítványokkal, a Reichsnährstand tehát ezeket a feladatokat nem, mint saját, hanem mint az államtól reábizott feladatokat látja el és pedig a jogosítványok nagy részét az egyenesen e célra alkotott s már említett „Marktverband“-ok útján.

B) Piacsabályozás a Reichsnährstandgesetz felhatalmazása alapján.

A mezőgazdasági piac rendezésére irányuló jogosítványoknak a közéletmezési rendre való átruházása nem következett be a mezőgazdaság egész területére szólóan, hanem csak azokban a mezőgazdasági ágakban, melyeknek sürgős szabályozása elkerül-

hetetlen volt és egyben nem jelent túlságos megterhelést a közélmezési rend kialakulásában lévő szervezete számára. Így a közélmezési rend eddig a következő mezőgazdasági ágak területén nyert piacszabályozó meghatalmazást: komlótermelés, bortermelés, kertészet, fakitermelés, gyapjúfeldolgozás, hüvelyesvetemények és vetőmag termelése, továbbá tojásgazdaság.¹ A korábban tett kísérletek kudarcra bizonyítékul szolgált arra, hogy e mezőgazdasági ágakban csak messzemenő beavatkozás és szigorú szabályozás útján érhető el a piac szilárd rendje, és pedig nem elegendő az árak pusztá meg szabása, hanem emellett szükség van a termelés szabályozására, az elhelyezés biztosítására, továbbá annak megakadályozására, hogy a közvetítő kereskedelem és a spekuláció révén az árak szükségtelenül és károsan emelkedjenek s a termelők közötti verseny túlságosan kiélesedjék.

A közélmezési rend külön megbízottak útján fejt ki e piacszabályozó tevékenységét. E megbízottak kötelessége behatóan tanulmányozni az illető gazdaságok helyzetét, s e célból szakbizottságok állnak tanácsadó szervként mellettük, melyek a kérdéses és érdekelt gazdasági ágak képviselőiből alakulnak. A közélmezési rend megbízottja ezután megteszi a megfelelő rendelkezéseket s intézkedéseiben teljesen független, tehát nincs kötve az említett tanácsadó bizottságok véleményéhez. Rendelkezései az azokban érintett gazdasági ágak számára kötelező erővel bírnak, s ha általános jellegűek, úgy a Reichsnährstand hivatalos lapjaiban történik kihirdetésük. Ezt megelőzően azonban e rendelkezéseket közölni kell a közélmezési miniszterrel, akinek jogában áll kifogást emelni s meghatározott időn belül másnemű szabályozást kívánni. Ha a Reichsnährstand e kívánságnak nem tesz eleget, úgy a közélmezési miniszter maga szabályozza rendelettel a kérdéses ügyet.

A közélmezési rendre ruházott piacszabályozási jogosítványok már most lényegileg a következők:

A termelés egységesítésére és a művelés szabályozására előírásokat adhat ki; megszabhatja különösen a beépített terület nagyságát; bizonyos növények természetűe engedélytől tehető

¹ Verordnung über die Regelung der Erzeugung und des Absatzes von Hopfen vom 16. 8. 34.

Verordnung zur Regelung des Absatzes von Wein und frischem Most, von Trauben nach dem Ausland vom 26. 2. 34.

Verordnung über die Regelung von Preisen und Preisspannen für Baumschulerzeugnisse vom 9. 2. 34.

Verordnung über die Regelung des Absatzes von Holz im Privatwald vom 13. 11. 34.

Verordnung über die Erfassung und den Absatz inländischer Wolle vom 30. 1. 34.

Verordnung zur Regelung des Absatzes von Hülsenfrüchten vom 4. 8. 34.

Verordnung über die Regelung des Absatzes von Zuckerrüben vom 18. 5. 34.

Verordnung zur Regelung der Erzeugung und des Absatzes von Grünkern vom 7. 7. 34.

Verordnung über die Regelung des Eiermarktes vom 21. 12. 33.

függővé, az engedély elnyerése viszont ismét meghatározott előfeltételekhez kapcsolható, mint hozamképeség, jövedelmezőség stb.¹ A közélémezési rend szabályozhatja egységes fajok termelését, előírhat fajnemesítési kísérleteket, külön jegyzéket vezethet a termelhető növényekről.²

Különösen messzemenőek az árszabályozási jogosítványok. Az árak és árhatárok megszabásának lehetőségén kívül jogában áll szállítási és fizetési feltételeket megszabni,³ könyvelési és mérlegkészítési kényszert bevezetni,⁴ egységes minőségi osztályokat és csomagolási módot előírni,⁵ a termelők számának csökkentését és meghatározott vevőknek való eladást elrendelni,⁶ Igénybe veheti az úgynevezett „zsiliprendszert” is, amelynél bizonyos termékek csak állami ellenőrzés mellett kerülhetnek forgalomba. Ez utóbbi érvényesül a bor és vetőmag kivitelnél, továbbá a kumló, gyapjú, tojás és az úgynevezett „Grünkern”⁷ piacra vitelénél.

E jogosítványok mellett a Reichsnährstandnak jogában áll az egyes mezőgazdasági üzemektől bármily vonatkozásban felvilágosítást követelni. Rendelkezéseinek keresztülvitelében igénybe veheti az illetékes rendőrhatalóságokat s az ellenszegülőkkal szemben a törvényben megszabott határokon belül rendbüntetést is szabhat ki, melynek behajtásáról a pénzügyi hatóságok gondoskodnak. Különös jelentőséggel bír, hogy a közélémezési rendnek törvényi felhatalmazás alapján kiadott rendeletei és szabályai nemcsak a közélémezési rend tagjaival, hanem a hozzá nem tartozó üzemekkel szemben is alkalmazást nyernek, amennyiben ezek mezőgazdasági cikkek előállításával, vagy forgalomba hozatalával foglalkoznak.

C) Piacszabályozás az úgynevezett „Marktverband”-ok révén.

Az előbbieken kifejtett és a Reichsnährstandgesetz 2. §-a által a közélémezési rendre ruházott piacsabályozási jogosítványok nem eredményezhetnek egy a mezőgazdaság egészét átfogó egységes piaci rendet, mert ezek egyrészt csak a mezőgazdaságnak a törvényben megszabott s a gazdaság egésze szempontjából nem épen döntő jelentőségű ágaira vonatkoznak, másrészt pedig csak ezeken a gazdasági ágakon belül bekövetkező különös nehézségek elhárítására irányulnak és nem átfogó, általános szabályozásra. A mezőgazdasági piac egyéb, nagyobb jelentőségű területein, mint gabonatermelés, tejgazdaság stb. egész más

¹ A Kumlótermelésről szóló rendelet 1. §-a.

² A vetőmagtermelésről szóló rendelet 2. §-a, továbbá a gyapjú feldolgozásáról szóló rendelet 1. §-a.

³ A kumlótermelésről szóló rendelet 3. §. 2. bek.

⁴ A kumlótermelésről szóló rendelet 3. §. 1. bek.

⁵ A hüvelyesekről szóló rendelet 1. §. 1. bek., a bortermelésről szóló rendelet 3. §. 3. bek.

⁶ A kumlótermelésről szóló rendelet 3. §. 3. bek.

⁷ Grünkern = a még nem érett búza beszárítása és hántolása útján előálló dara.

képet mutat a fejlődés. Itt ugyanis nem a közéletmezési rend, mint a mezőgazdaság egészét átfogó szervezet van hivatva a piac rendezésére, hanem egyes szövetségek, melyek tagokként a közéletmezési rendbe tartoznak ugyan, de ennek ellenőrzésén kívül külön állami ellenőrzés alatt is állanak.

E szövetségeknek a megalkotása, melyek mindegyikének hatásköre a birodalom egész területére kiterjed, a közéletmezési rend felépítésével egyidejűleg vette kezdetét és a közéletmezési rendbe való bekapcsolásuk 1935. február 4-én rendelet útján következett be. Létrejövetelük alapja a közéletmezési rendről szóló törvény 3. §-ában a közéletmezési miniszternek adott felhatalmazás, amely szerint a miniszter szövetségekbe tömörítheti, vagy már meglévő szövetségekhez hozzákapcsolhatja mindazokat a gazdasági csoportokat, vállalkozásokat, amelyek mezőgazdasági cikkek előállításával, vagy piacravitelével foglalkoznak, akár a Reichsnährstandba tartoznak, akár nem. E szövetségek alkotásának céljaul a termelés és elhelyezés szabályozását, továbbá az árak és árhatárok megszabását jelöli meg a törvény. Mint-hogy pedig ugyanez a törvény 7. §-ában a mezőgazdasági termék fogalma alá sorolja a szoros értelemben vett mezőgazdasági termények ipari feldolgozásából előálló termékeket is, azért e szövetségekbe a mezőgazdaság határán álló ipari (kézműves- és gyár-) vállalkozások is belekerülnek.

Külön említést érdemel, hogy e vállalkozásoknak a közéletmezési rendhez való tartozása nem feltétele annak, hogy a közéletmezési miniszter a piacsabályozó szövetségek kötelékébe kapcsolja őket. A törvény egész általánosságban beszél „egyéb vállalkozások és berendezésekről, amelyek mezőgazdasági termékeket előállítanak, vagy piacra visznek“. Az „egyéb berendezések“ kifejezés itt főképen az állami és községi üzemekre vonatkozik, amelyek mezőgazdasági termékek feldolgozásában és elosztásában résztvesznek. Épen ez a tény, hogy a miniszter a Reichsnährstandhoz nem tartozó üzemeket is a piacsabályozó szövetségekbe foglalhat, mutatja a legvilágosabban e szövetségek rendeltetését, amely a piac általános és egységes rendezésére irányul.

E szövetségek már most kétfélék lehetnek, aszerint, hogy vertikális vagy horizontális irányban foglalják össze a tagokat, tehát hogy kereteiken belül több egymásra következő termelési fok vállalkozói, vagy pedig csak ugyanazon egy termelési fok vállalkozói vannak-e összefoglalva. Az egyik csoportot a törvény „Marktverband“ névvel jelöli, s ilyeneket találunk a gabonatermelés, tejgazdaság, kertészet, cukorgyártás, burgonyatermelés, sörfőzés és állattenyésztés terén, tehát ott, ahol több egymásra következő termelési fokról lehet szó, míg a másik csoportot „wirtschaftliche Vereinigungen“ néven említi a törvény s ezek egyfokú összefoglalásai a mezőgazdasági termékeket feldolgozó ipari vállalatoknak.

E szövetségeknek mindkét csoportja különös jellegű, kényszerársuláson alapuló egyesületeket foglal magában. Céljuk és felépítésük kizárja azt, hogy kényszerkartelleknek, vagy szindi-

kátusoknak tekintsük őket, melyek ez esetben a kartelljog szabályai alá esnének. Céljuk és feladatuk a piac egységes rendjének szocialista szempontok szerint való kialakítása, tehát nem a kötelékükbe tartozó hasonlónemű vállalkozások érdeke szabja meg működésük irányát, hanem kizárólag az összgazdaság érdeke és a köz jóléte. Nem a verseny feltételeinek szabályozásával akarják befolyásolni a piacot, hanem a kötelékükbe tartozó vállalkozások különböző szükségleteinek és érdekeinek kiegyenlítésére törekednek és biztos s állandó jellegű elhelyezési feltételeket, s áralakulást igyekeznek elérni a verseny lehető kikapcsolásával, nemcsak a termelő, hanem a fogyasztó érdekében is. Így ezeknek a szövetségeknek nincs semmi közük a piac pusztán magánjellelű befolyásolására alkotott kartellekhez. Feladataik túlmenően a magánérdekek körén és oly nagymérvű állami befolyást tételeznek fel, amelyről a kartelleknél és szindikátusoknál nem beszélhetünk. Bár a kartellek és szindikátusok is állami felügyelet alatt állanak s különösképen a kartellek keletkezésére az államnak többnyire nagy befolyása van, mégis, mint magán-oly szoros kapcsolatban, mint ezt a nyilvános érdekű feladatok betöltésére szolgáló piacszabályozó szövetségeknél látjuk. A kartellek ugyanazon termelési fokon álló vállalkozások összekapcsolásából keletkeznek és céljuk az, hogy az előttük, vagy mögöttük álló termelési fok vállalkozóival szemben a piacon a lehető legkedvezményesebb helyzetet biztosítsák maguknak. Így áll elő különösen az eladókartellek és a vevőkartellek két nagy csoportja. E két csoport között fennálló érdekellentéteknek egy közös kargének, a védőközösség gondolatának, amely minden kartellnek sajátja.¹ S épen ez az alapgondolat a kartellben összekapcsolt vállalkozásoknak azonos érdekeit, következésképpen azonos jellegű tétélezi fel. Ezzel szemben a piacszabályozó szövetségeknél a tagoknak egymástól való teljes különbözőségét tapasztalhatjuk. Különösen azok, amelyek több termelési fok vállalkozásait kapcsolják össze, nemcsak a termelőket, hanem a feldolgozókat és piacravivőket is magukba foglalják. Ezek tehát nem egy gazdasági termék egyik előállítási fokának harci szervezetei a többi magukba foglalják, valamennyi előállítási fok vállalkozásait fogyasztót. Sok esetben azonban maga a közvetlen fogyasztó is résztvesz a szövetségek piacrendező tevékenységében.

Az árak szabályozását vagy külön megbízottak, vagy e célra alkotott bizottságok útján végzik e szövetségek. A megbízottaknak és bizottságoknak kötelességük a gazdasági élet egészére s különösen a közvetlen fogyasztó érdekeire figyelemmel lenni. Azoknál a szövetségeknél, amelyek csak egy termelési fok vállalkozásait foglalják össze, az árszabályozó bizottságban képviselőket nyernek az előtte lévő és az utána következő termelési fokok

¹ L.: Callman: Das deutsche Kartellrecht, 97. o.

is, a vertikális tagozódású, tehát több egymásra következő termelési fok összekapcsolásából keletkezett szövetségek árszabályozó bizottságában pedig a fogyasztók is képviselést nyerne.

Homogén összetételről tehát e szövetségeknél nem beszélhetünk. Feladatuk épen az egyes gazdasági fokok ellentétes érdekeinek kiegyenlítésében rejlik. Cél és tagozódás szempontjából hiányoznak e szövetségeknél a megfelelő kartelli tulajdonságok. Sajátos kényszertársulatok ezek, amelyek a német jogrendben most első ízben lépnek fel. Sajátosságuk az eddig említett tulajdonságokon kívül abban rejlik, hogy nyilvánjogi testületek jellegével bírnak. A piacrendező szövetségeknél érvényesül ugyanaz, ami a Reichsnährstand egészénél érvényre jutott: az állam számára oly fontos feladatok tartoznak e szövetségek tevékenységi körébe, hogy az állam nem hagyhatja őket a magánegyesületi élet levegőjében, s ezért nyilvánjogi testületekké teszi őket, különleges felügyeleti és beavatkozási jogokat biztosítva ezzel magának velük szemben.

Ez az állami elismerés azonban itt nem a törvényben van megadva, mint a Reichsnährstand egészére vonatkozólag, hanem sokkal inkább e szövetségeknek az állami rendbe való tevékenységi és szervezeti beillesztéséből vezethető le.

D) A többfokú piacrendezési szövetségek.

A mezőgazdaság legnagyobb területei számára a piacrendezési szövetségeknek az a faja került alkalmazásba, amely ugyanannak a gazdasági terméknek összes előállítási fokait magában foglalja: ilyen értelemben „többfokúak” e piacrendezési szövetségek. A mezőgazdasági ágak pedig, melyekben e többfokú szövetségekkel találkozunk: gabonagazdaság, tejgazdaság, tojásgazdaság, állattenyésztés, cukorgyártás, kertészet, legújabbán pedig a burgonyatermelés és a sörfőzés. E szövetségeknek felépítése, továbbá a nekik osztályrészül jutó feladatok és jogosítványok tanúskodnak nyilvánjogi természetükről.

a) A gabonagazdaság rendje.

A gabonagazdaság piacát egységesen szabályozó szövetség kialakításának alapjául a Reichsnährstandgesetz 3. §-a mellett az 1934. június 27-én hozott s a gabonagazdaság rendjéről szóló törvény szolgált, amely törvény jelentős jogosítványokat ruház a közéletminiszterre. E törvény felhatalmazása alapján kiadott 1934. július 14-i rendelet¹ minden egyes Landesbauernschaft területén úgynevezett „gabonagazdasági szövetségbe” foglalja össze a gabonatermelőket és feldolgozókat, továbbá azokat, akik gabonaneműek piacravitelével, vagy kenyér-, tésztaárúk előállításával foglalkoznak. Az így keletkezett gabonagazdasági szövetségeket az említett rendelet 2. §-a a „német gabonagazdaság főszovetségébe” foglalja össze. Mind az egyes gabonagazda-

¹ Verordnung zur Ordnung der Getreidewirtschaft.

sági szövetségek, mind a főszövetség jogképességgel bírnak. A gabonagazdasági szövetségeken kívül a főszövetség kötelekébe tartozik még a „rozs- és búzamalmok gazdasági egyesülése“ is, melynek a főszövetségbe való bekapcsolását a piacszabályozás egységessége tette szükségessé. Mindössze egy tekintetben nincs a főszövetségnek utasítási joga a rozs és búzamalmok gazdasági egyesülésével szemben, és pedig a malmok kontingentálása tekintetében, ami, mint a malmok privát ügye, a főszövetség utasítási körén kívül esik.

A gabonagazdasági szövetségek szervei az elnök, igazgatótanács és képviseleti gyűlés. Az elnök az igazgatótanács támogatásával teljesíti a szövetség piacrendező feladatait a törvény, a szabályzat és a főszövetség utasításai szerint. Az igazgatótanács a szövetségben résztvevő gazdasági fokok képviselőiből áll, határozati joga nincs, az elnök rendelkezéseivel szemben azonban fellebbezéssel élhet, amely fellebbezés fölött a főszövetség elnöke véglegesen dönt. A képviseleti gyűlés hasonló összetételű, mint az igazgatótanács, csupán számra nézve több tagból áll, feladata az elnök jelentése, a költségvetési javaslat és a zárszámadás fölött való szótöbbségi határozás.

A gabonagazdasági szövetség feladatainak keresztülvitele, az egyes tagok üzeleinek ellenőrzése és a piaci viszonyok szemmeltartása céljából a szövetség „Getreidewirtschaftsstelle“ néven külön szervezet állíthat be. Ez azonban pusztán végrehajtó szerv, mely meghatározott feladatok keresztülvitelére szolgál és önálló jogképességgel nem bír. Végül az elnöknek jogában áll a saját támogatására különösen döntő jelentőségű piaci rendszabályok, mint a szállítási és fizetési feltételek, továbbá áruk és árhatárok megállapítása esetén az érdekelt gazdasági csoportok képviselőiből bizottságokat alkotni. Az ármegállapító bizottságban a fogyasztóknak is képviselve kell lenniük.

E szövetségek feladata a gabonaneműeknek s az ezekből készült kenyér és tésztaáraknak értékesítését szabályozni. Az árszabályozó jogszabályok nagyrésze azonban átmenetileg még nincs e szövetségekre ruházva; addig, míg ez bekövetkezik, állami szabályozás van érvényben. Így a belföldi gabonatermelők számára egy fix árrendszert léptettek életbe, s pontosan meg van határozva, hogy a malmok és terménynagykereskedők, továbbá a szövetkezetek a belföldi búzáért, rozsért, takarmányárpáért és zabért adott helyen és időben mennyit kell, hogy fizessenek; a megszabott áraknál többet, vagy kevesebbet fizetni tiltva van. Államilag van továbbá szabályozva a belföldi rozs és búza szállítása és felhasználása, valamint a német vámterületen belül fekvő malmokban való megőrlése. Ez az állami szabályozás természetesen pusztán ideiglenes jellegű s a jövőben fokozatosan átmegegy a gabonagazdasági szövetségek hatáskörébe, melyek már ma is sok tekintetben együttműködnek az állammal. Az állam által életbeléptetett piacpolitikai rendszabályok keresztülvitelének ellenőrzése azonban nem a gabonagazdasági szövetségek, vagy a főszövetség hatáskörébe tartozik, hanem egy erre a célra

alkotott állami szerv, a „Reichsstelle für Getreide, Futtermittel und sonstige landwirtschaftliche Erzeugnisse“ feladata.¹ Ez a szerv a közéletügyi miniszter felügyelete alatt áll és kizárólag az ő utasításaihoz van kötve.

A gabonagazdasági szövetségek jogosítványai legnagyobb-részt a szövetség elnökének kezébe vannak letéve és csak egyes meghatározott esetekben vannak a képviselői gyűlés, vagy a bizottságok közreműködéséhez kapcsolva. Az elnök azonban a főszövetség utasításaihoz van kötve, amelynek feladata a fogyasztók ellátását biztosítani és az alája tartozó szövetségeket az összgazdaság és a közjólét követelményei szerint irányítani.

Egyébként a szövetségek termelő tagjaik számára megszabhatják a szállítható gabonamennyiséget, szabályozhatják a gabonaneműeknek a piacon való elhelyezését, fizetési és szállítási feltételeket állapíthatnak meg, előírhatják, hogy hová és kinek lehet gabonát szállítani, helytelen tőkefelhasználás elkerülése céljából megtilthatják adott esetben tagjaik számára az üzemi kiterjesztést, sőt nemzetgazdasági szempontból szükségtelen üzemek beszüntetését is elrendelhetik.²

Az egyelőre még államilag szabályozott árak és árhatárokon kívül a szövetségek szabályozhatják az árakat pl. a kenyér és tésztaárak előállítói számára s megszabhatják nemcsak a gabona beszerzési árát, hanem azt is, hogy a kenyér és tésztaárak milyen áron kerülhetnek forgalomba.

E rendszabályok keresztülvitelét egyrészt a szövetségeknek az a jogosítványa biztosítja, hogy az igazgatási költségek fedezésére a tagoktól szedett járulékok összegét a forgalom növekedése arányában felemelhetik, másrészt pedig az a körülmény, hogy a szövetségek rendelkezéseinek ellenszülőkkel szemben meghatározott összegű rendbüntetést szabhatnak ki.

A gabonagazdasági szövetségek mellett a főszövetségnek ugyancsak alárendelt „Rozs és búzamalmok gazdasági egyesülése“ is fel van jogosítva arra, hogy igazgatótanácsa révén saját maga alkossa meg szabályzatát, feladata pedig tagjai számára kontingensek megállapítása, valamint a kontingensek átruházásának szabályozása. Előírásokat bocsáthat ki továbbá az üzemi követelményekről, malmok felállításáról és kibővítéséről, rendelkezéseinek keresztülvitele, illetőleg a keresztülvitel biztosítása céljából pedig csakúgy, mint a szövetségek, rendbüntetéseket szabhat ki.

A főszövetség feladata a körébe tartozó szövetségek felügyelete; szervei az elnök és az igazgatótanács: minthogy tagjai jogi személyek, a képviselői gyűlés itt hiányzik. A gabonagazdasági szövetségek rendelkezései, különösen ha árpolitikai természetűek, a főszövetség jóváhagyására szorulnak. Utasításokat bocsáthat ki tagjai számára azok egész feladatkörének területén s ha rendelkezései a szövetségek egyes tagjainál nem találnak követésre.

¹ Gesetz über die Umwandlung der Reichsmaistelle vom 30. 5. 1935.

² L.: Verordnung zur Ordnung der Getreidewirtschaft, 8. §.

rendbüntetéseket szabhat ki, amelyeket ép úgy, mint a szövetségek és a „Rozs és búzamalmok gazdasági egyesülésének” rendbüntetéseit a pénzügyi hivatalok az általános végrehajtási szabályok szerint hajtának be.

A gabonagazdasági szövetségek, a „Rozs és búzamalmok gazdasági egyesülése” és a főszövetség fölötti állami felügyeletet a már említett „Reichsstelle für Getreide, Futtermittel und sonstige landwirtschaftliche Erzeugnisse” gyakorolja. Ennek az állami szervnek a feladatait eredetileg egy magántársaság, a „Német Gabonakereskedelmi Társaság” látta el állami megbízás alapján; eleinte csak kisebb árrendészeti funkciók voltak rábízva, később azonban a kisebb feladatok a belföldi gabonapiac átfogó ellenőrzésévé és messzemenő beavatkozási jogosítványokká nőttek ki magukat. Minthogy pedig az új állam messzemenő reformokat tervezett a gazdasági élet egész vonalán, azért nem hagyhatta e jogosítványokat egy magántársaság kezében, amelylyel szemben pusztán korlátolt felügyeleti jogok illették meg. Ezért aztán az állam kivette az említett jogosítványokat e magántársaság kezéből és a „Reichsstelle für Getreide, Futtermittel und sonstige landwirtschaftliche Erzeugnisse”-re, mint állami szervekre ruházta. E szervnek a feladata ma felügyelni arra, hogy a gabonagazdaság rendjét szabályozó rendelet előírásai érvényesüljenek, tehát feladatkörébe tartozik a gabonagazdasági szövetségek ellenőrzése is, kivéve természetesen azokat a vonatkozásokat, amelyek a főszövetségnek, vagy esetleg a közlélemezési miniszter külön megbízottjának ellenőrzési körébe esnek.

A gabonagazdaságban szereplő összes üzemektől felvilágosítást követelhet s az érvényben lévő előírásoknak szükség esetén rendbüntetések útján is érvényt szerez: e rendbüntetéseket a Reichsnährstand megkeresésére a pénzügyi hatóságok hajtják be.

A gabonagazdasági szövetségeknek a Reichsnährstandba való bekapcsolása által, mely a közlélemezési rend felépítéséről szóló törvény negyedik végrehajtási rendelete útján 1935. február 4-én következett be, a közlélemezési rend is átfogó ellenőrzési jogokat nyert a szövetségek fölött, és pedig mind a piacsabályozás, mind a szövetségek belső igazgatása tekintetében. Így a Reichsbauernführer alkotja meg a szövetségek szabályzatát és a belső felépítés számára is egységes alapelveket állapíthat meg, különösen a költségvetés, pénzkezelés, zárszámadás tekintetében, továbbá személyzeti ügyekben; az egyes szervek tanácskozásaihoz képviselőket küldhet ki és követelheti gyűlések egybehívását, illetőleg meghatározott ügyekben döntést. A szövetségek egyes rendelkezéseit felfüggesztheti, vagy végrehajtásukat megtagadhatja, ha azok a törvénnyel, a szabályzattal, vagy a közlélemezési miniszter rendelkezéseivel ellentétbe kerülnek.

Mindeme jogosítványokat többnyire a főszövetség útján gyakorolja a közlélemezési rend és csak sürgős esetekben fordul közvetlenül az illető gabonagazdasági szövetséghez. Különösen jelentősek jogosítványai a személyzeti politika terén. A Reichsbauernführer útján kinevezi és hivatalától fölmenti — a köz-

élelmezési miniszter hozzájárulásával — az elnököt, az igazgatótanács tagjait és ezek helyetteseit, és pedig mind a főszövetség, mind pedig az egész Birodalom területére szervezett szövetségek, így pl. a „Rozs és búzamalmok gazdasági egyesülése” számára.

Láthatjuk tehát, hogy e gabonagazdasági szövetségek igen sokféle formában vannak felügyeletnek alávetve. Láttuk eddig, hogy hogyan valósul meg a főszövetségnek az egyes szövetségek fölötti felügyelete, tárgyaltuk továbbá a „Reichsstelle für Getreide, Futtermittel und sonstige landwirtschaftliche Erzeugnisse” és a Reichsnährstand ellenőrzési jogosítványait. Mindezek fölött áll, mintegy betetőzősképen a közlélelmezési miniszter közvetlen felügyelete, melyet ez külön e célra kijelölt megbízottak útján gyakorol. A közlélelmezési miniszternek jogában áll valamennyi eddig említett szövetség, egyesülés és ellenőrző szerv rendelkezéseit hatályon kívül helyezni, vagy ezek végrehajtását megtiltani,¹ ha az összgazdaság érdeke és a közjólét ezt megköveteli, vagy pedig, ha ezek a rendelkezések a szabályzat, vagy a törvény ellen irányulnak. Az általános jellegű rendszabályokat előzetesen közölni kell vele és a miniszter kifogást emelhet ezek ellen, sőt utasítást adhat más értelmű szabályozásra; ha pedig utasításai nem találhatnak követésre, úgy saját maga szabályozhatja rendelettel a kérdéses ügyet. Ha árak vagy árhatarok megállapításáról van szó, úgy a miniszter előzetes hozzájárulása minden esetben érvényességi kellék. Ha a miniszter a legfőbb felügyeleti jogát megbízottja útján gyakorolja, akkor ennek rendelkezései a Reichsnährstand és a Reichsstelle rendelkezései előtt jönnek figyelembe, ő maga azonban föltétlenül és állandóan kötve van a miniszter utasításaihoz.

Így tehát a gabonagazdaság kényszertársulás alapján létrejött szövetségei fölött összevéve hármass felügyeletet találunk. Éspedig először a Reichsnährstand felügyeletét, amely főként belső szervezési feladatok tekintetében érvényesül, aztán a „Reichsstelle” felügyeletét, amely főleg a piacpolitikai feladatok ellenőrzésére irányul, és végül mindezek fölött ott áll a közlélelmezési miniszter, vagy ennek közvetlen megbízottja, aki már most a legfőbb felügyeleti jogot vagy közvetlenül a szövetségekkel szemben, vagy pedig az előbb említett két felügyeleti szervezeten keresztül gyakorolja.

Az így vázolt rendkívül messzemenő felügyeleti jogosítványok mutatják, hogy az állam mily féltő gonddal őröködik azon, hogy ezek a szövetségek fontos feladatukat megfelelően teljesítsék, hiszen ezek a feladatok a gazdasági életnek a közjólét szempontjából legfontosabb részében való rendezésére és szabályozására irányulnak, és pedig a nép megfelelő élelmezésének biztosítását jelentik a termelés, az elhelyezés és az árak szabályozása útján.

Mint már említettük, a törvény maga nem beszél e kényszertestületek jellegéről, ellentétben a Reichsnährstandról szóló

¹ L.: Gabonarendelet 6. §. 3. bek., malomrendelet 15. §. 1. bek.

törvénnyel, amely kifejezetten kimondja, hogy „a közéletmezési rend nyilvánjogi önkormányzati testület“. A gabonagazdaságrendjéről szóló törvényben hiába kutatunk ilyen kijelentés után a gabonagazdasági szövetségekre vonatkozólag. Ha azonban ezek működéséből és felépítéséből következtetünk jellegükre, úgy meg kell állapítanunk, hogy mind az egyes gabonagazdasági testületeknek és a „Rozs- és búzamalmok gazdasági egyesülésének“, mind pedig az ezeket egységbe foglaló főszövetségnek nyilvános jellegű feladatai, s ezekből folyólag messzemenő állami jogosítványok és állami felügyelet által az állami rendbe való beépítésük nyilvánjogi jellegük mellett tanúskodik. Piacpolitikai tevékenységüket a Reichsnährstanddal ellentétben saját tevékenységként fejtik ki s mindeme jellemző tulajdonságok összegezésé-
ként kimondható, hogy mind a gabonagazdasági szövetségek és a „Rozs- és búzamalmok gazdasági egyesülése“, mind pedig az ezeket átfogó főszövetség nyilvánjogi önkormányzati testületek.

b) Tejgazdaság.

A tejgazdaság rendjét az 1934. március 27-én kibocsátott rendelet szabályozza. Ez a rendelet a tejtermelő, tejfeldolgozó és tejelosztó üzemeket regionálisan úgynevezett „tejellátási szövetségekbe“ kapcsolja össze, a tej és tejtermékek elhelyezésének és feldolgozásának szabályozása céljából. Minden egyes tejellátási szövetség keretén belül a vaj és sajt elosztásával foglalkozó üzemek ismét egy külön nagy üzemi egyesülésben tömörülnek. A tejellátási szövetségek és az utóbb említett üzemi egyesülések regionális összekapcsolásából keletkeznek a tejgazdasági szövetségek, melyek ugyanúgy, mint azt a gabonagazdaság rendjénél láttuk, egy az egész Birodalom területét átfogó főszövetségbe vannak összefoglalva. A főszövetségek keretébe tartozik még két, a Birodalom egész területére szólóan szervezett gazdasági egyesülés, és pedig a tartós tej¹ és az olvasztott sajt² előállításával foglalkozó üzemek gazdasági egyesülése. Amennyiben szükségesnek mutatkozik, a közéletmezési miniszter több ilyen, az egész Birodalom területére szóló szakszerű összefoglalást is képezhet bizonyos meghatározott tejterméket előállító üzemekből; az így létrejövő egyesüléseket a főszövetség keretébe illesztheti. Az összes, itt említett szövetségek, egyesülések és az ezeket átfogó főszövetség jogképességgel vannak felruházva.

c) Tojásgazdaság.

A tojásgazdaság területén már az itt érdekelt gazdasági körök összefoglalása előtt fennállottak bizonyos piacrendezési joga-

¹ Tartós tej a tej csirátlanítása útján előálló és nagymértékben állóképes tej.

² Olvasztott sajt a nyersajtból bizonyos vegyszerek hozzáadásával készített folyékony, könnyen emészthető sajt.

sítványok, éspedig a közélémezési rend számára a Reichsnährstandgesetz 2. §-ának felhatalmazása alapján. Azonfelül a tojás forgalombahozataláról szóló törvény 1933. december 21-én egy állami szervet is létrehozott e gazdasági ág rendezésére éspedig a már említett „Reichsstelle für Futtermittel, Getreide und sonstige landwirtschaftliche Erzeugnisse“ mintájára az ú. n. „Reichsstelle für Eier“-t. A tojás piac rendezéséről szóló 1934. május 3-i rendelet aztán regionális „tojásértékesítő szövetségekbe“ foglalja a tojás forgalombahozatalával foglalkozó üzemeket és az eddig tárgyalt gazdasági ágak szervezéséhez hasonlóan egy főszövetséget alkot a regionális szövetségek fölé. A tojásértékesítő szövetségek kizárólag a tojás forgalombahozatalával foglalkozó üzemeket foglalják magukban és nem egyben a tojástermelő (jobban mondva baromfitenyésztő) üzemeket is, amely utóbbiakra vonatkozóan a közélémezési rendre ruházott s előbb már említett piacrendezési jogosítványok nyernek alkalmazást.

d) Állattenyésztés.

Az állattenyésztés számára először pusztán az elhelyezés rendezése céljából 1934. március 23-án megalkották a „Reichsstelle für Tiere und tierische Erzeugnisse“ nevű állami szervet. Ezt követőleg 1934. június 9-én rendelet útján igyekeztek rendezni különösen az állatokkal nagyban való kereskedést éspedig laza, jogképesség nélküli összefoglalások útján; itt különösen a vágómarhaforgalom területén fennálló rendkívül bonyolult viszonyok okoztak sok nehézséget. Végül is 1935. febr. 27-én a „vágómarhaforgalom rendezéséről“ szóló rendelet az összes tenyésztő, kereskedő, hús és zsíradékfeldolgozó üzemeket szorosan szervezett, regionális alapokon nyugvó „vágómarhaértékesítő szövetségekbe“ foglalja, amelyek egy főszövetséggé vannak összekapcsolva. Az egyes értékesítési szövetségeken belül vásárhelyeken ú. n. „piaci egyesülések“ alkothatók, amelyek a helyileg illetékes értékesítési szövetség külön megbízottjának irányítása alatt állanak. Míg az értékesítési szövetségek és a főszövetség saját jogképességgel bírnak, addig a „piaci egyesülések“ nem jogképesek, habár feladatuk rendkívül nagy.

e) Burgonyatermelés.

A Németország mezőgazdasági életében különösen nagy szerepet játszó¹ burgonyatermelést az 1935. április 18-án kibocsátott rendelet² szabályozza, amely mind a termelőket, mind pedig a kereskedőket és feldolgozókat „burgonyagazdasági szövetségekbe“, ezeket pedig egy főszövetségbe foglalja össze.

¹ Eltekintve a burgonya rendkívül sokféle ipari feldolgozásától, szembe-
tűnő, hogy a Birodalom igen nagy részében mindennapos eledel a burgonya.

² Verordnung über den Zusammenschluß der Kartoffelwirtschaft.

f) Sörfőzés.

Egy 1935. április 18-i rendelet¹ az előbbiekhöz hasonlóan ú. n. „sörgazdasági szövetségekbe“ foglalja össze a sörfőzésnél felhasznált nyersanyagok, mint komló, sörárpa, sörbúza, termelőit, forgalombahozóit, továbbá magukat a sörfőző üzemeket. Az egyes sörgazdasági szövetségek egy főszövetségben vannak összekapcsolva.

g) Kertgazdaság, cukorgyártás, halászat.

A mezőgazdaság e három ágában a többihez hasonló szervezést látunk. A kertgazdaságban mindazok, akik kerti növények, továbbá fűszerek, gyógynövények és dohány termelésével, feldolgozásával és forgalombahozatalával foglalkoznak, gazdasági szövetségekbe, e szövetségek pedig egy főszövetségbe vannak foglalva.² Ugyanezt találjuk a cukorgyártásban a cukorrépa-termelőkre, cukorgyárakra és élesztőüzemekre vonatkozóan s ugyanez áll a halászatban résztvevő vállalkozások tekintetében.

Az összes felsorolt mezőgazdasági ágakban szereplő szövetségek s egyéb összefoglalások feladata a piac rendjének meghatározása a termelés és elhelyezés szabályozása, továbbá árak és árhatárok megszabása útján. E feladatok ellátására jogosítványokkal vannak felruházva, amelyek bár az egyes termékek természetének megfelelően eltéréseket mutatnak, lényegileg azonban azonos jellegűek a gabonagazdasági szövetségek jogosítványaiival.

h) Összefoglalás.

Általában összefoglalva a részleteikben már eddig többé-kevésbé ismertett jogosítványokat, a következőket állapíthatjuk meg:

Lehetséges a megművelendő terület nagyságának és a termesztendő fajoknak az előre való kötelező meghatározása; előírhatják, hogy kizárólagosan hol és mely üzemeknél lehet vásárolni, illetőleg a készárut mily körzeten belül és mely vevőknél lehet csak elhelyezni; a tőke közigazdasági szempontból való jobb kihasználása céljából egyes üzemeket végleg, vagy ideiglenesen beszüntethetnek; új üzemek felállítását, vagy régiék kibővítését megtilthatják, vagy engedélyhez köthetik; az üzemek teljesítménye a szállítható áru mennyiségének megszabása útján korlátozható; a szállítási és fizetési feltételek egységesíthetők; lehetséges az áraknak és árhatároknak egy körülhatárolt területre, vagy az egész Birodalomra szóló meghatározása; kiegyenlítési fizetések elrendelése útján elkerülhető, hogy túlságos nagy

¹ Verordnung über den Zusammenschluß der deutschen Brauwirtschaft.

² A kertgazdaságra vonatkozó rendelkezéseket egy 1935. szeptember 2.-i rendelet a bortermelésre is kiterjesztette.

különbségek álljanak elő valamely üzem kereskedelmi mérlegében.

E messzemenő jogosítványoknak keresztülvitelét biztosítják egyrészt a tagok járulékai, amelyek a forgalom nagyságával növekednek, másrészt rendbüntetések kiszabása, melyeket a rendes pénzügyi hivatalok hajtanak be, s végül a rendőri hatalom igénybevételének lehetősége.

Az állam felügyeleti jogai e szövetségekkel szemben változatos képet mutatnak. Részben külön e célra alkotott állami felügyelőszervek kezébe van letéve az állami felügyelet, ezek a „Reichsstelle“-k, részben pedig a közélélmzési rend van megbízva az ellenőrzéssel. A szövetségek összes jelentős rendszabályai a felügyeleti szerv hozzájárulásához vannak kötve. Legfőbb felügyeleti fórumként pedig valamennyi piacrendezési és felügyeleti szövetség fölött ott van a közélélmzési miniszter, aki e legfőbb felügyeletet vagy közvetlenül, vagy megbízottai útján gyakorolja.

Mindezeknek a piaci szövetségeknek az egész felépítése és működése — mint a kifejtettekből kitűnik, teljesen megfelel a gabonagazdasági szövetségeknek s áll róluk az, amit azoknál megállapítottunk, hogy t. i. jogállásukat tekintve nem mások, mint nyilvánjogi önkormányzati testületek.

Egyfokú piacrendezési szövetségek.

Már a nagy, többfokú piacrendezési szövetségek, amelyek valamely mezőgazdasági termék összes előállítási fokait átfogják, kiterjednek részben olyan ipari jellegű üzemekre is, amelyek nem rendi, hanem csak gazdasági kapcsolatban állanak a mezőgazdasággal. Minthogy ezek a vállalkozások a mezőgazdasági termékek jórészt feldolgozás céljából felveszik, természetesen nagy a befolyásuk a mezőgazdasági piac rendjére is, s hogy ez a befolyás ne zavaró irányban hasson ki, szükséges volt ezeket a vállalkozásokat is valamiképen a mezőgazdasági piac kötött rendjébe bekapcsolni.

A közélélmzési rendről szóló törvény 3. §-ának már többször említett felhatalmazása alapján a közélélmzési miniszter a mezőgazdasági cikkek feldolgozásával foglalkozó vállalkozások egy-egy csoportját ú. n. „gazdasági egyesülésekké“ foglalta össze, amelyeket aztán a közélélmzési rendbe tagokként bekapcsolt, sőt részben a nagy piacrendezési szövetségeket átfogó főszövetségeknek is alárendelt.

Igy keletkezett a malmok összefoglalásáról szóló 1934. szeptember 15-i törvény és az ehhez kibocsátott végrehajtási rendelet alapján a „Rozs- és búzamalmok gazdasági egyesülése“, amely a gabonagazdasági szövetségek főszövetsége alá van rendelve. Ugyanílyen szervezést látunk az „Állóképes tejet és olvasztott sajtot előállítók gazdasági egyesülésénél“, amely a tejjgazdasági főszövetségnek van alárendelve.

Ezzel szemben önálló egyfokú gazdasági egyesületeket is találunk, mint a zsírfeldolgozók,¹ továbbá a kevertakarmány-termelők² gazdasági egyesülése.

Az összes gazdasági egyesületek, akár alá vannak rendelve a piacrendező szövetségeknek, akár nem, jogképességgel bírnak és egységes szempontok figyelembevételével vannak felépítve, feladataik és jogosítványaik többnyire megfelelnek a többfokú piacrendezési szövetségekre bízott feladatoknak és jogosítványoknak, sőt részben szó szerint megegyeznek ezekkel; különbség azonban minden esetben az, hogy ezek csak egy előállítási fokra terjednek ki.

E gazdasági egyesületek fölötti felügyeletet részben a többfokú piaci szövetségek gyakorolják, már t. i. akkor, ha a gazdasági egyesületek a szövetségeknek alá vannak rendelve. Az önálló gazdasági egyesületek fölött a közéletmezési rend gyakorol messzemenő ellenőrzési jogosítványokat a reá vonatkozó 4. végrehajtási rendelet alapján. A margarin- és műételzsíripar gazdasági egyesülése felett egy külön ellenőrző szerv van, a „Reichsstelle für Öle und Fette“. Mindezekon kívül a közéletmezési miniszter rendelkezésére állanak a legmesszebbmenő ellenőrzési és beavatkozási jogosítványok, amelyek a többfokú piaci szövetségekkel szemben rendelkezésére álló jogosítványokhoz hasonló jellegűek.

Mindezekből nyilvánvaló, hogy ez utóbb ismertetett egyfokú piacrendező szövetségek, ú. n. „gazdasági egyesületek“ is nyilvános feladatok megoldására szolgálnak s ezért nyilvános közjogi jogosítványokkal vannak felruházva, és pedig akár alá vannak rendelve valamely többfokú szövetségnek, akár nem. Az állami rendbe ily módon való bekapcsolásukból, továbbá a velük szemben érvényesülő messzemenő állami felügyeletből folyik, hogy ezek is nyilvánjogi önkormányzati testületek.

15. §. A „Reichsstelle“-k tevékenysége.

A mezőgazdaság rendjének ismertetésénél több mezőgazdasági ág körében megemlékeztünk arról, hogy a gazdasági ágak fölötti felügyelet bizonyos tekintetben külön e célból alkotott állami szervek feladatkörébe van utalva. Ezek az állami szervek a „Reichsstelle“-k, s minthogy ezek szerepe különösen a német gazdasági élet külföldi vonatkozásai tekintetében döntő jelentőségű, azért helyénvaló itt egy külön pillantást vetnünk működésükre.

A „Reichsstelle“-k feladata ugyanis a belföldi szükséglet és belföldi termelés közötti egyensúly létrehozása és fenntartása a behozatal megfelelő szabályozása útján. Ha valamely mezőgazda-

¹ Verordnung über den Zusammenschluß der deutschen Margarine und Kunstspeisefettindustrie von 25. 7. 1937.

² Verordnung über den Zusammenschluß der deutschen Mischfutterhersteller vom 21. 8. 1934.

sági termék külföldről való behozatala nemzetgazdasági szempontból káros következményekkel járna, úgy feladatuk az illető cikk behozatalát megakadályozni, anélkül azonban, hogy az érvényben lévő vám- és kontingentális rendelkezések változást szenvednének. Ki kell küszöbölniök a külföldről behozott és a belföldön termelt áruk közötti árkülönbséget s a különbözeti összeget a kincstárnak kell beszolgáltatniok. Módszerük, az áruk-
nak ú. n. „zsilipelése“ lassanként fejlődött ki; legelőször a kukorica forgalombahozatalánál vették igénybe s később egész sereg más mezőgazdasági termékre kiterjesztették. Az eredeti célkitűzés, a behozatal szabályozása is bővült a fejlődés során, amennyiben ma már a behozatal szabályozása mellett készletek teremtésére s ezáltal a szükséglet és a kínálatban bekövetkező s hosszú időtartamú ingadozások kiegyenlítésére is irányul.

A könnyebb áttekintés céljából vázoljuk már most röviden, hogy mely gazdasági ágakban s milyen sorrendben fejlődtek ki ezek az állami felügyeleti szervek a gazdasági élet eme zsilipjei. utána pedig kiragadva egyet a hasonló többiek közül, vizsgáljuk ezen a tárgyalat berendezkedés működését.

Első „Reichsstelle“-ként az 1930. március 26-i s a kukorica-termelést szabályozó törvény alapján a „Reichsmaisstelle“ jött létre, amelynek tevékenységét a következő év folyamán a rizsre s azonfelül az olajmagvakra és más takarmányfélékre is kiterjesztették. Egy későbbi törvény, az 1933. év május 30-i, újabb változtatásnak vetette alá s ettől kezdve „Reichsstelle für Getreide, Futtermittel und sonstige landwirtschaftliche Erzeugnisse“ néven a gabonagazdaság fölötti felügyelet is hatáskörébe került. A többi három Reichsstelle, melyek 1933-ban és 1934-ben keletkeztek, teljesen ehhez az elsőhöz hasonlóan vannak szervezve. A „Reichsstelle für Milcherzeugnisse, Öle und Fette“ az 1933. április 4-i rendelet révén jött létre és eleinte csak az olajra és egyes zsiradékokra vonatkozott, míg egy későbbi törvény 1933. december 20-án kiterjesztette a hatáskörét a tejtermékekre, egy 1934. február 18-i rendelet pedig a szalonnára, disznózsírra és egyéb állati zsiradéokra is. A „Reichsstelle für Eier“ a tojás forgalombahozataláról szóló 1933. december 21-i törvény végrehajtási rendeletén nyugszik, míg a negyedik, a „Reichsstelle für Tiere und tierische Erzeugnisse“ egy 1933. december 21-i rendeleten alapul. Mindezek jellemzéséül emeljük ki a „Reichsstelle für Milcherzeugnisse, Öle und Fette“-t és vázoljuk feladatait és szervezetét.

Az önkormányzati testülettől eltérőleg a Reichsstelle nem kapcsolja össze egy gazdasági ág vállalkozásait, hogy egy szűkebb gazdasági közösség érdekeit szolgálja, hanem ellenkezőleg, állami gazdasági tevékenységnek a hordozója. Ügyeit a közélet-miniszter által kinevezett elnök intézi, aki mellett szakértőkből álló tanács működik. Míg az első Reichsstelle, a Reichsmaisstelle eredetileg a háborús gazdaság példái után magánjogi társaság formájában volt szervezve, addig ma ez az államkapitalista forma ki van küszöbölve. Ma a Reichsstelle nem más, mint önállósított állami hivatal, jogképességgel bíró közigazgatási fő-

rum, amelynek ügy- és pénzkezelése a Birodalom kizárólagos befolyása alatt áll.

A Reichsstelle számára monopolhelyzet van biztosítva. Egyedül ő van feljogosítva a vámbelföldön előállított, vagy a vámkülföldről behozott tejtermékek, olajok és zsírok forgalombahozatalára. A Reichsstelle és a monopoljavak előállítói között csak laza kapcsolat van. Az illető javak előállítása nem szorul külön engedélyre s a termelők nincsenek kötelezve az illető javak beszolgáltatására. Aki azonban az említett árukat forgalomba akarja hozni, annak a Reichsstelle-hez kell fordulni s csak ennek kínálhatja fel először áruit megvételre. A többi állami monopóliumoktól eltérőleg azonban itt az áruknak a Reichsstelle által való átvétele nem vezet egyben az illető áruknak a Reichsstelle által való forgalombahozatalára. A Reichsstelle ténylegesen nem is veszi át az árut, hanem pusztán egy átvételi jegyet állít ki az áru tulajdonosa számára, melyért az bizonyos mérsékelt összegű közigazgatási illetéket fizet, s amely feljogosítja őt arra, hogy az illető áruból meghatározott időn belül meghatározott mennyiséget forgalomba hozhasson. Az árakat a közlekedési miniszter szabja meg. A határidő leteltével az átvételi jegyet külön felszólítás nélkül be kell szolgáltatni a Reichsstelle-nek. A Reichsstelle számára így biztosítva van a belföldön előállított áruk kínálata fölötti pontos áttekintés.

Azonban nemcsak a belföldi áru tulajdonosa van kötelezve arra, hogy áruját csakis a Reichsstelle-nek kínálhatja fel megvételre, hogy aztán ez a miniszterileg meghatározott áron az árut képtelenesen megvegye és az átvételi jegyért fizetendő illetékekkel megnövekedett áron az eladónak tüstént visszaadja, hanem az importőr is, aki tehát külföldről akar árut behozni. Éspedig még a vámkezelés előtt kell a Reichsstelle-hez fordulnia, mert a vámhivatal csak akkor kezelheti a behozatali árut, ha az importőr a Reichsstelle-től kapott átvételi jegyet benyújtotta. Az átvételi jegyben a Reichsstelle megszabja, hogy az importőr mennyi időn belül és mennyi árut hozhat be. Az importőrnek nemcsak a vámot kell megfizetnie, hanem az illető áru külföldi beszerzési ára és a belföldi fix ár közötti különbözetet is, hogy, mint Műnich mondja: „a fogyasztók kárára jogtalan haszonra ne tegyen szert a belföldi ár alatt vásárolt áruk behozatala útján“. E szabályozás útján a külföldről behozott áru a belföldi fix árrendszer alá van rendelve, anélkül, hogy állandó vámváltoztatásokra volna szükség, ami a birodalom nemzetközi kereskedelmi szerződésekből folyó kötelezettségei mellett nem volna keresztülvihető. Ha viszont a kérdéses áru behozatala különböző gazdaságpolitikai szempontokból nem tűnik kívánatosnak, úgy a Reichsstelle egyszerűen megtagadja az átvételt, illetőleg az átvételi jegy kiadását, ami azt jelenti, hogy az illető áru vámbelföldön nem hozható forgalomba. A Reichsstelle eme jogosítványa, hogy t. i. a monopoljavak átvételét megtagadhatja, a külföldön előállított áruk szempontjából különös jelentőséggel bír. Szükséges eszköz ez arra, hogy a behozatal szabályozása lehetővé váljék. Amióta pe-

dig az áruk behozatala devizapolitikai okokból általában külön engedélyre szorul, azóta a Reichsstelle egyidejűleg, mint az illető áruk fölötti felügyeleti szerv működik.

A törvény a Reichsstelle általi átvételről, a felkínált áru megvásárlásáról és az eladónak való azonnali eladásáról beszél. Mint láttuk azonban, itt nincs szó tényleges eladásról, és megvásárlásról. A Reichsstelle nem eladó szervezet a szabályozása alá eső áruk számára, hanem a külföldről behozott áruk mennyiségének és árának a belföldi piac követelményeinek megfelelő szabályozására szolgál. Ezért nyilvánvaló, hogy a törvény által választott megjelölések, mint „vásárlás“, „átvétel“, „eladás“, nem egyebek üres konstrukciónál, pusztán fikciónál. A valóságban nem vásárol a Reichsstelle és nem hoz semmit forgalomba. Az átvételi jegynek a kiadása pusztán a tilalom alól való felmentésre szolgál, amely szerint az illető termékeket csak rajta keresztül lehet a belföldi piacra vinni. Valójában tehát itt nem másról, mint a piacravitel engedélyezéséről van szó.

Ez az engedély megfelel az eddigi gazdasági jog üzemi (rendőri) engedélyének, ami alatt bizonyos gazdasági tevékenység megkezdésének engedélyezése értendő. Ezzel szemben különbözik a dispencziótól, amikor valamely általános tilalom alól csak néhány esetben tesznek kivételt. Például szolgálhatnak erre a „Német fogyasztási szövetkezetek nagyban bevásárló társasága“ Hamburgban és a „Német fogyasztási szövetkezetek nagyban bevásárló és termelő részvénytársasága“ Kölnben, amelyek a Gyufamonopoltársaság mellett gyújtószerek önálló forgalmahozatalára fel vannak jogosítva. Itt annak a tilalomnak egyszeri áttöréséről van szó, amely szerint gyújtószereket csakis a Gyufamonopoltársaság hozhat forgalomba. A Reichsstelle esetén azonban nem ilyen tilalomról van szó. Az átvételi jegy követelményének pusztán a belföldi kínálat áttekintését és a behozatal ellenőrzését kell biztosítania a Reichsstelle számára. A kérdéses áruknak piaci elhelyezése azonban már semmi esetre sem tartozik a Reichsstelle feladatkörébe. Az átvételi jegy kiadása is szabály szerint bekövetkezik s csak kivételes esetekben tagadja meg ezt a Reichsstelle, ezért itt nem beszélhetünk dispenczióról, hanem, mint már megállapítottuk, csakis a forgalmahozatal engedélyezéséről.

Van azonban két kivételes eset, amikor a Reichsstelle nem ad átvételi jegyet s amikor forgalmahozatali engedélyről sem lehet szó, amikor tudniillik maga a Reichsstelle hoz be árukat külföldről, vagy amikor készletek felhalmozása céljából tényleges adás-vételi szerződéseket köt. Itt a Reichsstelle nem korlátozza tevékenységét a belföldi kínálat és a behozatal ellenőrzésére, hanem saját maga tényleges gazdasági tevékenységet fejt ki. Itt a Reichsstelle, tehát tulajdonképpen maga az állam lép fel vállalkozó gyanánt, amikor külföldi kereskedőkkel magánjogi szerződéseket köt, amelyeknek tartalmát természetesen nem szabhatja meg egyoldalúlag. Ebben az esetben a közéletmezési miniszternek sincs ármegállapító joga, mert az ár megállapítása a

Reichsstelle és a külföldi kereskedő közötti megegyezés révén történik. Átvételi jegy kiadására sincs szükség, mert a behozott árukat maga a Reichsstelle hozza forgalomba a belföldi piacon. Ugyanez áll arra az esetre is, amikor a Reichsstelle belföldön termelt árukat vásárol fel és hoz forgalomba a piac egyensúlyának biztosítása céljából. Az átvételi jegyek kiadása tehát csak akkor következik be, ha a Reichsstelle aktív gazdasági tevékenységet nem fejt ki, hanem eredeti rendeltetésének megfelelően megelégszik a belföldi kínálat és a külföldi behozatal ellenőrzésével. Itt azonban a törvény szavaival ellentétben lényegesen nem megvételre kínálja fel a vállalkozó a Reichsstelle-nek áruit, hanem egyszerűen forgalombahozatali engedélyt igényel.

Az átvételi jegy kiadásának oly értelmezése, hogy az nem más, mint a forgalombahozatal engedélyezése, ahhoz a fontos következtetéshez vezet, hogy a különbözeti összeg feletti vita nem egy egyszerű magánjogi vételár fölötti vitát jelent, hanem itt állami, közigazgatási illetékről van szó, s ennek megfelelően vitás esetekben a rendes bíróságok előtti kereset ki van zárva. A különbözeti összeg behajtása a rendes végrehajtási szabályok szerint a pénzügyi hatóságok útján történik.

Reischle és Saure a Reichsnährstandról szóló nagy munkájukban a Reichsstelle-kről, mint átmeneti, kiegészítő berendezésekről beszélnek, melyek a jövőben valószínűleg a Reichsnährstand szervezetébe fognak átmenni, minthogy szerintük a behozatal szabályozása a piacrendezési szövetségek feladatkörébe vonható. Ezzel a Reichsstelle-k megszűnnének államszocialista berendezkedés, állami szerv lenni, s a gazdasági önkormányzatnak válnának alkotórészévé. Az a régi és nagy probléma merül itt fel és vár megoldásra, hogy az állam milyen mértékben avatkozhatik bele a gazdasági életbe, hogy van-e jogosultsága, s ha igen, milyen mértékben az államszocializmusnak. Mindezekkel a kérdésekkel behatóan e munka „Államgazdaság” című részében foglalkozunk, érdekes azonban már itt, a Reichsstelle-ekkel kapcsolatban megjegyezni, hogy Reischle és Saure főntebb említett nézete, mely szerint a Reichsstelle, mint államszocialista berendezkedés nem szükséges és csak átmeneti jelenség, az erre vonatkozó irodalomban nem képvisel általánosan elfogadott álláspontot. Sokkal inkább kifejezésre jut az a felfogás, amely szerint az önkormányzati alapon szervezett és az államtól pusztán a külső irányítás szempontjából függő gazdaság mellett szükség van egy bizonyos méretű tisztán állami gazdaságra is, amely a gazdasági élet döntő fontosságú hatalmi pozícióit kell, hogy átfogja. S e felfogás szerint az itt tárgyalt Reichsstelle-k feladatköre szintén az állami lét szempontjából döntő fontosságú gazdasági szférába tartozik, amiért is megengedhetetlen, hogy e feladatok a gazdasági önkormányzatra szálljanak. Az a nagy politikai fontosságú központi helyzet, amelyet a Reichsstelle-k a német külkereskedelmi rendszerben elfoglalnak, bizonyítja, hogy itt nem pusztá-

kisegítő berendezésekről, hanem az államszocialista gazdaság önmagában véve szűk körének fontos alkotórészeiről van szó.¹

A német mezőgazdaság rendjének vizsgálata, mint látható, rendkívül sokoldalú képet nyújt, nem tagadható azonban, hogy ezt a rendet valóban egységes szellem hatja át. A központban a Reichsnährstand újrendi szervezete áll a maga sajátos természetű rendi feladataival. E saját feladatok mellé a piaci rend felügyeletére irányuló reáruházott feladatok sorakoznak: közvetlen piacrendezési jogosítványokkal azonban, melyek a piaci rendbe való aktív beavatkozást lehetővé teszik, csak a közlelmezési miniszter külön felhatalmazása alapján bír. A piac rendezése ugyanis eredetileg az érdekelt csoportokból külön e célra alkotott gazdasági szövetségek és egyesülések feladata, melyek e piacrendezést, mint nyilvánjogi önkormányzati testületek saját funkcióként gyakorolják.

Mint az egész gazdasági élet reformjának, úgy ezen belül az új mezőgazdasági rend kialakításának is vezető gondolata az önkormányzati alapon való újjászervezés. Általában véve minden törekvés arra irányul itt, hogy a gazdasági élet számára egy rendkívül rugalmas, minden bürokratikus merevségtől mentes formát teremtsenek, amely lehetővé teszi az állam részéről a gazdasági életnek átfogó elvek megszabása útján való irányítását, ugyanakkor azonban megfelelő teret biztosít az egyéni képességek, a vállalkozói iniciativa érvényesülésének, sőt azt minden tekintetben fokozni törekszik. „Hogy azonban — mint W. Busch mondja —, az önkormányzati gondolat a gazdaságban ugyanoly eredményesnek fog-e bizonyulni, mint a községi életben, azt csak a jövő fogja megmutatni“.

14. §. Választott bíraskodás a mezőgazdaság rendjében.

A testületi önkormányzattal közvetlen összefüggésben van a rendi választott bíraskodás, mely a mezőgazdasági piac rendjének kialakításával egyidejűleg valósult meg. Kimerítő szabályozását a választott bíróságok alkotásáról szóló 1935. február 26-i rendeletben találja. Az egyes testületek választott bíróságainak tárgyi hatáskörét az illető testület (—szövetség, egyesülés —), megalkotásáról szóló rendelet, vagy maga a testületi szabályzat határozza meg. E tárgyi hatáskör szempontjából különböztetnünk kell valamely testület és ennek tagjai, továbbá az egyes tagok között felmerült viszályok között.

A) Viszályok valamely testület és tagjai között.

Az egyes testületeknél működő választott bíróságok hatásköre nem minden esetben egyforma; egyes testületeknél csak néhány tényállásra szorítkozik, míg másoknál jóval átfogóbban

¹ L. F. Fried: „Die Zukunft des Aussenhandels“. 59. o.; K. Münch: „Wirtschaftliche Selbstverwaltung“, 112. o.

van szabályozva. A könnyebb áttekintés céljából vizsgáljuk mármost egyenkint az általános és különös hatásköri eseteket.

a) *Általános hatáskör.*

Az összes ismertetett testületeknél tárgyi hatáskörrel bírnak a választott bíróságok a következő esetekben: A tagság fölötti vitákban, a járulékok, illetékek és egyéb szolgáltatások nagysága tárgyában, rendbüntetések kiszabása tekintetében, továbbá a kártérítési feltételeknek és a kártérítési összeg nagyságának megállapításában, amely kártérítésre a testület bizonyos rendszabályok esetén a taggal szemben kötelezve van.

A tagságból folyó jogviszony a testület és tagjai között egész sereg fontos kötelezettségnek lehet alapja s ezért mind a testület, mind pedig a tagok szempontjából fontos annak kétséget kizáró megállapítása, hogy a tagsági viszony fennforog-e, vagy sem.

Járulékok, illetékek és egyéb szolgáltatások, melyeket a testületek tagjaiktól beszednek, jogi természetükben nem különböznek egymástól, ezért elég, ha itt pusztán a járulékok fölötti jogvitákról szólunk. Az egyes szövetségek a forgalom arányában szednek járulékokat tagjaiktól, míg a főszövetségek a tagként alájuk rendelt gazdasági egyesülések teljesítőképességét veszik alapul a járulékok nagyságának meghatározásánál. Míg a tagság fölött keletkezett viták eldöntésénél pusztán megállapító per-ről van szó, ahol a bíróság egyszerűen konstatálja, hogy a tagság fennáll-e, vagy sem, addig itt kettős tartalmú eljárásról van szó, ugyanis a panasznak helytadó ítélet itt egyrészt a tagnak a testülettel szemben fennálló kötelezettségéről dönt, másrészt pedig a járulékot kiszabó közigazgatási aktust függeszti fel.

Mint az előbbi esetben, úgy a kiszabott rendbüntetésnek választott bíróság előtti megtámadásánál is kettős feladat előtt áll a bíróság. Éspedig egyfelől afelett kell döntenie, hogy tényleg fennforog-e a testület valamely rendelkezésének a tag részéről való megsértése, s ha az nem állapítható meg, úgy másfelől fel kell függesztenie a rendbüntetést kiszabó testületi rendelkezést.

A kártérítés feltételeinek és mérvének megállapítása szintén a választott bíróság feladata mindazokban az esetekben, amikor a testület által a piacrendezés céljából alkalmazott valamely rendszabály a testület kötelékébe tartozó üzem súlyos károsítására vezetett. A kártérítési kötelezettség különösen akkor áll elő, ha valamely üzemet a testület által alkalmazott rendszabály veszélyeztet, működésében gátol, vagy teljesen beszüntet. Nem lehet azonban szó kártérítésről akkor, ha az üzemet a testület elnökének engedélye nélkül alapították, vagy hosszabb beszüntetés után ugyancsak engedély nélkül helyezték működésbe. Ugyancsak nem jár kártérítés gazdasági hátrányokért, amelyek árak és árhatárok megállapítása, vagy a kihasználási fokot és a munkamennyiséget szabályozó általános érvényű rendelkezések révén állnak elő. Ott pedig, ahol kártérítésnek tényleg helye van,

az idevágó rendeletek „mérsékelt“ kártérítést, tehát nem a tényleg előállott kár teljes megtérítését írják elő.

Már ez az utóbbi tény is mutatja a kártérítésre vonatkozó felfogásban a tulajdon fogalmi változásával párhuzamosan beálló átalakulást. A megelőző törvényhozással való összehasonlítás azonban még élesebb fényt vet az itt beállott változásra. A kisajátítás fogalmára vonatkozólag a weimari alkotmány 153. szakaszában az a felfogás jutott érvényre, amely szerint kisajátításnál az egyéni érdekkörbe való állami beavatkozás a döntő kritérium.¹ Ez a felfogás megfelel az akkor uralkodó rendszer individuális-liberális gondolkodásának. E felfogással ellentétben, amely nyilvánvalóan a polgár alapvetően szabad uralmi köréből indul ki, melybe az állam csak felségjogi aktsussal, kisajátítás útján nyúlhat bele, az önkormányzati testületekben az egyénnek az állammal való ez a szembeállítás kiküszöbölődik. Mint Münch mondja: „A piac rendezésére szolgáló rendszabály nem a testületi tagok szabad és önálló hatalmi körébe való beavatkozást jelent, hanem csak azt a helyzetet konkretizálja, amely az egyént, mint a gazdasági közösség tagját megilleti.“ A testület elnökének valamely rendelkezése, mely valamelyik üzem súlyos gazdasági hátrányára vezet, nem azonosítható a beavatkozás fogalmával, mert ez a rendelkezés pusztán a keretet adja meg az egyéni tulajdon érvényesítése számára, amely keretet az élet szűkebb rendjének szükségessége megkövetel. Az üzem a piacrendezés keretében nem határtalan és korlátlan uralmi köröbbsé a tulajdonos számára, hanem kötelezettségekkel egybekötött jogosítvány, amelynek tartalmát a gazdasági közösség követelményei szabják meg. Ezért a kártérítés teljesítése nem attól függ többé, hogy a kérdéses rendszabály általános természetű volt-e, vagy csak egy tagot érintett-e károsítóan. Kártérítési kötelezettség akkor áll elő, ha a testület valamely rendszabálya a testületi tagot oly módon károsítja, hogy ennek nem áll többé módjában a közösség keretén belül reávaró feladatok teljesítése. Ennek megfelelően a szabályzatok az érintett egyén súlyos gazdasági károsítását követelik meg a kártérítés előfeltételéül. Az üzem leállítását külön helyet foglal el itt, mert e rendszabály által az üzem tulajdonosát tulajdonképpen kizárja a testület a gazdasági közösségből. Ezért a kártérítésnek itt nem az a célja, hogy az érintett egyén tevékenységét továbbra is fenntartsa a piacrendezés keretében, hanem épen az, hogy az illető egyén új életlehetőséget teremtsen magának, mert a népi közösség nem mondhat le egy tagjának közreműködéséről sem a népi élet kialakításában. A kártérítési kötelezettség hordozója a mezőgazdaság rendjén belül nem az állam, hanem a testület, mely a kárthozó rendelkezést kiadta.

A kártérítési kötelezettség fölötti vitás kérdésekben a választott bíróság nem függesztheti fel a testületi elnök kérdéses rendelkezéseit, hanem csupán azt vizsgálhatja, hogy történt-e súlyos

¹ Anschütz felfogása.

gazdasági károsítás és, hogy a kártérítés nagysága ezzel arányban áll-e? Ha ez utóbbi tekintetben nem találja megfelelően rendezetnek a kérdést, úgy természetesen felfüggeszti a kártérítési összeget megállapító közigazgatási aktust és bíróság állapítja meg a kártérítési összeg nagyságát.

b) Egyes választott bíróságok külön hatásköre.

Néhány testület szabályzata előírja, hogy azok a tagok, akik a kártérítési kötelezettséget előidéző rendszabály következtében tetemes előnyökhöz jutottak, a kártérítés fedezése céljából külön szolgáltatásokra kötelezhetők. A szolgáltatás feltételeiről és nagyságáról ebben az esetben választott bíróságnak kell határoznia. E külön szolgáltatási kötelezettségre az eddigi gazdasági jogban nem található példa, s ez épen világos bizonyítéka annak, hogy mily nagy mértékben nyer megvalósulást a közösségi gazdaság gondolata a gazdasági önkormányzati testületekben.

Néhány testületnél választott bírósághoz fordulhatnak a tagok akkor, ha új vállalkozások felállítására nem ad engedélyt a testület, más testületeknél viszont a közlélelmezési miniszterhez fordulhat panaszával a testületi tag, s a miniszter végérvényesen dönt az engedély ügyében. Egyes rendeletek pontosan megszabják a feltételeket, melyek mellett az üzemi engedély kiadható. Föltétlenül engedélyt kell adni akkor, ha az üzem felállítását gazdasági szükségesség követeli meg s egyben meglévő üzemek veszélyeztetéséről nem lehet szó. Ezek az elvek általában érvényesülnek az engedélyek kiadásánál. A gazdasági szükségszerűség megállapítása bírói feladat, s a választott bíróság eljárása kettős tartalmú: egyfelől megállapítást nyer, hogy a testületnek meg kell-e adni az engedélyt, vagy pedig nem, s ha a bíróság úgy találja, hogy a testületnek meg kellett volna adni az engedélyt, akkor felfüggeszti az engedélyt megtagadó testületi határozatot s az ítéletben saját maga adja meg az engedélyt az üzem felállítására.

Azok a szabályzatok, amelyek az engedélyt megtagadó testületi határozatot választott bíróság elé engedik vinni, többnyire hatáskört adnak a választott bíróságnak az engedélyek megvonására is. Itt tehát maga a testület fordul a választott bírósághoz, ha valamely üzemet meg akar szüntetni s míg a kártérítési eljárásban a választott bíróság kötve van a megszüntetés tényéhez, addig itt a megszüntetés fölött is saját maga dönt. A burgonya-termelés, sörfőzés és halászat terén ki van zárva a választott bíróság hatásköre az engedélymegvonás tekintetében és egy-egy, a főszövetségeknél alkotott ú. n. „panaszbizottságra” van ruházva. E bizottság előtt, amelynek tagjait a közlélelmezési miniszter nevezi ki, nem peres felekként lépnek fel egymással szemben a panaszos és a testület, hanem mindketten ki vannak zárva az eljárásból. A bizottságnak itt pusztán az a feladata, hogy a szabályzati jog érvényesüléséről gondoskadjék.

A keverttakarmányt-előállítók testületi szabályzata megengedi a választott bíróság igénybevételét a kontingensek nagyságának megszabására is. A kontingentálás célja a termelésnek a szükséglet mérve szerinti szabályozása, vagy a gazdaságosság emelése a testület körébe tartozó üzemeknél. A cukor-, malom- és margaringazdaságban ezzel szemben a kontingensek megállapításának felülvizsgálata a már ismertetett panaszbizottságok feladata.

c) A választott bíróság hatásköre általános természetű rendszabályok esetén.

Egyes testületi szabályzatok szerint választott bírósághoz lehet fordulni bizonyos általános jellegű rendelkezések esetén is azzal a megokolással, hogy a kérdéses rendszabály keresztülvitele, tekintettel bizonyos fennforgó különleges körülményekre, méltánytalan szigorúságot jelentene az érintett egyénnel szemben. Különösen szállítási és fizetési feltételek megszabása jön itt figyelembe. A választott bíróság természetesen nem függesztheti fel, vagy változtathatja meg az általános érvényű rendelkezést, pusztán a döntése alá bocsátott esetben zárja ki, vagy korlátozza alkalmazását. A bíróság tehát itt nem jogok és köteleességek fennforgását, vagy nemlétét van hivatva megállapítani; maga a testület egyáltalán nem is vesz részt az eljárásban. Néhány újabb szabályzat már nem is a választott bíróságot jogosítja fel ilyen általános érvényű rendelkezés alóli egyes esetben való fölmentésre, hanem a panaszbizottságokat, melyek a főszővetségek mellett működnek. A kertészettel foglalkozók főszővetsége még tovább megy ebben a tekintetben, amikor két rendelkezésében a főszővetség elnökét magát feljogosítja arra, hogy méltányos körülmények fennforgása esetén kivételt tehessen általános érvényű rendelkezései alól.

B) Egyes tagok közötti viták.

A választott bíróság alá tartozó viszályok második csoportját azok a vitás esetek alkotják, amelyek a testületi rendelkezések érvényesülése folytán a testület egyes tagjai között állnak elő. A választott bíraskodásról szóló rendeletben részletesen körül vannak írva ezek az esetek, amelyekben többnyire arról van szó, hogy a testület rendelkezése megszabja az egyes termelő számára, hogy kinél helyezze el terményeit, más szóval előre kijelöli az adás-vételi szerződésben szereplő másik felet s ezzel mintegy szerződéselőtti kötelezettségi viszony keletkezik a két fél között, amelyben előálló vitás kérdéseket már most a választott bíróságnak kell eldöntenie. A választott bíróság hatáskörének az itt az alapja, hogy a vitás esetek piacrendezési rendszabályokból állanak elő és így megítélésük csak az összgazdaság szempontjainak figyelembevételével történhetik. E jogviszonyok, csak

ügy, mint a testület és tagjai között fennállóak, közigazgatási aktus révén jönnek létre, s ennek megfelelően a nyilvánjog körébe tartoznak, bár a közhatalom hordozója közvetlenül nem vesz részt bennük.

E jogviszonyoktól eltérőleg az összes többi, közönséges vásárlási és szállítási ügyletekből előálló vitás esetek számára önkéntes választott bírászkodás vehető igénybe, amely a Reichsbauernführer 1935. július 18-i rendeletében¹ kimerítő szabályozást nyert. A „Landesbauernschaft“-ok mellett alakított választott bíróságok olyan kérdésekben döntenek, amelyek különben rendes bíróságok előtti polgári per tárgyát képeznék, amelyek azonban a felek megegyezésével a választott bíróság elé vihetők. Itt tehát olyan jogviszonyokról van szó, amelyek bár a piaci rend körében jöttek létre, de amelyeket tartalmilag a felek akarata határoz meg.

C) Választott bíróságok megalkotása.²

A választott bíróságokról szóló 1935. február 26-i rendelet 1. §-a szerint mind a közélelmezési rend, mind pedig a piacrendezési szövetségek mellett választott bíróságokat és fellebbezési fórumként egy felsőbb választott bíróságot kell alkotni a piacrendezés körében felmerült vitás esetek eldöntésére. Az egyes szövetségek mellett működő választott bíróságok székhelye a szövetség székhelye, míg a Reichsnährstand mellett működőké Berlin, vagy pedig az egyes tartományi Bauernschaft-ok székhelye. A felsőbb választott bíróság székhelye Berlin.

Mindegyik választott bíróság elnökből, és két választott bíróból áll. Meghatározott esetekben az elnök egyesbíróként is működhet, és pedig akkor, ha a pertárgy értéke ötven birodalmi márkát meg nem halad, vagy pedig a peres felek ezt az elnök-nél írásbelileg indítványozzák. Szóbelileg is tehető ilyen indítvány, de ezt jegyzőkönyvbe kell foglalni.

A felsőbb választott bíróság szintén elnökből és két választott bíróból áll, különös fontossággal bíró esetekben azonban elrendelheti az elnök, hogy két választott bíró helyett négy szerepeljen a kérdéses ügy eldöntésénél.

Az egyes választott bíróságok elnökét, továbbá a felsőbb választott bíróság elnökét és megfelelő számú helyettesét a közélelmezési miniszter nevezi ki két évre. A kinevezetteknek bírói képesítéssel kell rendelkezniük. A peres felek mindegyike egy-egy választott bírót jelöl ki az elnök mellé. Ha a felsőbb választott bíróság elnöke az eset fontosságára való tekintettel négy választott bírót kíván maga mellé, úgy a peres feleket kell felszólítani a további egy-egy bíró meghatározott időn belül való kijelölésére. Ha a felek e felszólításnak nem tesznek eleget, úgy saját maga gondoskodik a hiányzó bírák kijelöléséről.

¹ L. Reichsnährstandsverkündigungsblatt, 55. szám.

² L. Verordnung über die Bildung von Schiedsgerichten für die landwirtschaftliche Marktregelung vom 26. 2. 1935. (RGBl. I. 295. o.)

A kijelölt bírák nem a kijelölő felek képviselői. A reájuk ruházott tisztet pártatlanul, legjobb tudásuk és lelkiismeretük szerint kell betölteniök. Különösképen nem szabad tisztük elfoglalása után és a választott bíróság hozzájárulása nélkül valamelyik félnek tanácsot adniuk vagy velük a peres esetről tárgyalniok.

Mindegyik választott bíró kötelezve van a kijelölést visszautasítani abban az esetben, ha a peres ügy kimenetelében valamilyen érdekelve van, vagy pedig bármilyen más okból magát elfogultnak érzi. Vissza kell utasítania a kijelölést akkor is, ha késedelem nélkül nem tehetne eleget bírói kötelességének.

Ha valamelyik választott bíró az eljárást megelőzőleg az egyik félnek tanáccsal vagy szakvéleménnyel segítségére volt, úgy kötelezve van erről a másik felet az eljárás megindítása után késedelem nélkül értesíteni.

Ezek az előírások a választott bíróság elnökére nézve is érvényesülnek.

Mindkét félnek jogában áll az elnököt, vagy valamelyik választott bírót visszautasítani, ha az előbb felsorolt kötelességek valamelyikét megsértette. Egyébként csak azokból az okokból kifolyólag és azok mellett az előfeltételek mellett van megengedve a visszautasítás, amelyeket a polgári peres eljárásról szóló törvény a választott bírák visszautasítására vonatkozólag felsorol.¹

Ha az egyik fél vissza akarja utasítani a másik fél által kijelölt bírót, úgy kötelessége ezt a szándékát a visszautasítás alapjául szolgáló okról való tudomásulvételtől számított egy héten belül az elnökkel és a másik féllel közölni. Az elnök visszautasítását a választott bíróságnak — illetőleg a felsőbb választott bíróságnak — kell bejelenteni. Ha az említett egy heti határidőn belül a választott bíróság ülést tart, úgy legkésőbb ez ülés megnyitásaig kell a visszautasítást bejelenteni. Ha valamelyik fél csak a tárgyalás alatt szerez tudomást valamely visszautasítási okról, úgy a visszautasítást késedelem nélkül be kell jelentenie.

A visszautasítási okot bizonyítani kell s késedelem esetén az is bizonyítandó, hogy a visszautasítás alapjául szolgáló ok később keletkezett, vagy az illető fél csak később szerzett arról tudomást.

Valamely választott bíró visszautasítása fölött a választott bíróság elnöke határoz. Ha az elnököt utasítják vissza, akkor a felsőbb választott bíróság elnöke van hivatta a kérdésben dönteni, míg ha ez utóbbit utasítják vissza, akkor a közlélezési miniszter dönt. Nem kerül a sor azonban döntésre akkor, ha a visszautasított maga is megalapozottnak tartja a visszautasítást.

A visszautasított elnök a visszautasítási indítvány elintézése előtt csak olyan intézkedéseket tehet, amelyek semmi halasztást nem engednek.

A választott bírósághoz a megtámadott rendelkezés kihirdetésétől, vagy közlésétől számított egy hónapon belül lehet for-

¹ Zivilprozessordnung, 1052. §.

dulni, hacsak a kérdéses szövetség szabályzata más határidőt nem állapít meg.

Ha a szabályzat ugyanabban a vitás kérdésben választott bírósági eljárás mellett panaszeljárást is megenged és a panaszt benyújtották, úgy a választott bíróság igénybevételére előírt egy havi időtartam a panaszeljárásban hozott végleges döntéstől veszi kezdetét.

Ha valaki az előírt határidőt elmúlasztja, úgy az előbbi állapotba való helyezésnek csak azokban az esetekben van helye, amely esetekben ezt a polgári peres eljárásról szóló törvény megengedi.¹

A kártérítés előfeltételei és mértéke fölötti viták esetén nincs határidőhöz kötve a választott bíróság igénybevétele. A választott bíróság azonban visszautasíthatja egészben, vagy részben a kártérítési igényt, ha a kártérítésre jogosított hosszú ideig elmulasztotta saját hibájából a kártérítési igény bejelentését.

D) Eljárás.

Az elnök feladata a jogvitát szakszerűen vezetni és a tényállást kimerítően felderíteni. A felek számára biztosítania kell annak a lehetőségét, hogy a tényállást a választott bíróság előtt teljes egészében feltárhassák.

Az elnök vezeti az eljárást. Különösen pedig megnyitja és bezárja a szóbeli tárgyalást, kibocsátja az eljárás lefolytatásához szükséges rendelkezéseket, kihallgatja a tanúkat és szakértőket, végül pedig kihirdeti az ítéletet.

Az eljárás az erre vonatkozó indítványnak a választott bíróságnál való benyújtásával veszi kezdetét. Ha a választott bíróság a kérdéses ügy eldöntésére nem illetékes, úgy az elnöknek kötelessége az indítványt az illetékes választott bírósághoz késedelem nélkül továbbítani. Ha az illetékesség tekintetében kétség forog fenn, akkor az ügyet a felsőbb választott bírósághoz kell döntésre felterjeszteni.

Az indítványnak tartalmaznia kell a tényállásnak lehetőleg kimerítő ismertetését, továbbá az indítványt beterjesztő fél által választott bírónak nevét és címét, ugyancsak a szükséges tanúknak és szakértőknek megjelölését, azonfelül a panaszolt félnek a megnevezését és meghatározott tárgyi javaslatot. Csatolni kell továbbá a bizonyításhoz szükséges és kéznél levő okmányokat. Ha az indítványban nincs megjelölve, hogy az indítványttevő fél kit jelöl a maga részéről választott bíróként, akkor az elnök kötelessége őt e kijelölésre meghatározott időn belül felszólítani.

A választott bíróság igénybevételének általában véve nincs halasztó hatálya, hacsak a szabályzatok ezt kifejezetten ki nem mondják. A választott bíróság elnöke azonban elrendelheti, hogy a megtámadott rendelkezés végrehajtása egyelőre ne következék be.

¹ Zivilprozeßordnung, 235. §.

A választott bíróság az indítványt megküldi a másik félnek s egyben felszólítja őt, hogy meghatározott időn belül az indítványra lehetőleg behatóan válaszoljon, továbbá, hogy nevezzen meg a maga részéről egy választott bírót. Ez utóbbi felszólításnak a peres fél abban az esetben is eleget kell, hogy tegyen, ha a másik fél által kijelölt bírót visszautasítani szándékozik. Köteles továbbá a peres fél a bíróság felszólítására a tényállás felderítéséhez szükséges tanúkat és szakértőket megnevezni, az idevonatkozó okmányokat csatolni és végül meghatározott tárgyi indítványt tenni.

Ha valamelyik fél az elnök által megszabott időn belül nem él bírói kijelölési jogával, úgy az elnök nevezi ki helyette a választott bírót.

A tárgyalás szóbeli s arra a feleket meg kell idézni. Az eljárást lehetőleg oly gyorsan kell lefolytatni, hogy már e tárgyalás után ki lehessen mondani a döntést. A tárgyalás e meggyorsításának nem szabad azonban a tényállás kimerítő felderítésének kárára történnie.

A tárgyalást szükség esetén nemcsak a választott bíróság székhelyén, hanem másutt is lehet tartani. A választott bíróság, sürgős esetben az elnök, határoz a feleknek tanúk és szakértők kihallgatására vonatkozó indítványai felett. A tárgyalás menetét a választott bíróság szabad belátása szerint határozza meg.

A választott bíróság, előkészítő eljárásban pedig az elnök az eljárási költségek előlegezésétől teheti függővé az eljárás megindítását, vagy folytatását.

Ha az előleg befizetése meghatározott időn belül nem történik meg, akkor a választott bíróság visszautasíthatja a keresetet, vagy pedig a késedelmes felet a késedelemből származó külön költségek megfizetésére kötelezheti. Ha azonban valamelyik fél igazolja, hogy képtelen az előleg fizetésére, akkor a választott bíróságnak egészben, vagy részben el kell tekintenie az előleg fizetésétől, ha ugyanakkor az illető félnek perbeli keresete, vagy védekezése megfelelően megalapozottnak bizonyul.

A feleknek jogában áll magukat képviseltetni. Olyan személyek azonban, akik a polgári peres eljárásról szóló törvény értelmében szóbeli tárgyaláson nem vehetnek részt, továbbá akik a szakszerű képviselőhöz szükséges képességgel nem bírnak, a választott bíróság által visszautasíthatók.

A tárgyalás megkezdése előtt meg kell kísérelni a felek között békés úton megegyezést létrehozni s ez a kísérlet a tárgyalás alatt is megismételhető, ha az ügynek békés úton való elintézése lehetségesnek tűnik.

Ha valamelyik fél rendes idézés ellenére nem jelenik meg a tárgyaláson, úgy a bíróság az iratok alapján dönt.

A meg nem jelent fél a döntés kézbesítését követő 14 napon belül indítványozhatja az eljárás újrafelvételét, ha igazolni

¹ Zivlprozeßordnung. 157. §.

tudja, hogy hibáján kívül nem jelenhetett meg a kitűzött időben, vagy nem képviseltethette magát.

A tárgyalás befejezése után a bíróság indokolással s a bírák aláírásával ellátott ítéletet hoz s ezt a feleknek kikézbesíti. A tárgyalásról jegyzőkönyvet kell felvenni, amelyet az elnök hitelesít.

A keresetet vissza lehet útasítani, ha nem az előírt időn belül nyújtották be, ha nincs megfelelően megokolva, vagy ha a bíróság által követelt előleget a megszabott időn belül nem fizették be.

A választott bíróság a per bármely szakában megállapíthatja a pertárgy értékét. A költségeket a pertárgy értéke szerint szabja meg a bíróság és szabad belátása szerint határozza meg, hogy mily arányban oszlanak meg a költségek a felek között, továbbá, hogy a vesztes félnek meg kell-e, s ha igen, úgy milyen mértékben térítenie a nyertes fél perenkívüli költségeit.

A felsőbb választott bíróság előtti eljárásra ugyanazok a szabályok érvényesülnek, mint az alsóbb választott bíróságokra. Az alsóbb választott bíróságok ítélete ellen a következő esetekben van helye fellebbezésnek a felsőbb választott bírósághoz:

a) Vagyonjogi vitás esetekben, ha a pertárgy értéke 6000 birodalmi márkát meghalad.

b) Új üzemek felállításának, vagy régiak kibővítésének engedélyezése, továbbá üzemek korlátozása, vagy megszüntetése kérdésében.

c) Azokban az esetekben, amelyekben az egyes szövetségek szabályzatai ezt kifejezetten előírják.

d) Rendbüntetéseknel, ha a rendbüntetés összege 1000 birodalmi márkát meghalad.

e) Ha a választott bíróság ítéletét annak nagy horderejére, vagy alapvető voltára tekintettel megfellebbezhetőnek jelenti ki.

Minden egyéb esetben végérvényes a választott bíróság ítélete.

15. §. A közélelmezési rend és az Arbeitsfront viszonya.

A közélelmezési rendnek az államhoz való viszonya kezdetől fogva világos volt, mint az az eddig elmondottakból kitűnik. A közélelmezési rend vezetője, a Reichsbauernführer egyidejűleg közélelmezési és mezőgazdasági miniszter is s ebben a minőségében ő gyakorolja a rend egésze fölött a legfőbb állami felügyeletet. Ezzel szemben tisztázatlan volt hosszú időn át a közélelmezési rendnek az Arbeitsfronthoz való viszonya. Az Arbeitsfront-ról szóló 1934. október 24-i rendelet szerint a birodalmi kancellárnak jogában áll ugyan törvényileg elismert rendi szervezeteket az Arbeitsfront keretébe kapcsolni,¹ a közélelmezési rendre

¹ Verordnung des Führers und Reichskanzlers über die Deutsche Arbeitsfront vom 24. 10. 1934., Absatz, IV., §. 1.

vonatkozólag azonban a kancellár nem élt ezzel a jogával. Maga az Arbeitsfront világosan felismerte a mezőgazdaság nagy jelentőségét a népi élet közösségi rendjében s e felismerés nyomán egy külön birodalmi üzemközösség (14. Reichsbetriebsgemeinschaft „Landwirtschaft“) keretében igyekezett szervezetébe kapcsolni a mezőgazdaság területén dolgozókat. Minthogy azonban a közlélelmezési rend törvény erejénél fogva magába foglalta az egész mezőgazdasági lakosságot, s ugyancsak a törvény által megszabott rendi feladatai azonos jellegűek az Arbeitsfront feladatkörével, az Arbeitsfront törekvései nem bírtak nagyobb gyakorlati jelentőséggel. A célok és feladatok sok tekintetben megnyilvánuló azonossága alkalmas volt arra, hogy kettős tagság esetén hatásköri összeütközést idézzen elő a két hatalmas szervezet között, másrészt pedig sok vonatkozásban túlszervezéshez és energiacsökkentéshez is vezethetett. Szükségessé vált tehát egyfelől a hatáskörök pontos megszabása és a feladatkörök szigorú elhatárolása, másfelől a hathatós együttműködés biztosítása. Ezt a célt szolgálta az úgynevezett „bückebergi egyezmény“, melyet 1935. október 5-én kötött a Reichsbauernführer a DAF. vezetőjével, s amely azonnal hatályba lépett.

Ennek az egyezménynek s az ehhez fűződő 1935. november 4-i pótegyezménynek értelmében a közlélelmezési rend korporatív tagként belép az Arbeitsfrontba s ennek keretében a korábbi 14. számú „Landwirtschaft“ megjelölésű birodalmi üzemközösség helyét tölti be. E birodalmi üzemközösség eddigi vezetője az I. birodalmi főosztály vezetőjének helyettesévé lett a közlélelmezési rend szervezetében, az üzemközösség egyes osztályait pedig az említett birodalmi főosztály megfelelő osztályaival egyesítették. A mezőgazdaság szociálpolitikai ügyeinek intézésével megbízott szakférfiakat a Reichsbauernführer nevezi ki a DAF. vezetőjével egyetértésben s a szociálpolitikai igazgatás költségeit a közlélelmezési rend viseli. A DAF. birodalmi tanácsadó szerveit a közlélelmezési rend tagjai díjtalanul igényelhetik; a tanácsadó szervek költségeinek fedezésében a rend külön megállapodás alapján vesz részt. Az Arbeitsfront által nyújtott egyéb kedvezményeket azonban csak meghatározott ellenszolgáltatás fejében nyerhetik el a közlélelmezési rend tagjai, melynek nagysága szintén külön megállapodás tárgya.

Az egyezmény a szociális igazgatás egész vonalán kiépítette a közlélelmezési rend szoros együttműködését az Arbeitsfronttal. Már e rendezést megelőzőleg képviselve volt a közlélelmezési rend a szociális igazgatás legfőbb szerveiben; így — az 1934. november 27-i törvény szerint — a Reichswirtschaftskammer tanácsában, továbbá a Birodalmi Gazdasági és Munkatanácsban, ugyancsak a kerületi gazdasági kamarákban és a kerületi gazdasági és munkatanácsokban. A bückebergi egyezmény szerint már most a közlélelmezési rend valamennyi szerve képviselőt nyer az élén álló személy révén (Reichs-, Landes-, Kreis-, Ortsbauernführer)

a DAF. önkormányzati szerveiben, és pedig a körzeti és helyi üzemenközségek keretében is.

A bückebergi egyezményel a közlelmezési rend is beletagolódik a valamennyi német dolgozó szociális egységét kifejezésre juttató DAF. keretébe. Így külsőleg is kifejezést nyer az a belső átalakulás, melyet az új német rendszer az élet egész vonalán létrehozni igyekszik. Ennek az átalakulásnak a szellemében nincs többé a földbirtokon sem „munkaadó” és „munkavállaló”, akiket az osztályharc ellentétei állítanak szembe; helyükbe itt is a szociális egységet alkotó üzem vezetője és tagjai léptek. A mezőgazdasági munkás a birtokos legjobb munkatársa és leghűbb segítője. Mindketten egymásra vannak utalva, és állandóan szoros kapcsolatban élnek, hiszen mindkettőjük egész életének munkája ugyanazt a célt szolgálja: a föld közös erővel való megművelését és ezzel a nép élelmezésének biztosítását. A vagyoni különbség sem szolgálhat többé társadalmi megkülönböztetés alapjául; gazda és cselédje össze kell, hogy tartsanak a birtok szinte családis közösségének keretében, mert csak így lehet igazán eredményes a nép és a haza érdekében végzett szolgálatuk. Ezért kell a közlelmezési rendnek is beilleszkednie az Arbeitsfront keretében a népi alapokon felépített gazdasági élet szerves tagozódásába.

A bückebergi egyezményel a Deutsche Arbeitsfront valóban az lett, aminek szánták: valamennyi német dolgozó életkerete, a német társadalom szociális egységének legfőbb kifejezője és képviselője.

2. AZ IPARI GAZDASÁG SZERVEZETE.

16. §. Történeti kialakulás.

Azoknak a fejtegetéseknek a során, amelyekben a német gazdasági élet szervezetének legújabbkori átalakulását vizsgáljuk, vázoltuk eddig a mezőgazdaságnak a közlelmezési rend keretei között való átszervezését. Természetes azonban, hogy az uralmon lévő nemzeti szocializmus nem korlátozza ezt az átalakító munkáját a mezőgazdaság területére, hanem a gazdasági élet egészét akarja szigorúan érvényesülő egységes elvek alapján a maga arculatára formálni. Átfogja tehát ez a szervező, átalakító munka az ipari gazdaságot is egész terjedelmében. A fő szempont természetesen itt is az, hogy a szervezés eredményeképpen lehetővé váljék az egységes állami irányítás, anélkül azonban, hogy a gazdasági élet állandó hajtóereje, az egyéni iniciativa, a vállalkozói kezdeményezés gátolást szenvedne érvényesülésében. Nagy szerepet játszanak emellett a szociális szempontok. Ez utóbbi tekintetben igen nagy jelentőségű lépés volt az Arbeitsfrontnak már ismertetett kiépítése, amely a szakszervezetek és munkaadószövetségek feloszlása és a munkásoknak és vállalkozóknak közös frontba tömörítése révén jött létre. Az Arbeitsfront a né-

met nép szociális egységének a megtestesítője, s működése felbecsülhetetlen értékű, mert kiküszöböli az osztályharcot a gazdaság és a társadalom életéből. Hogy milyen formák között és milyen eszközökkel folyik ez a működés, arról már szó volt a megelőző részekben. Az Arbeitsfront megalkotása mindenesetre az első lépés volt azon az úton, amelyen a nemzeti szocialista kormány az ipari gazdaság átalakítására indult. Tévedés volna azt hinni, hogy ez a kormányzat könnyű feladat megoldásához fogott, amikor hozzálátott az ipari gazdaság egységes alapú átszervezéséhez. Sok ezer érdekesoport, szakszervezet, szövetség, stb. állott itt egymás mellett és egymással szemben s ezek programjában és tevékenységében a jogos érdekek védelme nem egyszer jogtalan követelésekkel és mások jogos érdekeinek elnyomásával fonódott össze. Épen ebből a zűrzavaros összevisszaságból származott már most a német gazdaság szerves rendbe foglalásának szükséges volta. S hogy ennek a szükségességnek a tudata mennyire áthatotta magukat az ipari gazdaságban tevékeny rétegeket, mutatja az a körülmény, hogy maguk az ipari gazdaság egyes ágai önmaguktól szervezkedtek új formák között akkor, amikor végleges törvényi rendezésre, illetve a törvényhozásnak az új szervezet kialakításában való közreműködésére még nem lehetett gondolni; hiszen a nemzeti szocialista uralom első hónapjaiban az egész állami, társadalmi és gazdasági élet az átalakulás, az erjedés állapotában volt, s hasonló körülmények között mindig bizonyos idő leteltére van szükség, míg a kristályosodás periódusa bekövetkezik. Mindenekelőtt a kézművesség volt az, amely egy átfogó rendi közösség keretében szervezkedett. 1933. május 3-án történt a német kézművesség birodalmi rendjének megalapítása, amely az összes kézműves szervezeteket magában foglalja. 1933. május 4-én következett be a német kereskedelem rendjének felállítása, mely viszont az összes kereskedelmi szervezeteket foglalja össze. 1933. júniusában történt végül a német gyáripár rendjének alapítása.

Ezekhez a komoly és a német gazdasági élet rendi újjáalakításának gondolatától áthatott alakulatokhoz járult aztán egy egész sereg más csoportnak az alkotása, amelyek szintén szükségét érezték annak, hogy, mint hivatási rend, elismerést nyerjenek. Ezek mögött az alapítások mögött azonban többnyire kartellszerű törekvések húzódtak meg, amelyek kétségkívül a rendi gondolat lejáratásához vezettek volna, ha egy idejekorán kiadott rendelet a gazdasági élet területén minden szervezkedést lehetlenné nem tett volna. Ez a tilalmi rendelet aztán véget vetett a kísérleteknek, melyek az új irányzat védőpajzsa alatt egyéni előnyök elérésére irányultak.¹

Ezek után az önkéntes kezdeményezések után a törvényhozás az 1934. február 27-i törvénnyel látott hozzá már most a végleges rendezéshez. Ez a törvény és a vele kapcsolatban kiadott 1934.

¹ V. ö.: Hermann Teschemacher: „Handbuch des Aufbaus der gewerblichen Wirtschaft“.

március 13-i rendelet mindenekelőtt törvénybe iktatják, illetőleg elismerik a birodalmi kézművesrendet és a kereskedelem rendjét oly módon, hogy az ipari gazdaság újonnan alkotott 13 birodalmi csoportja között a kézművesség is, a kereskedelem is szerepel egy-egy birodalmi csoportként, melyek az e gazdasági ágakba tartozó szervezetek összefoglalásai. A gyáripar terén először nem alkottak átfogó szervezetet, mindössze 7 főcsoportba osztották a gyáripar, s e főcsoportok csak a később megalkotott gyáripari birodalmi csoport alatt kerültek egységes vezetés alá. Az összes birodalmi csoportok egy szerv, a „Führer der Wirtschaft“ alá tartoztak, akinek legfőbb feladata volt a törvényi alapokon való egységes átszervezés keresztülviteléről gondoskodni.

Az 1934. évi november 27-i végrehajtási rendelet (RGBl. I., Nr. 131., S. 1194.) egyesíti a „Führer der Wirtschaft“ feladatkörét a Német Ipari és Kereskedelmi Tanács feladatkörével és mind-ezeknek a feladatoknak az ellátására Birodalmi Gazdasági Kamara néven új szervet alkotott, amely a német ipari gazdaságnak mind szakszerű, mind területi alapon nyugvó szervezetei fölött álló, önkormányzattal felruházott főképviselője.

Szakszerűség szempontjából az egész ipari gazdaságot az eddigi 13 birodalmi csoport helyett 6 birodalmi csoportba osztották, ami lényeges egyszerűsítést jelent. E 6 birodalmi csoport a következő: kézművesség, gyáripar, kereskedelem, energiagazdaság, bankok, biztosítás.

E birodalmi csoportok ismét kisebb egységekre, ú. n. gazdasági csoportokra oszlanak, s ha a szükség megkívánja, úgy e gazdasági csoportok is tovább tagozódnak szakcsoportokra, ezeken belül pedig alcsoportokra. Eltérést csak a gyáripar birodalmi csoportjának tagozódásában látunk, amelyben a gazdasági csoportok viszonylag nagy számára való tekintettel szükségesnek tűnt e 28 gazdasági csoportnak 7 főcsoportba való osztása, ahol tehát a birodalmi csoport és a gazdasági csoportok között mintegy összekötő kapocsként e főcsoportok állanak.

E szakszerű felosztás mellett szükségesnek bizonyult az is, hogy az ipari gazdaságot területi alapon kerületekbe osszák. E területi felosztás alapjául csak úgy, mint minden egyéb tekintetben szükséges területi felosztás alapjául véglegesen az eddig még létre nem hozott birodalmi Gau-kra való politikai beosztás fog szolgálni, amelynek megvalósítása azonban rengeteg nehézségbe ütközik, mert mindeddig az állami apparátus a rendkívül bonyolult régi tartományi beosztáson nyugszik, amelynek kiküszöbölése nem történhetik egyik napról a másikra. Addig, míg ez bekövetkezik, a Treuhänder-kerületek¹ szolgálnak a területi beosztás alapjául. Minden Treuhänder-Bezirk egy gazdasági kerületet alkot s minden gazdasági kerületben egy kerületi gazdasági kamarát állítottak fel. Kivételt képeznek Westfalen, Niedersachsen, Mitteldeutschland és Südwestdeutschland, amennyiben e kerületekben nem egy, hanem két gazdasági kamarát alkot-

¹ A birodalom 14 Treuhänder-kerületre oszlik.

tak. E kerületi gazdasági kamarákban össze vannak foglalva az eddigi iparkamarák, kereskedelmi kamarák, kézműveskamarák és a 6 birodalmi csoport megfelelő kerületi csoportjai. A kerületi gazdasági kamara ügyeinek vitelével a kereskedelmi kamarát bízta meg a közlelmezési miniszter; a kerületi gazdasági kamara vezetője egyben a kereskedelmi kamara elnöke.

Az ipari gazdaság felépítésében a következő 3 alapelv jut érvényre:

1. A kizárólagosság elve. A törvényben elismert szervezetek mellett semmiféle szabad gazdaságpolitikai egyesülés nem állhat meg, kivéve a piacsabályozó összefoglalásokat (kartellek).

2. A vezéri elv. A szakcsoport, vagy szakalesoport vezetőjét a birodalmi csoport vezetője nevezi ki a gazdasági csoport vezetőjének ajánlására; a hivataltól való felmentés is ez utóbbinak meghallgatásával történik. A birodalmi csoport és a gazdasági csoport vezetőjét közvetlenül a birodalmi gazdasági miniszter nevezi ki. A gazdasági csoport vezetőjének kinevezésénél meghallgatandó a megfelelő birodalmi csoport vezetője is.

3. A kényszer alapján való tagság elve. Minden vállalkozás a törvény erejénél fogva ahhoz a csoporthoz van csatolva, amelyhez gazdasági funkciójának megfelelően tartozik. Az egyéni iniciatívát e kényszerszertagságnak semmiképen sem szabad érintenie.

17. §. Az ipari gazdaság szervezetének jelentősége és feladatai.

Az ipari gazdaságnak eddig nagyjából vázolt és a következő részekben tüzetesen ismerttetendő szervezete különösen három szempontból bír nagy fontossággal, és pedig politikai, közjogi és gazdasági szempontból.

Politikai szempontból nagy jelentőségű az önkormányzati gondolatnak messzemenő érvényesülése. Amellett, hogy így csorbítatlanul érvényre juthat az egyéni iniciativa, az önkormányzati forma nagy mértékben növeli az egyéni felelősségérzetet s az ezzel párosuló hathatós állami felügyelet szilárd alapjául szolgál a gazdasági élet állami irányításának. Az 1935. március 21-én létrejött ú. n. lipcei megállapodás egybekapcsolta az ipari gazdaság szervezetét a Német Munkafronttal, s ezzel biztosította a Birodalom gazdasági- és szociálpolitikájának egységességét.

A nemzeti szocialista állam alapelve: Gemeinnutz geht vor Eigennutz, s ennek értelmében az egyéni érdekeknek az élet egész vonalán alá kell rendelni magukat a közösség érdekeinek. Az ipari gazdaság szervezete így politikai szempontból mindenekelőtt megfelelő eszköz kell, hogy legyen a közösséget károsító egyéni érdekek kiküszöbölésére, belső súrlódások elhárítására s a „nemzeti szocialista gazdasági elvek érvényesülésének biztosítására“.¹

¹ Teschemacher: „Handbuch des Aufbaus der gewerblichen Wirtschaft“ I., 10. o.

Közjogi jelentősége nyilvánvaló abból a szerepéből, amelyet a gazdasági élet irányításában betölt. A nemzeti szocialista állam éles ellentétben áll itt a liberális állammal, amely semmi tekintetben sem nyúl bele a gazdasági életbe és ennek megfelelően nincs is gazdasági szervezetre szüksége. A nemzeti szocialista állam azonban, amely saját maga akarja irányítani a gazdasági életet, e munkájában a gazdaság közyetlen együttműködésére van utalva. Az állam irányító tevékenysége és a magángazdaság közötti együttműködésnek azonban előfeltétele az összes vállalkozásokat átfogó, szoros szervezet. Ma már nem akar a német állam egyes gazdasági csoportok véleménynyilvánítására utalva lenni, melyek a gazdaságnak csak elenyésző részét foglalják magukba, mint az 1933. előtt történt. A gazdasági életre fontos rendelkezések kibocsátásánál lehetőleg az egész gazdaság véleményére kíván támaszkodni a törvényhozás. Ezért az ipari gazdaság birodalmi csoportjai ma az állam által elismert képviselők s hivatásuk a birodalmi törvényhozás mellett a tanácsadó szerepét betöltötte.

Gazdasági szempontból is kétségtelenül nagyfontosságú az ipari gazdaság szerves fölépítése. Az utóbbi hatvan év alatt igen nagy mértékben fejlődő iparosodás, a verseny kieleződése, a világpiacon folytatott küzdelem, a népesség számának növekedésével beálló földhiány s a mindeme jelenségekkel összefüggő, egyre bonyolultabbá váló törvényi rend arra ösztönözte a vállalkozókat, hogy az idők folyamán egyre szorosabban kapcsolódjanak össze a közös érdekek védelmére. Azt a munkát, amelyet elvégezni az egyes vállalkozó képtelen volt, átvette a szövetség: ez értesítette tagjait a piacon beállott eseményekről, s ellátta a hatóságok előtti képviseletet, ha az egész gazdasági ág érdekeiről volt szó stb. Az állandó értesítésen, azaz ismeretek közlésén kívül is sok értékes ösztönzést és segítséget nyújtott ez a szövetség az egyes vállalkozónak.

A gazdaság nemzeti szocialista alapon való újjárendezésénél azonban nagyon sok ilyen vállalkozói szövetséget nem lehetett az új rendbe átvinni, mert ez a gazdasági élet kartellekkel való átszövését jelentette volna, ami sok esetben és vonatkozásban nem egyeztethető össze az államtól irányított gazdaság gondolatával. A piac rendezése szempontjából fontos vállalkozói szövetségek azonban — megfelelő átszervezés és messzemenő állami felügyelet mellett — megmaradtak, bár a most ismerttetendő szervezet keretén kívül.

Az ipari gazdaság egységes szervezésének főcélja volt a liberális korszak vad versenymódszerei helyébe a megfelelően szabályozott és korlátok közé szorított versenyt állítani. Az ipari gazdaság csoportjai rendeltetésük és lényegük szerint egy új gazdasági rend tagjai és őrei. Minthogy pedig gazdasági rend versenykorlátozások nélkül nem képzelhető, azért a gazdasági szervezetnek feladata a nemzeti szocialista gazdasági morálból folyó versenykorlátozást szolgálni és afelett örködni. Teschemacher szembeállítja az ipari gazdaság szervezetének ezt a versenyt-

korlátozó, piacszabályozó tevékenységét, amelynek erkölcsi alapokból, a „nemzeti szocialista gazdasági morálból” kell kiindulnia, a „megmerevedett kartellek útján létrehozott piaci renddel”. Nyilvánvaló e szembeállítás téves volta. Mint azt már több ízben kifejtettük, a német nemzeti szocializmus a gazdasági, társadalmi és népi élet egészét át akarja itatni a maga ideológiájával s ezért minden megnyilvánulásában a maga világnézeti alapjaiból indul ki s eszközei között a legfontosabb szerepet éppen a nevelés játssza. Azonos alapokból kiindulva tehát azonos jellegű lesz a gazdaság rendezése, a piac szabályozása, akár az ipari gazdaság csoportjai, akár kartellek útján történik az, hiszen mindkettőt ugyanaz a szellem hatja át s ami még fontosabb és hathatósabb, mindkettőt az állam föltétlen irányítása alatt áll.

Gyakran felhozzák az ipari gazdaság, sőt általában véve az egész gazdasági élet mai rendje ellen, hogy ez a kényszertagságon alapuló szervezet tulajdonképpen csak annyiban hoz változást, hogy az egyéni önzés helyébe a csoportos önzést ülteti és a korábbi osztályharc helyett a gazdaság rendi szervezetében az ipar, a kereskedelem, kézművesség stb. között lejátszódó jövőbeli harc magvait hinti el. Ez az ellenvetés egyértelmű azzal a kérdéssel, hogy egyáltalán létjogosult és életképes-e a német nemzeti szocializmus, s e kérdésre végérvényesen csak a történelem fogja tudni megadni a választ. Nem helyén való itt általánosságban és részletekben kimerítően tárgyalni ezt a kérdést, hanem elég erre vonatkozólag megjegyezni, hogy itt csak két egymást kizáró eset lehetséges. Vagy sikerül a nemzeti szocializmusnak a maga világnézetét meggyökeresíteni a német nép legszélesebb rétegeinek tudatában, és akkor ezek a gazdaság egészét átfogó szervezetek is meg fognak felelni rendeltetésüknek, — biztosítva a gazdasági s egyben a népi élet szociális harmóniáját, — vagy pedig sikertelenek maradnak e világnézeti átforgalmazásra irányuló törekvések, s ez akkor nemcsak gazdasági téren, hanem az élet egész vonalán döntő kudarcot jelent. A fejlődés az első elgondolásnak látszik igazat adni. Mindenesetre az első öt év kétségbevonhatatlanul nagy eredményei mind a kül-, mind a belpolitikában rendkívüli mértékben elősegítik azt, hogy a nemzeti szocializmus mindeddig példátlan arányú nevelő és propagandisztikus munkája a Birodalom külső, politikai egységének keretében egy valódi, belső, világnézeti alapokon nyugvó egységbe forrassa össze a német népet. Nyilvánvaló ugyan, hogy a nemzeti szocializmus egy-két kiváló képviselője túloz akkor, amikor a nemzeti szocializmus által hozott örökérvényű változásokról beszél s az örökérvényűség itt is csak úgy jámbor kívánság marad, mint a középkori törvényekben szereplő *clausula aeternitatis*, egy azonban bizonyos: a világtörténelemben ismét érvényesül a dialektikus fejlődés elve, a XIX. század individualizmusában elérte az idő roppant ingája szélső kitérésí pontját s a világháború dübörgése közepette az ellenkező irányba lendült, a nemzeti szocializmus pedig nem más, mint az első mérföldkő a túlsó kitérésí pont, az univerzalizmus felé.

18. §. A kézművesség birodalmi csoportja.

Az ipari gazdaság szervezetének vizsgálatát legmegfelelőbb a kisipar, a kézművesség szervezetével kezdenünk, mert hiszen az egész, roppant arányban kifejlődött ipari gazdaság a kézműves-ségre, mint alapra vezethető vissza. Ennek fejlődésében az egész ipari életre jellemző vonásokat találunk s ezért helyénvaló itt a kézművesség történetére egy rövid pillantást vetnünk; a mult a jelen alapja s a jövő csíráit is magában hordja, azért az itt következő történeti áttekintés bizonyára elő fogja segíteni az ipari gazdaság egységes képének megrajzolását.

A) A német kézművesség kifejlődése a középkortól napjainkig.

A középkor gazdasági életét jellemzően nevezik a városi gazdaság korának; e kor gazdasági életének jellegét a város adta meg, amely a maga határával zárt gazdasági egységet alkotott s a legkülönbözőbb eszközök útján féltékenyen őrködött azon, hogy ezt a zárt gazdasági egységet semmi kívülről jövő tényező meg ne bontsa. A középkori város e gazdasági önállósága többnyire politikai önállósággal is párosult s a gazdasági elzárkózás csakúgy védőbástyája volt a város önálló életének, mint a külső becsapások, rabló-, lovagok“ ellen védő városfalak. A rossz közlekedési viszonyok és a sok kívánnivalót hátrahagyó közbiztonsági állapotok szükségessé és lehetővé tették e zárt városi életet.

A város az összes szükséges iparágak meghonosításával, magas vámokkal, behozatali és kiviteli tilalmakkal biztosította a maga zárt gazdasági egységét. A fejletlen, technikailag még meglehetősen alacsony fokon álló termelési módok, a sok különböző tényező által korlátolt elhelyezési lehetőségek megakadályozták a nagyüzem kifejlődését; a kézműipar az uralkodó s az általános jellegű megszálló jelenség ebben a városi életben. Kézművesség egyértelmű volt e korban az ipar fogalmával, s az önálló kézművesek száma a város keresetképes lakosságának átlag a felét tette ki. A céhek képviselőit és szavazati jogot küzdöttek ki maguknak a városi tanácsban s többnyire döntő tényezővé váltak a város életének irányításában. Ők gyakorolták az ipar rendje fölötti felügyeletet, ők alkották meg tagjaik sorából az ipari bíróságot s a város határain belül csak az foglalkozhatott iparral, aki a céh kötelékébe tartozott. A céhek e messzemenő jogaival szemben azonban kötelezettségek is állottak; kötelezték magukat ugyanis a céhek arra, hogy minden körülmények között gondoskodnak a polgárságnak jóminőségű árukkal és illendő áron való ellátásáról. A jogoknak és kötelezettségeknek e kölcsönös-ségét kifejezetten hangsúlyozták a céhek szabályzatai, amelyeket mindig a mindenható városi tanács közreműködésével és jóváhagyásával adtak ki, s melyeknek a céh minden egyes tagja föltétlenül alá volt rendelve.

A szabályzat a legszigorúbban szabályozta az egyes kézműves tevékenységét nemcsak a termelés és eladás, tehát az általános ipari élet területén, hanem a társas, nyilvános, sőt a szorosan vett magánéletben is. A szabályzatok mindenekelőtt kizárták a versenyt, kimondva, hogy minden mesternek csak egy műhelye lehet s ebben csak meghatározott számú munkaerőt foglalkoztathat. Ha a mester a szükségesnél bőségebb mértékben volt ellátva nyersanyaggal, úgy a fölösleget át kellett engednie céhbeli társainak, a piacon pedig csak magakészítette árukkal léphetett fel. Több mesternek a szövetezése szigorúan el volt tiltva. A céh szabályozása kiterjedt tagjainak egész életére, a tanonckortól egész halálukig. Korlátozta ugyan az egyéni szabadságot, de egyben biztosította is a nyugodt és gondoktól mentes megélhetést. Szükség esetén kölesönt nyújtott a céh tagjainak, betegség, bal eset és öregkor beállta esetén szintén megfelelő támogatással sietett segítségükre, sőt az elhalt tagok hátramaradtjairól is gondoskodott. Így a céhsziszter által, hogy összes tagjainak jó módú megélhetést biztosított, másrészt pedig megfelelő összhangba hozta a termelők és fogyasztók szükségleteinek kielégítését, az egész kézműves rendnek tekintélyt, képzettséget és politikai súlyt biztosított.

A középkor vége a német kézművesség virágkorát jelentette. Megváltozott azonban a helyzet akkor, amikor a fejlődés során a zárt városi gazdaság korát a tartományi gazdaság kora váltotta fel. A régi német birodalom központi hatalmának gyengülése és a tartományfejedelmeknek a vallási harcok közepette megerősödött hatalma magával hozta a városok hatalmi helyzetének megrendülését s ezzel párhuzamosan csökkent a kézműves rend jelentősége, illetve politikai súlya is. A városi jogok és a céhbeli kötelek továbbra is érvényben maradtak ugyan, de a kötelek egyre inkább lazultak s a városi érdekeknek egyre nagyobb mértékben alá kellett rendelniük magukat a fejedelem érdekeinek. A merkantilizmus térhódításával csökkent az ipari és kereskedelmi korlátozások száma, a szabadabb forgalom kiterjesztette a piacot, de egyben fokozta a versenyt is.

A legsúlyosabb megrázkódtatásokat azonban a harmincéves háború (1618—1648) hozta. Ez a faluk és városok százait döntötte romba, pusztulás és nyomor jelezték útját, ahol csak megjelent s csakúgy aláásta az erkölcsöket, mint általában véve a városi s ezen belül az ipari kultúrát. A nyomor növekedésével párhuzamosan fellép a céhek életében az a törekvés, hogy a közösség érdekeinek háttérbehelyezésével egyoldalúan a mesterek érdekei jussanak érvényre. Megszabták a taglétszám maximumát, megnehezítették a tanoncok felvételét s aki csak nem állott családi kapcsolatban valamelyik mesterrel, attól különösen nehéz és drága kivitelű „remeket” követeltek meg a mestervizsgán. A kézművesárak drágák és silányak lettek. A mesterek és a segédek közötti viszony egyre jobban elmérgesedett, mert a mesterek egyre jobban megnehezítették a segédek számára az önállósítást. A titkos tanács pl. ezt jelentette 1661-ben Frigyes Vilmos bran-

denburgi választófejedelemnek: „A rendetlenségek és visszaélések a kézművesek körében nagyon is megsokasodtak, idegen, ügyes legényeket nem engednek lételepedni, a helyi iparban pedig csupa kontárok és ügyetlen emberek vannak.” A segédek, akik maguk is külön, eredetileg vallási jellegű szervezeteket alkottak, fokozódó elégedetlenségükben csak növelték a zűrzavart az által, hogy nemcsak egyes mestereket, de egész céheket és városokat is rosszhíruúnek nyilvánítottak és bojkott alá vettek. Az augsburgi cipészsegédeknek egy hosszantartó és pusztító zendülése végül arra indította az egyes államokat, hogy egységes birodalmi törvénnyel szabályozzák a bomlásnak indult ipari életet. VI. Károly császár, — mint magyar király III. Károly —, 1731. augusztus 16-án erősítette meg a birodalmi gyűlés erre vonatkozó határozatát, amelyet az egyes országok rendőri rendeletei még inkább megszorítottak. Az új szabályozás a céheket állandó és szigorú ellenőrzésnek vetette alá. Iparosgyűléseket a hatóság értesítése nélkül nem volt szabad tartani, s a hatóság a gyűléseken képviseltette magát. A céhek iratváltása is hatósági felügyeletnek volt alávetve. Új szervezetek alakítását eltiltották, a céhek pénztárába fizetendő járulékok mérvét csökkentették, a céhbeli bíraskodást néhány egyszerű esetre korlátozták s megtiltották, hogy a céh a kötelékébe nem tartozó iparosok ellen eljárjon. Megszüntették a céhek zárt taglétszámát és a mesterek fiainak előjogait. Büntetés terhe alatt megtiltották a mestereknek, hogy az árakat és a béreket egymás közötti megegyezés alapján megszabják. Megszüntették azt az eddig érvényesülő tilalmat, amely szerint házasságon kívül születettek nem foglalkozhattak iparral s a jövőben ez a tilalom csak a zsidókra és az állati hullák elföldelésével foglalkozók gyermekeire maradt érvényben. Végül kimondták, hogy az összes „manufaktúrák”¹ mentesek a céhkényszer alól. A segédekkel szemben is erélyes rendszabályokat léptettek életbe. Alá kellett vetniük magukat a mester „okos és iudvös kényszerének”, vándorlásukhoz hatósági igazolványt kellett kérniük, amely nélkül egy mester sem alkalmazhatta őket s amely nélkül a mestervizsgát sem tehatték le.

A céhrendszernek ez a reformja természetesen nagy ellenállásra talált az iparosság körében, s nem is hajtották végre az egész birodalomban, csak a nagyobb államokban, különösen pedig Poroszországban, ahol I. Frigyes Vilmos rendkívül erélyes központi hatalommal kormányzott. Nagyban, egészben azonban megtört a túlságosan merevvé vált céhrendszer ereje, különösen a manufaktúrák szabaddátétele által, amivel megnyílt a fejlődés útja a gyárpar alakulása felé. Ezt a fejlődést pedig nagymértékben előmozdították a merkantilista szellemű kormányok: Nagy Frigyes például igen nagy kedvezményeket biztosított a gyapjú-, selyem-, és kenderfeldolgozó iparban, továbbá a cserző- és acél-

¹ Gyárhoz hasonló üzemek, amelyekben bár erőtelepek még nincsenek, de aránylag magas munkáslétszámmal dolgoznak és bizonyosfokú munkamegosztást mutatnak fel.

iparban keletkezett manufaktúrák számára. E manufaktúrák fejlődése, amelyek technikailag is jóval magasabb fokon állottak, mint a céhekben szervezett kézműipar, gazdaságilag meg többet értett az utóbbinak, mint az 1731-i törvény.

A XVIII. század fejlődése újabb támadásokat hozott a cégrendszer még meglévő maradványai ellen. Az angol klasszikus közgazdaságtan megalapítója, Smith Ádám a népek jólétéről szóló munkájában¹ kifejtette, hogy a mindenféle állami beavatkozástól, kiváltságoktól és előjogoktól mentes szabad verseny biztosítja legjobban a közjólétet. Tanítása így a cégrendszer ellen is irányult, amely minden eddigi megnyírbálása mellett is még mindig a gazdasági, illetőleg ipari szabadság korlátozójaként szerepelt. Smith tanai rövid időn belül átmentek a művelt nyugat köztudatába. A hatás azonban inkább csak elméleti szabadság megvalósítását. A francia forradalom gondolatvilága futótűzként terjedt el egész Európában, mindenütt forradalmi változásokat idézve elő, s ez a mindenütt diadalmaskodó eszmeáramlat aztán a német birodalomban is eldöntötte a cégrendszer létjogosultságának kérdését. Az egyén egy nagyobb közösség érdekében történő korlátozásának szociális gondolata alulmaradt a szabad verseny forradalmi elvével vívott küzdelemben. Az egyes német államok egymás után vezették be az ipari szabadságot; Poroszországban egy 1807-i rendelet mondotta ki az elvet, míg a keresztülvitelt az 1810. november 2-i rendelet szabályozza.

Ez új szabályozás szerint mindenki szabadon foglalkozhatik bármely iparággal; a céhek fennmaradnak ugyan, de most már nem egyebek, mint az iparosok szabad egyesülései, a tagság nem kötelező s a céhbeli tagot nem illetik meg előjogok a nem taggal szemben. E szabályozás természetesen visszatetszést keltett a kézművesség, sőt az egész városi polgárság körében, mert az új szabályozás következtében sokan a kontárok elszaporodásától és a városok elnéptelenedésétől tartottak. E félelem ugyan alaptalannak bizonyult, a kézműiparra való káros következmények azonban csak kitolódtak, de nem maradtak el. A XIX. század közepén elkezdődő hallatlan arányú fejlődés a technika és közlekedés terén nagyon gyorsan odáig vezetett, hogy a korlátlan ipari szabadság megbénítással fenyegette a kézműipart. Az iparosság elene mozgalmat indított, mindenütt tiltakozó gyűléseket tartottak s végül is megtartották az úgynevezett kézműveskongresszust, amely 1848. július 15-től augusztus 18-ig gyűlésezett és „ünnepélyes és szerencsétlenek millióitól megpecsételt tiltakozást emelt az ipari szabadság ellen.”² E kongresszus a birodalmi gyűlés elé terjesztette követeléseit, amelyekben kívánta a gyári ver-

¹ An inquiry into the nature and causes of the wealth of nations, 1776. Adam Smith.

² L.: Zee-Heraus—Fritz Homann: „Das Handwerk und seine Verfassung“, 15. o.

seny megszüntetését, képesítési igazolvány bevezetését, továbbá kényszer-testületek és ipari kamarák felállítását. Átmeneti eredményt ért is el ez a mozgalom. Poroszország 1849-ben rendeletileg korlátozta az ipari szabadságot a kézműipar érdekében; a legfontosabb iparágak területeit egymástól elhatárolták, tanoncok és segédek számára kötelező tanfolyamot írtak elő, a testületi tagságot képesítési igazolványtól tették függővé.

Ez a szabályozás azonban csak hűsz évig volt érvényben. 1869-ben ismét visszaállították Poroszországban a teljes ipari szabadságot. A vizsgakötelezettséget csakúgy, mint az összes többi korlátozást csaknem teljesen megszüntették, a törvényhozásnak az volt a felfogása, hogy a testületek inkább károsak, mint hasznosak, s hogy az államnak semmi esetre sem feladata a testületeket támogatni, hanem az érdekeltek tetszésére kell bízni, hogy testületekbe tömörülnek-e, vagy sem. Nyilvánvaló, hogy ilyen alapokon egészséges testületi élet nem alakulhatott ki s hogy a roppant iramban fejlődő gyáripar korlátlan versenyében a kézműipar rövid időn belül teljes megsemmisüléssel fenyegetett. A törvényhozás azonban még idejekorán felismerte a veszélyt s már 1879-ben, majd 1881-ben hozzálátott az iparpolitika gyökeres átalakításához.

Az 1881-ben hozott ipartestületi törvény a testületek jogosítványait ismét kibővíti és törvényi alapokat teremt nagyobbarányú iparos egyesülések, mint a testületi szövetségek számára. Mindezt azzal a kifejezett céllal teszi a törvény, hogy a testületeket ismét életre keltsé és a kézművesség önkormányzatának szerveivé tegye, egyben képessé tegye őket a tagok érdekeinek, a közösségi szellemnek és a rendi öntudatnak ápolása útján a kézműves rend gazdasági felemelésére, másrészt pedig megfelelő szerveket nyerve az állam ipari közigazgatása, különösen a tanoncképzés számára. Az 1883., 1884., 1886. és 1887-ben alkotott s az ipartörvényt kibővítő novellák további lépéseket jelentenek a kézműves szervezetek erősítésére, de mindannyian megmaradnak az önkéntes testületi tagság elve alapján. Éppen ez az önkéntes tagsági elv gátolta azonban a testületeket abban, hogy igazán eredményes működést fejthessenek ki, hiszen a kézművesek nagy része nem tartozott kötelékükbe.

Ezen a hiányon akart segíteni az 1897-i ipari védőtörvény, amely szakított az önkéntes tagság elvével és kötelezővé tette a testületi tagságot az összes iparosok számára. Amellett előírta az iparkamarák felállítását is; az iparkamarák feladatává tette a kamara kerületében működő iparágaknak a törvényhozással és a közigazgatással szembeni képviselőt, továbbá az ipari viszonyok szabályozására kiadott törvényi és rendeleti jogszabályok végrehajtását. Az 1908-i ipartörvény-novella meghozta az úgynevezett kis képesítési igazolást, amely szerint csak az képezhet ki tanoncokat, aki mestervizsgát tett és 24. életévét betöltötte. Végül az 1922-i novella megalkotta az összes iparkamarákat magában foglaló „Deutscher Handwerks- und Gewerbekammer-

tag"-ot, amely Hannoverben székel és a német kézműipar fő képviselői szerve.

E törekvések, melyek a kézműipart szervezés útján igyekeztek erősíteni és az új gazdasági formák veszélyével szemben védeni, eredménnyel is jártak. Az önálló iparosok száma egyre nőtt; míg 1904-ben 9800 testületet számoltak mintegy 210.000 taggal, addig 1925-ben már kerek 17.500 testület volt kb. 900.000 taggal, ami azt jelenti, hogy az önálló iparosok 3/4-e testületekbe tömörült.

A háború utáni gyors technikai és gazdasági fejlődés változásokat hozott magával, amelyek szükségessé tették a kézművesség szervezetének újabb reformját. Az elektromosság térhódítása mind gyorsabb ütemben folyt, a legkisebb üzem is elláthatta magát e könnyen kezelhető, s viszonylag olcsó hajtóerővel, a régebbi nagy ipartelepek pedig hatalmas konszernekké és trösztökké lettek. A reform 1929-ben következett be, az ez év febr. 11-i novellával; legfontosabb újítások a kézműves kamarák választójogának átalakítása és az ipari cégjegyzék bevezetése voltak. Az 1897-i ipari védőtörvény által életrehívott kézműveskamarák tagjait eddig az ipartestületek és egyéb ipari egyesületek választották, tehát a választásban csak a szervezett iparosok vettek részt. E szabályozás célja nyilvánvalóan az volt, hogy az ipari szervezetten kívül álló iparosok nagy tömegeit a testületbe való belépésre indítsa. (Ez időben az iparosságnak csak mintegy 10 %-a volt testületileg szervezve.) Így azonban a kézműveskamara természetesen nem az egész iparos rendben, hanem csak a testületekben szervezett kézművességnek volt a képviselője. Minthogy pedig 1929-ben már a kézművesség túlnyomó része (85%) ipartestületi tag volt, nem volt többé alapja annak, hogy a kézműveskamarák a testületek választása, azaz közvetett választás eredményeként alakuljanak meg, az említett ipari novella ezért az összes iparosoknak ugyanazt az egyenlő választójogot adta meg a kézműveskamarák választásánál, mint amely választójog a birodalmi gyűlési, a tartományi gyűlési és a községi választásoknál is érvényben volt. Egyidejűleg kibővítették a kamarák feladatait és jogosítványait. Így feljogosították őket szakértők kiküldésére és megesketésére; az állami felügyeletet korlátozták s amennyiben megmaradt, úgy nem állami biztosok, hanem közvetlenül a minisztérium gyakorolta. A kamarák mellett működő és segédekből álló bizottság jogait is kiterjesztették; a jövőben őket is meg kell hallgatni akkor, ha a kamara szociálpolitikai kérdésekben véleményt ad, továbbá jogukban áll tagjaik eredeti számát szakértők beválasztása révén annak 1/5-ével növelni s ezen kívül is tanácskozásaikba tanácsadóként szakértőket bevonni.

Az összes önálló iparosoknak kamarai választói joggal való felruházása szükségessé tette az önálló iparosok állandó nyilván tartását s erre a célra bevezette az említett ipari novella az ipari cégjegyzéket, azaz egy nyilvános lajstromot, amelyet a kézműveskamarák vezetnek, s amelybe az összes önálló iparosokat beiktatják.

Az ipari novella azonban nemcsak a választójogot változtatta meg és a cégjegyzéket vezette be, hanem egyéb változásokat is hozott, amelyeknek a kézművesség erősítésére kellett szolgálniuk. Így kimondotta a törvény, hogy jogi személyek üzemei is a kézműves szervezetek kötelékébe tartoznak, így különösen azok, amelyek korlátolt felelősségű társaság formájában vannak szervezve, ha irányításuk és működésük a kézműves üzemének megfelelő. A kézművesség kötelékébe tartoznak továbbá az ú. n. vegyes vállalkozásoknak ipari melléküzemei, így pl. ruháüzletek mértékosztályai, villamos készülékekkel kereskedő cégek berendező üzemei, cipőüzletek javító üzemei, az áruházakban lévő élelmiszer-, cukrászüzemek, fodrászszalonok stb. Változás volt az is, hogy a jövőben nemcsak testületek lehetnek a testületi szövetségek tagjai, hanem más testületi szövetségek is, amivel azt akarta elősegíteni a törvény, hogy az ipartestületek kerületi, tartományi és birodalmi testületi szövetségekre tömörüljenek, ahol a regionális szempontból alacsonyabb fokú szövetség mindig tagként szerepel a magasabbfokú szövetségben.

Az 1929-i ipari novellával tehát továbbhaladt a törvényhozás azon az úton, amelynek a kézművesség erősítésére, végső eredményképpen pedig ennek hivatási rendi alapon való önkormányzatára kellett vezetnie. Az 1932-ben uralomra jutó nemzeti szocialista kormány tényleg ebben az irányban folytatta a kézművesség szervezésére irányuló törvényhozói tevékenységet. Már az ipari gazdaság újjárendezéséről szóló, s az eddigiekben röviden ismertetett 1934. febr. 27-i törvény előtt, és pedig 1935. november 29-én megalkották a törvényi alapot a kézművesség hivatási rendi alapon való újjászervezésére. Ez a törvény¹ ugyanis felhatalmazta a birodalmi gazdasági minisztert és a munkügyi minisztert, hogy a kézművesség számára az általánosan kötelező testületi tagság elve alapján egy ideiglenes szabályozást alkossanak s e szabályozás révén egyrészt egyszerűsítsék le a kézművesség testületi szervezetét s ennek igazgatását, másrészt pedig a szervezetek tevékenységét és feladatait a megváltozott új állami rendhez alkalmazzák, mind a Birodalom, mind a tartományok és községek szempontjából.

E törvény felhatalmazása alapján kiadott 1934. június 15-i rendelet² bevezeti a tagsági kényszert, a testületközi bizottságok helyébe a „Kreishandwerkerschaft”-ot helyezi, amely egy-egy kerület kézműveseit foglalja magában tisztán területi alapon, továbbá megszervezte az ipari becsületbíráskodást. Az említett törvény felhatalmazása alapján kiadott második rendelet³ tartalmazza a kézműveskamarák átszervezését. A tulajdonképeni átszervezést azonban az egész kézműipar számára a birodalmi gazdasági miniszter harmadik rendelete⁴ hozta. E rendelet szerint a kézművesség birodalmi csoportja, tehát az egész kézműipar szak-

¹ Reichsgesetzblatt I. 1015. o.

² Reichsgesetzblatt I. 493. o.

³ 1935. január 18.-i rendelet, I. Reichsgesetzblatt I. 14. o.

⁴ 1935. március 25.-i rendelet, I. Reichsanzeiger 71. sz.

szempontból birodalmi ipartestületi szövetségekre tagolódik, amelyeknek ugyanaz a szerepük itt, mint a többi birodalmi csoportok szakcsoportjainak. Gazdasági csoportokat azonban, amelyek a többi birodalmi csoport körében a legfontosabb tagozódást képezik, a kézműiparnál nem találunk. Ugyancsak nincs szó itt kerületi csoportok szervezéséről, amelyek egy-egy gazdasági kerület testületi szövetségeit foglalják magukban, minthogy épen a kézműipar nyilvánjogi képviselőit, a kézműveskamarának a feladata a kerületében képviselt iparágak közös érdekeit óvni. Ezzel szemben a testületi szövetségek megtehetik, hogy valamely iparág védelmére külön kerületi szervet állítanak fel, ha ennek a szüksége bármi okból kifolyólag bekövetkezik. Ez a kerületi szerv természetesen teljesen a testületi szövetség utasításainak van alárendelve és önálló jogképességgel nem bír.

B) A kézművesség birodalmi csoportjának felépítése.

a) Az ipartestület.

A kézműipar szervezetének legkisebb egysége az ipartestület. Mint már említettük, a testületi tagság minden önálló iparos számára kötelező. Ha a nemzeti szocialista kormányzat önkormányzati alapon akarta újjászervezni a kézműipart, úgy ezt a szervező munkáját épen az ipartestületeknél, mint az egész nagy épület építőköveinél kellett elkezdenie. Ennek megfelelően az új rendezésben az ipartestület nem valamely közigazgatási, — állami vagy községi — hatóságnak van alárendelve, mint azelőtt, hanem kizárólag a kézműveskamara gyakorolja fölötté a felügyeletet. Magának az új rendezésnek a végrehajtását is jórészt a kézművesség legfőbb képviselőit, a Deutscher Handwerks- und Gewerbekammertag-nak feladatává tette a törvény.

Az ipartestület valamely iparág, vagy rokon iparág¹ az ipari cégjegyzékbe bevezetett összes képviselőit foglalja össze helyi, éspedig községi alapon. Az ipartestületet a kézműveskamara állítja fel a szabályzat kibocsátása útján. Minden iparág számára csak egy testületet szabad alkotni ugyanabban a kerületben; a kerület határait pedig, amelyre a testület hatásköre kiterjed, oly módon kell megállapítani, hogy a testületben foglalt önálló iparosok száma elegendő legyen egy teljesítőképességű közösség kialakításához. Szabályszerint az ipartestület kerülete egybe esik a városi kerületekkel, vidéken a körzetekkel² s csak ott terjed ki a testület hatásköre több körzetre, ahol ritkábban képviselt iparágokról van szó, mint kéményseprők, könyvkötők stb. Az egyes testületi kerületek elhatárolása a kézműveskamara feladata; hatá-

¹ Pl.: Lakkozók és szobafestők, kalap- és kesztyűkészítők stb.

² E körzetek, melyek a mi járásainknak felelnek meg, az egyes tartományokban különböző nevet viselnek. Így Poroszországban Landkreis, Bajorországban Bezirksamt, Szászországban Amtshauptmannschaft, Württembergben Oberamt stb.

rozata ellen két héten belül panasznak van helye a Handwerks- und Gewerbekammertag-hoz, amelynek határozata végérvényes.

Az ipari cégjegyzékbe bevezetett valamennyi iparos kényszer alapon tagja annak a testületnek, amely az általa üzött iparágnak megfelel. Ha valamely iparos az általa üzött főiparágon kívül más iparágakkal foglalkozik, úgy ez iparágak számára alapított valamennyi testület tagsági kötelekébe tartozik, a kötelező járulékokat azonban csak a főiparág testületének kell fizetnie. Előfordul azonban az is, hogy valaki több iparágat üz főfoglalkozás gyanánt; ez esetben köteles a járulékokat valamennyi főfoglalkozás gyanánt üzött iparág testületének megfizetni. Ha vitássá válik, hogy valamely iparosnak melyik testületbe kell tartoznia, akkor a kérdésbe jöhető testületek valamelyikének, vagy az érdekelt iparosnak indítványára a kézműveskamara határoz végérvényesen a tagság kérdésében.

A testületi tagság az ipari cégjegyzékbe való bevezetés napjával kezdődik. Ha az üzem megnyitása a cégjegyzékbe való bevezetés után történik, akkor a tagság az üzemnyitás időpontjától számítandó. A tagság a cégjegyzékből való törléssel szűnik meg. Ha valamely testületi tag halála után ennek üzemét az özvegy, vagy általában az örökösök nevéen továbbfolytatják, akkor ezekre, illetve ezek törvényes képviselőjére szállnak át a testületi tagságból folyó jogok és kötelezettségek, kivéve azonban a szavazati jogot. A testületi szabályzat azonban biztosíthatja a szavazati jogot is az örökös vagy törvényes képviselője számára.

Önkéntes tagokként a következőket lehet felvenni a testület kötelekébe:

1. Azokat a személyeket, akik korábban az illető iparágban önálló mesterek gyanánt dolgoztak, és az illető iparágon kívül semmi más ipari tevékenységet nem fejtenek ki.

2. Bériparúzókat, háziiparúzókat, és olyan személyeket, akik az önálló iparúzóktól elvállalt munkát továbbadják otthoni munkásoknak, háziiparúzóknak stb.

3. A mezőgazdasági, vagy olyan ipari üzemekben foglalkoztatott kézműveseket, akik az ipari cégjegyzékbe nincsenek bevezetve. Ilyen iparúzó pl. az uradalmi kovács, sörgyári kádár stb.

4. Hivatási és szakiskolákban működő tanerőket.

Az önkéntes tagokra nézve csak úgy érvényesülnek a tagságon alapuló jogok és kötelezettségek, mint azokra, akik hivatásukból kifolyóan kényszer alapján tagjai a testületnek. A testületi főmester és a kézműveskamara elnöke tehát rájuk is szabhat ki rendbüntetést s ők is alá vannak vetve az ipari becsületbíraskodásnak, továbbá a testület általi ellenőrzésnek. Az önkéntes tagok azonban az üzleti év végén kiválhatnak a testület kötelekéből, de kilépésüket legkésőbb egy negyed évvel az üzletév lejártá előtt írásban be kell jelenteniök a testületi főmesternek.

Minden testületi tagnak jogában áll a testületi vagyon kezelésében résztvenni s a testületi közös intézményeket a testületi szabályzat előírásai szerint igénybe venni. Kötelessége viszont

egy szaklapot járni, a közös ipari érdekek előmozdításában és a hivatási rendi feladatok megoldásában a szabályzat határozmányai szerint közreműködni, továbbá a testületi főmester rendelkezéseinek és a közgyűlés határozatainak engedelmeskedni. E rendelkezéseknek való ellenszegülés — amennyiben nem tartozik az ipari becsületbíróság elé — a főmester és a kézműveskamara részéről rendbírósággal büntethető.

aa) Az ipartestület szervei.

Az ipartestület élén a főmester áll, akit a kézműveskamara nevez ki az illetékes birodalmi testületi szövetség meghallgatásával. A főmesternek kiváló szaktudással kell bírnia és üzemét kifogástalanul kell vezetnie, amellett rendszerint megkívánják, hogy a nemzeti szocialista párt régi bevált tagja legyen. A pék, cukrász, molnár, hentes-mészáros és sörfőző testületek főmestereinek kinevezésénél érvényességi kellék a közlelmezési miniszter hozzájárulása is. A kinevezés egy erről szóló okmány átadásával történik.

Föltétlenül szükséges, hogy a főmester a testületi tagok bizalmát élvezze, ezért a főmesternek minden évben fel kell vetnie a bizalmi kérdést. Ha a testület nem szavaz bizalmat a főmesternek, a kézműveskamara köteles vizsgálatot indítani és indokolt esetben a főmester helyét más, arra való személlyel betölteni.

A főmester képviseli a testületet bíróság előtt és bíróságon kívül; ő intézi a testületi ügyeket s mint már említettük, a rendelkezéseinek ellenszegülő tagokat rendbírósággal sújthatja. A rendbüntetésnek ebben az esetben három faja van: megintés, rendreutasítás, és 100 RM-ig terjedhető pénzbírság. A rendbüntetésből befolyó pénz a testületi pénztárba kerül; a rendbüntetés ellen azonban panasznak van helye az illetékes kézműveskamarához.

A főmester mellett tanács működik, amelyet maga alkot a testület tagjaiból. A tanácsba csak az nevezhető ki, aki német állampolgár, mestervizsgát tett, egy év óta a testület kerületében dolgozik, a 24-ik életéven felül és a 65-en alul van. Alapvető és fontos ügyekben, mint pl. költségvetés, vagy a testületi betegséglétyőpénztár vezetőjének kinevezése, stb., ügyében köteles a főmester a tanács véleményét meghallgatni, a vélemény azonban reánézve kötelező erővel nem bír.

A testület igazgatása céljából a főmester a testületi tanács tagjai közül néhányat a testületi tisztségek betöltésével bíz meg. A vezéri elv érvényesülése látható itt is; a testületi tisztségek betöltése ugyanis a régi rendben választás útján történt, míg most a főmester kinevezése útján. E testületi tisztségek: a jegyző, pénztáros és tanoncmester tisztje; a tisztségek betöltőinek a főmesterrel sem rokonsági, sem sógorsági viszonyban nem szabad lenniök. A tanoncmester tisztsége különösen fontos; ezt olyan mesterrel kell betölteni, aki az ifjúság vezetésében jártas, amellett pedig

kiváló szaktudás, tiszta hírnév és jellemzilárdság fölött rendelkezik.

A testületben foglalt mestereknél dolgozó segédek érdekeit egy külön e célra alkotott szerv, az ú. n. Gesellenwart van hivatva őrizni; csak úgy, mint a főmester mellett, a Gesellenwart mellett is egy tanács működik. A Gesellenwart-ot és a mellette működő tanácsot a kézműveskamara nevezi ki, az Arbeitsfront illetékes szervének meghallgatásával. Eredetileg a segédeket is be akarták vonni a testület tagsági kötelékébe s e tervtől azért állott el a törvényhozás, mert a segédek az Arbeitsfront kötelékébe tartoznak. A Gesellenwart és a mellette működő tanács a tanonekztatás és a segédvizsga kérdésének szabályozásában vesznek részt, s egyéb esetekben is, ha azt a testületi szabályzat előírja.

A főmester és az egész testületi előljáróság úgy felelnek a hű ügykezelésért, mint a gyámok. Ha a testületnek anyagi igényei támadnak az előljárósággal szemben, ennek hivatalsértése, vagy mulasztása következtében, akkor a főmester köteles ezeket az igényeket érvényesíteni s csak a kézműveskamara jóváhagyásával állhat el az érvényesítéstől. Ha az említett igények a főmester hibájából állottak elő, akkor a kézműveskamarának kötelessége az igényeket a főmesterrel szemben érvényesíteni.

A testületi előljáróság, a Gesellenwart és a tanácsok tagjai fizetés nélkül, tiszteletbeli hivatalként látják el tisztjüket, előálló készkiadásait és a hivataluk teljesítése következtében elmaradt keresetüket azonban megtéríti a testület. Ez a kártérítés nem haladhatja meg a tanúknak adandó kártérítést. A testületi szabályzat kimondhatja, hogy ez a kártérítés előre megszabott átlagos díjszabás szerint történjék; az átlagos díjszabás azonban a kézműveskamara jóváhagyására szorul. Ha a testület ügyeinek intézése rendkívüli mértékben igénybe veszi az előljáróság munkaerejét, akkor a kézműveskamara jóváhagyása mellett az elmaradt keresmény nagyságán túlmenő kártérítés is adható kivételesen.

A testületi tagok együttesen alkotják a testületi közgyűlést, amely számára a törvény fenntartja a határozathozatalt rendkívüli fontosságú kérdésekben. E közgyűlés elé tartozó ügyek a következők: a szabályzat megváltoztatása, ingatlanok vásárlása, megterhelése, vagy eladása, olyan ingó dolgok eladása, amelyeknek nagy történeti, tudományos, vagy művészeti értékük van, továbbá kölcsönök felvétele, a költségvetés megállapítása, zárszámadás elfogadása, a költségvetésben nem foglalt kiadások engedélyezése. Ha a közgyűlés nem fogadja el a zárszámadást, vagy nem engedélyezi a költségvetésben nem foglalt kiadásokat, akkor az elfogadás, illetve engedélyezés az illetékes kamara útján is történhetik a főmester indítványára. A közgyűlés határoz a főmester által minden évben felvetendő bizalmi kérdésekben. E határozatot késedelem nélkül közölni kell az illetékes kézműveskamarával.

ab) Szavazati jog, választhatóság, választások.

A testületi közgyűlésen szavazati joggal bírnak a testület tagsági kötelékébe tartozó természetes és jogi személyek, előbbieknél és utóbbiak törvényes képviselőinek azonban a 21. életéven felülieknek kell lenniök. Jogi személyek részéről akkor is csak egy szavazat adható le, ha több képviselőjük van a közgyűlésben.

Előljárási taggá, Gesellenwart-tá, valamely tanács tagjává csak az jelölhető ki, továbbá közgyűlési képviselővé¹ csak az választható, aki birodalmi polgár, 24. életévét betöltötte és a 65. életéven alól van. A kinevezhetőség és választhatóság többi feltételei:

1. a mestereknél: legalább egy évi tevékenység a testület területében,

2. a segédeknel: legalább 3 havi tevékenység valamely, a terület tagsági kötelékébe tartozó mester műhelyében.

Viszont sem választójoggal nem bír, sem tisztségre ki nem nevezhető az, akit a polgári becsületjogok elvesztésére ítélték, vagy nyilvános hivatalok betöltésére képtelennek nyilvánítottak, avagy olyan eljárás van ellene folyamatban, amely az említett két következménnyel járhat, továbbá az, akit képtelennek nyilvánítottak arra, hogy üzemvezető, vagy bizalmi férfi legyen, továbbá aki bírósági ítélet folytán nem rendelkezik teljes mértékben vagyonával, vagy az utóbbi két évben fizetésképtelenségi esküt tett, végül nem gyakorolhatja a különben szavazóképes tag szavazati jogát akkor, ha anyagilag érdekelve van az ügyben, amelyről a közgyűlésnek épen döntenie kell. Szavazati jogának gyakorlásában gátolva van az, akit elmebetegség, vagy elme gyöngeség miatt intézetbe szállítottak, továbbá aki vizsgálati fogóságban van és végül akit törvényi, rendőri, vagy egyéb hivatali rendelkezés folytán őrizetben tartanak. A szabályzat megvonhatja a szavazati jogot s a választhatóságot azoktól, akik a kötelező járulékokkal késedelemben vannak.

A kinevezhető és választható egyének csak akkor utasíthatják vissza a kinevezést vagy választást, ha 1. 60. életévüket betöltötték, 2. ha betegség akadályozza őket a tisztség megfelelő betöltésében, 3. ha valamely, a közösség érdekeit szolgáló tiszteletbeli hivatal annyira leköti őket, hogy a kérdéses tisztséget nem vállalhatják és 4. nők felmentést nyerhetnek a tisztség viselése alól, ha igazolják, hogy a családjukról való gondoskodás különösen megnehezítené számukra a szóban lévő tisztség betöltését. Ugyanezek a feltételek szükségesek valamely tisztségről való lemondásnál. Hivatali idejük letelte után a kinevezettek és választottak mindaddig hivatalukban maradnak, míg utódaik a hivatalt át nem veszik.

¹ A közgyűlés egyes testületekben nem a testület összes tagjaiból, hanem a tagok által maguk közül választott képviselőkből áll. V. ö.: Verordnung über den vorläufigen Aufbau des deutschen Handwerks, Reichsgesetzblatt I. 1954. S. 495.

ac) Testületi feladatok.

Az ipartestület feladatai a következőkben foglalhatók össze:

1. A közösségi szellem ápolása és a rendi becsület óvása.
2. A tanoncügynök a kézműveskamara határozatai értelmében való szabályozása és a tanoncok technikai, ipari és erkölcsi oktatásának felügyelete.
3. Önálló mesterek és tanoncaik közötti viszályokban való döntés.
4. Segédvizsgák megtartása.
5. A hivatásbeliek technikai, ipari és erkölcsi kiképzésének előmozdítása, szakiskolák alapítása és támogatása, továbbá ezek látogatásának szabályozása.
6. Különböző az iparág előnyére való gazdasági berendezkedések, különösen pedig a szövetkezeti mozgalom támogatása.
7. Szállítások közös elvállalására szolgáló intézmények előmozdítása.
8. A gazdaságosság emelése érdekében rendszabályok igénybevétele a munkamód és az üzemvezetés javítására.
9. A szaksajtó támogatása.
10. Az iparág ügyeire vonatkozólag vélemény és felvilágosítás adása a hatóságok részére.
11. A föléje rendelt kézműipari testületeknek¹ támogatása feladataik teljesítésében.
12. A kézműiparon kívülálló szakszövetségekkel való kapcsolatok ápolása.

Az önálló iparosok és tanoncaik között felmerülő viszályok tárgyalására a testület külön bizottságot alkot, amelynek tagjai között a mesterek, és a segédek tanácsának tagjai egyenlő számban vannak képviselve. Ha a bizottság által hozott döntést a felek valamelyike egy héten belül nem ismeri el, akkor a döntés meghozatalától számított két héten belül az illetékes munkaügyi bíróság elé lehet vinni az ügyet.

A testület egyeztető bizottságokat állíthat fel az önálló iparosok és megbízóik között előálló viszályok elintézésére is, e bizottság igénybevétele azonban csak önkéntes, nem kötelező.

A testületnek jogában áll megbízott útján felügyelni arra, hogy a testületi tagok üzemeiben a törvények és a szabályzat előírásait megfelelően betartják-e, tehát pl. az üzemi helyiségek megfelelően be vannak-e rendezve és a segédek és tanoncok számára szolgáló helyiségek megfelelnek-e az előírásnak. A megbízottat, akinek nem kell testületi tagnak lennie, a főmester nevezi ki és ugyancsak ő írja körül szolgálatbeli kötelelességeit és jogait, valamint esetleges díjazását. A megbízottnak nincsenek ugyan rendőri jogosítványai, de joga van az üzem megtekintésére és felvilágosítás követelésére.

Ha az üzem tulajdonosa attól tart, hogy üzemének a testületi megbízott által való felülvizsgálata üzleti érdekeit sérthetné,

¹ Kreishandwerkerschaft, Handwerkskammer.

akkor igényelheti más szakértő kiküldését. Ezt a kívánságot közölnie kell a főmesterrel, s ugyancsak meg kell jelölnie néhány szakértőt is, akik hajlandók az ő költségére a kérdéses vizsgálatot elvégezni. Ha az üzemtulajdonos és a főmester nem jutnak megegyezésre, akkor a kérdésben a főmester indítványára az illetékes kézműveskamara határoz. Olyan üzemhelyiségek azonban, amelyek mezőgazdasági, vagy gyárszerű üzemek alkotórészei, nem állnak a testület felügyelete alatt.

ad) A testület fölötti felügyelet.

Az ipartestület fölötti felügyeletet az illetékes kézműveskamara gyakorolja. Ennek, — mint a törvény kifejezi — különösen arra kell ügyelnie, hogy a törvény és a szabályzat rendelkezései érvényesüljenek. A „különösen“ kifejezésből nyilvánvaló, hogy a felügyelet nincs a pusztá törvényszerűség vizsgálatára korlátozva.

A kézműveskamara felügyelete alatt állanak a testülettől felállított, vagy fönntartott intézmények és berendezések is. Itt különösen az iparágához tartozók technikai és ipari kiképzésére szolgáló intézményekről van szó, ami azonban nem zárja ki a szakiskolák fölötti állami felügyeletet.

A kézműveskamara bármely időben vizsgálat alá veheti a testület ügyvezetését és pénzkezelését. A testületi előljárásságnak kötelessége a kézműveskamara, vagy ennek megbízottja kívánságára az összes iratokat, könyveket, a testület birtokában lévő aktákat, okmányokat, értékpapirokat és értéktárgyakat vizsgálat céljából előadni, továbbá az összes felvilágosításokat megadni, amelyek a felügyeleti jog gyakorlásához szükségesek. Amellett a kézműveskamarának jogában áll a testület valamennyi ülésén képviseltetnie magát és kívánhatja a testületi közgyűlés egybehívását. Ha a főmester e kívánságnak nem tesz eleget, akkor a kamara saját maga egybehívhatja a közgyűlést és vezetheti a tárgyalásokat. A kamara halasztó hatállyal kifogást emelhet a testületi határozatok ellen, s az eljárást, melynek során a kifogásolt határozat fölött döntenek, a Deutscher Handwerks- und Gewerbekammertag szabja meg. A kézműveskamara 1000 M-ig terjedhető rendbírsággal kényszerítheti a testületi tagokat a törvény és a szabályzat rendelkezéseinek betartására. A befizetett összeg a kamara pénztárába folyik. A rendbüntetés kiszabása ellen az értesítéstől számított két héten belül panasszal lehet fordulni a Deutscher Handwerks- und Gewerbekammertag-hoz, amely az ügyben végérvényesen dönt. A rendbüntetési összeget a kamara megkeresésére a rendes pénzügyi hatóságok hajtják be.

ae) Különleges rendelkezések.

A pékek, cukrászok, hentes-mészárosok és molnárók ipartestületeinek gondoskodniuk kell a közéletmezési rend megfelelő szerveivel való együttműködés biztosításáról. E testületek főmes-

tereinek a kézműveskamara általi kinevezése a Reichsbauernführer beleegyezésével kell, hogy történjék.

Részben külön rendelkezések vannak érvényben a vak kézművesekre vonatkozóan. Ezek ugyanis, továbbá azok, akik vak kézműveseket foglalkoztatnak, saját iparáguk testületén kívül a vak kézműiparosok birodalmi szövetségének kötelékébe is kell, hogy tartozzanak. E kettős tagságból azonban nem szabad külön anyagi megterhelésnek előállnia. A Deutscher Handwerks- und Gewerbekammertag-nak irányadó rendelkezéseket kell kibocsátania a járulékok kiszabására és elosztására a kettős tagság esetén; e rendelkezések azonban a gazdasági és a munkaügyi miniszter jóváhagyására szorulnak.

Egyéb intézmények és vállalatok is, amelyek vak kézműveseket foglalkoztatnak, vagy vakok által készített áruk eladásával foglalkoznak, kötelezve vannak a vak kézművesek birodalmi szövetségének kötelékébe belépni.

b) A „*Kreishandwerkerschaft*.”

A különböző iparágak testületeit, melyek a kézműveskamara által meghatározott kerületben székelnek, a kézműveskamara tisztán területi alapon az úgynevezett *Kreishandwerkerschaft*-ba foglalja össze. A *Kreishandwerkerschaft* az új rendben a régi testületközi bizottság helyébe lépett, amely önkéntes összefoglalása volt az ugyanazon felügyeleti hatóság alatt álló testületeknek. A *Kreishandwerkerschaft* alakítása, csak úgy, mint a testületeké, kényszeralapon történt. A kerületben lévő testületek korporatív tagjai a *Kreishandwerkerschaft*-nak; egyes iparosok önmagukban nem lehetnek tagok. Mint maga az ipartestület, úgy a *Kreishandwerkerschaft* is nyilvánjogi önkormányzati testület. A kézműves kamarát a *Kreishandwerkerschaft*-tal szemben ugyanazok a felügyeleti jogok illetik meg, mint az egyes ipartestülettel szemben.

A *Kreishandwerkerschaft* közgyűlése a tagokként szereplő testületek főmestereiből áll. A közgyűlés elnökét a kézműveskamara nevezi ki; a kinevezés visszavonható. Az elnöknek egy tanács áll az oldala mellett, amelynek tagjait az elnök a tagtestületek főmesterei közül nevezi ki. A tanácstagok számát a szabályzat állapítja meg; hivatali idejük tartama egy év.

A *Kreishandwerkerschaft* feladata a tagokként szereplő ipartestületek közös érdekeinek képviselése. A szabályzat előírhatja azt is, hogy a *Kreishandwerkerschaft* köteles valamely testület kívánságára ennek ügyvezetését átvenni. Köteles továbbá a helyi hatóságoknak összes, a kézműipart érintő rendszabályainál közreműködni és a más hivatási-rendi szervezetekkel való gazdasági és szakszerű kapcsolatokat ápolni. Amellett véleményt és felvilágosítást ad a hatóságoknak és kézművesszervezeteknek; pl. a kézműiparnak az illető kerületben való gazdasági helyzetére, vagy az egyes iparágakban való üzemi és munkaviszonyokra vo-

natkozólag. A Kreishandwerkerschaft kötelessége továbbá a kézműveskamara, vagy a Landeshandwerksmeister által ráruházott feladatokat teljesíteni és azok utasításait végrehajtani. A kézműveskamara megbízhatja a Kreishandwerkerschaftot ennek kerületére szóló hatáskörrel kisebb, vagy helyi jelentőségű feladatok teljesítésével, így pl. jogi felvilágosítások adásával, gazdasági, vagy adózási kérdésekben való tanácsadással; ezekben az esetekben a Kreishandwerkerschaft a kézműveskamara helyi igazgatási szerveként jár el. Különösen ott van erre szükség, ahol a kamarának az egyes kézművesekkel való közvetlen összeköttetése a kamara székhelyétől való nagy távolság miatt nehéz, vagy ahol erre egyéb gazdasági, közlekedési, technikai, vagy kulturális okok forognak fenn.

Mint az ipartestület, úgy a Kreishandwerkerschaft is csak a törvény által számára megszabott feladatokat teljesítheti; nem alakíthat tehát pl. gazdasági berendezéseket, s nem írhat elő, vagy nem tilthat meg egyeseknek bizonyos gazdasági tevékenységet, hacsak ez az előírás, vagy tilalom nem a törvény által megbízott feladatokból folyik. Így pl. nem szabályozhatja az árakat, nem szabhat meg szállítási feltételeket stb.

A Kreishandwerkerschaft elnöke a kerületben lévő egész kézműipar reprezentánsa. A Kreishandwerkerschaft kötelékébe tartozó mindegyik testület kötelezve van a Kreishandwerksmeister saját hatáskörében kiadott előírásait és rendelkezéseit követni. Ha valamely testület ezeknek az előírásoknak és rendelkezéseknek ellenszegül, úgy a Kreishandwerksmeisternek jogában áll az ellenszegülő testület főmesterével szemben rendbüntetést alkalmazni; a rendbüntetés a kérdés fontosságához mérten lehet megintés, rendreutasítás, vagy 100 M-ig terjedhető pénzbüntetés. A rendbüntetés kiszabásának jogossága tekintetében a kamara határoz végérvényesen.

Alapvető és fontos kérdésekben a Kreishandwerksmeister kötelessége a mellette működő tanács véleményét kikérni. A tanács feladata egyébként a kézműipar fellendítésére az elnöknek megfelelő javaslatokat tenni s tevékenységében őt támogatni; az elnököt azonban nem kötik a tanács véleménye és javaslatai.

A Kreishandwerkerschaft ügyeinek intézésére az elnök a tanács tagjai közül néhányat egyes tisztségek viselésével bíz meg, e tisztségek megfelelnek az ipartestületi tisztségeknek s a hivatali időtartam csakúgy, mint ott, egy év.

Ha a Kreishandwerkerschaft tevékenységénél előálló költségek nem fedezhetők a Kreishandwerkerschaft vagyonából, illetve ennek hozadékából, úgy a hiányt a tagokként szereplő testületek kötelesek fedezni. Azok a testületek, amelyek ügyeik vitelét a Kreishandwerkerschaftra bízják, a rendes hozzájáruláson kívül póttjárulékot is tartoznak fizetni, melynek nagysága tagjaik létszámától függ.

c) *A kézműveskamarak.*

A kézműveskamarákat még az 1897. július 26-án hozott ipari védőtörvény állította fel. Jelenleg az egész Birodalom területén¹ 57 kézműveskamara van s ezekhez kell még számítani a Bremenben és Lübeckben, e két hanzavárosban szervezett két iparkamarát, amelyeket felruháztak a kézműveskamarak jogosítványaival és kötelezettségeivel. A kézművességnek mai újraszervezése érezhető befolyást gyakorol mind felépítésükre, mind pedig feladatkörükre.

Az említett ipari védőtörvény szerint a kézműveskamarak feladata a kerületükben lévő kézműiparágaknak az állami törvényhozással és közigazgatással szemben való képviselése; az állami hatóságokat ellátják a kézműiparra vonatkozó felvilágosításokkal, továbbá, mint önkormányzati szervek, végleg kiépítik a törvényhozásnak az ipari rendre vonatkozólag hozott határozmányait, amelyek egyes esetekben kiegészítőleg hozott határozmányokra szorulnak. Amellett feladatkörükbe tartozik a törvényhozás, vagy saját maguk által kibocsátott előírások végrehajtásának szabályozása és ellenőrzése.

A kézműveskamarak a nemzeti szocialista rendszer előtt választott képviselőkből állottak, akiket eredetileg a testületek és ipari egyesületek, később pedig az 1929. febr. 11-i ipari novella életbelépése után a kamarai kerület ipari cégjegyzékébe bevezetett önálló iparosok választottak. Az így választott képviselőknek a gyűlése választotta meg aztán tagjai sorából a kamara tisztikarát.

Az 1935. januárjában a birodalmi kormány által kiadott rendelet a kézműveskamarak életében is a vezéri elvet juttatja érvényre. A kamara igazgatásának súlypontja ezentúl nem a közgyűlésen, hanem egyedül a kamara elnökén, mint a kamara vezetőjén nyugszik. Az elnököt és helyettesét nem közgyűlés választja ezentúl, hanem a Deutscher Handwerks- und Gewerbe-kammer-tag meghallgatásával a birodalmi gazdasági miniszter nevezi ki; ugyanezen az úton történik a hivataltól való fölmentés is. Ezzel a nemzeti szocialista alapelvekkel megfelelően az összes döntési jogosítványok egy embernek, a kamarai elnöknek a kezébe vannak letéve, viszont őt terheli az egész felelősség is. Az elnök a kamara valamennyi tisztviselőjének felettese; ő képviseli a kamarát bíróság előtt és azon kívül minden vonatkozásban, s teljes mértékben rendelkezik a kamara összes berendezései, intézményei és egész vagyona felett. Az elnökké és ennek helyettesévé való kinevezés előfeltétele természetesen az ipari cégjegyzékbe való bevezetés, továbbá a birodalmi polgárság, és a tanonckiképzés jogosítványának birtoka. Minthogy a kamara feladata az egyes ipartestületek, továbbá az ezeket helyi alapon összefoglaló

¹ Ausztriát és a Szudétaföldet nem számítva. E területeknek a Birodalom gazdasági szervezetébe való beépítése csak fokozatosan történhetik, s mindaddig nem nyert végleges formát.

Kreishandwerkerschaft fölötti felügyelet, azért a kamarai elnök nem lehet egyidejűleg ezek vezetője is, tehát ipartestületi főmester, vagy Kreishandwerksmeister.

A kamara többi szervei az előljáróság, és az elnök mellé rendelt tanács. Az előljáróságban az elnökön és helyettesén kívül az elnök által a mesterek közül kinevezett legfeljebb hét és a segédek közül kinevezett egy tagot találunk. Előljárósági tagokká csak azok nevezhetők ki, akik birodalmi polgárok, 24. életévüket betöltötték és 65. életéven alól vannak; mestereknél további feltétel a mestervizsga letétele és az ipari cégjegyzékbe legalább egy év óta bevezettség, segédeknel pedig a segédvizsga megfelelő letétele és valamely, az ipari cégjegyzékbe bevezetett mester üzemében való legalább 3 hónapi foglalkozás. Az előljáróság tagjainak hivatali időtartama egy év. Ha azonban erre valamely különleges ok forog fenn, úgy az elnök az egy év lejárta előtt is felmentheti tiszttségüktől az előljárósági tagokat.

Az elnök és az előljáróság támogatására minden kézműveskamarában tanács működik, amelynek tagjait az elnök nevezi ki két évre. Az új rendben (1935 óta) ez a tanács tölti be a korábbi közgyűlés szerepét, azzal a változással, hogy működése pusztán tanácsadói és nem elhatározó tevékenység. A tanács különös feladata a kamara és a kerületében lévő kézművesek közötti kapcsolatok fenntartása. A kamara kerületének valamennyi részéből kinevezett tanácstagok a leginkább képesek arra, hogy a kerület egyes iparágainak kívánságait, véleményét és szükségleteit az elnök és az előljáróság előtt hűen tolmácsolják; az elnöknek ezért a tanácstagok kinevezésénél ügyelnie kell arra, hogy a kerület egyes iparágai a tanácsban arányosan legyenek képviselve. A kamara elnökének jogában áll a tanácstagok, a többi, cégjegyzékbe bevezetett személyek és a segédek sorából bizottságokat képezni és ezeket állandó, vagy átmeneti feladatokkal megbízni. Az előljáróság, a tanács, és a bizottságok üléseire ezeknek bizonyos kérdésekről való tájékoztatása és felvilágosítása céljából az elnök által meghatározott számban szakértők hívhatók meg.

A kézműveskamarak jogi természetében nem állott be változás; ezek az új rendben csak úgy, mint a régiben, nyilvánjogi önkormányzati testületek. Mint ilyenek, jogképességgel bírnak, így jogokat, pl. ingatlan fölötti tulajdonjogot szerezhetnek, ügyleteket köthetnek, kölcsönöket vehetnek fel, panasszal fordulhatnak a rendes bíróságokhoz és be is vádolhatók. Állandóan alkalmazott tisztviselőik eddig a közvetett állami hivatalnokok jogaival és kötelességeivel bírtak, a jövőben tág körben birodalmi jogi előírások nyerneek reájuk is alkalmazást.

A kézműveskamarak fölötti felügyeletet a birodalmi gazdasági miniszter gyakorolja. A miniszter a neki egyedül felelős kamarai elnöknek az ügyvitelre vonatkozólag utasításokat adhat, és pedig mind általánosságban, mind egyes esetre vonatkozóan. Ha a kamara által alkalmazott rendszabályok nem bizonyulnak célszerűeknek, úgy a miniszter közvetlenül, rendelet útján intézkedik.

A kézműveskamaráknak feladata a kézműipar érdekeinek a kormánnyal és a törvényhozással szemben való képviselése, ezen az általános feladaton kívül azonban egy egész sor meghatározott feladat van törvényileg rájuk ruházva. Így különösképpen feladatkörükbe tartozik a tanoncügy kimerítő szabályozása, az idevonatkozó előírások végrehajtása fölötti felügyelet, állami és községi hatóságoknak a kézműipar fellendítésére és előmozdítására irányuló törekvésükben való támogatása, a kerület kézműiparát illetően statisztikai adatok szolgáltatása, a kézműipar viszonyait érintő tervek és javaslatok tekintetében tanácsadás, továbbá a kézműipar viszonyait részletesen tárgyaló évi jelentés készítése és kiadása.

A kamarának jogában áll a mesterek, segédek és tanoncok ipari, technikai és erkölcsi kiképzésének előmozdítására intézményeket fölállítani, szakiskolákat alapítani és fenntartani. Jogában áll tovább szakértőket megesketni és kirendelni a kézművesektől szállított áruk jósága, egyéb teljesítmények minősége és a követelt árak arányos volta tekintetében vélemény szolgáltatására.

A kézműveskamarák feladatainak egyik legfontosabbika az ipartestületek és az ezeket összefoglaló Kreishandwerkerschaft fölötti felügyelet gyakorlása, amely mindenekelőtt abban nyilvánul meg, hogy a kamara nevezi ki a Kreishandwerksmeisteri és a testületek élén álló főmestereket. Az elnököknek jogában áll az említettek ellen rendbüntetést is kiszabni, ha ezek a kamara saját hatáskörében kiadott előírásainak ellenszegülnek.

A törvények és rendeletek mindezekén kívül számos más feladatot is a kézműveskamarára bíznak, így hatáskörükbe tartozik az egyes kézművesüzemek felülvizsgálata, véleményadás az ipari adó nagyságának meghatározásával kapcsolatban, a kézműipar adatainak statisztikai feldolgozása stb. Ki kell azonban itt emelni a kamara egy igen fontos feladatát, az ipari cégjegyzék vezetését.

Az ipari cégjegyzéket az 1929. február 11-i ipari törvény-novella vezette be, amely azóta a kézművesiparhoz való tartozás alapját képezi. Aki valamely ipart önállóan akar üzni, az köteles azt az illető község előljáróságának bejelenteni, s e bejelentés alkalmával fel kell mutatnia az ipari cégjegyzékbe való bevezetést tanúsító igazolványt. Az ipari cégjegyzékbe való bevezetésnek tehát az előljáróságnál való jelentkezés előtt kell megtörténnie s a bevezetést, mint főntebb említettük, az illetékes kézműves kamara végzi. A cégjegyzékbe való bevezetés rendszeren az önálló ipart üzni kívánó mester indítványára történik, bizonyos esetben azonban hivatalból is, és pedig különösen akkor, ha a kamara felfogása szerint kézművesüzemről van szó, az üzem tulajdonosa azonban nem tett indítványt a cégjegyzékbe való bevezetésre.

Az iparúzők kötelesek a kamara felszólítására kimerítő felvilágosítást adni az üzem fajáról, terjedelméről, az üzemben foglalkoztatott tanult és nem tanult személyek számáról, ugyancsak a használt gépek számáról, fajáról és minőségéről, továbbá az üzem tulajdonosa által letett ipari vizsgákról. A kamara számára

azért fontosak ezek az adatok, mert ezek alapján dönti el, hogy az üzem a kézműipari jegyzékbe bevezetendő-e, vagy sem. A kamarának jogában áll e megállapítás céljából az üzemi helyiségeket és berendezéseket külön megbízott útján is megvizsgáltatni.

Ha a kézműveskamara vizsgálata során arra a megállapításra jut, hogy a fennforgó kérdésben kézművesüzemről van szó, akkor ezt közli az üzem tulajdonosával és abban az esetben, ha az üzem a kereskedelmi cégjegyzékbe be van vezetve, az ipar és kereskedelem törvényes hivatási képviselőjét is értesíti szándékáról, mely szerint a kérdéses üzemet be akarja vezetni a kézműipari cégjegyzékbe. A kézműveskamara ezt az értesítést mindig olyan formában fejezi ki, hogy a kézműipari cégjegyzékbe való bevezetés be fog következni az esetben, ha a közlés vételétől számított négy héten belül ez ellen óvást nem emelnek.

Ha a kézműveskamara helyt ad az óvásnak, akkor a cégjegyzékbe való bevezetés nem következik be. Ha azonban a kamara az óvást alaptalannak találja, akkor az óvást írásbeli elnyilatkozat melléklésével az illetékes állami hatóság elé terjeszti. Poroszországban városi kerületekben a főpolgármester, vidéki kerületekben a Landrat, oly városokban pedig, amelyek vidéki kerületbe tartoznak, de 10.000-nél több lakosuk van, a polgármester határoz az óvás fölött. A határozat ellen két héten belül közigazgatási pernek lehet helye a kerületi közigazgatási bíróság előtt; ennek döntése ellen a kihirdetéstől számított négy héten belül további panasznak lehet helye a birodalmi gazdasági bírósághoz, amely aztán végérvényesen dönt.

Az eljárásban résztvesznek a kézműveskamara, az üzem tulajdonosa, s abban az esetben, ha az üzem a kereskedelmi cégjegyzékbe be van vezetve, úgy a kereskedelem és ipar törvényes képviselője is. Az eljárásban azt kell eldönteni, hogy a kérdéses üzem fájának és terjedelmének megfelelően önálló kézművesüzemnek tekintendő-e, vagy sem, tehát hogy érvényesül-e rá nézve a kézműipari cégjegyzékbe való bevezetés kötelezettsége, vagy pedig nem.

Ha az üzemről megállapították, hogy önálló kézművesüzem, akkor a kamara bevezeti ezt a kézműipari cégjegyzékbe és kiállítja az üzem tulajdonosa számára a kézműipari igazolványt, még akkor is, ha az üzemtulajdonos az önálló kézműipari üzem vezetéséhez megkívánt előfeltételekkel nem rendelkezik, tehát pl. nem tett mestervizsgát, vagy nincs feljogosítva tanoncok kiképzésére, vagy egyéb, törvényben foglalt ok miatt nem engedélyezhető számára valamely kézműiparág önálló üzése. Ez utóbbi esetben aztán a rendőrség lép közbe és megtiltja az illető egyén számára az üzem folytatását. Ha ez az üzem beszüntetésére irányuló felszólításnak nem engedelmeskedik, úgy 10.000 M-ig terjedhető pénzbüntetés szabható ki rá; vagyontalanság esetén a pénzbüntetést szabadságvesztésbüntetésre változtatják át.

A kézműipari cégjegyzékbe való bevezetés és a helyileg illetékes közigazgatási hatóságnál való bejelentés révén az iparos-

mester jogot nyer iparágának önálló üzésére. Joga van ugyan-csak arra is, hogy iparágán kívül más iparágba vágó munkákat is elvállaljon, ha ez a más iparág rokon a saját iparággal; a saját iparágtól teljesen idegen iparágba vágó munkákat azonban nem vállalhat, csak abban az esetben, ha a mestervizsgát ez utóbbi iparágból is leteszi.

Az önálló iparosmesternek jogában áll községének határán kívül is személyesen, vagy szolgálatában álló utazó révén üzemi céljaira árukat felvásárolni, és készítményeire megrendeléseket gyűjteni. A felvásárolt árukat azonban csak saját községébe és saját üzemi céljaira szállíthatja; útközben csak akkor adhatja el ezeket az árukat, ha külön vándoriparigazolvánnyal bír. Az említett áruk vásárlása is csak kereskedőknél, termelőknél, vagy nyílt eladóhelyeken történhetik. Amellett szüksége van a vásárlónak egy külön igazolványra, amelyet a közigazgatási hatóság az egész Birodalom területére egy évi időre állít ki, s amely tartalmazza a tulajdonos személyi adatain kívül az üzemtulajdonos nevét, akinek szolgálatában az igazolvány tulajdonosa áll, továbbá az üzem közelebbi megjelölését. Az igazolvány az illetékes hatósági közeg felszólítására előmutatandó.

Az önálló iparosmesternek jogában áll üzemét helyettes révén is irányítania. Helyettes az, aki valamely ipart nem a saját, hanem más nevében, annak számlájára gyakorol, egyébként azonban önállóan cselekszik, az üzemtulajdonost kifelé képviseli s annak nevében az üzem körébe vágó ügyleteket köt. A helyettesnek természetesen saját személyében meg kell felelnie az illető iparág számára előírt követelményeknek, tehát be kell vezetve lennie a kézműipari cégjegyzékbe, iparigazolvánnyal kell bírnia s szabály szerint a tanonckiképzés jogosítványával is fel kell ruházva lennie. Az önálló iparos halála után az özvegynek jogában áll az üzemet akkor is tovább vezetni, ha az ehhez különben előírt feltételeknek nem felel meg. Ugyanez áll a kiskorú örökösrre, továbbá a hagyatéki gondnokra is. Az önálló iparosmester halála utáni egy év leteltével azonban csak abban az esetben működhetik tovább az üzem, ha szakképzett iparos vezetése alatt áll, aki mestervizsgát tett és tanoncok kiképzésére fel van jogosítva.

d) „*Der deutsche Handwerks- und Gewerbekammertag.*“

A kézműveskamarák és a két hanzaváros, Bremen és Lübeck iparkamarái, amelyek, mint már fentebb említettük, fel vannak ruházva a kézműveskamarák jogosítványaival és kötelezettségeivel, együtt alkotják a Deutscher Handwerks- und Gewerbekammertag-ot, amely régebben Hannoverben, ma Berlinben székel.

A Deutscher Handwerks- und Gewerbekammertag a kötelékébe tartozó kamarák közös ügyeit intézi, teljesíti a törvények s rendeletek által külön reáruházott feladatokat, legfőbb feladata azonban a kézműipar egészét érintő törvényi szabályozások végrehajtása fölötti felügyelet. Vezetője a birodalmi gazdasági minisz-

ter és a birodalmi munkaügyi miniszter által közösen kinevezett Reichshandwerksmeister, aki a „Kammertag“-ot bíróság előtt és azon kívül képviseli. Az ügyek intézése a főtitkár kezében van, akit a Reichshandwerksmeister nevez ki a birodalmi gazdasági miniszter hozzájárulásával.

A Reichshandwerksmeister támogatására egy tanács működik ennek oldala mellett, amelynek tagjait, — rendszeren minden kamara területéről egy tagot — a Reichshandwerksmeister nevezi ki. Tanácstag csak az lehet, aki önálló kézműves és a mesteri cím viselésére jogosult. A tanácstagság tiszteletbeli hivatal s a tagok a Reichshandwerksmeister által tisztjüktől bármikor felmenthetők.

e) A birodalmi testületi szövetségek.

Míg a kézműveskamarák az összes iparágak testületeit foglalják össze a maguk területén, (horizontális tagozódás), addig a birodalmi testületi szövetségek ugyanazon kézművesiparág testületeit foglalják magukban az egész Birodalom területén (vertikális tagozódás).

E birodalmi testületi szövetségek alapítása a birodalmi gazdasági miniszter külön rendeletével történik; jelenleg 53 ilyen birodalmi testületi szövetség működik.

A birodalmi testületi szövetség feladata a kötelékébe tartozó testületek s ezek tagjainak szakszerű tanácsokkal való ellátása és egyébirányú támogatása. Tevékenységénél mind az ipari gazdaság közös érdekeit, mind pedig az állami érdekeket figyelembe kell vennie. Nagyon fontos feladatot tölt be a szakoktatás terén, továbbképző kurzusok, kiállítások rendezésével, szakiskolák felállításával és támogatásával és nem utolsósorban megfelelő szak-sajtó fenntartásával. Amellett nagyjelentőségű tevékenységet fejt ki szállítások, magán és közmunkák elvállalásával, aminek révén lehetővé válik az egyes kis kézművesüzemeknek az állami nagy megrendelésekben való részesítése. Hogy ez utóbbi mily óriási jelentőséggel bír, könnyen belátható, ha csak pl. a rohamos fejlődésben lévő hadsereg és tengerészet roppant arányú szükségleteire gondolunk.

A birodalmi testületi szövetség vezetőjét és ennek helyettesét a Reichshandwerksmeister nevezi ki és menti fel hivataluktól. A testületi szövetség vezetőjének megjelölése: Reichsinnungsmeister. Mint az eddig megismert valamennyi kézműipari szervezetnél, úgy itt is találunk egy tanácsot, melynek tagjait a Reichsinnungsmeister nevezi ki, s amely minden fontos rendszabály előtt meghallgatandó. Különleges feladatok teljesítésére a Reichsinnungsmeister bizottságokat képezhet.

A birodalmi testületi szövetség kebelén belül szakcsoportok működnek, amelyek a testületi szövetség által képviselt kézműiparág egyes alfajaiban dolgozókat foglalják össze az egész Birodalom területén. Így pl. az autóipar testületi szövetségében külön szakcsoportokat találunk az autójavítók, a vulkanizálók, henger-

csinálók stb. számára. Ha szükségesnek mutatkozik a birodalmi testületi szövetség helyi képvisellete, akkor a szövetség a képvisellet gyakorlására alkalmas helyi szerveket alkot. Az előbb említett szakcsoportok saját gyülekezési és tanácsadási joggal bírnak, de sem ezek, sem a helyi képviselleti szervek nincsenek felruházva saját jogképességgel, nincs önálló pénzkezelésük és külön szabályzatuk. Költségeik a birodalmi testületi szövetség költségvetésében szerepelnek kiadási tételként. Külön járulékok a helyi képviselleti szervek és a szakcsoportok számára nem szedhetők.

A Reichsinnungsmeister, a szakcsoportok s a helyi képviselleti szervek vezetői és a tanácstagok tiszteletbeli alapon töltik be hivatalukat. A birodalmi testületi szövetség tevékenysége közben előálló költségeket a Reichsinnungsmeister a tanáccsal folytatott megbeszélések alapján költségvetésbe foglalja össze, a költségek fedezésére szükséges összeget pedig a testületi szövetség kötelekében lévő ipartestületek adják össze.

f) A kézművesség birodalmi rendje.

Az előbbieken ismertetett birodalmi testületi szövetségek, és a vak kézművesek birodalmi szövetsége, amely az összes vak kézműveseket és ezek munkaadóit foglalja magában, együttesen alkotják az ipari gazdaság hat birodalmi csoportjának egyikét, a kézművesség birodalmi rendjét.

A kézművesség birodalmi rendjének élén a Deutscher Handwerks- und Gewerbekammertag vezetője, a birodalmi gazdasági minisztertől kinevezett Reichshandwerksmeister áll. A Reichshandwerksmeister képviseli a kézművesség birodalmi rendjét bíróság előtt és azon kívül, ő intézi ügyeit és teljesíti feladatait. Hivatalát tiszteletbeli alapon tölti be s az ügyek megfelelő vezetéséért a birodalmi gazdasági miniszternek felelős.

A Reichshandwerksmeister feladata a kézművesség birodalmi rendjébe tartozó szövetségeknek feladataik teljesítésében való támogatása és egyben felügyelete; e célra jogában áll minden szükségesnek látszó rendszabályt igénybe venni. A birodalmi gazdasági miniszter hozzájárulásával a Reichshandwerksmeister minden egyes Treuhänder-kerületben (összesen 14) helyettes gyanánt egy ú. n. Landeshandwerksmeister-t nevezett ki. Ennek feladatait a Reichshandwerksmeister esetről-esetre szabja meg; a Landeshandwerksmeister felelős amellet a Reichshandwerksmeister által a gazdasági miniszterrel egyetértésben kiadott rendelkezések pontos végrehajtásáért. A Landeshandwerksmeister a tulajdonképpeni vidéki összekötő kapocs a kézművesség és a nemzeti szocialista párt szervei, a gazdaság egyéb rendjei és szervezetei, továbbá az Arbeitsfront között.

A Reichshandwerksmeister mellett egy tanács működik, amelynek tagjai a birodalmi testületi szövetségek vezetői, továbbá a Reichshandwerksmeister által külön kinevezett személyek; a tanács tagjai tiszteletbeli alapon töltik be tisztjüket.

A Reichshandwerksmeisternek kötelessége minden nagyfontosságú kérdésben meghallgatni a tanács véleményét s e véleményhez kötve is van annyiban, hogy ettől eltérő értelmű döntést csak a gazdasági miniszter külön hozzájárulásával hozhat. Különleges feladatok teljesítésére a Reichshandwerksmeister bizottságokat alkothat.

A kézművesség birodalmi rendjének azokat a feladatokat kell teljesítenie, amelyeket törvények, vagy rendeletek külön reabíznak; különösképen a testületi szövetségeket kell tanácsokkal és útmutatásokkal támogatnia. A birodalmi rend tagjainak és tagozatainak jogukban áll ennek valamennyi intézményét igénybe venni, viszont kötelesek a birodalmi rend feladatainak teljesítésében közreműködni s a Reichshandwerksmeisternek idevonatkozó rendelkezéseit követni. A birodalmi rend költségeit a Reichshandwerksmeister a tanács közreműködésével minden évben költségvetésbe foglalja össze; a költségek fedezése a testületi szövetségek járulékaiból történik.

A kézművesség birodalmi rendje, mint a kézművesség élképviselője betetőzi a kézműipar szervezeti felépítését. Mint látható, az egész felépítésben a szoros alárendelés, főként pedig a vezérelv érvényesül, amely ma különben az állami és társadalmi rendezésben mindenütt érvényre jut. A cél itt, mint másutt is, a szervezett tömegnek, jelen esetben a kézművesség rendjének erélyes és föltétlenül egységes vezetését biztosítani. Kétségtelen, hogy ez a szoros, amellé azonban rugalmas szervezés rendkívül sok előnnyel jár. Ha azonban az egész szervezeten végig tekintünk, önkéntelenül fölmerül a gondolat, hogy nem túlszervezéssel állunk-e itt szemben. Gondoljunk csak végig az egész szervezeten: Az egyes iparos személyi alapon tagja az ipartestületnek, korporatív alapon a Kreishandwerkerschaft-nak, ismét közvetlenül a kézműveskamaráknak, ezen keresztül a Deutscher Handwerks- und Gewerbekammertag-nak, testületén át tagja továbbá egy birodalmi testületi szövetségnek, végül pedig mindezeket keresztül a kézművesség birodalmi rendjének. Igaz ugyan, hogy e szervezetek tisztviselői valamennyien tiszteletbeli alapon töltik be tisztségüket, a saját és reáruházott feladatok teljesítése azonban igen nagy összegeket emészt fel s mindezeket a költségeket végsősorban az egész szervezet személyi alkotóelemének, az egyes iparosnak kell viselnie. Figyelembe kell itt azt is venni, hogy ugyanaz az iparos számos más társadalmi és pártalakulatnak, népjóléti, biztosítási, stb. szervezetnek tagja önkéntesen, vagy kényszer alapján, s a tagsággal mindenütt megfelelő járulékok fizetése van egybekötve. Igaz viszont az is, hogy mindezek a járulékköteles szervezetek a legteljesebb mértékben szociális szellemmel vannak áthatva és létük sokszor rendkívüli mértékben áldásos az egyén, vagy a társadalom szempontjából, s ha az ember az önálló iparosság anyagi helyzetét vizsgálja, úgy meg kell állapítani, hogy ez az iparosság, csakúgy, mint a társadalom többi rétegei is, aránylag igen magas életszínvonallal bír. Mégis egyre több oldalról világítanak rá, hogy az eddig elért igen nagyarányú javulást csak

fokozná a túldimenzionált szervezet egyszerűsítése s az ezzel karöltve járó tehermentesítés az egyes egyén oldalán. Nyilvánvaló azonban, hogy az utóbbi 5 évben megfigyelhető roppant arányú átalakulás nem ért még véget s az eredményeket rögzítő kikristályosodáshoz hosszabb idő kell; a közeljövő valószínűleg meg fogja hozni az előnyös és lehetséges korrekktúrákat s ezek között a túlméretezett szervezetek egyszerűsítését is.

C) Becsületbíráskodás a kézművesség rendjében.

A kézművesség mai szervezetéről alkotott kép nem volna teljes, ha meg nem emlékeznénk a kézműipari önálló becsületbíráskodásról, melyet az új szervezés a kézműipar rendjébe behozott. A törvényhozás ezzel tulajdonképpen a középkori céhek bíráskodási rendszerét eleveníti fel, amelyek szigorúan üldözték a tagoknak a céhmesterrel vagy a tanácsi határozatokkal szemben való engedetlenségét s a feldolgozandó anyag minőségére, a készáruk jóságára s a tagok egymásközötti versenyére vonatkozó előírások megszegését. A kézművesség ideiglenes felépítéséről szóló rendelet negyedik részében foglalt becsületjogi szabályozás kimondja, hogy a közösségi szellem és a rendi becsület megsértése a jövőben büntetendő cselekmény tárgyát képezi.

A kézművesség becsületjoga más hivatási rendek, mint orvosok, ügyvédek stb. becsületjogához hasonlóan azokra a különleges kötelességekre utal, amelyek a hivatási közösség tagjaira nézve épen a hivatási rendhez való tartozásból előállanak. Azok a kézművesek, akiknek cselekvési módja nem áll összhangban a kézműves rend becsületével, a rendi becsületbírátság előtt kötelesek felelni tetteikért.

E hivatási-rendi becsületbíráskodás alá tartozik mindenki, aki valamely iparostestület tagja és pedig akár mint a kézművesipari cégjegyzékbe bevezetett, tehát kényszer alapján tag, akár pedig önkéntesen tagja a testületnek. Jogi személyeknél, amelyek valamely kézműipart űznek s így ipartestületi kötelekbe tartoznak, azok a természetes személyek vonhatók felelősségre, akik a jogi személy nevében felelősen cselekedtek, tehát a jogi személyek törvényes képviselői. Ugyanez áll valamely jogi személy kézműipari melléküzeméről. Ezzel szemben nem tartoznak a becsületbíráskodás alá a segédek és a tanoncok, mert ezek nem tartoznak a testület kötelekébe s ezért nem felelős hordozói a kézműves rendnek. A segédek és tanoncok viszont a szociális becsületbíráskodás alá tartoznak, amelyet a nemzeti munka rendjéről szóló törvény vezetett be.

A törvény nem sorolja fel az egyes, becsületjogi szempontból büntetendő tényálladékokat, hanem pusztán annyit mond, hogy a rendi becsület megsértése gyanánt különösképpen a tisztességtelen verseny tekintendő. Hogy aztán ebben az értelemben mi tisztességtelen verseny és mi nem, azt adott esetben a becsületbírátság dönti el szabad bírói mérlegelés alapján. Közlebbi támpontokat ehhez a döntéshez a tisztességtelen verseny ellen kiadott 1909. június 7-i

törvény ad, amely szerint tisztességtelen versenyt jelentenek az üzleti forgalomban elkövetett mindazok a cselekmények, amelyek üzleti előnyök elérésére irányulnak s egyben a jóerkölcsökbe ütköznek. Az 1934. december 21-i rendeletben foglalt s a kereskedelmi versenyt szabályozó előírások megszegése is a rendi becsület megsértésével egyértelmű. E rendelet szerint büntetendő cselekményt követ el az, aki hitelének kihasználása, vagy az állammal, alkalmazottaival, vagy hitelezőivel szemben fennálló kötelezettségeinek rosszakaratú nemteljesítése útján a közösséget károsító módon olyan áron kínál fel árukat vagy szolgáltatásokat, amelyek a saját költségeket sem fedezik, a rendes gazdasági élet követelményeinek meg ellentmondanak. Ilyen eset volna pl., ha valamely kézműves lényegesen olcsóbban kínálná fel áruit, mint a többi szakmabeli mesterek, de ezt segédei fizetésének, vagy adózási s szociális kötelezettségének a rovására tenné.

Azonban nemcsak a tisztességtelen verseny, hanem a kézművesmester minden egyéb téren megnyilvánuló tisztességtelen magatartása becsületbírószági eljárás tárgya lehet, akkor is, ha ez a tisztességtelen magatartás az illető mester legbensőbb magánéletében, pl. családi életében játszódik le, föltéve, hogy ez a magatartás a rendi becsületet súlyosan sérti. Nem elég tehát a becsületbírószági eljárás megalapozásához bármilyen csekély sérelem, vagy kötelességmulasztás, még akkor sem, ha az illető mester kézművestársai azt szubjektív alapon nagyon is elítélendőnek tartják. A becsületbírószágnak ugyanis mindig szem előtt kell tartania azt, hogy már maga a becsületbírószági eljárás pusztán ténye is igen nagy csorbát ejt az azáltal érintett mester tekintélyén, egészen függetlenül a kiszabott büntetés mértékétől, amiért is e súlyos erkölcsi kárral büntető rendszabályhoz csak a rendi becsület komoly veszélyeztetése esetén szabad nyúlni.

A kézműves becsületbírószágokra van bízva a tulajdonképeni becsületbíráskodás gyakorlásán kívül a tanonckiképzés jogosítványától való megfosztásra irányuló eljárás lefolytatása is. Eddig a tanonckiképzés jogának elvonását az alsóbbfokú közigazgatási hatóság mondotta ki. A megvonásnak azoknál a mestereknél van helye, akik ismételten súlyosan megsértették a reájuk bízott tanoncokkal szemben fennálló kötelességeiket, vagy akiknél olyan körülmények forognak fenn, melyek őket a tanoncok kiképzésére és nevelésére erkölcsi szempontból képtelenné teszik. Valamely mester szellemi, vagy testi fogyatkozása is alapul szolgálhat a tanonckiképzés jogosítványának elvonására, ha ez a fogyatkozás a szakszerű kiképzést akadályozza. A kézműveskamarának azonban jogában áll az elvont jogosítványt az elvonástól számított egy év letelte után ismét megadni, még akkor is, ha az elvonás véglegesen történt.

A kézműves becsületbíráskodás természetesen nem arra szolgál, hogy a rendes büntetőbírószágok tevékenységét, illetve büntető hatalmát pótolja. A büntetőtörvénykönyv rendelkezéseibe ütköző cselekmények ezért mindenekelőtt a büntetőbírószág hatáskörébe tartoznak. A már folyamatban lévő becsületbírószági el-

járást is azonnal be kell szüntetni, ha a kérdésben forgó cselekmény a rendes büntetőbíróság előtti vádemelés alapjául szolgálhat. Ha azonban a büntetőeljárás elítéléssel végződött, akkor a becsületbíróság elnökének szabad döntésére van bízva afölött határozni, hogy a büntetőbíróság által kiszabott büntetésen kívül szükségesnek mutatkozik-e a vádlottat még külön becsületbíró-sági eljárás és elítélés alá is vonni.

A kézműipari becsületbíróság igénybevétele ki van továbbá zárva mindazokban az esetekben, amelyekben az úgynevezett szociális becsület megsértéséről van szó. Mint minden üzemközös-ség vezetője, úgy a kézművesmester is alá van rendelve a szociális becsületbíráskodásnak. A nemzeti munka rendjéről szóló törvény 53. §-a szerint az az üzemvezető vét a szociális becsület ellen,¹ aki hatalmi helyzetével visszaélve, rosszindulatúlag kihasználja az üzemi alkalmazottak munkaerejét, vagy azok becsületét csorbítja. Ugyanígy azonban, mint az üzem vezetője, az üzemi alkalmazottak, tehát jelen esetben a segítők és tanoncok is alá vannak vetve a szociális becsületbíráskodásnak, különösen akkor, ha a munka nyugalma rosszindulatú izgatással veszélyeztetik, vagy, mint bizalmi férfiak, meg nem engedett módon beavatkoznak az üzem vezetésébe, továbbá ha az üzemi alkalmazottak között fennálló közösségi szellemet bármi módon is rosszindulatúlag zavarják.

A kézműipari becsületbíróság által kiszabható büntetések: megintés, rendreutasítás, és 100 M-ig terjedhető pénzbüntetés. E büntetések csak önmagukban szabhatók ki, tehát pl. megintés nem kapcsolható össze pénzbüntetéssel. Súlyosabb esetekben azonban a főbüntetés mellett mellékbüntetés is szabható ki, így pl. kimondhatja a becsületbíróság, hogy az elítélt egyáltalán, vagy meghatározott időre nem nevezhető ki testületi előljárósági tag-nak, vagy pedig, ha az elítélt a tanonckiképzésre alkalmatlannak bizonyul, úgy megfoszthatja őt a bíróság a tanonctartás jogosítványától stb. Rendkívül súlyos esetekben a mesteri címtől való megfosztás is kimondható. Ha valamelyik testületi tagot már két ízben elítélték a rendi becsület megsértése miatt, úgy elrendelheti a becsületbíróság az ítéletnek az elítélt költségén való közzé-tételét.

Becsületbíróságot általában minden kézműveskamara mellett szerveznek; kisebb szomszédos kamarák közösen is szervezhet-nek becsületbíróságot. A becsületbíróság dologi és személyi költségeit a kamara viseli. A rendes bíróságok és a közigazgatási hatóságok kötelezve vannak a becsületbíróságnak mindenben segítségére lenni.

A becsületbíróság elnökből és két ülnökből áll. Az elnöknek bírói képzettséggel kell bírnia. Az elnököt és helyettesét a birodalmi igazságügyminiszter nevezi ki a gazdasági miniszterrel egyetértésben, míg az ülnököket a gazdasági miniszter, vagy az

¹ Üzemvezető alatt itt az üzem élén álló tényleges irányítót kell érteni, akár tulajdonosa az üzemnek, akár nem.

általa ezzel megbízott szerv nevezi ki. Mind az elnök és helyettesének, mind az ülnököknek a kinevezése három évre szól. Ülnökként olyan személyeket lehet kinevezni, akik birodalmi polgárok és 25. életévüket betöltötték, amellet különösen bevált és tekintélyes kézműveseknek kell lenniök, akik a mestervizsgát letették. Természetszerűleg nem nevezhetők ki ülnökökké olyan személyek, akiket a becsületbíróság jogerősen elítélt, vagy akiket jogerős rendes bírósági ítélet a polgári becsületjogoktól, vagy a nyilvános hivatalok viselésére való képességtől megfosztott, továbbá, akik ellen büntett, vagy vétség miatt eljárás van folyamatban, végül, akik csak korlátozott rendelkezési képességgel bírnak vagyonuk fölött. Viszont nők is lehetnek ülnökök, ha az előbb felsorolt követelményeknek megfelelnek. Ha utólag válik ismertté, hogy valamelyik ülnöknél a kinevezés feltételeként szereplő felmenté az illető ülnököt tisztségétől. A hivataltól való felmentés bekövetkezhetik a hivatali kötelesség megsértése esetén is; ebben az esetben azonban a fölmentés fölött a Deutscher Handwerks- und Gewerbeammertag mellett működő becsületbíróság elnöke határoz. Az ülnökök tiszteletbeli alapon töltik be hivatalukat, azonban keresményük elmaradásának s keletkezett utazási, stb. költségeiknek megtérítésére, illetve mérsékelt kártalanításra tarthatnak igényt. A kártérítés kérdésében a becsületbíróság elnöke végérvényesen határoz.

Az ülnökké való kinevezést csak az utasíthatja vissza, aki a 65. életévet betöltötte, vagy akit betegség akadályoz a tisztség megfelelő betöltésében, továbbá, akit valamely tiszteletbeli tisztség a közösség érdekében már annyira leköt, hogy újabb tisztség elvállalása tőle nem kívánható, vagy aki a megelőző 6 év folyamán már működött ülnök gyanánt s végül az a nő, aki igazolja, hogy családjának gondozása oly mértékben igénybe veszi idejét, hogy e tisztség megfelelő betöltésére képtelen volna. A visszautasítás jogossága felett is a becsületbíróság elnöke van hivatva dönteni.

Az ülnökök hivatalbalépésük előtt a becsületbíróság elnökének kezébe esküt tesznek le, amellyel kötelezik magukat a tisztségükkel egybekötött kötelességek lelkiismeretes teljesítésére. Azt az ülnököt, aki megfelelő kimentés nélkül elmarad az ülésekről, 1000 M-ig terjedhető pénzbírsággal sújthatja a becsületbíróság elnöke; e rendbüntetés ellen panasznak van helye a Deutscher Handwerks- und Gewerbeammertag mellett működő becsületbíróság elnökéhez, aki a kérdésben végérvényesen dönt.

Az eljárás már most a következőképen folyik le: Ha a testületi főmester értesülést nyert arról, hogy valamely testületi tag vétett a rendi becsület ellen, úgy kötelessége a tényállás felderítése és az illető testületi tag kihallgatása után az esetet azonnal jelenteni a kamara elnökének. A tényállás felderítése céljából a testületi főmesternek jogában áll tanúkat kihallgatni s ha szükségesnek tartja, az illető testületi tag üzemét is megtekintheti. Eskü alatti kihallgatás, házkutatás és lefoglalás azonban nincs

számára megengedve. A kamara elnöke a főmester írásbeli jelentésének vétele után megvizsgálja az ügyet, esetleg kihallgatja a gyanúsítottat és dönt a becsületbírósági eljárás folyamatba helyezéséről. Ha indítványozza az eljárás megindítását, akkor esatolnia kell az eddigi kutatások eredményeit. Közölnie kell azonban az indítványban nemcsak a gyanúsítottat terhelő, hanem a mentő körülményeket is.

Ha a becsületbíróság elnöke megfelelően megalapozottnak találja a kamara elnökének nála benyújtott vádiratát, úgy saját maga kiszabhatja a föntebb ismertetett büntetések valamelyikét a vádlottra. A bírósági elnök eme döntése ellen azonban mind a kamarai elnök, mind pedig az elítélt fellebbezhet az ítélet közlésétől számított 2 héten belül. A fellebbezésnek írásban, vagy jegyzőkönyvbe mondás útján kell történnie.

Ha valamely testületi tag olyan súlyos visszaélést követett el, hogy a bíróság elnöke az általa kiszabható legfeljebb 100 M-ig terjedhető pénzbüntetést nem tartja elegendőnek, vagy pedig az általa kiszabott büntetés ellen fellebbezést jelentettek be, úgy szóbeli tárgyalásra kerül a sor. A kamarai elnök mint a vád képviselője vesz részt a tárgyaláson, a vádlott védőt nevezhet, s ez által képviseltetheti is magát. A bíróság az esetben is dönt, ha a vádlott távolmaradt a tárgyalástól s képviseltetéséről sem gondoskodott.

A szóbeli tárgyaláson hozott ítélet ellen szintén van fellebbezésnek helye és pedig mindkét fél részéről a Deutscher Handwerks- und Gewerkekammertag mellett működő becsületbírósághoz. A fellebbezés a kamarai elnök számára minden esetben, míg a vádlott számára csak akkor lehetséges, ha a becsületbíróság 100 M-át meghaladó pénzbüntetést szabott ki, vagy ítéletében kimondotta a testületi előjárásban való részvétel, a tanonckiképzés, vagy a mesteri cím viselésének jogosítványától való megfosztást, végül akkor, ha a becsületbíróság elrendelte az ítélet közzétételét.

A fellebbezési eljárásban a becsületbíróság öttagú tanácsban dönt. A tanács elnöke, helyettese és egy ülnök, bírák kell, hogy legyenek. A nembíró ülnökök ugyanazoknak a feltételeknek kell, hogy megfeleljenek, mint az alsófokú becsületbíróság ülnökei. Az öttagú tanácsnak teljes egészében át kell vizsgálnia a becsületbíróság által hozott ítéletet, annak megállapításaihoz nincs kötve s az ítéletet a vádlott javára is megváltoztathatja. A vádat itt a Reichshandwerksmeister képviseli, a tanács ítélete végérvényes. Az ítélet végrehajtása a kézműveskamara elnökének a feladata. A pénzbüntetésekből befolyó összegek a kamara pénztárába jutnak. A jögezős büntetések kegyelmi úton való elengedésének jogosítványát a birodalmi kancellár rendeletileg a birodalmi gazdasági miniszterre ruházta, aki ezt az igazságügyminiszterrel egyetértésben gyakorolja.

Mint látható, a kézműipari becsületbíráskodás a legapróbb részletekig szabályozva van s e bíráskodás tényleg rendkívül hatóságos eszköz a rendi becsület védelmére. Ezzel az eszközzel azon-

ban rendkívül óvatosan kell bánni, hogy a rendi becsület védelmének örve alatt kicsinyes és rosszindulatú intrikák fegyverévé ne válják; a részletes szabályozás, s az ennek érvényesülését biztosító rendkívül erélyes felügyelet gondoskodik arról, hogy ez az intézmény valóban nemes célját híven betölthesse.

19. §. A gyáripár birodalmi csoportja.

Az ipari gazdaság hat birodalmi csoportja közül vázoltuk eddig a kézműipar birodalmi csoportjának szervezetét. A kézműipar történeti kialakulásával kapcsolatban láttuk azt is, hogy a régen egyértelmű ipari fejlődésben miként alakult ki s miként vált el a kézműipartól a gyáripár, amely aztán a modern gazdasági élet legjelentősebb faktorává nőtte ki magát. E gyáripárnak az egységes gazdasági rend keretében való szervezése nem kis gondot okozott a nemzeti szocialista kormánynak, hiszen ez a gazdasági ág volt talán leginkább átszóve a legkülönbözőbb szervezetekkel. Mint egyebütt, úgy itt is, ahol csak lehetett, meghagyta a régi szervezeteket az újjászervezés során a nemzeti szocialista törvényhozás, pusztán új keretek közé állította s neki megfelelő vezetőséggel látta el őket. Felosztatásra csak ott került sor, ahol szükségtelen, vagy éppen káros szervezetekről volt szó, vagy ahol a meglévő, túlságosan bonyolult szervezet az egységes irányítást lehetetlenné tette volna.

A szervezkedésre való törekvés a német iparban úgyszólván azóta fennáll, amióta csak gyáripari vállalatokról beszélhetünk. A gyáripari vállalatok első nagy összefoglalása 1876. február 15-én következett be a Német Gyáriparosok Központi Szövetségének¹ megalakításával. Az ezután létrejött szövételkezés, az 1895-ben alapított „Gyáriparosok Szövetsége”² volt, amely túlnyomóan a feldolgozóipart foglalta össze, míg ezzel szemben a „Központi Szövetség” főleg a bányászatra és a vasgyártásra támaszkodott. Röviddel a világháború kitörése után, 1914. augusztus 8-án alkották az előbbi két szövetség részvételével a „Német Gyáripár Háborús Bizottságát”³ a háború végén pedig 1919 február 4-én a két élszövetség egyesítése útján létrejött a „Német Gyáripár Birodalmi Szövetsége.”⁴

A nemzeti szocialista újjászervezés során az utóbb említett „Német Gyáripár Birodalmi Szövetségét” a birodalmi gazdasági miniszter 1935. január 12-i rendeletével „Reichsgruppe Industrie” néven a német gyáripár élszervezetének ismerte el. A Reichsgruppe Industrie egyes tagozatainak vezetőit az NSDAP. illetékes szerveivel egyetértésben nevezték ki, hogy ezáltal a párt és

¹ Zentralverband Deutscher Industrieller.

² Bund der Industriellen.

³ Kiegsausschuß der deutschen Industrie.

⁴ Reichsverband der deutschen Industrie.

az állam egységének kiépítése után a párt és a gazdasági szervezet egységének kialakulását is előmozdítsák.

A Reichsgruppe Industrie szakszerű tagozódás alapján 7 főcsoportra, 28 gazdasági csoportra és 237 szakcsoportra oszlik, területi alapon viszont 14 kerületi csoportra van beosztva, az egyes kerületek egybeesnek a Treuhänder-kerületekkel. A Reichsgruppe Industrie, mint a gyáripar élszervezete, nyolc ügyosztályban végzi feladatait; e feladatok a következőképpen oszlanak meg az ügyosztályok között:

I. Ügyosztály. Ennek munkakörébe tartozik az egész szervezés, az egyes csoportok szabályzatainak megalkotása, a többi birodalmi csoportoktól, a közlekedési rendtől és a kultúrkamáraktól való elhatárolás, továbbá az összes jogi kérdések a „Német Jogi Akadémiához“, a „Nemzeti Szocialista Jogászsövetséghez“ és az ügyvédséghez való kapcsolat fenntartása. Ugyancsak ez a csoport alkotja a birodalmi csoport kebelében működő igazságügyi tanácsot.

II. Ügyosztály. Ennek munkaköre magában foglalja a személyzeti és költségvetési ügyeket, a közlekedési kérdéseket, igazgatási ügyeket és a nyersanyagellátást.

III. Ügyosztály. Külkereskedelem, vám-, útlevelügyek.

IV. Ügyosztály. Pénz- és adópolitikai ügyek.

V. Ügyosztály. Szabadalmi ügyek, minta- és árujegyetalalom, hirdetések, ipari felvilágosítások, általános képzés, rádió, film, gyűjtések, segélyügy, a háziasszonyok szervezeteivel való kapcsolat fenntartása.

VI. Ügyosztály. Szociálgazdaság, lakásügy, telepítés, szociális biztosítás, éspedig betegség, baleset, rokkantsági és tisztviselői biztosítás, továbbá munkanélküli segély, munkaközvetítés, kötelező munkaszolgálat.

VII. Ügyosztály. Honvédelmi kérdések, üzemi légvédelem, üzemi biztonsági szolgálat, háborús gazdasági kérdések.

VIII. Ügyosztály. Általános piacrendezési politika, üzemgazdasági kérdések, különösen árelemzés és áralakulás, végül általános gazdasági statisztika.

Az ügyosztályokon kívül nagyobb munkaterületek ellátására bizottságokat alkottak; jelenleg 13 ilyen bizottság működik, és-pedig jogügyi bizottság, kereskedelempolitikai, közlekedésügyi bizottság, devizabizottság, szabadalom, árujegy és mintaügyi bizottság, reklámügyi bizottság, kiállításügyi állandó bizottság, szociálgazdasági bizottság, munkásképzésügyi bizottság, piacrendezési és üzemgazdasági bizottság, ipari bizottság a többi gazdasági ágakkal való üzleti forgalom számára, bizottság a hatóságok elszámolási és szállítási feltételei számára és végül adóügyi bizottság. Miután így nagyban egészben vázoltuk a Reichsgruppe Industrie szervezetét és feladatait, térjünk rá az egyes főcsoportok s ezek gazdasági csoportjainak tárgyalására.

I. Főcsoport.

a) A bányászat gazdasági csoportja.

A birodalmi gazdasági miniszter 1934. december 17-i rendeletével e gazdasági csoportot a német bányászat kizárólagos képviselőjének ismerte el. Az egykori „Német Ipari Birodalmi Szövetség” bányászati szakcsoportjából alakult ki s jelenleg nyolc szakcsoportra oszlik 14 kerületi csoporttal. A szakcsoportok a következők: kőszénbányászat, barnaszénbányászat, vasércbányászat, egyéb fémbányászat, kálisóbányászat, kősóbányászat és sópárlás, földolajkitermelés és végül egyéb ásványok, mint földpát, borostyánkő stb. kitermelése.

A bányászat gazdasági csoportjának feladata a bányavállalkozók és vállalatok tanácsal, felvilágosítással való támogatása és ezek képviselése, továbbá a bányászat közös gazdaságpolitikai feladatainak teljesítése.

A bányászszervezetek nagyobb részét már sok évtized óta fennállottak, az élszervezet pedig 1919. óta. A bányászegyesületek kivétel nélkül magukban foglalták az összes kőszén-, vasérc-, és barnaszénbányavállalkozókat, míg a többi bányászati ágakat birodalmi szövetségek foglalták össze. A gazdasági újjászervezés során az eddigi bányászegyesületek helyébe a főntebb ismertetett szakcsoportok léptek, egyes bányászegyesületek azonban továbbra is fennmaradtak kifejezett miniszteri engedély alapján, különleges feladatok teljesítésére.

b) A vasgyártás gazdasági csoportja.

A vasgyártás gazdasági csoportját a birodalmi gazdasági miniszter 1935. április 1-i rendeletével e gazdasági ág kizárólagos képviselőjének ismerte el. Ez a csoport a 60 évvel ezelőtt alakult „Német Vas- és Acélgyárosok Egyesületéből” fejlődött ki; az újjászervezésnél kiváltak a csoportból egyes tagozatok s míg korábban tíz szövetség volt a csoportban, illetve a főntebb említett egyesületben, addig ma a csoport mindössze három szakcsoportra és két kerületi csoportra tagozódik. A három szakcsoport: vas- és acélgyártás, nemesacél-előállítás és hulladékfeldolgozás.

A gazdasági csoport főfeladatai a bel- és külföldi kereskedelempolitika, vámpolitika, piacmegfigyelés, közlekedési politika, a felfegyverzéssel kapcsolatos kérdések, áralakulás és a devizapolitika területén fekszenek. A gazdasági csoport jelenleg kerek 250 üzemet foglal magában.

c) Az egyéb fémgyártás gazdasági csoportja.

Ezt a gazdasági csoportot a birodalmi gazdasági miniszter egy 1935. január 7-én kiadott rendeletével szervezte két régebbi egyesülésből, a „Fémszövetségből” és a „Német Fémhengermű- és

Kohóipar Központi Szövetségéből". A fémipar irányítását egységes vezető szempontok szerint e csoport keretében foglalták össze. Korábban kb. 35 különböző szövetség működött, ezzel szemben az újjárendezés során a meglehetősen kuszált szervezetet áttekinthető tagozódás váltotta fel. A gazdasági csoport két szakcsoportra oszlik, ezek a fémfélműipar szakcsoportja és a fémelőállítóipar szakcsoportja; ezeken kívül van még egy szakcsoport, amely azonban csak gazdaságpolitikai szempontból tartozik e csoport keretébe, szervezetenként azonban az I. a) alatt ismertetett bányászati gazdasági csoport keretébe tartozik; ez a fém-bányászati szakcsoport. A gazdasági csoport feladatai a kereskedelempolitika, a nyersanyagellátás és a kivitel területén fekszenek. Ezeknek a csoportoknak a keretébe tartozó vállalkozások száma 314.

d) Az öntőipar gazdasági csoportja.

A birodalmi gazdasági miniszter 1934. augusztus 27-i rendeletével ezt a gazdasági csoportot az öntőipar kizárólagos képviselőjének jelentette ki. Korábban négy szövetség állott fenn az öntőiparban, éspedig: „Német Vasöntők Egyesülete“, „Német Acélöntők Egyesülete“, „Német Temperöntődék¹ Egyesülete“ és végül „Német Fémöntődék Általános Szövetsége“; ezek feloszlása ugyan nem következett be, de hatáskörüik jelentékeny mértékben csökkentek, mert ma már csak ár- és piacrendezési kérdésekben működnek közre. A gazdasági csoportnak négy szakcsoportja van s összesen 14 kerületi csoportja. A szakcsoportok a következők: 1. Vasöntődék, 2. Acélöntődék, 3. Temperöntődék, és 4. Fémöntődék. A gazdasági csoport főleg kereskedelempolitikai kérdésekkel foglalkozik; az ár- és piacpolitika fölötti felügyeletet egy erre a célra külön alakított bizottság látja el. A gazdasági csoport körébe mintegy 1700 üzem tartozik.

II. Főcsoport.

a) Acél- és vasárugyártás gazdasági csoportja.

E gazdasági csoport egy 1934. augusztus 25-i rendelet rendelkezése révén lett gazdasági ágának főképviseletévé. Hat szakcsoportra oszlik, ezek: 1. Acélárugyártás, 2. Gőzkazánok, tartályok és csővezetékek gyártása, 3. Vasúti kocsik építése, 4. Mezei és iparvasút felszerelés, 5. Hajóépítés, 6. Központi fűtés és szellőztető készülékek. A szakcsoportok tisztán szakszerű ügyeiket önállóan intézik. A gazdasági csoport feladata a szakcsoportok szervezeti kiépítése, továbbá ezeknek a hatóságokkal szembeni képviselete. Adó-, vám- és technikai kérdéseket az egyes szakok különbözőségére való tekintettel a szakcsoportok intéznek lehetőleg önállóan, míg az összes többi, gazdaságpolitikai ügyeket

¹ A „temper“ öntés sajátos öntési eljárás, melynél a vas szénttartalmának csökkentése útján csaknem acélkeménységű vasat nyernek.

a gazdasági csoport intézi. A piacszabályozás azonban megmaradt a gazdasági csoport mellett továbbra is fennálló régi szövetségek feladatkörében. A gazdasági csoport körébe jelenleg mintegy 3000 üzem tartozik.

b) A gépgyártás gazdasági csoportja.

Ezt a gazdasági csoportot a birodalmi gazdasági miniszter 1934. július 31-i rendeletével a gépgyártás kizárólagos képviselőjévé tette. A csoport a német gépgyártóipar korábbi élképviselőiből, a „Német Gépgyártóüzemek Egyesületéből” fejlődött ki. A gazdasági csoport és szakcsoportjai között a feladatok úgy vannak megosztva, hogy mindazok az ügyek, amelyek az egész gépgyártást, vagy több szakcsoportot érintenek, a gazdasági csoport hatáskörébe tartoznak, míg a szakcsoportok pusztán az őket illető szakkérdésekkel foglalkoznak. A gazdasági csoport gyakorlati feladatai az ipari gazdaság újjárendezésének céljából és a csoportnak, mint a német gépgyártás kizárólagos képviselőjének elismeréséből adódnak. A gazdasági csoport és szakcsoportjai kötelesek az összes kötelékükbe tartozó üzemeket vitás ügyekben tanácsal ellátni. Egyébként a gazdasági csoportnak a következő kérdésekkel kell foglalkoznia. Belföldi elhelyezés és munkaszervezés a gépipar számára; elhelyezés a külföldi piacon, kereskedelmi szerződések, vám- és versenyviszonyok a külföldön, devizakérdések, nyersanyagellátás, közlekedési, adó-, bank-, és hitelkérdések, jogi kérdések, biztosítási ügyek, kiállítások és vásárok, reklámügyek, technikai és tudományos kérdések, kiképzésügy, üzemgazdasági kérdések stb. Mindezen feladatok alapjául és a hatóságoknak, valamint a nyilvánosságnak a gépipar helyzetéről való tájékoztatására szolgál egy átfogó foglalkozási és termelési statisztika.

A gépgyártóiparnak ez az élszervezete különösen intenzíven foglalkozik külkereskedelmi ügyekkel. A kivitel fokozására szolgál pl. az évenként rendezett nagy kiállítás a lipcei technikai vásáron. Amellett számos szaklap és folyóirat jelenik meg e gazdasági csoport kiadásában.

Az újjászervezés előtt a gépgyártóipar területén kb. 70 szakszövetség működött. Az újjászervezésnél ezért egyszerűsítés céljából a gépgyártás hasonló ágait képviselő szervezeteket egybeolvasztották s az egyszerűsítés eredményeképpen ma mindössze húsz szakcsoport van, melyek között 12 ismét oly közeli rokonságban álló ágakat foglal össze, hogy e 12 szakcsoport ügyeinek intézését egy közös szervre lehetett bízni. Az egyes szakcsoportok a következők: Szerszámgépek, famegmunkálógépek, precíziós műszerek, textilgépek, berendezési-ipari gépek, mezőgazdasági gépek, erőgépek, sűrítő és szívógépek, kohó-, hengermű- és öntőgépek, előkészítő- és építőipari gépek, emelő-, szállító- és felvonógépek, papírelőállító- és nyomógépek, élelmiszert és élvezeti cikkeket előállító ipargépek, készülékek gyártása, irodagépek,

gazdaságszükségleti berendezések, armatúrák, hajtóművek és végül egyéb berendezések. A gazdasági csoportba tartozó vállalatok száma 4000.

c) A járműkészítőipar gazdasági csoportja.

Ezt a gazdasági csoportot a gazdasági miniszter 1934. november 7-i rendeletével ismerte el. Ez időpont előtt a járműkészítőipar területén a következő szervezetek működtek: „Autóipari Birodalmi Szövetség“, „Motorkerékpárgyárak Egyesülése“, „Teherkocsigyárak Egyesülése“, „Háromkerékű Teherkocsikat Előállító Gyárak Egyesülése“, „Német Kerékpárgyárosok Egyesülete“, „Német Gyermekkocsigyárosok Szövetsége“, „Teherkocsialkatrészipar Birodalmi Szövetsége“, és végül a „Német Kerékpáralkatrészgyárosok Szövetsége“.

A gazdasági csoport szervezésével nem következett be a felsorolt egyesületek feloszlása, feladataikat azonban a jövőre nézve a piacrendezésre korlátozták. Az összes egyéb kérdések a gazdasági csoport hatáskörébe kerültek. Ennek feladatai már most a tagoknak tanácsal és felvilágosítással való ellátásán kívül a tagok közös érdekeinek a törvényhozással és a hatóságokkal szemben való képviselete, a gazdaságosság előmozdítása, a szakterületen tudományos kutatások folytatása, s a termelés racionalizálása szabványok bevezetése és egységesítés útján. A gazdasági csoport ma kereken 550 üzemet foglal magában, s öt szakcsoportra tagozódik. E szakcsoportok: 1. Teherkocsik és ezek motorjai, 2. motorkerékpárok és oldalkocsik, 3. teherkocsifelépítmények és pótkocsik, 4. kerékpárok, alkatrészek és gyermekkocsik, végül 5. teherkocsialkatrészek és tartozékok.

d) A légi járműipar gazdasági csoportja.

Ez a gazdasági csoport is régebbi szervezeti alapokra vezethető vissza; a „Német Légi járműipar Birodalmi Szövetségéből“ alakult ki és a birodalmi gazdasági miniszter 1934. július 31-i rendeletében nyilvánította e gazdasági ág legfőbb képviseletévé. A következő négy szakcsoportra tagozódik: 1. Repülőgépipítés, 2. repülőgépmotorépítés, 3. légiközlekedési felszerelések és 4. légihajóépítés. Az egyes szakcsoportok, továbbá a gazdasági csoport ügyeinek intézése közös ügykezelésben történik. A gazdasági csoport összesen 66 vállalatot foglal magában.

e) Az elektromosipar gazdasági csoportja.

E gazdasági csoport két régebbi szervezetről, a „Német Elektrotechnikai Ipar Központi Szövetségéből“ és a „Német Elektrotechnikai Ipar Birodalmi Szakszervezetéből“ fejlődött ki s a II. főcsoport vezetőjének 1934. augusztus 29-i rendelkezésével vált a

német elektromosipar élszervezetévé. A gazdasági csoport 24 szakcsoportra oszlik, amelyek azonban nem bírnak szervezeti önállósággal; a szakcsoportok ügyeit is a gazdasági csoport intézi referensek útján. A gazdasági csoport feladatai az általános gazdaságpolitika, a vám- és kereskedelempolitika, külkereskedelem, statisztika, jogügyi, általános kereskedői és technikai kérdések területére esnek. A gazdasági csoport körébe tartozó vállalatok száma az 1400-at meghaladja.

f) A mechanika és látszerészet gazdasági csoportja.

Ez a gazdasági csoport a „Német Mechanikai és Optikai Társaság”-ból alakult ki s a gazdasági miniszter 1954. augusztus 31-i rendelete ismerte el a gazdasági ág főképviselőte gyanánt. Az összes gazdaságpolitikai kérdéseket a gazdasági csoport központilag intézi; a négy szakcsoport közül csak egy, az óraipar szakcsoportja bír önálló ügyvezetéssel. A gazdasági csoport mintegy 1100 vállalatot foglal magában.

III. Főcsoport.

Vas-, bádóg-, és acélárúk gazdasági csoportja.

Ezt a gazdasági csoportot a birodalmi gazdasági miniszter 1935. augusztus 24-i rendeletével tette meg a gazdasági ág kizárólagos képviselőtévé. Három régebbi szervezethől alakult ki: ezek voltak: a „Wuppertáli Vas- és Acéláruiipari Szövetség”, a „Német Acéláruiipar Birodalmi Szövetsége” Berlinben és a „Fehér- és feketebádógot Feldolgozó Ipar Általános Szövetsége” Remscheidben. Korábban kerek 140 szövetség működött ebben az iparágban; az újjászervezés ezzel szemben lényeges egyszerűsítést mutat fel. A gazdasági csoport mindössze négy szakcsoportra és 8 szakalcsoporthoz tagozódik. A szakcsoportok a következők: 1. Vasáru és nyersanyagfinomítás, 2. Bádógárúk, 3. Vas-, acélárúk és szerszámok, 4. Fémárúk. A gazdasági csoport csak az egész gazdasági ágat illetőleg, az összes szakcsoportokat érintő ügyeket intézi, míg az egyes szakcsoportok saját ügyeik intézésére önálló ügyvezetéssel bírnak. A gazdasági csoportban ma kb. 14—15000 vállalat van összefoglalva.

IV. Főcsoport.

a) Közetek és föld gazdasági csoportja.

Ennek a gazdasági csoportnak a birodalmi gazdasági miniszter által történt elismerése 1934. július 31-én következett be, azóta e csoport a gazdasági ág kizárólagos főképviselőte. A gazdasági csoport a „Német Gyáripar Birodalmi Szövetségének” hasonló

nevű szakcsoportjából alakult ki. Kb. 100 egyesülés működött az újjászervezés előtt ebben a gazdasági ágban; ezzel szemben a gazdasági csoport ma 26 szakcsoportra oszlik. A belső szervezésnél számolni kellett azzal a ténnyel, hogy az itt összefoglalt iparágak rendkívüli differenciálódást mutatnak fel, ezért a korábbi szövetségek, egyesületek, stb.-ből kialakított szakcsoportoknak önálló ügyvezetést biztosítottak. Mint azt már más gazdasági csoportoknál is láttuk, a feladatok oly módon oszlanak meg a gazdasági csoport és a szakcsoportok között, hogy a gazdasági csoport hatáskörébe tartoznak az általános érdekű és az összes szakcsoportokat érintő ügyek, míg az egyes szakkérdésekkel a szakcsoportok foglalkoznak. Ugyancsak ez utóbbiak körébe tartozik a technikai-tudományos kutatás és szabványosítás, továbbá az egyes tagok tanácsal való ellátása és a továbbképzés. A gazdasági csoportba mintegy 10.000 üzem tartozik.

b) Az építőipar gazdasági csoportja.

1954. július 2-án történt az „Építőmérnökök Birodalmi Szövetségének”, mint az építőipar kizárólagos képviselőjének elismerése. E szövetség a következő egyesületek összefoglalásából alakult ki: „Ipari Építővállalatok Birodalmi Szövetsége”, „Modern Útépítés Birodalmi Szövetsége”, „Német Mélyépítőipar Birodalmi Szövetsége”. Ezekon kívül még egy egész sor szakszövetséget részben feloszlattak, részben az előbbiekkal egyesítettek s végül 1954. december 17-én egy miniszteri rendelet átalakította az „Építőmérnökök Birodalmi Szövetségét” az építőipar gazdasági csoportjává, mely a többi gazdasági csoportokhoz hasonlóan szervesen illeszkedik be az ipari gazdaság szervezetébe. A gazdasági csoportnak önálló szakcsoportjai nincsenek; az egyes építőipari ágak ügyeinek intézésére szakosztályokat létesítettek a gazdasági csoport keretén belül. Azonfelül az építőipar sajátossága megkívánja a helyi tagozódást, ezért a gazdasági csoport 14 kerületi csoportra tagozódik; a kerületi csoportok önálló ügyvezetéssel bírnak. Különleges ügyek intézésére külön bizottságokat alkotnak. Jelenleg három ilyen bizottság működik: szerződésügyi bizottság, kalkulációs bizottság, és magasépítési bizottság. A gazdasági csoport kerek 3200 vállalatot foglal magában.

c) A fajmunkálóipar gazdasági csoportja.

A „Német Faipar Gazdasági Szövetségéből” alakult ki s a birodalmi gazdasági miniszter 1954. augusztus 29-én ismerte el rendeletileg a gazdasági ág főképviseletéeként. A gazdasági csoport 11 szakcsoportra és 56 szak-alcsoportra tagozódik. Az ügyintézés súlypontja a faipart érintő általános kérdésekben a gazdasági csoporton nyugszik. A szakcsoportok nagy száma e gazdasági ág rendkívül sokirányú tagozódásából adódik. Az újjászervezés során a kisebb, helyi szervezetek jórészt feloszlatták s ügyeltek arra,

hogy a gazdasági ág egyetlen szakterületén se működjék több szervezet egymás mellett, ami által az egész iparág szervezete lényegesen egyszerűbbé, áttekinthetőbbé és könnyebben irányíthatóvá vált. A szakcsoport körébe ma mintegy 300 vállalat tartozik.

d) Az üvegipar gazdasági csoportja.

A birodalmi gazdasági miniszter 1934. szeptember 18-i rendelete ismerte el e gazdasági csoportot az iparág kizárólagos képviselője gyanánt; maga a gazdasági csoport a „Németországi Üvegiparosok Szövetségéből” alakult ki. Három szakcsoportja s ezeken belül 19 szakalcsoportja van. Területi tagozódást sem a gazdasági csoport, sem szakcsoportjai, sem szakalcsoportjai nem mutatnak fel; a gazdasági csoport mintegy 1100 üzemet foglal magában.

e) A kerámiai ipar gazdasági csoportja.

A „Kerámiai Ipar Németországi Szövetségéből” alakult ki s egy 1934. augusztus 25-i miniszteri rendelet nyilvánította a gazdasági ág legfőbb képviselőjévé. Nyolc szakcsoportra tagozódik s területi alapon is mutat fel tagozódást, amennyiben Bajorország számára külön kerületi csoportot alkottak. A tagoknak szakkérdésekben tanácsal, illetve felvilágosítással való ellátása mellett a gazdasági csoport hatáskörébe tartoznak az összes gazdaságpolitikai ügyek, kivéve a kartellpolitikai kérdéseket. A gazdasági csoport 750 vállalatot foglal magában.

f) A fűrészipar gazdasági csoportja.

E gazdasági csoport a „Német Faérdekeltek Birodalmi Szövetségének” egyik szakcsoportjából fejlődött ki s a birodalmi gazdasági miniszter 1934. október 2-án kiadott rendeletében ismerte el a gazdasági ág legfőbb képviselője gyanánt. Azelőtt mintegy 50 különféle szövetség működött e gazdasági ágban, míg ma a gazdasági csoport 4 szakcsoportra és 10 kerületi csoportra tagozódik. További egyszerűsítés volna lehetséges a fahézagipar gazdasági csoportjával (l. IV. c.) való egyesítés révén, ez azonban mindmáig nem következett be. Mind a kerületi, mind a szakcsoportok önállóan intézik a hatáskörükbe tartozó ügyeket. A gazdasági csoport körébe tartozó üzemek száma meghaladja a 10.000-et.

V. Főcsoport.

a) A kémiai ipar gazdasági csoportja.

A birodalmi gazdasági miniszter 1934. augusztus 25-i rendelete értelmében e gazdasági csoport a német kémiai ipar kizárólagos képviselője lett. Mint az összes többi gazdasági csoportok,

úgy ez is régi szervezeti alapokra vezethető vissza; a „Német Kémiai Ipar Egyesületéből” fejlődött ki. 19 szakcsoportra és 4 szakalcsoporthoz tagozódik; a szakcsoportok egyrésze önálló ügyvezetéssel bír, míg a többiek ügyeit a gazdasági csoport intézi referensek útján. A gazdasági csoport mintegy 5000 üzemet foglal magában.

b) A papír-, karton-, és cellulózegyártás gazdasági csoportja.

E gazdasági csoport a „Papír-, Karton-, és Cellulózeipar Központi Bizottságából” fejlődött ki s a gazdasági miniszter 1934. augusztus 24-én kiadott rendeletében ismerte el az iparág kizárólagos képviselése gyanánt. Korábban 18 szövetség működött e gazdasági ág kebelében, ezzel szemben a gazdasági csoport ma mindössze 4 szakcsoportra oszlik. Az egyes szakcsoportok önálló ügyintézésel bírnak; a gazdasági csoport kerek 800 vállalatot foglal magában.

c) A nyomdaipar és papírfeldolgozás gazdasági csoportja.

A birodalmi gazdasági miniszter 1934. szeptember 18-i rendeletével ismerte el a csoportot a gazdasági ág kizárólagos képviselétének; az eddigi élszervezet ebben az iparágban az önkéntes alapon kialakult „Papírfeldolgozóipar Központi Bizottsága” volt. Ez utóbbit azonban már 1933. október 26-án beolvasztották a gyáripar birodalmi rendjének a nyomdászat, papírfeldolgozás és könyvkiadás számára alkotott szakcsoportjába. Az új rendben a gazdasági csoport 8 szakcsoportra oszlik 16 szakalcsoporthoz és 14 kerületi képvisellel. Ezzel az újjárendezéssel erős egyszerűsítést értek el a korábbi helyzettel szemben, amikor kb. 50 szövetség működött, melyeknek hatáskörei nem egyszer összeütközésbe jutottak egymással. A csoportban 4 bizottság is működik, és pedíg a piacrendezési és üzemgazdasági bizottság, ipari jogvédelmi bizottság, kiállítási bizottság s végül egy bizottság a nyersanyag és árkérdések számára. A gazdasági csoport körébe tartozó vállalatok száma meghaladja a 6000-et.

VI. Főcsoport.

a) A bőripar gazdasági csoportja.

Ez a gazdasági csoport a „Német Gyáripar Birodalmi Szövetségének” egyik szakcsoportjából alakult ki és a birodalmi gazdasági miniszter rendelete útján vált a bőripar kizárólagos képviselétévé — (1934 augusztus 24-i rendelet). Az újjárendezés előtt 64 önálló egyesület és szövetség működött ezen a területen, ezzel szemben a gazdasági csoport ma 6 szakcsoportra tagozódik. A szakcsoportok önálló ügykezeléssel bírnak s a speciális szakkérdések tartoznak hatáskörükbe, míg az általános, tehát az egész bőripart érintő ügyeket a gazdasági csoport intézi. A csoportban mintegy 3300 cég van összefoglalva.

b) A textilipar gazdasági csoportja.

Mint az előbbi gazdasági csoport, úgy ez is a „Német Gyár-
ipar Birodalmi Szövetségének“ egyik szakcsoportjából alakult ki
s a gazdasági miniszter 1935. augusztus 24-i rendeletében ismerte
el a német textilipar kizárólagos képviselője gyanánt. A textil-
ipar egészét, vagy legalább is több szakcsoportot érintő általános
kérdések a gazdasági csoport hatáskörébe tartoznak, a szakkér-
désekkel az egyes szakcsoportok foglalkoznak önállóan. A gaz-
dasági csoport főfeladata az idevágó gazdaságpolitikai ügyek el-
intézésén kívül főleg a kereskedelempolitika és a nyersanyag-
beszerzés területén fekszenek. Az újjászervezéssel itt is messze-
menő egyszerűsítés következett be; míg korábban kb. 200 külön-
böző szövetség működött ezen a területen, addig a gazdasági
csoport ma 15 szakcsoportra oszlik 74 alcsoporttal és 14 kerületi
csoporttal. Még további egyszerűsítést értek el azáltal, hogy több
szakcsoport, illetve alcsoport ügyeinek intézését közös szakosztá-
lyokra bízták. A gazdasági csoport körébe ma mintegy 11.000
üzem tartozik.

c) A ruházati ipar gazdasági csoportja.

A „Német Gyár-
ipar Birodalmi Szövetségének“ egyik szak-
csoportjából fejlődött ki s a gazdasági miniszter 1934. augusztus
8-án kiadott rendelete révén lett az iparág kizárólagos képviselő-
tévé. Korábban kb. 40 különböző egyesület és szövetség működött
ebben az iparágban; az újjászervezés során ezeknek jórészt fel-
oszlatták, másokat egyesítettek s ennek eredményeként a gazda-
sági csoport ma mindössze 7 szakcsoportra oszlik. A feladatok
megosztása a gazdasági csoport és a szakcsoportok között hasonló
elvek alapján történik, mint azt a többi gazdasági csoportoknál
láttuk. A csoport kerek 6000 vállalatot foglal magában.

VII. Főcsoport.

a) Az élelmiszeripar gazdasági csoportja.

E gazdasági csoport a „Német Gyár-
ipar Birodalmi Szövet-
ségének“ egyik szakcsoportjából fejlődött ki s a gazdasági mi-
niszter 1934. október 6-án kiadott rendeletében ismerte el az iparág
kizárólagos képviselője gyanánt. Azelőtt 35 különböző szövetség
működött ebben az iparágban s az újjászervezés itt is meglehetősen
egyszerűsítést ért el; a gazdasági csoport jelenleg 17 szakcsoportra
oszlik 15 alcsoporttal. A gazdasági csoport kötelekébe tartozó
üzemek száma meghaladja a 25.000-et.

b) A sörfőzés gazdasági csoportja.

Ez a gazdasági csoport az 1871-ben alapított „Német Sörfőző
Szövetség“-ből fejlődött ki és a gazdasági miniszter által történt
elismerése 1934. augusztus 31-én, rendelet útján következett be.

A korábban fennálló mintegy 120 sörfőző szövetség helyébe az újjászervezés során 16 kerületi csoport lépett. A gazdasági csoport az általános rendi képviselőten kívül a sörgyártás egészét érintő gazdaságpolitikai kérdésekkel, a sör behozatalával és kivitelével, s az ezzel kapcsolatos közlekedési kérdésekkel foglalkozik; ezekhez járul még a piacrendezésnél betöltött tanácsadói szerepe s az Arbeitsfronttal való együttműködése szociálgazdasági feladatok megoldásánál. A gazdasági csoport mintegy 1100 sörfőző vállalatot foglal magában; e számba nincsenek beleértve a kézműipar körébe tartozó sörfőzők.

c) A cukoripar gazdasági csoportja.

A cukoripar gazdasági csoportja az 1850. óta fennálló „Német Cukoripar Egyesületéből” alakult ki, amely már régóta magába foglalta a német Birodalom összes cukorgyárait és cukorfinomítóit. A gazdasági csoportnak a gazdasági miniszter által történt elismerése 1934. szeptember 30-án következett be. A gazdasági csoport nem mutat fel szakcsoportokat, viszont 7 kerületi csoportra tagozódik. A gazdasági csoport valamennyi répafeldolgozó gyárat és finomítót, továbbá a dessau melaszukortalanító intézetet is magában foglalja, így összesen 247 üzem tartozik kötelékébe.

d) A szeszgyártás gazdasági csoportja.

A birodalmi gazdasági miniszter 1935. január 9-i rendeletével a szeszgyártás kizárólagos képviselőtévé tette ezt a gazdasági csoportot. A gazdasági csoport 8 szakcsoportra oszlik, a szakcsoportok önálló ügyintézéssel bírnak s a gazdasági csoport csak az egész iparágat érintő általános kérdésekkel foglalkozik. A gazdasági csoport körébe tartozó üzemek száma rendkívül nagy, a 60.000-t meghaladja.

e) A malátagyártás gazdasági csoportja.

A gazdasági csoport megalakítása előtt a „Német Malátagyárak Szövetsége” képezte ennek az iparágaknak a főképviseletét. Ez a szövetség 1935. január 28-án közgyűlési határozat alapján beolvadt a malátagyártás gazdasági csoportjába, amelyet a birodalmi gazdasági miniszter 1934. szeptember 1-i rendeletével a malátagyártás kizárólagos képviselőtévé tett. E gazdasági csoport sem szakszerű, sem kerületi tagozódást nem mutat fel, ami egyrészt az iparág egységes jellegére, másrészt az idetartozó üzemek viszonylag kis számára vezetendő vissza. Így az összes ügyeket a gazdasági csoport központilag intézi; ezek az ügyek a gazdaságpolitika, az adóügy és a közlekedésügy területére tartoznak. A gazdasági csoportba tartozó üzemek száma mindössze 300.

20. §. Az energiagazdaság birodalmi csoportja.

Az energiagazdaság, amely a villanyáram, gáz- és vízellátást foglalja magában, a benne előforduló különleges vállalkozási formáknál s a magán- és állami tőke egybefonódásánál fogva különleges helyet foglal el a német gazdaság egészében. Az elektromos, gáz- és vízművek, melyek a népességet fényvel, meleggel, hajtóerővel és vízzel ellátják, a mindennapi élet szempontjából rendkívüli fontossággal bírnak. Egyetlen más gazdasági ágban sincsenek oly mértékben képviselve a magán- és nyilvánosjogi vállalkozási formák; olyan üzemek mellett, melyek kizárólagosan nyilvános kézben vannak, szerepelnek tisztán magán- és vegyesjellegű üzemek.

Az energiagazdaság e különálló jellege hozta magával, hogy a gazdasági élet újjászervezésekor önálló birodalmi csoportba foglalták össze és egységes vezetés alá helyezték. Szakszerűség szempontjából a birodalmi csoport két gazdasági csoportra, és pedig egyfelől a villanyárammal való ellátás, másfelől a gáz- és vízellátás gazdasági csoportjára tagozódik. E gazdasági csoportok kötelékébe tartoznak mindazok az üzemek, illetve vállalatok, amelyek másokat elektromos árammal, gázzal, vagy vízzel látnak el. A gazdasági csoportok kerületi csoportokra tagozódnak.

Az energiagazdaság szervezetének feladata a lakosságnak állandó és olcsó árammal, gázzal és vízzel való ellátását biztosítani. Az energiagazdaság különös fontosságára való tekintettel az állam nagyobb mértékben vonja ellenőrzés alá ezt a gazdasági ágat a többiekénél s a birodalmi csoport feladata az államot ebben az ellenőrzésben támogatni. A birodalmi csoport vezetőjének egy 1934. július 30-i rendelet jogot ad arra, hogy az egyes elektromos, gáz- és vízművektől kimerítő tájékoztatást követelhesen az üzem technikai és gazdasági viszonyaira, az előállításra, vezetésre és elosztásra szolgáló berendezésekre, továbbá a tarifákra és általános szállítási feltételekre vonatkozólag. Azonfelül az egyes vállalatok kötelezve vannak fennálló üzemek beszüntetése, új energiatelepek berendezése, ezek kibővítése, tarifák, vagy szállítási feltételek megváltoztatása előtt a szándékolt változtatásokról a birodalmi csoport vezetőjének kimerítő jelentést tenni. Ennek következtében a birodalmi csoport, mint önkormányzati szervezet, abban a helyzetben van, hogy az egész energiagazdaság kimerítő és tárgyilagos ismeretével álljon a gazdasági miniszter oldala mellett s ezt egyrészt a termelésben, vagy elhelyezésben megnyilvánuló közgazdasági hibák elkerülésére, másrészt az energiagazdaság fejlesztésére irányuló rendelkezések kibocsátására indítsa.

Ebből a szempontból mindenekelőtt arra törekszik a birodalmi csoport, hogy a teljesen áttekinthetatlenné vált tarifarendszereket tarifakeretek felállításával egységesítse. Az egyes energiaművek tarifapolitikájának a fogyasztók viszonyaihoz kell alkalmazkodnia és a fogyasztás mérvének növelésére kell irányulnia. Megfelelő díjszabási formák ténylegesen megnövelhetik a

fogyasztás mérvét s az energiatelepeknek ennek következtében előálló jobb kihasználása az előállítási és elosztási költségek csökkentésére vezet.

A birodalmi csoport igyekszik továbbá az elektromos gáz- és vízműveket az őket rendkívüli mértékben megterhelő járulékoktól, mint engedélyilletékek, pénzügyi pótlékok, stb. megszabadítani, vagy legalább is ezek mértékét csökkenteni, ami a tarifátételek jelentékeny csökkenését vonná maga után.

Az energiagazdaság további egészséges fejlődése megköveteli végül, hogy a birodalmi csoport, mint a gazdasági ág legfőbb képvisellete, ügyeljen arra, hogy az elektromos művek és a gáz-művek közötti verseny megfelelő korlátok között mozogjon, s lehetőleg egyiket se gátolja közigazdasági rendeltetésének betöltésében.

a) Az elektromosság gazdasági csoportja.

A gazdasági csoportnak a birodalmi gazdasági miniszter által való elismerése 1934. október 20-án következett be. Azelőtt 3 nagy szövetség működött, amelyek közül azonban kettőt a gazdasági csoportba olvasztottak, míg egy, az „Elektromos Ellátás Birodalmi Szövetsége” továbbra is működik s főfeladata az, hogy a külföldi elektromos művekkel való kapcsolatokat ápolja. A gazdasági csoportnak szakcsoportjai nincsenek, ezzel szemben kerületi tagozódást mutat fel; a gazdasági csoport kötelékébe ma mintegy 15.000 elektromos üzem tartozik.

b) A gáz- és vízellátás gazdasági csoportja.

A birodalmi gazdasági miniszter által történt elismerés az előbbi csoporthoz hasonlóan 1934. október 20-án történt. A csoport a „Német Víz- és Gázzak Birodalmi Szövetségéből” fejlődött ki. Az egyes gazdasági kerületekben kerületi csoportok által van képviselve. A gazdasági csoport feladatkörébe tartoznak a különböző gazdasági, igazgatási, adó- és piacpolitikai kérdések, míg a technikai feladatok jórészt egy továbbra is fennálló szövetség, a „Német Víz- és Gázzak Szövetségének” feladatkörébe tartoznak. A gazdasági csoport és az utóbb említett szövetség között azonban szoros munkaközösségi kapcsolat áll fenn. A gazdasági csoport kerek 1200 víz- és gázellátási üzemet foglal magában.

21. §. A bankok birodalmi csoportja.

A német hiteléletnek ezt az élszervezetét a német gazdaság szerves felépítésének előkészítésére hozott 1934. február 27-i törvény és az ennek végrehajtására kiadott 1934. november 27-i rendelet alkotta meg. Míg a gyáripar, kereskedelem, és kézműipar már az újjászervezés előtt bírtak ilyen legfőbb képvisellettal, addig a bank- és hitelélet számára először teremteni kellett egy központi szervezetet. A tény azonban, hogy mindeddig nem jött létre

önkéntes alapon egy ilyen élszervezet, semmiesetre sem jelenti azt, hogy talán e gazdasági ágban nincsen szükség egy élszervezetre s központi irányításra. Ellenkezőleg: a legújabbkori fejlődés során a hitel és bankszervezet roppant fontosságra jutott a gazdasági élet egészében, épen ezért elkerülhetetlenül szükséges a többi gazdasági ágak közé való szerves beépítése. A mai gazdasági élet különben világosan mutatja, hogy válságos helyzetekben mennyire fontos a hiteléletnek a bankok útján való egységes szabályozása: az „igazgatott pénz“ ma már külön fejezete lesz a közgazdaságtannak.

A bankok birodalmi csoportja 6 gazdasági csoportra tagozódik, melyek közül a legtöbb már régóta fönnálló szervezeteken nyugszik. A magánbankok már 1901-ben megalapították a „Német Bank- és Bankáripár Központi Szövetségét“, amelynek szervezetét úgyszólván minden változtatás nélkül át lehetett venni a „Magánbankipar Gazdasági Szövetségébe“. Ugyanez áll a „Nyilvánjogi Hitelintézetek Szövetségére“, melyet „Nyilvánjogi Hitelintézetek Gazdasági Csoportja“ néven illesztettek be a bankok birodalmi csoportjába. E gazdasági csoport majdnem az összes nyilvánjogi hitelintézeteket magában foglalja, akár rövidlejáratú kontóhitellel, akár hosszúlejáratú jelzáloghitellel foglalkoznak. Néhány nyilvánjogi hitelintézetet azonban egy pár magánjogi alapon felépített bankkal együtt külön gazdasági csoportba foglaltak különleges jellegük és feladataik alapján, ez a csoport a „Különleges Feladatokkal Megbízott Nyilvános Bankok Gazdasági Csoportja“. Az e csoportba tartozó bankokat a gazdasági miniszter külön megjelöli: olyan bankokról van itt szó, amelyeket az állam speciális feladatokkal bízott meg, vagy amelyek más okokból — mint pl. az 1935. végéig fennállt magánjegybankok — a bankéletben különleges helyet foglalnak el.

A mult század közepe táján keletkeztek a mezőgazdasági és ipari hitelszövetkezetek, amelyek már évtizedek óta össze vannak foglalva két szövetségben, éspedig a „Mezőgazdasági Szövetkezetek Birodalmi Szövetségében“, (ez az ú. n. Raiffeisen szövetség), és a „Német Szövetkezetek Szövetségében“, mely főképp az ipari szövetkezeteket foglalja magában. Az újjászervezésben a mezőgazdasági és ipari szövetkezetek elkülönített szakcsoportok gyanánt kerülnek be a hitelszövetkezetek gazdasági csoportjába. 1924-ben keletkezett régebbi szövetségek összefoglalásából a „Német Takarékpénztár- és Gírószövetség“, amely a mai rendben a takarékpénztárak gazdasági csoportját képezi.

Az utolsó gazdasági csoportnak, a különféle hitelvállalatok gazdasági csoportjának szakcsoportjai szintén szövetségekből alakultak ki, amelyek már évek óta fennállottak.

A bankok birodalmi csoportjának kötelékébe valamennyi német hitelintézet beletartozik a Reichsbank és a Golddiskontbank A. G. kivételével, amelyeket, mint a gazdasági élet állami irányításának közvetlen szerveit, nem lehetett a gazdasági önkormányzat kereteibe vonni. A bankok birodalmi csoportjának felépítése, illetve tagozódása megfelel a német hitelgazdaság egyes

ágainak s a hitelintézetek különböző gazdasági struktúrájának. A gazdasági önkormányzat súlypontja ezért a gazdasági csoportokon nyugszik. A szervezet lehetőleg egyszerű kialakítása céljából a birodalmi csoport keretében nem alkottak külön ügyosztályokat; az egész hitelgazdaságot, vagy ennek több csoportját érintő ügyeket esetről-esetre valamelyik gazdasági csoport feladatkörébe utalják.

A bankok birodalmi csoportja nem mutat fel helyi alapon való tagozódást, minthogy azonban szükségesnek bizonyult a központi vezetés és az egész Birodalomban szétszórt pénzüintézetek közötti kapcsolat fenntartása, azért a birodalmi csoport vezetője az egyes gazdasági kerületek számára ú. n. „Landesobmann“-okat nevezett ki. A gazdasági csoportok és ezek szakcsoportjai bizalmi férfiak útján képviseltetik magukat a gazdasági kerületekben. A „Landesobmann“, ennek helyettese és a bizalmi férfiak feladata gondoskodni arról, hogy a pénzüintézetek helyi érdekei a birodalmi csoport központi vezetőségénél megfelelő mérlegelésre találjanak. Amellett a „Landesobmann“ összekötő kapocs az egyes pénzüintézetek és az Arbeitsfront helyi szervei között is.

A birodalmi csoportnak fontos feladata a verseny tisztessége fölött őrködni és a bankintézetek tisztviselőinek továbbképzéséről gondoskodni. A verseny fölötti ellenőrzésen belül feladata a versenyviszályoknak egyeztetés útján való megszüntetése. Az egyeztető tárgyalásokat a gazdasági csoport illetékes Landesobmann-ja vezeti; ha a viszályok két, különböző gazdasági csoportok kötelekébe tartozó pénzüintézet között álltak elő, akkor az illető gazdasági csoportok közötti megegyezés dönti el, hogy melyik Landesobmann-nak kell egyeztetőleg közbelépnie, s ha a gazdasági csoportok nem jutnak közös megegyezésre, akkor a birodalmi csoport vezetője dönt. Hogy ez az egyeztető tevékenység milyen nagyjelentőségű, azt bizonyítja a tény, hogy a birodalmi csoport vezetője elé jutó ilyen ügyek száma csekély, a viszályok száma pedig fogyóban van.

A birodalmi csoportnak nagy gondot kell fordítania a hivatási képzésre is. A banktisztviselők iskolázására és továbbképzésére különböző tanfolyamokat rendeznek, így pl. Frankfurtban (Majna) szerveztek egy „birodalmi tanfolyamot a bankok vezető állásait a jövőben betöltő utánpótlás iskolázására“, amelynek vezetésével Kalveram professzort bízták meg.

A bankok birodalmi csoportjának amellett egyetértésben kell dolgoznia a birodalmi hitelügyi biztossal, (Reichskommissar für das Kreditwesen), akinek számára a banktörvény a német bankéletben messzemenő befolyást biztosít.

Egyes különleges feladatok megoldására bizottságokat szerveztek: ezek a jogügyi, szervezési, szociálgazdasági, börzeügyi, külföldi-kereskedelmi, mezőgazdasági-hitelügyi, bizottságok, továbbá egy bizottság a közép- és kézművesüzemeknek adandó hitelkérdéseinek megoldására és végül egy bizottság a hitelnyújtás feltételeinek megállapítására. Valamennyi bizottság elnöke a vezéri elvnek megfelelően a birodalmi csoport vezetője.

a) *A magánbankok gazdasági csoportja.*

A „Német Bankipar Központi Szövetségét“: mely azelőtt a gazdasági ág kizárólagos képviselőjét képezte, a birodalmi gazdasági miniszter 1935. március 6-i rendelete alakította át a magánbankok gazdasági csoportjává. A gazdasági csoportnak 5 szakcsoportja van, ezek ügyvezetése azonban egyszerűsítés céljából egyesítve van a gazdasági csoport ügyvezetésével. A gazdasági csoport kötelékébe ma mintegy 1500 magánbankintézet tartozik.

b) *Különleges feladatokkal megbízott nyilvános bankok gazdasági csoportja.*

A gazdasági csoport a gazdasági miniszter 1935. október 4-i rendelete alapján alakult ki, a kötelékébe tartozó bankok külön gazdasági csoportba való foglalása szükséges volt azért, mert ezek a bankok az államtól rájuk ruházott feladatoknál fogva a bankok között különleges helyet foglalnak el. A gazdasági csoport 4 szakcsoportra oszlik, s 13 hitelintézetet foglal magában.

c) *A nyilvánjogi hitelintézetek gazdasági csoportja.*

E gazdasági csoportot a birodalmi gazdasági miniszter 1934. október 20-án kiadott rendeletével alkotta meg, amely rendelet egyidejűleg beszüntette a „Német Nyilvánjogi Hitelintézetek Szövetségének“ működését, bár magát a szövetséget nem oszlatta fel. A gazdasági csoportnak négy szakcsoportja van, ezek azonban nem önállóak, hanem inkább bizottságok jellegével bírnak. A közös ügyeket a gazdasági csoport intézi, amelynek feladata különben a tagok tanáccsal és felvilágosítással való tájékoztatása, továbbá hivatalos rendelkezések kibocsátása előtt az illetékes hatóságok tájékoztatása, azonkívül a gazdasági csoport feladatkörébe tartozik a hitelügyi törvény 35. §-ában előírt letéti vizsgálatok végrehajtása is. A gazdasági csoport körébe 89 hitelintézet tartozik.

d) *A takarékpénztárak gazdasági csoportja.*

Az 1935. június 26-i gazdasági miniszteri rendelet a régi „Német Takarékpénztár és Gírószövetséget“ a takarékpénztárak gazdasági csoportjává alakította át. Ez az átalakítás meglehetősen kevés változtatással járt; a szövetség régi szabályzata a gazdasági csoport szabályzatává lett s mindössze annyi a változás, hogy a gíróközpontok a bankok birodalmi csoportjának szervezésén belül a nyilvánjogi hitelintézetek gazdasági csoportjának kötelékébe is tartoznak. A szabályzat értelmében a gazdasági csoportnak a következő feladatai vannak:

1. A takarékpénztárak és községi bankok tökéletesítése és támogatása.

2. A tagok közös érdekeinek előmozdítása és a hatóságokkal, továbbá a nyilvánossággal szemben való képviselése.

3. A községi pénz és hitelügy ápolása.

4. A hozzája tartozó takarékpénztárak és egyéb községi pénzintézetek közötti pénzkiegyenlítés közvetítése.

5. A készpénznélküli fizetési forgalom, különösen a giróforgalom előmozdítása takarékpénztárak, községi bankok, községek és községi szervezetek között.

6. A tisztviselők ki- és továbbképzésének előmozdítása a takarékpénztáraknál, giróközpontoknál, községi bankoknál stb.

A közös ügyek intézésének súlypontja a „Német Takarékpénztár és Gírószövetség” berlini ügyosztályán fekszik, amelyet az összes német tartományokban szétszórt alszövetségek támogatnak működésében. Az évtizedek óta kifejlődött takarékpénztári szövetségi szervezet csekély változtatásoktól eltekintve, továbbra is fennmaradt. A gazdasági csoport, mint ilyen, nem oszlik kerületi csoportokra, a tagok helyi érdekeit a már említett alszövetségek képviselik. A nyilvános építési takarékpénztárak különleges érdekeire való tekintettel ezek külön szakcsoportot képeznek a gazdasági csoport kebelében; egyébként nem találunk szakszerű tagozódást. A gazdasági csoport kb. 2800 takarékpénztárt foglal magában.

e) A hitelszövetkezetek gazdasági csoportja.

E gazdasági csoport feladatkörébe tartoznak az összes kérdések, amelyek valamiképen akár a mezőgazdasági, akár az ipari hitelszövetkezeteket érintik. A gazdasági csoport épen a hitelszövetkezetek kétféle formájára való tekintettel két szakcsoportra tagozódik: egyfelől a mezőgazdasági, másfelől az ipari hitelszövetkezetek szakcsoportjára, amelyek teljesen önállóan foglalkoznak az őket érintő speciális kérdésekkel. Kerületi csoportjai nincsenek, ellenben bizalmi férfiak útján képviselteti magát az egyes gazdasági kerületekben, akik a bankok birodalmi csoportjának többi gazdasági csoportjait képviselő bizalmi férfikkal együttesen szabályozzák a helyi viszonyoknak megfelelő működést. A mezőgazdasági hitelszövetkezetek szakcsoportjának ügyeit a „Német Mezőgazdasági Szövetkezetek Birodalmi Raiffeisen Szövetsége” intézi, míg az ipari hitelszövetkezetek ügyeinek intézése a „Német Szövetkezetek Szövetségének” kezében van. A gazdasági csoport kötelékébe 18.900 mezőgazdasági és 1400 ipari hitelszövetkezet tartozik.

f) Különböző fajú hitelállalatok gazdasági csoportja.

A gazdasági csoportot egy 1935. március 18-i gazdasági miniszteri rendelet ismeri el a gazdasági ág kizárólagos képviselétének gyanánt. Négy szakcsoportja van, amelyek különböző feladatkörükre való tekintettel önállóan működnek. A gazdasági csoporton belül az egyes szakcsoportok saját területi tagozódást mutatnak fel. A gazdasági csoport részéről tervbe van véve bizalmi férfiak kinevezése az egyes gazdasági kerületekbe. A gazdasági cso-

port kötelékébe egyébként 52 magánépítőtakarékpénztár, 62 céltakarékossági vállalkozás, 450 zálogház és 20 részfizetési hitelvállalkozás tartozik (Teilzahlungskreditunternehmungen).

22. §. A biztosításügy birodalmi csoportja.

Az ipari gazdaság újjászervezése során a biztosítási vállalatokat külön birodalmi csoportba foglalták össze s ezáltal önálló gazdasági ágként szervezték. Közelfekvő volt, hogy az összes biztosítási vállalatokat egységes vezetés alá vonják, tekintet nélkül arra, hogy azok magánbiztosítási vállalkozások, vagy nyilvánjogi biztosítóintézetek.

A birodalmi csoport 2 gazdasági csoportra tagozódik, a magánbiztosítás, és a nyilvánjogi biztosítás gazdasági csoportjára. A kétős tagozódás már régebben fennállott a biztosításügy terén, a „Magánbiztosítók Birodalmi Szövetségének“ és a Nyilvánjogi Biztosítók Birodalmi Szövetségének“ formájában. Az egész biztosításügy mai szervezete épen azért áttekinthető, világos és egyszerű, mert a már meglévő szervezetet lehetett alapul venni, amely pedig eredetileg is rendkívül célszerű tagozódást mutatott fel. A magánbiztosítás gazdasági csoportja 7, a nyilvánjogi biztosítás gazdasági csoportja 6 szakcsoportra oszlik; e szabályozás alkalmával azonban a biztosítási szervezet egy részét, éspedig a biztosítási külszolgálatot (biztosítási külképviselek, ügynökök stb.) nem lehetett a biztosítás birodalmi csoportjának keretébe bevonni, mert ezeket egy másik birodalmi csoport, a továbbiakban ismertetendő kereskedelem birodalmi csoportja vonta már előbb szervezetébe. Hogy azonban a biztosításügy önálló szervezete és a kereskedelem szervezetében működő biztosítási elemek között állandó kapcsolat jöjjön létre, azért egy munkaközösséget alkottak a biztosításügy birodalmi csoportjának keretén belül, amelynek kötelékébe a biztosítási külszolgálat is beletartozik; e munkaközösség ilyenformán összekötő kapcsolatot a két önálló birodalmi csoport között.

A már többször említett és a német gazdasági élet szerves felépítésének előkészítéséről szóló 1934. február 27-i törvény s ennek első végrehajtási rendelete értelmében az addig fennálló gazdaságpolitikai szövetségeknek az új szervezés során alkotott gazdasági- és szakcsoportokba be kell olvadniok, ha feladataikat ezek a csoportok átveszik. A biztosításügy terén fennálló szövetségek azonban jórészt továbbra is fennmaradtak, mert a feladatoknak a csoportokra való átruházása csak fokról-fokra történhetik. Azonfelül tekintetbe kell azt is venni, hogy a csoportoknak piacrendező jogosítványaik nincsenek s ezért valószínű, hogy a piac szabályozását szolgáló szövetségek a jövőben is fennmaradnak. Az ezáltal előálló szervezeti kettősség veszélyét oly módon igyekeztek kiküszöbölni, hogy a csoportok és az illető szövetségek ügyvezetését lehetőleg egymással megegyezően irányítják.

A biztosításügy szervezete nem mutat fel területi alapon való tagozódást. A törvény csak ott engedi meg kerületi csoportok alkotását, ahol ezt sürgető gazdasági szükség parancsolja: a biztosítás

terén annál is inkább el lehetett tekinteni e kerületi csoportok alkotásától, mert a régebben fennálló s az új szervezet alapjául szolgáló szövetségek is nagymértékben központosítva voltak. A birodalmi csoport vezetője ezzel szemben a biztosításügyi szervezet számára képviselőket nevez ki minden kerületi gazdasági kamara mellett működő tanácsba.

Az önkormányzat súlypontja a gazdasági csoportokon és a szakcsoportokon nyugszik; a birodalmi csoport főként az alapvető, az egész biztosításügyet érintő kérdésekkel foglalkozik. Azonfelül a birodalmi csoport feladata az egész gazdasági ágak a minisztériumokkal, egyéb hatóságokkal és az ipari gazdaság többi főcsoportjaival szemben való képviselése.

A birodalmi csoport és tagozatainak kötelessége a kötelékükbe tartozó biztosítási vállalkozásoknak tanáccsal és felvilágosítással segítségére lenni, továbbá a biztosítási gondolatot a nép körében meggyökereztetni és kedvelté tenni. Azonfelül feladatuk a hatóságokat és az új gazdasági rendben elismert szervezeteket biztosítási kérdésekben szakértők kiküldése és véleményadás útján támogatni. Ugyanúgy kötelességük a törvényhozót is tanáccsal támogatni a biztosításügyet érintő törvényi reformok meghozatala előtt. Feladatuk végül a biztosításügy terén tevékeny tisztviselők kiképzéséről és továbbképzéséről gondoskodni.

E feladatok teljesítése közben az egyes csoportok vezetőinek elsősorban arra kell ügyelniük, hogy az egész biztosításügy mindig az összgazdaságnak szolgáló s annak szervezetébe szervesen beletartozó tagozatként működjen és ne gazdasági öncél legyen.

a) *A magánbiztosítás gazdasági csoportja.*

A birodalmi gazdasági miniszter 1934. november 27-i rendelete ismerte el e csoportot a magánbiztosítás kizárólagos képviselése gyanánt. Kényszer alapján kötelékébe tartoznak az összes magánbiztosító vállalatok. A gazdasági csoport 7 szakcsoportra tagozódik, amelyek önállóan intézik az általuk képviselt biztosítási szak körébe tartozó ügyeket. A gazdasági csoport körébe tartozó vállalatok száma mintegy 2000.

b) *A nyilvánjogi biztosítás gazdasági csoportja.*

E csoport az előbbi gazdasági csoporthoz hasonlóan a gazdasági miniszter 1934. november 27-i rendelete értelmében vált a gazdasági ág kizárólagos képviselétévé. E rendelet alapján a csoport kötelékébe tartoznak az összes nyilvánjogi biztosítóintézetek, kivéve a szociális biztosításhoz tartozó nyilvánjogi intézeteket. A gazdasági csoport hat szakcsoportra oszlik. E szervezeten kívül fennáll még 5 szövetség, amelyek azonban kizárólag a piacsabályozás területén működnek. A gazdasági csoport jelenleg 93 biztosítóintézetet foglal magában. A hat szakcsoport a következő: tűzkárbiztosítás, baleset- és felelősségi biztosítás, jégkár- és állat-

biztosítás, életbiztosítás, betegségi biztosítás és végül viszontbiztosítás.

25. §. A kereskedelem birodalmi csoportja.

A kereskedelem újjászervezését a gazdasági élet rendi alapon való átalakításának szellemében kezdte meg a nemzeti szocialista kormány. A megelőző részekben már utaltunk a „kereskedelem birodalmi rendjének” 1933. május 4-én történt megalapítására, amely oly módon történt, hogy a kereskedelem legfontosabb ágainak élszervezeteit, melyek eddig önkéntes alapon működtek, egységes rendi szervezetbe foglalták. Eredetileg a következő öt nagy kereskedelmi szervezet került a kereskedelem birodalmi rendjébe: 1. Reichsverband des deutschen Gross- und Überseehandels, 2. Hauptgemeinschaft des deutschen Einzelhandels, 3. Reichseinheitsverband des deutschen Gaststättengewerbes, 4. Reichsverband ambulanter Gewerbetreibender Deutschlands, és 5. Zentralverband deutscher Handelsvertretervereine. Ezen az öt nagy egyesülésen kívül később a kisebb kereskedői szövetségek egész sora csatlakozott a kereskedelmi rendhez.

A fejlődés további során a rendi gondolat inkább háttérbe szorult s a kereskedelmet egyre nagyobb mértékben bevonták az ipari gazdaság egységes szervezetébe, mely eleinte 13 ú. n. főcsoportra tagozódott. A német gazdaság szerves felépítésének előkészítéséről szóló 1934. február 27-i törvény rendelkezése értelmében a kereskedelem rendje ezentúl, mint az ipari gazdaság 13 főcsoportja között a IX. főcsoport, szerepel a kereskedelem főképviselője gyanánt. A törvény kiadásával egyidejűleg az eddig önkéntes alapon működő kereskedelmi szövetségek kötelező szervezetekké lettek. A fejlődés harmadik fázisát jelenti az előbbi törvény végrehajtását szabályozó s 1934. november 27-én kibocsátott rendelet, mely annyiban hozott változást, hogy az eddigi 13 főcsoportra való beosztás helyett 6 birodalmi csoportra való tagozódást vezetett be az ipari gazdaság szervezetében. A kereskedelem szempontjából a változás pusztán névleges volt: a kereskedelem élszervezetének neve ezentúl „a kereskedelem birodalmi csoportja”. Egy 1935. február 5-i rendelet végül a birodalmi csoportot jogképességgel ruházta fel.

A szervezet mai helyzete szerint a birodalmi csoport kötelekébe tartozó kereskedelmi vállalkozások száma 1.100.000 körül mozog. A birodalmi csoport tagozódása kettős: szakszerű és területi alapon nyugvó. Az igazgatás súlypontja a szakszerű tagozódáson nyugszik; a gazdasági csoportok bírnak a legnagyobb jelentőséggel, melyek a maguk részéről ismét szakcsoportokra és szakalcsoportokra tagozódhatnak. Az összes gazdasági csoportok, sőt a szakcsoportok is a gazdasági ág struktúrájához, s az összefoglalt üzemek számához mérten többé-kevésbé kiépített területi tagozódással is bírnak. Kerületi csoportokon és alcsoportokon kívül sok esetben helyi csoportok alkotása is szükségesnek mutat-

kozott, hogy az egyes kereskedőknek a szervezettel való állandó kapcsolatát biztosíthassák.

Közvetlenül a birodalmi csoport alatt több önálló szakcsoport működik, amelyek egyik gazdasági csoportnak sincsenek alárendelve, s amelyek a kereskedelemmel rokon gazdasági ágak üzemait foglalják magukban.

Maga a birodalmi csoport nem épített ki saját kerületi szervezetet, amiben a lehető egyszerűsítés és a költségmegtakarítás szempontjai vezették. A 18 kerületi gazdasági kamara mindegyike mellé nevezett ki azonban egy-egy kerületi képviselőt, akik működésükben a gazdasági csoportok kerületi szervezetére támaszkodnak. Feladatuk elsősorban az, hogy a kereskedelemnek a kerületben létező szervezetei között fenntartsák a szükséges kapcsolatot, ezáltal biztosítsák a kereskedelem egészének egységes állásfoglalását a kereskedelem egészét érintő kérdésekben, továbbá kiküszöböljék az egyes csoportok között netalán előálló véleményeltéréseket és viszályokat, a birodalmi csoportot tájékoztassák a kereskedelem helyi érdekeiről és végül, hogy adott esetben, külön teljhatalommal felruházva a birodalmi csoport vezetője helyett eljárjanak.

A birodalmi csoport szervei: a vezető, (a kezdetben általánosan használt „vezér“ megjelölést lassanként mindenütt kiszorítja a „vezető“ szó; Führer — Leiter), ennek helyettese, a gazdasági csoportok vezetőiből s az előbb említett vezetőhelyettesből álló tanács, végül a különleges feladatok ellátására szolgáló különbizottságok. Jelenleg a következő bizottságok működnek: pénzügyi, gazdaságjogi, szociálgazdasági, piacrendezési és üzemgazdasági, szervezési és igazgatási, adó- és vámmegfigyelő, kereskedelmi kutató és irodalmi, végül közlekedési bizottság.

A birodalmi csoport szakszerű tagozódása a következő:

- a) Gazdasági csoport: Gross, Ein- und Ausfuhrhandel
- b) „ „ Einzelhandel
- c) „ „ Gaststätten und Beherbergungsgewerbe
- d) „ „ Ambulantes Gewerbe
- e) „ „ Vermittlergewerbe

- a) Önálló szakcsoport: Auskunftsgewerbe
- b) „ „ Bewachungsgewerbe
- c) „ „ Automatenaufstell-Gewerbe
- d) „ „ Blumenbindereien
- e) „ „ Badebetriebe
- f) „ „ Aussenwerbung

a) *A nagykereskedelem, behozatali és kiviteli kereskedelem gazdasági csoportja.*

A belföldi nagykereskedelem, továbbá a behozatali és kiviteli kereskedelem összes ágait magába foglalja ez a gazdasági csoport, mely ma a régi „Német Nagy- és Tengerentúli Kereskedelem Birodalmi Szövetségének“ helyét foglalja el. Szervezetileg azonban

lényegesen különbözik attól, mert míg az a korporatív tagság elvén épült fel, addig a gazdasági csoport az egyéni tagság elve alapján alakult ki. A birodalmi gazdasági miniszter 1934. szeptember 18-i rendelete ismerte el a gazdasági ág kizárólagos képviselője gyanánt. A gazdasági csoport kötelékébe tartoznak mindazok a természetes és jogi személyek, akik a belföldön, vagy a külföldön árukat vásárolnak, s azokat ugyanolyan állapotban, vagy a kereskedelemben szokásos át-, vagy feldolgozás után viszonteladóknak, vagy tovább-feldolgozóknak ismét eladják. Kivételt képeznek azonban azok a vállalkozások, amelyek a Reichsnährstandgesetz értelmében a közéletmezési rendbe tartoznak, továbbá az összes szövetkezetek s a különböző bevásárlási szövetségek.

Az egyes tagokkal kapcsolatos ügyeket tulajdonképpen nem a gazdasági csoport, hanem ennek szakszerű, vagy területi altagozatai intézik. Tagsági járulékot azonban csak a gazdasági csoportnak kell fizetni, tekintet nélkül arra, hogy hány altagozat kötelékébe tartozik az egyes kereskedelmi vállalat. Ezt az elvet a birodalmi csoport valamennyi gazdasági csoportjánál és önálló szakcsoportjánál keresztülvitték, ami jelentős egyszerűsítést és egyben könnyítést jelent az egyes tagok számára.

A külkereskedelmi kérdések fontosságára tekintettel a gazdasági csoport keretében egy külön külkereskedelmi osztályt alakítottak, mely az összes exportőröket és importőröket magában foglalja — tekintet nélkül ezeknek más szak- és területi csoportokhoz való egyidejű hozzátartozására —, s ezeknek különösen hathatós támogatására szolgál. A gazdasági csoportnak egy rendszeresen megjelenő lapja van, mely a tagoknak tájékoztatást nyújt az egész gazdasági csoportot érintő kérdésekről, míg az egyes szakcsoportok a tagok szakszerű továbbképzését szolgáló lapokat adnak ki.

A gazdasági csoport szervei a vezető, ennek helyettese, továbbá a szakcsoportok és szakalesportok vezetőiből álló tanács.

b) A kiskereskedelem gazdasági csoportja.

A gazdasági csoport körébe tartozó üzemek számát tekintve, ez a legnagyobb gazdasági csoport nemcsak a kereskedelem birodalmi csoportjának keretében, hanem általában véve az egész ipari gazdaság keretében is. A körébe tartozó üzemek száma, — miután a Reichsnährstand 1935. augusztusában az egész élelmiszerkiskereskedelmet a gazdasági csoportba utalta, pusztán a piac- és árpolitikai ügyeket tartva fenn a maga számára, — meghaladja az 550.000-et. Az előző gazdasági csoporthoz hasonlóan ezt is az 1934. szeptember 18-i gazdasági miniszteri rendelet ismerte el a gazdasági ág kizárólagos képviselőjének. A kötelékébe tartozó üzemek nagy száma és sokfélesége viszonylag rendkívül sok feladatot ró a gazdasági csoportra, melyek ellátására a szak-, területi, stb. csoportok nagy száma szolgál. 31 szakcsoportra, 3 „célegyesülésre”, és 18 területi csoportra tagozódik; a szakcsoportok ismét alcsoportokra, vagy szakosztályokra tago-

zódhatnak. Mind a szakcsoportok, mind a kerületi csoportok mutatnak fel helyi alapon való tagozódást. Az egyszerűsítés és költségmegtakarítás szempontjai játszanak közre ott, ahol több altagozatnak ügyvezetését lehetőség szerint egyesítették. Járulékfizetésre csak a gazdasági csoporttal szemben vannak kötelezve az egyes tagok. A kiskereskedelem gazdasági csoportjánál az előbbi csoporthoz hasonlóan az egyéni és nem a korporatív tagság elve érvényesül, mint ez a kiskereskedelem korábbi élszervezeténél, az 1919-ben alapított „Hauptgemeinschaft des deutschen Einzelhandels“-nél történt. Az újjászervezés során a gazdasági csoport szervezetébe olvadtak a korábban fennálló összes kiskereskedelmi szövetségek, kivéve azokat, amelyeknek feladatai nem esnek a gazdasági csoport feladatkörébe. (Az összes gazdasági csoportok feladatköréből ki vannak véve pl. az ár- és piacpolitikai ügyek.) A gazdasági csoport szervei a vezető, ennek helyettese, és a tanács, mely a szakcsoportok vezetőiből alakul.

c) A vendéglős és szállásadóipar gazdasági csoportja.

A gazdasági csoport kötelékébe mintegy 250.000 üzem tartozik s ezzel a gazdasági csoport második helyen áll a kereskedelem birodalmi csoportjának szervezetében. Az újjászervezés előtt a „Reichseinheitsverband des deutschen Gaststättengewerbes“ volt a gazdasági ág legfőbb szervezete, amely magába foglalta a szállodák, vendéglők, kávéházak, zenetermek, ivócsarnokok, kaszinók és kintinok stb. számára fennálló külön szervezeteket. E szervezetek természetesen valamennyien beolvadtak az újjászervezés során a gazdasági csoport szervezetébe, melyet az előbbiekhöz hasonlóan a birodalmi gazdasági miniszter 1934. szeptember 18-i rendelete nyilvánított a gazdasági ág legfőbb, illetve kizárólagos szervezetének. Az újjászervezés révén a járulékoknak jelentős csökkentését lehetett elérni.

Szakszerű alapon a gazdasági csoport 2 nagy szakcsoportra tagozódik, amelyek ismét 8, illetőleg 3 szakalcsoportra oszlanak. Mindezek a szakcsoportok azonban nem önállóak, hanem pusztán a gazdasági csoport szakosztályaiként működnek. Helyi alapon a gazdasági csoport kerületi, körzeti, és helyi csoportokra tagozódik.

A gazdasági csoport szervei a vezető, ennek helyettese, továbbá a szakcsoportok, alcsoportok és kerületi csoportok vezetőiből álló tanács.

d) A vándorkereskedelem gazdasági csoportja.

E gazdasági csoport jelenleg mintegy 130.000 tagot foglal magában, és pedig főként piaci és utcai árusokat, házalókat, vásári árusokat stb. A házaló tejkereskedelmet kivéve, a gazdasági csoport kötelékébe tartozik az egész házaló élelmiszerkereskedelem is, mely eredetileg a Reichsnährstandhoz tartozott, de amelyet a Reichsnährstand 1935. szeptemberében a gazdasági

csoportha utalt. Ár- és piacpolitikai ügyekben azonban továbbra is a Reichsnährstand illetékes. Az eredetileg a Birodalmi Kultúrkamara kötelékébe tartozó bábjátékosok, látványos bódék, circuszok és arénák tulajdonosai is a gazdasági csoport körébe kerültek egy kultúrkamarai egyezmény révén. A gazdasági csoport kiépítésének kiindulópontjául a „Reichsverband ambulanter Gewerbetreibender Deutschlands” szolgált, amely már az újjászervezés előtt nagyban hozzájárult az, azelőtt nagyon is szétforgácsolódott gazdasági ág egységesítéséhez. A gazdasági csoportnak a gazdasági ág kizárólagos képvisellete gyanánt való elismerése a birodalmi gazdasági miniszter 1934. szeptember 18-i rendeletében történt. A gazdasági csoport szakszerűleg és területileg a gyakorlati szükségnek megfelelően tagozódik, és pedig három szakcsoportra és 18 kerületi csoportra; e kerületek egybeesnek a gazdasági kamarák kerületeivel. Mind a szakcsoportok, mind a kerületi csoportok jogilag önállóan altagozatai a gazdasági csoportnak. A tagok csak a gazdasági csoporttal szemben vannak járulékfizetésre kötelezve.

A gazdasági csoport feladatai a hozzátartozó gazdasági ágak sokféleségéből folyóan számosak és igen különbözőek. Mindenekelőtt arra törekszik, hogy kivívja a gazdasági és társadalmi elismerést a kötelékébe tartozó tagok számára, s hogy ezt elérje, igyekszik megtisztítani a gazdasági ágat az összes oda nem való, megbízhatatlan s nem egyszer tisztességtelen elemektől. Az illetékes hatóságoknak szakértőket bocsát rendelkezésre az iparigazolvány elnyeréséért beadott kérvények feldolgozására, ugyancsak a különböző népiünnepélyek megrendezésére, melyeken gyakran ősrégi és fenntartásra méltó hagyományok élnek tovább. A legkülönbözőbb iparjogi kérdések, közlekedési és biztosítási ügyek, adókérdések, s szakszerű problémák játszanak még nagy szerepet a gazdasági csoport feladatkörében. A gazdasági csoport szervei a vezető és a tanács, amelybe az egyes szak- és kerületi csoportoknak a vezető által kinevezett képviselői, továbbá a kereskedelem birodalmi csoportjának, és a Birodalmi Kultúrkamarának egy-egy képviselője tartozik.

e) *A közvetítő kereskedelem gazdasági csoportja.*

Ez a gazdasági csoport több, mint 100.000 önálló vállalkozót foglal magában azokból a gazdasági ágakból, amelyek áruk, ingatlanok és munkateljesítmények közvetítésével foglalkoznak. Idetartoznak tehát a kereskedelmi képviselők, ingatlan-, jelzálog- és biztosítási ügynökök, árverési ügynökök stb. Korábban ezek a csoportok nem voltak egységes szervezetbe foglalva. A gazdasági csoport kialakulásának jogi alapja a birodalmi gazdasági miniszter 1934. november 29-i rendelete, amely a csoportot a gazdasági ág élszervezetévé tette. A csoport igazgatása erősen decentralizálva van; a szakcsoportok meglehetősen önállóan intézik ügyeiket. A gazdasági csoportnak 5 szakcsoportja és 1 szakosztálya

van; területi alapon 18 kerületre tagozódik, melyek egybeesnek a Treuhänder-kerületekkel, illetve a gazdasági kamarák kerületeivel. Szervei a vezető, ennek helyettese és a szak- és kerületi csoportok vezetőiből alkotott tanács.

Önálló szakcsoportok.

A kereskedelem birodalmi csoportjában találunk 6 olyan szakcsoportot is, amelyek nem tartoznak egyik gazdasági csoport kötelékébe sem, hanem közvetlenül a birodalmi csoportnak vannak alárendelve. A következőkben röviden vázoljuk ezek szervezetét.

a) A hitelértésítés szakcsoportja.

A szakcsoport mintegy 1000 önálló tudakozódóirodát és a felvilágosításadást főfoglalkozásként űző egyént foglal magában, kötelékébe tartozik azonfelül mintegy 50.000 olyan egyén, akik mellékfoglalkozásként adnak kereskedelmi és hitelügyekben felvilágosítást díj ellenében. A szakcsoport egy 1934. szeptember 17-i miniszteri rendelet alapján alakult ki; korábban két szövetség működött ezen a téren: a „Verband Deutscher Auskunftsunternehmungen e. V., mely a négy legnagyobb vállalatot foglalta magában és a „Reichsverband Deutscher Handelsauskunfteien e. V.“, amely a kisebb és közép nagyságú vállalatokat foglalta össze. Egyáltalán nem voltak szervezve korábban az „Auskunfts-kalender“-ekben (cím- és névtárak, melyek a különböző helyeken felvilágosítással foglalkozók címét tartalmazzák) szereplő egyének, akik felvilágosítással jórészt mellékesen foglalkoznak. Ma ezek is a szakcsoport kötelékébe tartoznak.

A szakcsoport legfontosabb feladata a hitelügyi és kereskedelmi felvilágosítások színvonalát minőségileg és értékieg fokozni. A valóságnak megfelelő üzleti felvilágosítás nem egy üzleti bukásnak és hitelezői károsodásnak veszi elejét. A szakcsoport igyekszik hiteles értesülési forrásokat biztosítani tagjai számára a hatóságok által vezetett nyilvános lajstromokban (telekkönyv, cégjegyzék stb.), amennyiben az ezekben való betekintést nemcsak lehetségessé, de illetékmentessé is igyekszik tenni.

b) Az „örzőipar“ szakcsoportja.

E szakcsoport körébe ma mintegy 850 vállalkozás tartozik, melyek mások javainak megőrzésével és védelmezésével üzletszerűen foglalkoznak. Szintén olyan gazdasági ág, melynek tagjai azelőtt nem voltak szervezve; működött ugyan két szövetség, a „Verband der Wach- und Schliessgesellschaften e. V.“ és a „Reichsverband des Bewachungsgewerbes e. V., ezek azonban a tagoknak alig egyharmadát foglalták magukban. A szakcsoport a gazdasági miniszter 1934. októberében kiadott rendelete alapján lett a gazdasági ág legfőbb képviselője. A szakcsoport feladata a tagok tájékoztatása és tanácsal való ellátása a gyakorlati szol-

gálatteljesítés minden kérdésében, pl. a fegyverviselésre vonatkozó hatósági előírások, ellenőrzési rendszabályok, modern őrzési módszerek kérdésében. Azonfelül véleményt ad a hatóságoknak az egyes őrzési vállalkozások megbízhatóságáról. A szakcsoport kiadásában egy szaklap is megjelenik: „Der deutsche Wachdienst“.

c) Az automatafelállítók szakcsoportja.

A gazdasági miniszter 1934. november 5-i rendelete alapján e szakcsoport kötelékébe tartoznak mindazok, akik áruteljesítésmény-, vagy játékautomaták felállításával üzletszerűen foglalkoznak. A szakcsoport tagjainak száma jelenleg mintegy 3000. A szakcsoport megalakítása előtt két szövetség működött ezen a téren: a Reichsverband der Automatenindustrie e. V., és a „Reichsverband deutscher Automateninteressenten e. V.“. E szövetségek természetesen az automaták gyártásával foglalkozókat is tagjaik sorába zárták; az újjászervezés során az automatagyárosok az ipar birodalmi csoportjának egyik szakcsoportjába kerültek, így itt, a szakcsoporton belül csak az automaták felállításával foglalkozók jönnek figyelembe.

A szakcsoport feladatkörébe tartozik a tagoknak tanácsal való ellátása az összes szakkérdésekben, különösen az iparjogi, adóügyi, közlekedés- és épületrendészeti kérdésekben; idetartozik továbbá a különböző területeken fennálló jogbizonytalanság kiküszöbölése, a tisztességtelen verseny leküzdése, a játékautomaták felállításának szabályozása s általában valamennyi, az automatafelállítók létérdekét érintő kérdés.

d) A virágüzletek szakcsoportja.

E gazdasági ágban, melyet kizárólag sem a kézműiparhoz, sem a kereskedelemhez nem lehet fenntartás nélkül sorolni, önálló szakcsoportban való szervezése a gazdasági miniszter 1935. január 10-i rendeletével következett be. A szakcsoport kötelékébe tartozó tagok száma jelenleg mintegy 2000. A szakcsoport feladata a tagok munkájának előmozdítására szolgáló intézmények létesítése és támogatása, tanoncok kiképzése, a tagok tanácsal való ellátása szak-, adó-, és jogügyi kérdésekben, a verseny megfelelő szabályozása, stb. A szakcsoport hivatalos folyóirata a „Deutsche Blumenbinderei“. Szerve a vezető, ennek helyettese, és a tanács.

e) A fürdőüzemek szakcsoportja.

Az újjászervezés előtt ebben a gazdasági ágban egy nagyobb szövetség, a „Reichsverband für Badebetriebe“ működött, s ezen épült fel később az önálló szakcsoport, melyet a gazdasági miniszter 1935. május 2-án kiadott rendelete ismeri el a gazdasági ág kizárólagos képviselője gyanánt. A szakcsoport kötelékébe jelenleg mintegy 900 tag tartozik. A „Reichsverband für Bade-

betriebe“ nem oszlott fel a szakcsoport felállításával, hanem továbbra is fennmaradt, mint kartellszervezet ár- és pénzpolitikai ügyek intézésére. A szakcsoportnak ugyanis csakúgy, mint az ipari gazdaság összes gazdasági csoportjainak kifejezetten tiltva van ár- és pénzpolitikai, azaz piacszabályozási kérdésekkel foglalkozni. A szakcsoport fontosabb feladatai a tagok tanácsal és felvilágosítással való ellátásán kívül: a hatóságokkal való együttműködés egészségügyi és rendészeti feladatok megoldásában, annak lehetővé tétele, hogy vagyontalan egyének is igénybe vehessék a fürdőket, (gyógyfürdők pl.), ha egészségi állapotuk ezt megkívánja stb. A szakcsoport szervei a vezető, ennek két helyettese és a tizenkét tagból álló tanács.

f) A hirdetővállalatok szakcsoportja.

A szakcsoport jelenleg mintegy 650 vállalkozót foglal magában, akiknek túlnyomó része plakát útján való hirdetéssel foglalkozik, míg a többiek állandó táblák, vagy fényreklámok útján nyújtanak másoknak hirdetési lehetőséget. A szakcsoport megszervezése előtt két, önkéntes alapon kialakult szervezet működött ezen a téren, a „Reichsverband der Plakatanschlagunternehmen e. V.“ és a „Reichsverband für Aussenwerbung e. V.“. A gazdasági miniszter 1935. május 6-i rendelete ismeri el a szakcsoportot a gazdasági ág kizárólagos képviselője gyanánt. A szakcsoport feladatkörébe tartoznak az összes, tagjait érintő gazdasági, általános jogi, adóügyi és különösen a hirdetésjogi kérdések. A hirdetővállalatok alapítása engedélyhez van kötve, s az engedély megadása iránt benyújtott kérvényeket először a szakcsoport vizsgálja felül és véleményezi. A kérvények fölötti döntés a „Werberat der deutschen Wirtschaft“ hatáskörébe tartozik. A szakcsoport propagandát fejt ki tagjai érdekében a hirdetés, reklámozás népszerűvé tételére, amely propagandát kifejezteni az egyes vállalatok csak korlátozott mértékben volnának képesek. A szakcsoport képviseli és támogatja a tagokat a községekkel szemben, melyekkel a magánhirdetővállalatok hosszú időre szóló szerződést kötnek. A szakcsoport szervei a vezető, ennek helyettese és az öttagú tanács.

24. §. A közlekedési szervezet.

Az általános átszervezés során eredetileg a közlekedést is az ipari gazdaság keretében akarták szervezni, ennek egyik birodalmi csoportja formájában. Később azonban azon az alapon, hogy a közlekedésnek legalább 80%-a nyilvános kézben van, kivették az ipari gazdaság szakszerű szervezetéből és közvetlenül a birodalmi közlekedési miniszternek rendelték alá.¹

¹ „Gesetz zur Vereinfachung und Verbilligung der Verwaltung“ vom 27. 2. 1934., RGBl. I. 150. oldal, továbbá: I. Durchführungsverordnung zum Wirtschaftsaufbaugesetz vom 27. 11. 1934., RGBl. I. 1194. oldal.

Az a cél, melyre a birodalmi kormány közlekedési politikája irányul, világosan tükröződik a „személyeknek szárazföldön való szállításáról” szóló 1934. december 4-i törvény¹ előszavában: „A nemzeti szocialista államban a közlekedés vezetése az állam feladatai közé tartozik. A közlekedési eszközök lehetnek akár nyilvános, akár magánkézben. Mégis, valamennyien oly normákhoz kell, hogy igazodjanak, melyeket egységesen, az egész Birodalom számára bocsátottak ki. Minden szállítási ágának azokat a feladatokat kell kiosztani, melyeket a közlekedés és a gazdasági élet egészének keretében a legjobban meg tud oldani. Feltétele ennek egy olyan birodalmi közlekedési jog, amely több törvényben szabályozza a közvetlenül összetartozó közlekedési ágakat.”

Már a birodalmi közlekedési miniszter 1934. február 27-i rendelete megalkotta a „Birodalmi Közlekedési Tanácsot”, mint az egész közlekedésügy élszervezetét. Vezetője a birodalmi közlekedési miniszter, tagjai pedig a közlekedés valamennyi ágának (vasút, posta, tengerhajózás, folyami hajózás, autóközlekedés, fuvarozás stb.) képviselői csakúgy, mint a közlekedési eszközöket igénybevevő gazdasági csoportok (ipari gazdaság, Reichsnährstand, Reichskulturkammer stb.) és közjogi közületek képviselői, valamint a német birodalmi ügyi felügyelő. E tanács feladata a közlekedési miniszter segítségére lenni egyes közlekedési kérdésekben és az egész Birodalmat érintő közlekedéspolitikai feladatok megoldásában. A „Birodalmi Közlekedési Tanácshoz” hasonló összetételt mutatnak fel a kerületi közlekedési tanácsok, melyek az egyes közlekedési kerületek képviselői szervei. A közlekedés átszervezésében ugyanúgy, mint azt az ipari gazdaságnál is láttuk, a kényszertagság elve érvényesült. Valamennyi, a közlekedés lebonyolításában tevékeny önálló vállalat törvényi rendelkezés alapján tagja a neki megfelelő birodalmi közlekedési csoportnak. A birodalmi közlekedési csoportok magukba foglalják nemcsak a közlekedési magánvállalatokat, hanem a tartományok, községek és községi testületek közlekedési vállalatait is.² Nem tartoznak azonban e szervezet keretébe a Birodalomnak nyilvánjogilag igazgatott közlekedési üzei, melyek az állammal való közvetlen kapcsolatuk és a gazdasági életben betöltött rendkívül fontos szerepük alapján az államszocializmus és nem a gazdasági önkormányzat területén foglalnak helyet.

A közlekedési szervezet további tagozódását a „közlekedés szerves felépítéséről” szóló 1935. szeptember 25-én kiadott rendelet szabályozza. Ez a rendelet határozza meg a közlekedésnek az ipari gazdasághoz való viszonyát is. A szervezés oly módon történt, hogy az egyes közlekedési ágak meglévő élszervezeteit birodalmi közlekedési csoportokká változtatták át és mint „közlekedési ipart” foglalták össze. Ezek az élszervezetek a „Spitzenvertretung der deutschen Seeschiffahrt”, „Reichsausschuss der deutschen Binnenschiffahrt”, „Reichsverband des Kraftfahrge-

¹ L. RGBI. I. 1217. oldal.

² 1935. szeptember 25.-i rendelet, 35. §. 1. pont.

bes“, „Reichsverband des Fuhrgewerbes“, „Reichsverband der Verkehrswaltungen“, „Reichsfachstand des deutschen Spedition- und Lagereigewerbes“ és a „Spitzenvertretung der Hilfsgewerbe des Verkehrs“ voltak. Mindezek tehát ma birodalmi közlekedési csoportokként szerepelnek, melyek ismét szakcsoportokra, és a szükséghez képest szakalcsoportokra oszlanak. A közlekedési miniszter megengedheti, hogy a birodalmi közlekedési csoport kerületileg is tagozódjék, ugyancsak csoportokra és alcsoportokra.

A birodalmi csoportok és tagozataiknak feladatkörében az átszervezés kapcsán nem állott be változás, feladatuk ma is a gazdasági ág általános érdekeinek képviselése, és a tagok szakszerű tanács és véleményadás útján való támogatása.

A közlekedési üzemek továbbra is beletartoznak az ipari és kereskedelmi kamarák hatáskörébe, azon az alapon, hogy lényegileg ezek az üzemek is kereskedelmi tevékenységet fejtenek ki, miközben teljesítményeiket nyereség céljából forgalomba hozzák; reájuk is érvényesülnek a kereskedelmi jogviszonyokat szabályozó HGB. (Handelsgesetzbuch) határozmányai. A közlekedés rendkívül fontos életfunkciókat teljesítő rész gyanánt beletartozik a gazdasági élet szerves egységébe s e ténnyel a közlekedési szervezetről szóló, előbb említett rendelet annyiban számol, hogy a közlekedési szervezetet a Birodalmi Gazdasági Kamara és a kerületi gazdasági kamarák tagjává teszi. A birodalmi gazdasági miniszter a közlekedési miniszter javaslatára három tagot nevez ki a Birodalmi Gazdasági Kamara tanácsába a „közlekedési ipar“ fentebb vázolt szervezetéből és egyet a „Német Birodalmi Vasúttársaság“ (Deutsche Reichsbahngesellschaft) kebeléből. Ugyanígy a kerületi gazdasági kamarák vezetői is három tagot neveznek ki a közlekedési szervezet képviselőjévé a kamara tanácsába, és pedig a közlekedési miniszter kijelölése alapján. Mindezek szerint a közlekedés szervezete és az ipari gazdaság közötti kapcsolat kiépítéséről megfelelő mértékben gondoskodás történt.

25. §. Az ipar- és kereskedelmi kamarák.

A megelőző részekben ismertettük az ipari gazdaság szakszerű alapon kiépült szervezetének kialakulását és mai helyzetét. Ezt a szakszerűség alapján való szervezést azonban időben jóval megelőzte a kereskedelemnek és iparnak regionális alapon való szervezése, és pedig részben régi német hagyományokon alapulva, részben francia intézményeket véve mintául, az úgynevezett kereskedelmi kamarákban. E kereskedelmi kamarák mellett később ugyancsak területi alapon szerveztek kamarákat a kézműipar számára. A szakszerű alapon való egyesületi és szövetségi szervezetek is kisebb, helyi keretekben kezdtek kifejlődni; a helyi, közös érdekek állottak leginkább előtérben a fejlődés kezdetén, míg a szakszerű érdekek csak később, a specializálódás bekövetkeztével nyertek erősebb figyelmet és találtak külön szervezetekben képviselőre.

Az ipari gazdaságnak az új ipari és kereskedelmi kamarákban helyi alapon, kerületenként való összefoglalása a közös kereskedelmi tevékenységben leli magyarázatát, mely az ipari gazdaság mindegyik ágának jellemzője. Magának a „kereskedelmi kamara” elnevezésnek „ipari és kereskedelmi kamarára” való átváltoztatása csak újabb időkben következett be, félreértések elkerülése céljából. Az ipari és kereskedelmi kamarák tevékenységének jogi alapja az egyes német államok törvényhozá-
sában van lefektetve s lényegileg az összes erre vonatkozó törvények ugyanazt a feladatot róják az ipari és kereskedelmi kamarákra: a kerületükben lévő ipart és kereskedelmet űzőknek közös érdekeit képviselni, különösen pedig a hatóságokat a kereskedelem és ipar fejlesztésében felvilágosításaik, javaslataik és véleményadásuk útján támogatni.

Az ipari és kereskedelmi kamara működése különös fontosságot nyer azért, hogy a kamara közvetlen kapcsolatban van a kerület egész ipari gazdaságával s ez őt arra képesíti, hogy a helyi érdekek világos ismeretében valóban a kerületében lévő üzemek javára működjenek. Működésének főcélja az érdekösszeültetések kiküszöbölése, továbbá a közösségi érzésnek és az összetartozás, az egymásrautaltság tudatának elmélyítése a kerület ipari gazdaságában.

Jelenleg szükség van az egyes országok idevonatkozó törvényeinek egy egységes birodalmi törvényben való összefoglalására. Az első lépés ebben az irányban megtörtént egy 1934. augusztus 20-án kiadott rendelet útján, mely az összes ipari és kereskedelmi kamarákat a birodalmi gazdasági miniszter felügyelete alá vonja és a vezéri elvet a kamarák szervezetében érvényre juttatja. Az egységes birodalmi törvény, mely az ipar- és kereskedelmi kamarákat véglegesen rendezi, jelenleg kidolgozás alatt áll.

26. §. A Birodalmi Gazdasági Kamara.

Az 1934. november 27-én kiadott rendelet fontos újításként megalkotta a Birodalmi Gazdasági Kamarát (Reichswirtschaftskammer), mely az egész német ipari gazdaság élszervezete; ez magában foglalja az ipari gazdaságnak mind szakszerűségi, mind területi alapon létrejött szervezeteit, az ipar- és kereskedelmi kamarákat és a kézműveskamarákat. A Birodalmi Gazdasági Kamara nemcsak hathatós eszköz a gazdasági miniszter kezében a gazdasági kérdések megoldására, hanem egyidejűleg az ipari gazdaság önkormányzatának legfőbb szerve is; benne valósul meg az ipari gazdaság területi és szakszerű szervezetének szerves kapcsolata. Itt válik lehetővé az összes közös ügyek megvitatása, a fennforgó természetes ellentétek áthidalása és kiküszöbölése, miáltal a Birodalmi Gazdasági Kamara működése az egész gazdasági élet szempontjából nagy jelentőségűvé válik.

A gazdaságpolitikának szakszerű vezetése, a gazdasági élet gyakorlati irányítása természetesen továbbra is a gazdasági

miniszter kezében van. Épen ennek az általános irányító feladatnak sikeres megoldása megköveteli azonban a gazdasági élet irányításában résztvevő állami szervek tehermentesítését, vagyis azoktól a feladatoktól való megszabadítását, melyek a gazdasági önkormányzat keretében megfelelő megoldást nyerhetnek.

A Reichswirtschaftskammer jogi személy; korporatív tagjai az ipari gazdaság hat birodalmi csoportja, a közlekedési ipar szervezete, a 18 gazdasági kamara, az ipar- és kereskedelmi kamarák és a kézműveskamarak. A Reichswirtschaftskammer keretében az ipar- és kereskedelmi kamarák külön munkaközösséget képeznek, mely a gazdasági minisztertől kibocsátott külön szabályzattal bír.

A Birodalmi Gazdasági Kamara vezetőjét és helyettesét a gazdasági miniszter nevezi ki; tisztjüket mindketten tiszteletbeli alapon töltik be. A vezető, akadályoztatás esetén helyettese, képviselik a Kamarát bíróság előtt és azon kívül. A Birodalmi Gazdasági Kamarát vagyoni jogilag kötelező iratokat a vezető, vagy helyettese, továbbá egy ügyvezető tisztviselő írják alá.

A Reichswirtschaftskammer ügyvezetését a vezető szabályozza az általa kibocsátott ügyrendben.

A Birodalmi Gazdasági Kamara kebelében egy tanács működik, ennek tagjai:

- a) A vezető, ennek helyettese és az ipar- és kereskedelmi kamarák munkaközösségének vezetői.
- b) Az ipari gazdaság birodalmi csoportjainak és a főcsoportoknak a vezetői.
- c) A gazdasági kamarák vezetői.
- d) A közlekedési ipar szervezetének három, s a Deutsche Reichsbahngesellschaft egy képviselője, akiket a gazdasági miniszter a közlekedési miniszter javaslatára nevez ki.

e) Egyéb, a gazdasági miniszter által kijelölt személyek, és pedig egy, akit a Reichsbauernführer javaslatára a Reichsnährstand képviselőjére, s egy másik, akit a belügyminiszter javaslatára a községek képviselőjére jelöl ki.

A tanács összehívása rendszeren a gazdasági miniszter kívánására történik, aki a tanácskozás tárgyát meghatározza, s a tárgyalást vagy maga vezeti, vagy magát azon képviselteti.

A Reichswirtschaftskammer vezetője a tanácsot azonfelül összehívhatja az önkormányzati ügyek megtárgyalására. Azonfelül a vezető kötelessége a tanácsnak alkalmat adni véleménye nyilvánítására azokban az ügyekben, amelyek a tagok szempontjából különös jelentőséggel bírnak.

A Reichswirtschaftskammer munkájának előkészítésére meghatározott ügyekben a tanács tagjaiból és egyéb, az illető szakkérdésekben különösen tájékozott egyénekből bizottságokat lehet alkotni; a bizottság tagjait a kamara vezetője jelöli ki, ugyanakkor ő jelöli ki a bizottság elnökét is.

A Birodalmi Gazdasági Kamara ügyvezetését néhány ügyvezető tisztviselő látja el, akiket a Kamara vezetője nevez ki a gazdasági miniszter hozzájárulásával. Az ügyeknek e tisztviselők

közötti megoszlását ugyancsak a Kamara vezetője szabályozza. Az ügyintézés a Kamara vezetőjének utasításai szerint történik. Az egyes feladatok megoldásában a vezetőnek rendelkezésére állanak a Kamara korporatív tagjainak összes ügyintéző szervei.

A Reichswirtschaftskammer költségvetése a birodalmi gazdasági miniszter jóváhagyására szorul; e költségvetés keretén belül az ipar- és kereskedelmi kamarák munkaközössége számára külön költségvetési tervet kell felállítani. A költségeket felerészben az ipari gazdaság birodalmi csoportjai és a közlekedési ipar szervezte, felerészben pedig az ipar- és kereskedelmi kamarák munkaközössége és a Deutscher Handwerks- und Gewerbe-kammertag viselik.

A Reichswirtschaftskammer működése 1935. április elsején vette kezdetét.

27. A német ipar- és kereskedelmi kamarák munkaközössége.

Ez a munkaközösség, mint már az előbbieken említettük, az ipar- és kereskedelmi kamarák képviselője a Reichswirtschaftskammer keretében, s tevékenységi köre azok közös feladatait foglalja magában. E feladatok megfelelnek a régi Deutscher Industrie und Handelstag feladatainak s a munkaközösség a gazdasági miniszter 1935. július 24-i rendelete értelmében a Deutscher Industrie und Handelstag jogutódja. A munkaközösség jogképes egyesület jogállással bír.

A munkaközösségnek gondoskodnia kell az egyes kamarák kerületeiben nyert megfigyelések és tapasztalatok rendszeres kicseréléséről. Valamely kamara ugyanis gyakran kerülhet olyan helyzetbe, hogy saját magától nem ismerheti fel, vajjon a kerületében lévő gazdasági körök részéről érvényrejutott szempontok általános, vagy csak helyi jelentőséggel bírnak-e, s a kérdéses ügy csak egy bizonyos gazdasági ágat érint, vagy pedig az egész gazdasági élet szempontjából fontossággal bír-e. Egy kamara kerületében azt sem lehet mindig megítélni, hogy a hatósági intézkedések, amelyeket a kerületben lévő cégek túlságosan szigorúnak tartanak, alsóbb hatóságok rendelkezésére vezethetők-e vissza, avagy a központi hatóságoktól származnak, s ebben az esetben a kamara nem tudhatja, hogy mikor, milyen módon volna célszerű közbenjárnia a felelős helyeken. Ugyanúgy fontos a kamara számára tudni, hogy hasonló esetek más kamarák gyakorlatában előfordultak-e már, s milyen megoldásra vezettek. Szükség van tehát nemcsak az egyes kamara hatáskörén túlmenő ügyek elintézésére, de a kamara hatáskörébe vágó ügyekben is egy központilag történő összehasonlításra és felvilágosításra.

Ez a központi összehasonlító és felvilágosító munka semmiképp sem illtett bele a Reichswirtschaftskammer munkakörébe, ahol az egész ipari gazdaságot érintő egyetemes feladatok várnak megoldásra. Amellett szükség volt egy olyan szervre is, amely a Reichswirtschaftskammer kebelén belül az ipar- és kereske-

delmi kamarák álláspontját egységesen juttatja kifejezésre. Mind-
ezen feladatok ellátására történt azután a munkaközösség meg-
szervezése.

A munkaközösség vezetőjét és több helyettesét a gazdasági
miniszter nevezi ki; a vezetőnek mindig valamely ipar- és keres-
kedelmi kamara elnökének kell lennie. Jelenleg a munkaközös-
ség elnöke egyben a Reichswirtschaftskammer élén is áll; a per-
szonálunió különben jellemző vonása a III. Birodalomnak nem-
csak gazdasági, de politikai és közigazgatási felépítésében is.

A vezetőnek kötelessége gondoskodni a feladatok megfelelő
teljesítéséhez szükséges együttműködés biztosításáról a munka-
közösség tagjai között, e célból jogában áll a tagokat megfelelő
intézkedések végrehajtására felszólítani.

A munkaközösség további szervei a tanács, a bizottságok és
a közgyűlés. A munkaközösség tanácsa legfeljebb 50 tagból áll s
tagjai mindenekelőtt a 18 gazdasági kamara elnökei, akik egy-
ben valamennyien egy-egy ipar- és kereskedelmi kamara élén is
állanak; a tanács többi tagjait a munkaközösség vezetője nevezi
ki a gazdasági miniszter hozzájárulásával. A tanács feladata a
munkaközösséget érintő fontos kérdésekben való véleménynyil-
vántás, s általában a vezető támogatása. Meghatározott ügyek-
ben való tanácsadásra a vezető külön bizottságokat szervezhet,
amelyeknek tagjai sorában oly személyek is szerepelhetnek, akik
nem tagjai a munkaközösségnek, így pl. az NSDAP. megbízottja,
az Arbeitsfront kiküldöttje stb. A közgyűlés valamennyi ipar- és
kereskedelmi kamara képviselőit foglalja magában. Képviselők-
ként lehetőleg a tanács tagjait kell kiküldeni. Ez az a szerv,
amelyben szabályszerűen meghatározott időközökben valamennyi
kamara számára lehetővé válik az alapvető kérdéseket illető
tapasztalatok és vélemények kicserélése.

A munkaközösség költségeit az egyes ipar- és kereskedelmi
kamarák viselik jelentőségük és teljesítőképességük arányában.
Fontos szerepet tölt be az ipar- és kereskedelmi kamarák munka-
közössége, mint az elismert külföldi német kereskedelmi kama-
rák, és külföldi német iparosok és kereskedők gazdasági egye-
süléseinek hivatalos legfőbb képviselője is. E külföldi kereske-
delmi kamarák és gazdasági egyesülések rendkívüli tagokként
szerepelnek a munkaközösségben. Azonkívül a munkaközösség-
hez vannak még csatolva a külkereskedelmi képviselők munka-
közössége és a nyilvánosan kinevezett gazdasági szakértőknek a
szervezete is.

28. §. A gazdasági kamarák.

A Reichswirtschaftskammerhez hasonló szerepet töltenek be,
csak hogy nem az egész Birodalom, hanem egy gazdasági kerület
számára. Ezek az ipari gazdaság kerületi szervezetének, az ipar-
és kereskedelmi kamaráknak és a kézműveskamaráknak összkép-
viselői. A gazdasági miniszter 1935. március 14-i rendelete értel-
mében a gazdasági kamarák kerületei egybeesnek a Treuhänder-

kerületekkel; egyes kerületekben azonban szükségessé vált később a kettősítés (Niedersachsen, Westfalen, Mitteldeutschland, Südwestdeutschland), aminek következtében az eredetileg szervezett 14 gazdasági kamara helyett 18-at kellett szervezni.

A gazdasági kamara ügyvezetését minden kerületben az az ipar- és kereskedelmi kamara intézi, amelyet a gazdasági miniszter ebből a célból külön kijelölt. Ugyanez a kamara kell, hogy fedezze a gazdasági kamara költségeit is. A gazdasági kamarának önálló jogi személyisége nincs, a kerületében lévő cégekkel és üzemekkel nem tart fenn közvetlen kapcsolatot. A gazdasági kamara így nem más, mint az ipari gazdaság összes kerületi szervezeteinek munkaközössége; azaz az a hely, ahol a kerület egyes gazdasági szervezetei között felmerülő természetes ellentéteknek kiegyenlítésre kell találniok. A gazdasági kamara mellett szoros összeköttetést tart fenn a közigazgatási hatóságokkal is és adott esetben segítséget nyújt azok rendelkezéseinek végrehajtásához. Feladata továbbá a Reichswirtschaftskammer keretén belül összefüggő, és áttekinthető képet nyújtani a kerület gazdasági helyzetéről, annak bajairól és szükségleteiről.

A gazdasági kamara vezetőjét és ennek egyik helyettesét a gazdasági miniszter nevezi ki, a másik helyetteset pedig a Landeshandwerksmeister. A gazdasági kamara vezetője egyben elnöke annak az ipar- és kereskedelmi kamarának is, amelyet a miniszter a gazdasági kamara ügyeinek intézésével megbízott.

A gazdasági kamara kebelében működő tanács tagjai az ipari gazdaság kerületi csoportjainak vezetői, az ipar- és kereskedelmi kamarák elnökei s ugyancsak a kerület kézműveskamaráinak vezetői. Az ipari gazdaság birodalmi csoportjainak, vagy az egyes főcsoportoknak a kerületben lakó vezetői szintén tagjai a gazdasági kamara tanácsának, míg a gazdasági csoportok kerületi csoportjainak vezetői csak akkor, ha a gazdasági kamara vezetője külön kinevezi őket. (A gazdasági miniszter 1935. július 18-i rendelete). Mindezekon kívül a tanácsba kinevez még tagokat a kamara elnöke, a birodalmi csoportok vezetőinek javaslatára fontos gazdasági ágak képviselőit, továbbá a Landesbauernführer javaslatára a Reichsnährstand számára s végül a belügyminiszter javaslatára egy tagot a kerületben fekvő községek képviselőit.

A tanács összeállításánál kettőre kell különös figyelemmel lenni. Egyrészt arra, hogy a tanács lehetőleg kis létszámú legyen, másrészt pedig arra, hogy benne a kerület jellegét megszabó gazdasági ágak valamennyien képviselve legyenek. Mindkét szempont figyelembevételére a tanács munkaképességének fokozására irányul.

A gazdasági miniszter elrendelheti, hogy az ipari gazdaság szakszerű szervezetének kerületi tagozatai, továbbá az ipar- és kereskedelmi kamarák ügyvezetését a gazdasági kamara ügyvezetésével egyesítsék, ami néhány kerületben már be is következett. Ez az egyesítés egyrészt biztosítja az ipari gazdaság összes kerületi tagozatainak együttműködését, másrészt a szervezési

költségek csökkenésére vezet, ami az egyes cégek sokoldalú járulékfizetési kötelezettsége mellett nem csekély jelentőséggel bír.

29. §. Az ipari gazdaság és a Deutsche Arbeitsfront viszonya.

A megelőző részekben tárgyaltuk a német ipari gazdaságnak a nemzeti szocialista kormány által történő átszervezését mind a szakszerűség, mind a területiség alapján s ugyancsak szó volt az összes német dolgozóknak az Arbeitsfront keretében való összefoglalásáról. Nyilvánvaló, hogy itt ugyanazoknak az egyéneknek több szervezetben s ugyanazon minőségben való egyidejű tagsága forog szóban, s hogy ebből ellentétek és súrlódások támadhatnak, az sem kétséges. Ezeket az ellentéteket kiküszöbölni és a súrlódásokat meggátolni volt hivatva az ú. n. „lipcsei megállapodás“ (Leipziger Vereinbarung), melyet a birodalmi kancellár jóváhagyása mellett 1935. március 26-án kötöttek dr. Schacht birodalmi gazdasági miniszter, Seldte munkügyi miniszter és az Arbeitsfront vezetője, dr. Ley.

E megállapodás értelmében az ipari gazdaság szervezete teljes egészében belép az Arbeitsfront kötelékébe, hogy ezáltal biztos alapot nyerjenek a két szervezet szoros együttműködésére. A két szervezet viszonyát már most dr. Schacht birodalmi gazdasági miniszter kijelentése alapján az jellemzi, hogy az Arbeitsfront munkakörében a szociálpolitika játszik döntő szerepet, míg az ipari gazdaság szervezetében a gazdasági politikán van a hangsúly.

Az együttműködés keresztülvitelére a két szervezet között azáltal történt gondoskodás, hogy közös szerveket alkottak, melyek a két szervezet eddigi legfőbb szerveiből tevődnek össze. Így kimondották, hogy a Birodalmi Gazdasági Kamara egyben a Deutsche Arbeitsfront gazdasági hivatala is, másrészt pedig megalkották a Birodalmi Gazdasági- és Munkatanácsot (Reichsarbeits- und Wirtschaftsrat), mely a Reichswirtschaftskammer tanácsából és a Deutsche Arbeitsfront altagozatainak, az ú. n. Reichsbetriebsgemeinschaft-oknak vezetőiből, továbbá az Arbeitsfront kerületi vezetőiből (Bezirkswaltern) tevődik össze. E tanács ülésén a gazdasági, munkügyi és (későbbi rendelkezés értelmében) a közlekedésügyi miniszter is résztvesznek s a tanács feladata a legfőbb gazdasági és szociálpolitikai kérdések megbeszélése, a tanácsban képviselt hatalmas szervezetek közötti együttműködés biztosítása, végül a kormány és az Arbeitsfront vezetősége részéről kiadott rendeletek kihirdetése. A gazdasági kerületekben ugyancsak megalkották az előbbi szervnek megfelelő, de nem birodalmi, hanem pusztán kerületi jelentőséggel bíró kerületi gazdasági és munkatanácsot (Bezirkwirtschafts- und Arbeitsrat), mely a gazdasági kamara tanácsából és a Deutsche Arbeitsfront kerületi munkatanácsából tevődik össze és feladatai is párhuzam-

mosak a Reichsarbeits- und Wirtschaftsrat feladataival. A kerületi gazdasági kamara egyben a Deutsche Arbeitsfront kerületi gazdasági hivatala.

Jelentős itt az, hogy a Deutsche Arbeitsfront gazdasági hivatalát alárendelték a birodalmi gazdasági miniszternek, ami által a gazdaságpolitikának föltétlen egységét biztosították. A gazdasági miniszternek való alárendelés érvényesül az Arbeitsfront kerületi gazdasági hivatalaira nézve is.

Alig néhány hónappal a lipcei megállapodás létrejötte után megtörtént a Deutsche Arbeitsfront és a közlekedési gazdaság közötti együttműködés biztosítása is oly formán, hogy egy 1935. július 22-i különmegállapodásban a birodalmi közlekedésügyi miniszter is bekapcsolta az alatta álló közlekedési szervezetet a lipcei megállapodás által összefűzött szervezetek sorába. Ettől kezdve a közlekedésügyi miniszter is résztvesz a Reichsarbeits- und Wirtschaftsrat tanácskozásain s a Reichswirtschaftskammer a közlekedési ügyek tekintetében is a Deutsche Arbeitsfront gazdasági hivatalaként szerepel, mint ilyen azonban a közlekedésügyi miniszternek van alárendelve.

30. §. Kulturális és szabadfoglalkozások rendi szervezetei.

A nemzeti szocialista állam szervező munkájának célja kezdettől fogva az volt, hogy az államnak a gazdasági élet egészére gyakorolt föltétlen befolyását kiépítse és biztosítsa. Nem hagyhatta ezért figyelmen kívül az átszervezés során a kulturális és szabadfoglalkozások terén működőket sem. Az új államban uralkodó felfogás szerint kultúra, tudomány és művészet csak a szerves egységben élő népközösség talaján virágozhatnak, ezért a politikai vezetés számára nem közömbösek a kultúra és nevelés, a tudomány és művészet céljai, megjelenési formái és berendezései. A kulturális és szellemi életnek liberális értelemben vett szabadsága helyébe, mely a maga nép és nemzet fölött álló gyökértelenségében nem egyszer szabadossággá fajult, most egy „valódi népi kultúrának kell keletkeznie, mely a néppel együtt él és fejlődik”.¹ Ezért a III. Birodalomban a szellemi élet, a nevelés, a tudomány és művészet alapvető irányítása a politikai vezetés kezében kell, hogy legyen.

Az átszervezés az „ideiglenes filmkamarának felállításáról” szóló 1933. július 14-i törvénnyel² vette kezdetét. Ezt követte a „Birodalmi Kultúrkamaráról” szóló 1933. szeptember 22-i törvény,³ melyet az 1933. november 1-i első és 1933. november 9-i második végrehajtási rendelet⁴ egészítették ki. E törvény és rendeletek értelmében a gazdasági életnek mindazokat a részeit, me-

¹ R. Haarkens: Die Kulturstände. (Volk im werden, 1934, 6. füzet, 17. o.)

² RGBl. I. 485. o.

³ RGBl. I. 661. o.

⁴ RGBl. I. 797., illetve 969. o.

lyek a kultúra közvetlen hordozóinak tekinthetők, tehát az irodalmat, sajtót, rádiót, színházat, zenét, képzőművészeteket és a filmet külön kamarák keretében, nyilvánjogi testületek formájában szervezték. Mindezek a kamarák együttesen ismét egy nyilvánjogi testületet képeznek, ez a „Birodalmi Kultúrkamara”, a német kultúrális élet átfogó legfőbb szerve.

Feladata az első végrehajtási rendelet szerint az, hogy „a kebelébe tartozó foglalkozási ágak képviselőinek összeműködése révén a birodalmi propagandaminiszter vezetése alatt a német kultúrát a nép és a Birodalom iránti felelősség szellemében előmozdítsa, a kultúrális foglalkozások gazdasági és szociális ügyeit szabályozza és a hozzátartozó csoportok ellentétes törekvéseit kiegyenlítsé”. Elnöke a propagandaminiszter, aki egyben a Kamara fölött az állami felügyeletet gyakorolja.

Az egyes kamarák a keretükbe tartozó foglalkozási ágak szakszövetségeiből tevődnek össze; az eddig fennálló valamennyi szövetséget bevonták az új nyilvánjogi szervezetbe. A Birodalmi Kultúrkamarában közvetlen személyi tagság nincs, csak korporatív tagság; közvetett tagság valamely kamarába való belépés útján áll elő. Erre vonatkozólag az első végrehajtási rendelet kimondja, hogy aki valamely „kultúrális jószág” előállításában, szellemi, vagy technikai feldolgozásában, terjesztésében, fenntartásában, elhelyezésében, vagy az elhelyezés közvetítésében közreműködik, az tagja kell, hogy legyen a tevékenysége szerint illetékes kamarának.

A kamarák hét elnöke együtt alkotja a „Birodalmi Kultúrális Tanácsot”, amely az elnöknek vélemény- és tanácsadással van segítségére. Azonkívül megalkották a „Birodalmi Kultúrális Szenátust”, amely a német kultúrális élet legelőkelőbb képviselője, és azokat a férfiakat foglalja magában, akik a nép és a kultúra érdekében különösen nagy szolgálatokat tettek.

A Birodalmi Kultúrkamara hatáskörének a gazdasági élet és egyéb képviselői, különösen az ipar- és kereskedelmi kamarák, kézműves kamarák és a kereskedelem szervezetének hatáskörétől való elhatárolása egy megállapodás révén jött létre, melyet a propagandaminiszter a birodalmi gazdasági miniszterrel kötött 1934. május 19-én. Főleg a kézműipar és az iparművészet szervezetének elhatárolása volt itt nagy fontosságú.

A „kultúrális jószág” fogalmának meghatározását az első végrehajtási rendeletben találjuk, mely szerint „kultúrális jószág”:

1. Minden művészeti alkotás, vagy teljesítmény, ha nyilvános célokat szolgál.

2. Minden más szellemi alkotás, vagy teljesítmény, ha nyomtatás, film, vagy rádió útján jut kifejezésre.

Mint e fogalmakból kitűnik, a Birodalmi Kultúrkamara az egyes kamarákon át valóban az egész német kultúrális életet a maga hatáskörébe vonja. Hogy az új szellem befolyása hathatósan érvényesülhessen, mind a Birodalmi Kultúrkamara, mind az egyes kamarák messzemenő jogosítványokkal vannak felruházva.

Így pl. az első végrehajtási rendelet 25. §-a szerint a körükbe tartozó vállalatok számára megszabhatják az üzemnyitás és üzembeszüntetés feltételeit, megtagadhatják a kamarákba való felvételt; s kizárhatják tagjaik sorából azt a vállalkozást, vagy személyt, amelyről, vagy akiről kitűnik, hogy nem bír azzal a képességgel, vagy megbízhatósággal, melyet hivatása megkövetel. Irodalom és művészet, színház és film, sajtó és rádió a nép lelkének megnyilvánulásai, érthető tehát az a féltő gond, amellyel az új rendszer távol igyekszik tartani e néplélektől mindent, ami nemzeti, erkölcsi, vagy szociális szempontból mételyt és fertőzést jelentene.

A Birodalmi Kultúrkamara korporatív tagként beletartozik az Arbeitsfront keretébe, melyen belül tehát a dolgozó nép összes elemei, testi és szellemi munkások együtt, karöltve munkálkodnak a nép szociális egységének kiépítésében és fenntartásában.

A Birodalmi Kultúrkamaráról szóló törvénnyel, illetve annak végrehajtásával kapcsolatban az eddig tárgyaltaakon kívül egész sereg kultúrjogi törvény és rendelet jelent meg, melyek egyes hivatási ágak számára szigorú előírásokat tartalmaznak és az államnak messzemenő beavatkozási lehetőséget biztosítanak.

Így az 1933. október 4-i szerkesztői törvény (RGBl. I. 713. o.) s a végrehajtására kiadott 1933. december 19-i rendelet (RGBl. I. 1085. o.), továbbá a sajtóbírósról szóló 1934. január 18-i törvény (RGBl. I. 40. o.) a szerkesztői hivatást különleges védelem alá helyezik s a hivatás gyakorlását meghatározott személyi, szakszerű és politikai követelményektől teszik függővé. A törvény kifejezetten kimondja, hogy az újságok és politikai folyóiratok tartalmának cikkei, hírek és képek útján való kialakítása nyilvános feladat, mely a hivatási jogok és köteleességek tekintetében államilag, törvény által kell, hogy szabályozva legyen. E nyilvános feladat teljesítői a szerkesztők.

Nem nevezheti magát szerkesztőnek és nem végezhet szerkesztői munkát az, aki a törvény szerint erre feljogosítva nincs s a szerkesztők hivatási lajstromába fel nincs véve. Míg korábban az újságírás szabad és csak az általános büntetőjogi korlátozásoknak alávetett tevékenység volt, addig ma a sajtóbíróságok felelősségre vonhatják és a hivatási lajstromból törölhetik a szerkesztőt, ha a szorosan meghatározott hivatási köteleességek valamelyikét megsérti.

A szerkesztőket a törvény a „Német Sajtó Birodalmi Szövetségébe” foglalja össze. Ez feladatait a propagandaminiszter felügyelete mellett látja el s jogállására nézve nyilvánjogi testület; mint szakszövetség, a Birodalmi Sajtókamara egyik tagozataként szerepel. Az itt vázolt hivatási rendi szervezés szükséges volt azért, mert a szerkesztő kultúrális és politikai tekintetben különösen felelősségteljes szerepet tölt be s ezért az állásával együttjáró s a néppel és állammal szemben fennálló köteleességeit a legnagyobb lelkiismeretességgel kell teljesítenie.

A sajtó mellett nagyfontosságú nyilvános kultúrális tényezők a színház és a film; természetes hát, hogy az új rendszer eze-

ket is befolyásolási körébe vonta. Az 1934. május 15-i színház-törvény (RGL. I. 411. o.) a kulturális feladatok teljesítése tekintetében minden színházat a birodalmi propagandaminiszter felügyelete alá helyez. Színházi üzem csak a miniszter engedélyével nyitható, aki egyben a játéktervre is irányadó befolyást gyakorol. Ha a vállalkozó, vagy a művészi vezetést ellátó személyek megbízhatatlanok, vagy egyéb szempontból kifogásolhatók, a miniszter megtagadja az engedélyt, valamely előírt követelmény később beálló hiánya esetén pedig beszünteti a színház működését. Az előadásokat a törvény szerint „a legjobb művészi és erkölcsi meggyőződés, s a nemzeti felelősség tudata” kell, hogy meghatározzák.

Az 1934. február 16-i filmtörvény (RGL. I. 95. o.) s az ezt bizonyos vonatkozásban megváltoztató 1934. december 13-i törvény (RGL. I. 1236. o.) új rendet hoztak be a filmjátzás terére is, melyet kulturális feladatok szolgálatába állítottak és egyben az állam politikai vezetésének alávetettek. A filmjátzás ellenőrzését egy ú. n. birodalmi filmdramatúrgra bízta, akinek valamennyi filmet be kell mutatni jóváhagyás végett, s akinek adatait a filmvállalkozók támogatása tekintetében a törvény pontosan meghatározza. Ugyancsak pontosan megszabja a törvény a bel- és külföldi filmek előadásrabocsátásának feltételeit. Az engedélyt az egész Birodalom területére a berlini hivatalos vizsgálószerv adja meg. Ha valamely film alkalmas volna arra, hogy az állam bárminemű érdekeit, vagy a közbiztonságot és rendet veszélyeztesse, a művészi érzületet sértse, vagy az erkölcsöket a Birodalom területén sehol előadásra ne kerülhessen. Egyébiránt az állami irányítás nem szorítkozik pusztán a negatív ellenőrzésre, hanem pozitíve is közreműködik a filmgyártás művészeti és technikai tökéletesítésében.

Meg kell itt még emlékeznünk néhány szervezetről, melyeket tágabb értelemben szintén a kulturális rendekhez kell sorolnunk. Ilyen mindenekelőtt az ügyvédek hivatási rendi szervezete, mely az „ügyvédi rendtartás megváltoztatásáról” szóló 1935. december 13-i törvény alapján 1936. február 21-én nyerte el mai formáját. Már ezt megelőzőleg felállították a Birodalmi Ügyvédi Kamarát, mely az új ügyvédi rendtartásnak megfelelően átalkított végleges szabályzatát 1936. szeptember 30-án kapta (Deutsche Justiz 1936., 39. füzet, 145. o.). Valamennyi, a német bíróságok mellett gyakorlatra bocsátott ügyvéd beletartozik ebbe a legfőbb önkormányzati szervezetbe, mely az ügyvédi rend egészét képviseli és különös fontosságú tevékenységet fejt ki a rendi utánpótlás kiképzése és nevelése terén. A birodalmi igazságügy-miniszter 1936. január 29-i rendelete kimerítően szabályozza a jelölti és próbaszolgálatot, valamint az ügyvédi gyakorlatra bocsátást, ugyancsak az ügyvédi becsületbíróságok előtti eljárást. A Birodalmi Ügyvédi Kamara, melynek élén az igazságügy-miniszter áll, nyilvánjogi testület s mint ilyen, jogképes, azaz résztvehet a jogi forgalomban és saját vagyona van. Vele szemben

a tartományi főtörvényszékek mellett szervezett ügyvédi kamarák nem jogképesek, hanem csak az élszervezet önállóan altagozatai. A rendi becsület védelmére (mely fogalom tulajdonképpen a hivatási kötelességek összességét rejti magában), valamennyi ügyvédi kamara mellett becsületbíróságot szerveztek; a Birodalmi Ügyvédi Kamara mellett becsületügyi törvényszék működik. Mint látható tehát, itt is teljesen az új rendszer szellemében fölépített önkormányzati szervezetet találunk. A szervezés vezérgondolatát az 1935. december 13-i törvény előszavában így fejezi ki: „Az ügyvéd hivatott és független tanácsadó és képviselő valamennyi jogi ügyben. Hivatása nem pusztán mesterség, hanem a jog szolgálata”.

Egy 1934. évi július 17-i rendelet a közjegyzők számára is az egész Birodalomra nézve egységes, nyilvánjogi képviselőket szervezett a Birodalmi Közjegyzői Kamarában. E Kamara a Birodalom összes közjegyzőinek hivatási rendi szervezete, s mint nyilvánjogi testület, az igazságügyminiszter legfőbb felügyelete alatt áll, aki 1934. november 14-én bocsátotta ki a Kamara szabályzatát. (Reichsanzeiger und preussischer Staatsanzeiger, 273. szám). Egy későbbi, 1937. február 13-án hozott törvény (Reichsgesetzblatt 1937. febr. 15.) aztán új alapokra helyezte a közjegyzői szervezetet. Eszerint az új közjegyzői rendtartás szerint ugyanis a közjegyzői és ügyvédi hivatás alapvetőleg el vannak különítve egymástól. A rendtartás részletesen szabályozza a közjegyzői kinevezést, a hivatali gyakorlatot, az utánpótlás kiképzését és a Birodalmi Közjegyzői Kamara szervezetét, melynek feladata az egész közjegyzői rend tekintélye és becsülete fölött őrködni. A közjegyzők a törvény szerint nyilvános hivatal hordozói, akik a közjegyzők és állam iránti teljes felelősség tudatában kell, hogy teljesítsék kötelességüket.

Az egész német jogászságot átfogó rendi szervezet az NSDAP. kezében kezdett kialakulni „Bund Nationalsozialistischer Deutscher Juristen” név alatt 1928-ban. Ezt a célt, t. i. az egész német jogászság egybefogását természetesen csak később, a mai rendszer aralomrajutásával érte el „N. S. Rechtswahrerbund” név alatt, melyet itt-ott „Deutsche Rechtsfront” megjelöléssel is illetnek. Ez a „Német Jogi Front”, mint egységes hivatási rendi szervezet magába foglalja mindazokat, akiknek feladata a jogalkotás, illetve jogalkalmazás az állam, az önkormányzat, vagy akár a gazdasági élet keretében. A „Német Jogi Front” két birodalmi csoportját alkotják a már említett ügyvédek és közjegyzők, s ugyanígy csak külön birodalmi csoportokba vannak szervezve a bírák és ügyészek, a közigazgatásban tevékeny jogászok, gazdasági jogászok, jogtanárok és végül a fiatal gyakorló jogászok.

A „Német Jogi Front” célja egyrészt az egyes jogász hivatások közötti harmonikus viszony kialakítása és ápolása, másrészt egy új jogásztípus kialakítása, amely nem szigeteli el magát hangsúlyozott osztályi elkülönültségben a néptől s ennek életétől, mint egykor tette, hanem ezzel együtt él, érez és gondolkodik, s ebből a néppel való kapcsolatból kiindulva formálja és alakítja

a nemzet jogi életét.¹ Az „N. S. Rechtswahrerbund“ egyébként mint „bejegyzett egyesület“, önálló jogi személyiséggel bír s a birodalmi kancellár 1935. március 29-i rendelete értelmében jogállását tekintve „a párthoz csatolt szövetség“.

A Német Jogi Front és az Arbeitsfront közti együttműködés biztosítása és egyes munkaterületeknek a két szervezet közötti elhatárolása céljából a két szervezet vezetői 1935. október 6-án megállapodást kötöttek, amely szerint rendi és szervezési tekintetben az ügyvédek, közjegyzők és hivatásukat önállóan gyakorló gazdasági jogászok az „N. S. Rechtswahrerbund“, míg a gazdasági életben tevékeny többi jogászok az Arbeitsfront hatáskörébe jutnak; ugyancsak az Arbeitsfront hatáskörébe tartoznak szociális és hivatási tekintetben mindazok a személyek, akik jogászok által vezetett vállalatoknál, üzemekben, vagy irodákban dolgoznak. A megállapodás értelmében a Német Jogi Front is képviselőt nyer a Birodalmi Gazdasági és Munkatanácsban, valamint az Arbeitsfront kerületi munkakamaráiban.

Az előbbiekhöz hasonlóan ugyancsak rendi alapon történt a német orvosi társadalom egységes szervezetbe való összefogása. A német orvosok már régóta arra törekedtek, hogy az orvosi hivatás, valamint az orvos szociális helyzete az egész Birodalomra nézve egységes szabályozást nyerjen. Az 1935. december 13-i orvosi rendtartás (RGBl. I. 1435. o.) az orvosi hivatást egészen új etikai alapokra helyezi; a törvény szerint: „Az orvos hivatása az egyes ember és az egész nép egészségének szolgálata. Az orvos törvény által szabályozott nyilvános feladatot lát el; az orvosi hivatás nem pusztán mesterség“. A törvény tehát kiemeli az orvost az eddigi, materiális szellemmel telített körből és a nyilvános felelősség légkörébe helyezi, ahol a köteleességek ellátását az állam az önkormányzati képviselővel karöltve szabályozza és ellenőrzi. A hivatási önkormányzat szolgál itt is az állam és a rend közötti viszony alapjául. Az állami egészségügyi igazgatást, mely a birodalmi belügyminiszter kezében van, hathatósan egészíti itt ki az orvosi rendi önkormányzat. A Birodalmi Orvosi Kamara az állami igazgatás tanácsadó szervévé válik s az egészségügyi politika alapos kerestülvitele céljából közvetlen befolyást nyer mind az egészségügyi törvényhozásra, mind az igazgatásra.

A Münchenben székelő Birodalmi Orvosi Kamara élén a Reichsärztführer áll, akit a birodalmi vezér és kancellár nevez ki és ment fel hivatalától. A Birodalmi Orvosi Kamarának alárendelt tagozatok az egyes orvosi kamarák, ezeknek viszont a kerületi orvosi egyesületek vannak alárendelve. A Birodalmi Orvosi Kamara rendelkezései valamennyi orvosra nézve kötelező erejűek, habár az egyes orvosok nem közvetlen tagjai a Birodalmi Orvosi Kamarának, hanem csak az illetékes kerületi orvosi egyesület kötelékébe tartoznak. Az orvosi kamarákon kívül a Birodalmi Orvosi Kamara kötelékébe tartozik a Betegsegélyző-orvosi Egyesület is, mint önálló nyilvánjogi testület, amely a betegsegélyzőorvosok összefoglaló szervezete, s amely a tagjai és a betegsegélyzőpénztárak közötti viszonyt szabályozza.

¹ L. Häberlein: Das Verhältnis von Staat und Wirtschaft, I. 257. oldal.

A Birodalmi Orvosi Kamara feladata mindenekelőtt az orvosi hivatási kötelességek lelkiismeretes teljesítése, az ú. n. „orvosi becsület“ fölött őrködni. Erre a célra minden orvosi kamara kebelében kerületi orvosi bíróságot szerveztek, a Birodalmi Orvosi Kamara mellett pedig egy az egész Birodalom területére illetékes „orvosi törvényszéket“. E bíróságok, mint rendi becsületbíróságok ítélkeznek azok fölött az orvosok fölött, akik a hivatási kötelességeket megsértették, vagy a Birodalmi Orvosi Kamara előírásait megszegték.

Teljesen az orvosi szervezet mintájára történt a gyógyszereszek és az állatorvosok egységes rendi szervezetben való összefogása.

A különböző technikai foglalkozási ágak képviselői sem maradhattak ki sokáig a német nép és gazdaság rendi szervezetéből. A szervezés ebben a vonatkozásban a párt (NSDAP) keretében következett be. 1937. április 25-án alapította meg az NSDAP technikai főhivatalának vezetője az „N. S. Bund Deutscher Techniker“-t, mint a német technikusok átfogó szervezetét, amelynek valamennyi eddigi technikus-szervezetet alárendeltek öt szakcsoport formájában. Egyidejűleg az „N. S. Bund Deutscher Techniker“ és az Arbeitsfront között egyezmény jött létre, amely szerint az NSBDT kötelékébe tartozó valamennyi szervezet tagjai egyben az Arbeitsfront tagságát is elnyerik s a saját technikus egyesületüknek fizetett járulékot az Arbeitsfrontnak fizetendő járulékba beszámítják.

A technikusok egységes szervezetbe való tömörítése különleges jelentőséggel bír ma, amikor a Német Birodalom politikai és gazdasági elszigeteltsége miatt a gazdasági önellátás politikáját kénytelen folytatni. Az ú. n. négyéves terv a Birodalom nyersanyagellátását, — amennyire csak lehetséges, függetlenné akarja tenni a külföldtől s e cél elérése a német technikai tudomány egész erejének latbavetését teszi szükségessé. Megfelelő szervezés révén sok kiváló erő tehető szabaddá és értékesíthető az egész nép jólétét szolgáló kísérleti feladatok megoldásában. Az NSDAP technikai főhivatala felelős a német technikai erők helyes felhasználásáért s ez határozza meg a technikai tudomány elé tűzött célokat. Az NSBDT a főhivatalnak van alárendelve és feladata a kitűzött célok eléréséhez szükséges tudományos munka végrehajtása. Az Arbeitsfront kebelében működő „technikai tudományok hivatala“ biztosítja a kapcsolatot és együttműködést az Arbeitsfront és a technikai szervezet között. Az alapvető kérdésekben való tanácsadás céljára tervbevették a „Birodalmi Technikai Tanács“ felállítását. Az említett technikai feladatkörön kívül az NSBDT-nek kell gondoskodnia a mérnöki utánpótlás megfelelő kiképzéséről s a mérnöknek népi és szociális szellemtől áthatott üzemzetővé való neveléséről is. A technika sem öncél ma már, hanem a nemzet érdekében végzett szolgálat s egyben fontos eszköz új munkalehetőségek teremtésére, továbbá az általános életszínvonal emelésére. Ezért elengedhetetlenül szükséges gondoskodni arról, hogy a technikus fokozottan szociális misszióját a társadalom keretében megfelelően betölthesse.

Meg kell végül itt emlékezni a tanerőknek és a hivatalnokoknak ugyancsak a párt keretében való rendi szervezéséről. Az „N. S. Lehrerbund“ valamennyi német tanerőnek az egész Birodalomra kiterjedő rendi szervezete, jogállását tekintve nyilvánjogi testület s mint „kapcsolt szövetség“, szoros viszonyban áll az NSDAP-vel. Feladata az állam ifjúságának a „közösségi élmény“, a bajtársiasság népi szellemében való neveléséről gondoskodni. Hét szakosztályra tagozódik: főiskolák, „magasabb iskolák“,¹ középiskolák, népiskolák, külön intézetek vakok, süketek, stb. számára, hivatási és szakiskolák, magániskolák és végül szociálpedagógiai intézetek.

A „Reichsbund der deutschen Beamten“ a Birodalom összes hivatalnokait foglalja magában s a párttal szemben az „N. S. Lehrerbund“-hoz hasonló helyzetet foglal el. Minthogy az új rendszer reformjainak sikere nem utolsó sorban az azokat végrehajtó állami apparátus megfelelő funkcionálásától függ, természetes, hogy a nemzeti szocialista kormány nagy gondot fordít magának a hivatalnoki karnak a reformok szellemével való telítésére. Minthogy az állam a mai német felfogás értelmében nem más, mint a nép politikai életformája, azért az állam szerve, a hivatalnok sem más végeredményben, mint a nép szolgája. Léte tehát távolról sem öncél, s ennek a tudata kell, hogy irányítsa minden cselekvésében. A „Reichsbund der deutschen Beamten“ feladata arról gondoskodni, hogy a hivatalnoki kart valóban ez a szellem hassa át, ami által ez a szervezet kétségkívül nagymértékben járul hozzá a közszolgálati teljesítmények erkölcsi és technikai színvonalának emeléséhez.

*

A német társadalom ismertetett rendi szervezeteire visszpillantva meg kell állapítanunk, hogy a szervezés alapelvei nagyjából mindenütt hasonlóak, s ha a szervezési formák itt-ott eltérő vonásokat is mutatnak, a cél mindenütt ugyanaz: valamely adott társadalmi rétegnek hivatási rend gyanánt a népi élet talajába való beágyazása, s az egyes rendek közötti bajtársias viszony kialakítása és biztosítása. Nem más ez, mint az ellentétek kiküszöbölése és a társadalom harmonikus, szellemi egységének létrehozása útján a népi erők összességének mozgósítása a nemzet elé tűzött gazdasági, kulturális és politikai célok elérésére. Ezek a célok valamennyien egyetlen nagy cél eredőjébe futnak s ez a nép megerősítése, életszínvonalának emelése és jövőjének biztosítása. Az ismertetett csoportok, szövetségek, rendek és egyéb szervezetek létjogosultságának egyesegyedül az a fokmérője, hogy mennyiben szolgálnak a nép javára. Mert, — mint Hitler vezér és kancellár 1937. január 30-i parlamenti beszédében kifejtette: „... a nép az első. Párt, állam, hadsereg, gazdaság, igazságszolgáltatás stb. másodlagos jelenségek, eszközök a nép fenntartásának céljára. Abban a mértékben helyesek és hasznosak, amely mértékben ennek a célnak megfelelnek“.

¹ Általában azoknak az intézeteknek a megjelölése, melyekben érettségi vizsga tehető.

V. FEJEZET.

Államgazdaság.

31. §. A német államgazdaság jellemzése.

Tárgyaltuk eddig a magángazdaság helyzetét a III. Birodalomban, vizsgáltuk azt a viszonyt, melyet az állam a magángazdasággal szemben, mint a gazdasági élet irányítója elfoglal. Ez az állami felügyelet, illetőleg állami vezetés nem szünteti meg a magángazdaság ebbeli jellegét, bár ez a magángazdaság már igen sok lényegesen eltérő vonást mutat fel a liberális rendszer magángazdaságával szemben. A köz, a gazdasági és népi élet egészének figyelembevételé, a közérdek minden körülmények között való feltétlen érvényesülése rajzolódik ki legjellemzőbb vonásként a magángazdaság arculatán.

A nemzeti szocialista kormány, mint azt a birodalmi kancellár 1933. március 23-án a parlamentben kifejtette, nem egy államilag szervezett gazdasági bürokráciának kerülő útján át igyekezik a német nép gazdasági érdekeit biztosítani, hanem a magánkezdeményezés lehető legnagyobb mértékben való előmozdítása és a magántulajdon elismerése által. A német szocializmus alapelveként vallja tehát, hogy a gazdasági élet egy, az államétól teljesen különböző szférába tartozik, ahol saját, önálló élettörvények érvényesülése mellett alakul ki. Az állam általában véve nem hordozója a gazdasági történésnek, hanem tiszteletben tartja és védi az egyéni tulajdont és az egyéni iniciatívát.

E mellett az alapvető, általános magatartás mellett azonban megköveteli a nemzeti szocializmus, hogy a gazdasági élet bizonyos területein, melyek az állam fennállása és biztonsága szempontjából különös jelentőséggel bírnak, az állam közvetlenül, saját maga fejtsen ki gazdasági tevékenységet szervei útján. A gazdasági élet egy részét így bevonja az állam a maga közvetlen igazgatásába; ezt a területét a gazdaságnak nevezzük államgazdaságnak.

Az államgazdaság azonban csak kis részét teszi ki az összgazdaságnak, épen azt a részét, melyet az államnak fontos politikai okok parancsszavára ki kell vennie a magángazdaság uralmi köréből, és saját kezelésébe kell vennie. Így bizonyos nagyfontosságú nyersanyagok kitermelését, melyek az egész gazdasági élet szempontjából döntő jelentőséggel bírnak, mint érc, szén, só, a saját maga számára köti le az állam. Emellett a gazdasági tevé-

kenységnek vannak olyan ágai, melyek az állami élet fennállását és nyugodt folyását veszélyeztethetnék, ha államellenes magán-gazdaságok hatalmi körébe jutnának, mint pl. vasút, posta, táv-író, rádió stb.

Az alapelv, amely az állami gazdaság kereteit megszabja, politikai természetű és Carl Schmitt meghatározása szerint „az ellenség és barát közötti különbség” által van meghatározva. Az állam kénytelen bizonyos gazdasági területeket kézbe tartani, hogy a kívülről való támadást elháríthassa és a belső rombolásnak elejét vegye. Valódi politikai hatalmi helyzetek ezek, melyeket az állam formálisan megszáll. Lehetséges, hogy az állam már régebben birtokában van ezeknek a gazdasági hadállásoknak, ez esetben a politikai szükségszerűség szabja meg, hogy milyen mértékben építi ki őket. Lehetséges azonban az is, hogy ezek a nagyfontosságú pozíciók magánkezekben vannak, s életkérdés az állam magának. Az állam előrelátó kell, hogy legyen, s a háborús gazdálkodás tapasztalatai világosan bizonyítják, mennyire fontos az egész állami és nemzeti lét szempontjából a gazdasági élet vitelének lehetősége. „Es gehört zur Aufgabe des totalen Staates, Staatswirtschaft ist das totale Heer des totalen Wirtschafts-

Elsősorban hadügyi természetű mérlegelések tehát azok, amelyek a gazdasági élet meghatározott metszeteiben az állami gazdálkodás bevezetését szükségessé teszik. Bizonyos nyersanyagok oly nagy jelentőséggel bírnak a hadianyaggyártás szempontjából, hogy az ország háború esetén való sikeres megvédelmezése csak azok termelése az állam kezében elő megfelelően, ha az illető anyagtól azonban más szempontok is figyelembe jönnek. A gazdasági élet egésze maga rendkívül fontos politikai tényezővé vált a legújabbkori fejlődés során, s az állam egysége és fennállása szempontjából rendkívüli jelentőséghez jutott. Marx nem alaptalanul melyeket a gazdasági élet jelenségeire épített fel, alapjaiban rész-már azóta e tanok téves volta, a bennük rejlő rengeteg ellentétközreműködése, mint rendkívül ügyes propaganda s a tömegek tudatlansága mellett is csak az teszi érthetővé, hogy a gazdasági sok vonatkozásában.) Ügyes szervezés mellett igen könnyen politikai eszközé lesz ma a gazdaság, ha oly módon épül fel, hogy néhány fontos hely közbeiktatásával egész területét át lehet látni.

A nemzeti szocialista állam, mely nem több, s nem kevesebb

¹L. Ernst Rudolf Huber: Der deutsche Sozialismus, 76. o.

akar lenni, mint egy hasznos és célszerű életforma a nép számára, természetesen gondoskodik arról, hogy a gazdasági élet e néhány irányító pozícióját birtokában tartsa s ezáltal a gazdasági életben rejlő hatalmas politikai erőt népboldogító törekvéseinek szolgálatába állítsa.

Az állam kezében lévő gazdasági jogosítványokat már régebben, mint a királyt illető előjogokat, regáléknak nevezték. A középkori Birodalom egymással küzdő politikai tényezői, a császár, tartományfejedelmek, városok és a többi rendek nagyon is a tudatában voltak a regálék nagy gazdasági és egyben politikai fontosságának s nem egy heves küzdelem folyt le köztük e regálék birtokáért.

Regálék alatt azonban ebben az időben nemcsak a gazdasági jogosítványokat értették, hanem az összes királyi és fejedelmi feljogosításokat is, megkülönböztetés nélkül. A bírói hatalom és adóztatási jog csakúgy regálék voltak, mint a bányajog, vagy egyéb gazdasági természetű jogosítványok. A királyi és fejedelmi feljogosítás maga sem volt más, mint ilyen jogosítványok összessége. Az államhatalom itt még nem egy mindent átfogó, abszolút hatalom, hanem pusztán ezekben az egyes jogosítványokban merül ki. Mindent átfogó államhatalomról először az abszolutizmus korának beköszöntével beszélhetünk. Az abszolút állam ezért az egész gazdasági közigazgatást a kezébe veszi. A porosz merkantilizmus, amelyet Fr. Schinkel különös megjelöléssel „porosz szocializmusnak” nevez, ebbe az átfogó gazdasági igazgatásba olvasztotta bele a régi regálékat.

A liberális állami berendezkedés, melynek elve a híres „laissez faire, laissez passer”, természetesen le kellett, hogy mondjon ezekről a regálékról. Ez az állam¹ feladatának tekintette ugyan a gazdasági élet védelmét, de anélkül, hogy gazdasági jogosítványokat a maga számára lefoglalt volna. Egyetlen ilyen gazdasági jogosítvány, amely az állam birtokában maradt, a porosz borostyánkő-regálé, míg az úgynevezett mediatizált fejedelmek bányajogosítványai nem esnek a regálék fogalma alá, mert ezek nem az állam, hanem az állam egyes alattvalóinak birtokában lévő privilégiumok. Az ezután következő korszakban, melynek fejlődésére legjellegzetesebben Bismarck egyénisége nyomja rá bélyegét, az állam ismét szükségesnek tartja gondoskodni arról, hogy megfelelő befolyással rendelkezzen a gazdasági életre s ennek következménye aztán a regálék felelevenítése. A vasutat, távirót, bankjegyek kiadását az állam a maga számára kötötte le és nyilvános szervek útján igazgatta. Ez az állam azonban óvakodott attól, hogy a gazdasági élet egészét a maga államkössé le, s csak ott iktatta be a gazdasági életbe a maga államszocialisztikus berendezéseit, ahol azt az állam érdeke feltétlenül megkövetelte és az illető gazdasági ág természeténél fogva lelést lehetővé tette. Semmi sem állt távolabb Bismarcktól, mint egy a gazdasági élet egészét átfogó államszocializmus gondolata és

¹ E fejtegetésekben állam alatt mindig a német állam értendő.

mégis igen nagy ellenállást kellett leküzdenie, ha az államérdek parancsszavának engedve, a gazdasági élet egyik-másik nagyfontosságú pontján az állam befolyását akarta biztosítani. Szociális természetű tervei közül nem egynek meghiusulását idézte elő az akkor uralkodó liberális ideológia.

A Bismarck utáni időben kitűnt, hogy más gazdasági ágak is, mint a bányászat, és elektromos energia előállítása is hasonló fontossággal bírnak az államra nézve, mint a már régebben állami kezelésben lévő posta, vasút, távíró stb. Az állam azonban belsőleg gyenge volt ahhoz, hogy ezeket a gazdasági ágakat is saját kezelésbe vegye, s hogy befolyását mégis valamiképpen biztosítsa, az államkapitalizmus eszközéhez folyamodott. Mint fiskus, mint magánjogi jogalany vállalkozásokba bocsátkozott s a gazdasági versenyben csakúgy résztvett, mint az egyes magángazdaságok. Megfeledkezett arról a régi igazságról, hogy az állam a letehetőnél jobb vállalkozó. A szervek ugyanis, melyek útján az állam a maga vállalkozói tevékenységét kifejti, sokkal inkább „alkotni“ akarnak, semmint magángazdasági értelemben „vállalkozni“. A vállalkozói haszon s a rentabilitás szempontjai vagy egyáltalán nem, vagy legalább is nem olyan súllyal esnek náluk a mérlegelés serpenyőjébe, mint a magánvállalkozónál, hiszen a vállalkozás sikere, vagy kudarca anyagilag nem érinti őket, míg a magánvállalkozásnál ugyanez a lét, vagy nemlét kérdésével egyenlő. Tévedés és súlyos túlzás volna ugyan azt állítani, hogy az állami szerv nem eléggé kötelességtudó és megfeledkezik az állami érdekekről vállalkozói tevékenysége közben, de ugyanolyan tévedés be nem látni, hogy a magángazdaságok versenyében egy természetes kiválogatódás folyamatán keresztülment és ezáltal bizonyos fürgeségre és rutinra szert tett magánvállalkozókkal szemben ugyanolyan feltételek között szükségképpen alul kell maradnia. Jellemző példaként szolgál erre a Hibernia bányatársaság esete. A porosz állam azzal a céllal, hogy döntő befolyást biztosítson magának a széntermelésre, meg akarta szerezni e nagyfontosságú westfáliai bányatársaság részvénytöbbségét. Fürstenberg Károly berlini bankár azonban, aki a társaságnál erősen érdekelt volt, megakadályozta ezt azért, hogy kivítte az alaptőke felemelését s ezzel az állam birtokában lévő részvénytömeg többségből kisebbséggé vált. Egy bizonyosság a sok közül arra, hogy az államnak nem ajánlatos a börzén küzdeni politikai, illetve gazdasági előnyökért, mert itt csak a rövidebbet húzza.

Nem változott a helyzet a weimari köztársaságban sem. Az állam itt is államkapitalista eszközökkel próbálkozott; társaságok részvénytöbbségét igyekezett a maga számára megszerezni. Emellett nem nagyon ügyelt arra, hogy a gazdasági élet egy-egy politikailag fontos pozíciójáról van-e szó, vagy sem. A befolyás, mellyel az állam e vállalatoknál rendelkezett, a legkülönbözőbb volt; néhol abszolút, másutt relatív részvénytöbbség volt a kezében; egyes vállalatoknál kisebbségben volt, másutt az összes részvényeket meg tudta szerezni. Ezek az érdekeltségek külsőleg ösz-

sze voltak bár fűzve két nagy társaság, a Viag (Vereinigte Industrieunternehmungen A. G.) és a Veba (Vereinigte Elektrizitäts- und Bergwerks- A. G.) keretében, de nem volt egy átfogó gondolat, mely belsőleg összekapcsolta és egységes irányban érvényesítette volna őket. Az állam egy sorban küzdött a többi részvényesekkel, s ha leszavazták, panaszjogával a rendes bíróságok előtti keresett igazságot. Egy ízben pl., mikor a Viag a Petschek-konzernhez tartozó „Ilse” barnaszénkitermelő részvénytársaság felügyelőbizottságában tagsági helyet követelt magának, s a részvénytöbbség birtokában lévő Petschek Ignác a kívánságot elutasította, a Viag (azaz a Birodalom) bírósághoz volt kénytelen fordulni keresetével az „Ilse” (azaz Petschek Ignác) ellen és csak kicsiben mult, hogy a pert el nem vesztette.¹

A másik oldalon viszont ugyanez az állam tűrte, hogy a gazdasági élet politikailag is fontos területein magánosok, és nem egyszer ellenséges befolyás alatt lévő magánosok tegyenek szert irányadó befolyásra. Ez történt a Reichsbahn és a Reichsbanknak úgynevezett „politikától való mentesítésénél”. Belső érdekkörök szöveteztek külső ellenségekkel, hogy az állam e két legfontosabb intézetét kivonják az állam hatalmi köréből s bel- és külföldi pénzügyi hatalmasságok befolyása alá helyezték. Az Entente nyomása alatt 1924-ben létrejött az ú. n. autonomiatörvény, amely a birodalmi kancellárt megfosztotta bankkancellári minőségétől és mind a Reichsbankot, mind a Reichsbahnt önállósággal ruházta fel. Ezzel Bismarck államszocializmusának legfontosabb eredménye ment veszendőbe, a német birodalmi bank és vasút pedig hosszú időre külföldi részvényesek befolyása alá került. Hasonlóképen történt más, politikai fontossággal bíró területeken is. A Reichstag pl. hozott egy törvényt az elektromos ipar szocializálásáról, a birodalmi gazdasági miniszter azonban közelállott ehhez az iparhoz és a törvényt nem hajtotta végre. A vasiparba történt tervgazdasági beavatkozások eredményét szabotázs hiúsította meg. A bankéletre, a hajózásra és az acéliparra hasonlóképen nem gyakorolhatott befolyást az állam, mert a pénzügyi hatalmasságok a gazdasági szabadságot hirdették és államszocializmusnak bélyegezték az állam minden aktusát, mely érdekkörükbe bármiképen is beavatkozást jelentett volna. Amikor aztán ezek a nagyvállalatok a tönk szélére kerültek, s szanálásra szorultak, akkor közérdekű fontosságukra való hivatkozással az államtól követeltek segítséget. Szanálás után aztán újult erővel dicsőítették a vállalkozói szabadságot és felháborodva utasítottak vissza minden beavatkozási kísérletet. A következő krízisnél újból ismétlődött a komédia. A weimari állam nem úzött tehát tervszerű és erélyes gazdasági politikát, amely megfelelő eredményeket hozhatott volna, próbálkozásai pedig egy tervszerűtlen államszocializmus és egy nagy veszteségekkel járó államkapitalizmus zsákutcájába futottak.

¹ L. Hövel: Wirtschaftspolitik, 152 o.

Az államgazdaság fejlődésének vizsgálata során eljutottunk a legújabb időkig, amikor a nemzeti szocializmus igyekszik a maga képre formálni népet, társadalmat és államot. Ez, mint az előző, a gazdasági önkormányzatról szóló fejtegetésekből kitűnik, józan meg gondolással és erős kézzel lát hozzá, hogy a szilárd társadalmi és állami élet alapjául szolgáló gazdasági élet egységes rendjét megvalósítsa. E törekvésében óvakodik attól, hogy a gazdasági élet szabad folyását károsan befolyásolja, illetőleg gátolja.

Hogy mennyire tudatában van ez az állam a vállalkozói szabadság, az egyéni iniciativa döntő fontosságának, arra például szolgál az új — 1935. január 30-i — községi törvénynek a községek gazdasági tevékenységét korlátozó rendelkezése. E törvény ugyanis 67-ik szakaszában (R.GBl. I. 49. o.) kimondja, hogy valamely község csak abban az esetben létesíthet, vagy bővíthet ki gazdasági vállalkozást, ha:

- „1. közérdek kívánja a vállalat létesítését,
2. a vállalat neme és terjedelme megfelelő viszonyban áll a község teljesítőképességéhez és a szükséglet előrelátható nagyságához,
3. más (t. i. magánvállalat) a közérdeket nem elégítheti ki, vagy nem elégítheti ki jobban és gazdaságosabban”.

Mint a törvényhez kiadott hivatalos indokolás kifejti, (1. Deutscher Reichsanzeiger und Preussischer Staatsanzeiger, 1935. január 30-i szám), a községek elsősorban a nyilvános igazgatás hordozói s gazdaságilag csak kivételesen és csak abban az esetben tevékenykedhetnek, ha ezt, — mint pl. a közlelémezési üzemek esetében — általános érdek megköveteli. Nem terjedhet ki azonban a községi gazdálkodás olyan területekre, melyek természetüknél fogva a magángazdaság körébe esnek. Világos ebből is, mennyire nem híve elvileg a német nemzeti szocializmus az államszocializmusnak. Ott azonban, ahol a gazdasági tényezők szabad működése a népi élet érdekeit veszélyeztetné, azonnal közbelép a maga iránytszabó normáival.

Az ennek megfelelő rugalmas szervezési formát a gazdasági önkormányzatban találta meg, amelynek kiépítéséről már az előbbiekben szó volt. Ott aztán, ahol az állam érdekei és biztonsága a közvetlen állami kéz gazdálkodását követelik meg, természetesen nem elégzik meg a magángazdaság pusztá ellenőrzésével, hanem az illető gazdasági pozíciót teljesen kiemeli a magángazdaság hatalmi köréből és a maga közvetlen kezelésébe veszi. Az összegazdaságnak aránylag csak kis részére terjed ki ez a közvetlen állami igazgatás, pusztán az állam épségének és hatalmának szempontjából közvetlen fontossággal bíró gazdasági helyzetekre, itt azonban kizárólagos érvényt szerez az állam akaratának. Nagy szakadék választja el tehát a nemzeti szocialista állam gazdaságpolitikáját a weimari államétól; az ottani rend- és célnélküli államkapitalizmus megszűnik és egy céltudatos államszocializmusnak ad helyet, mely monopóliumhelyzeteket biztosít magának és ezeket nyilvános intézetek útján kezeli.

A nyilvánjogi intézet a legmegfelelőbb forma az államgazdaság számára. Nyilvánjogi intézetben a legújabb német irodalom azt a berendezkedést érti, amely az állami közigazgatásnak, a pártnak, vagy az önkormányzati testületeknek van alárendelve, szervezetileg önálló és nyilvános használatra szolgál. Az intézetnek nincsenek önálló feladatai, akaratilag teljesen a föléje rendelt állami- párt-, vagy önkormányzati közigazgatástól függ. Az autonómia ellentétben áll az intézet lényegével. A nyilvánjogi intézet kétféle lehet aszerint, hogy fel van-e ruházva magánjogi jogképességgel, vagy sem. Magánjogi jogképességgel nem bíró intézet formájában van szervezve pl. a Reichspost. Ezzel szemben a Reichsbank, Reichsbahn és a takarékpénztárak magánjogi jogképességgel bíró intézetek, jogi személyek. Magánjogi szempontból tehát függetlenek, önálló vagyonekezeléssel bírnak, (a községi takarékpénztárak vagyontól elkülönítették a község vagyontól, hogy a takarékpénztárt ne terheljék a község adósságai), mindamelllett azonban az akaratképzés ezeknél az intézeteknél is a fölöttük álló közigazgatásnál van. Az intézet tehát nem használhatja fel monopolhelyzetét arra, hogy önálló politikai tényezőként szembehelyezkedjék az állammal, hanem épen ellenkezőleg arra szolgál, hogy az állam és a nemzet fennállása szempontjából nagyfontosságú gazdasági területeken az állami akarat feltétlen érvényesülését biztosítsa.

Az állam ugyan megteheti azt is, hogy a számára fontos gazdasági ágat közvetlenül az állami közigazgatás keretén belül, mint állami üzemet igazgassa. A német posta és vasút eredetileg ilyen állami üzem formájában alakult ki. Technikai okok szólnak azonban amellet, hogy előnyösebb egy szervezetileg önálló, jogi személyiséggel bíró intézetet beiktatni, mint az a Reichsbanknál kezdettől fogva történt. Később a Reichsbahn is intézetté alakult s a posta is szervezeti önállóságot nyert, bár önálló jogi személyiséggel ma sem bír. Tiszta állami üzemként mindmáig a pálinkamonopolium igazgatása maradt meg.

Nem állítható azonban, hogy a német nemzeti szocialista állam minden, az állami élet szempontjából fontos gazdasági ágban ugyanazzal az erélyes következetességgel biztosította volna a maga befolyását, s az intézeti forma nyílt beállításával gondoskodott volna a maga akaratának állandó érvényesüléséről. Vannak ugyan olyan vállalkozási ágak, ahol, mint pl. a „Deutsche Lufthansa”-nál, kül- és forgalmi politikai szempontok miatt előnyösebb a magánjogi társasági, mint az intézeti forma, de már a rádiótársaságoknál a magánjogi forma nem épen egyeztethető össze a rádió nagy politikai fontosságával. Ugyancsak magánjogi formában szerepelnek a Rentenbank és a Gelddiskontbank. Ezeknél a berendezkedéseknél a magánjogi forma elfedi, elfátyolozza az illető berendezkedés nyilvános feladataiból folyó nyilvánjogi jelleget. Nemrégben a Saar mentén fekvő és az állam birtokában lévő bányaműveket szervezték ilyen magánjogi, éspedig részvénytársasági formában. A részvények természetesen mind a Birodalom birtokában vannak, és a közgyűlésen a szavazati jogot fele-

részben a közlekedési miniszter, felerészben a gazdasági miniszter gyakorolja. Mint E. R. Huber mondja: mindez arra jó, hogy a közgyűlési határozatokat hitelesítő közjegyző busás illetekeket vágjon zsebre.

Sok esetben kétséges lehet, hogy egyik, vagy másik gazdasági funkció tényleg oly fontossággal bír-e, hogy a közvetlen állami gazdaságba való bekapcsolása elkerülhetetlenül szükséges. Technikai haladás és politikai átalakulások egyik napról a másikra döntő fontosságot kölcsönözhetnek valamely gazdasági ágának, mely eddig meglehetősen jelentéktelen szerepet játszott s ezzel beáll az illető gazdasági ág állami kezelésbe vételének szükségessége. Vannak azonban olyan gazdasági ágak, melyek minden körülmények között elvitathatatlanul fontosak az államra nézve, s melyek ezért mindenütt állami kézben vannak. Ezek a vasút, posta, távíró és a bankjegykibocsátás. A vasút és a Birodalmi Bank tekintetében különösen nehéz helyzet volt az, amit a mai kormányzat hivatalbalépésekor talált. Az állam e két legfontosabb intézete idegen részvényesek, külföldi tőke befolyása, sőt irányítása alatt volt, amely körülmény létérdekében sértette a német államot. Más helyen már utaltunk az 1924 évi autonómiatörvényre, mely a Reichsbankot függetlenítette az államtól; a nemzeti szocialista kormánynak természetesen első dolga volt, hogy az e téren fennálló tarthatatlan állapotoknak véget vessen. Az 1933. október 27-i törvény ismét az állam felségjoga alá helyezi a Birodalmi Bankot, megszünteti a tanács intézményét e bank kebelében s amellet kimondja, hogy a bank elnökét és az igazgatóság tagjait a birodalmi elnök helyezi a bank élére, illetve nevezi ki. Ezzel a törvény kiküszöbölt minden idegen befolyást, mely eddig a Birodalmi Bank működésében érvényre jutott. Másrészt viszont a bank tevékenységi köre is lényegesen bővült, amióta az 1932. május 23-i rendelet reáruházta az állami devizamonopolium kezelését. Ettől az időtől kezdve csak a Birodalmi Bank engedélyével és közvetítésével lehet külföldi fizetőeszközöket és követeléseket venni és eladni. Hogy ez mily nagyjelentőségű, azt könnyen beláthatjuk, ha meggondoljuk, hogy a külkereskedelmi politika összes irányvonala a devizagazdálkodás fókuszában találkoznak. Épen ebből az utóbbi okból kifolyólag a Birodalmi Bank ezirányú tevékenysége messzemenően alá van vetve a gazdasági miniszter irányításának. A szerv, amely útján a gazdasági miniszter ezt az ellenőrző és irányító tevékenységet kifejti, az 1933. december 18-án létrehozott „Reichsstelle für Devisenbewirtschaftung”. Nem kis jelentőséggel bíró feladat volt ezek után a Reichsbank és a Reichsbahn külföldi kézben lévő részvényeinek visszavásárlása; az eddig lefolyt idő alatt azonban ez is megtörtént, s Hitler kancellár az 1937. év elején tartott nagy parlamenti beszámolójában jelenthette, hogy a Reichsbahn és a Reichsbank ismét a német nép kizárólagos tulajdonát képezik.

Hogy a Birodalmi Bank, posta, vasút, távírón kívül mely gazdasági vállalkozások azok, melyeknek közvetlen állami kezelésbe vételét az állami érdek megköveteli, azt a földrajzi fekvés,

egyéb természeti adottságok, s a változó kül- és belpolitikai tényezők esetről-esetre szabják meg. A kormány feladata a számbajövő tényezők figyelembevételével mindazokat a gazdasági pozíciókat állami kézbe venni, melyeknek állami kezelését az említett központi mérlegelés eredménye szükségesnek tünteti fel. Így a rádió, mely a mai rendszert megelőző években minden állami ellenőrzéstől ment volt, a nemzeti szocialista korszak bekövetkeztével az újonnan felállított propagandaminisztérium irányítása alá került. A nemzeti szocialista propaganda nem egy értékes eredményt köszönhet a rádió igénybevételének, — mint dr. Goebels propagandaminiszter („Vom Kaiserhof zur Reichskanzlei“ c. könyvében) mondja: „A marxista rendszer nem is sejtette, hogy a rádióban mily hallatlanul hatásos propagandaeszközt hagy kihasználatlanul“.

Az 1933. október 4-i sajtótörvény az egész sajtót központi ellenőrzés alá helyezi, „a sajtó nem privát ügy többé, hanem nyilvános feladat, melyet az állammal szemben való felelősség mellett kell teljesíteni.“

A repülésügy terén a Luftfahrtsministerium biztosítja az állam irányítását. Az új autótutak létesítésére „Reichsautobahnen“ néven vállalat létesült, amely szintén közvetlen állami irányítás alatt áll; a Birodalmi Vasúttársaság és az útügyi főfelügyelő vezetése mellett épül itt a világ egyik legmodernebb autótúthálózata.

A mezőgazdaságban is találkozunk a közvetlen állami gazdálkodással, ott ahol a népesség élelmicikkkel való ellátását kell minden körülmények között biztosítani. Gabona, tej, tojás, zsiradék, olaj és sajt azok a cikkek, melyeket az állam kivesz a magángazdasági értékesítés köréből; ezeket a termékeket csak az erre a célra alkotott nyilvános intézetek útján lehet forgalombahozni. Az állam számára ezzel biztosítva van az említett fontos élelmickek gyártásának ellenőrzése és irányítása.

Az állam számára különös fontossággal bíró gazdasági ágak még az elektromosipar és a hitelgazdaság. Az elektromosság egyre szélesebbkörű alkalmazást nyer a gazdasági életben; a mai modern élet el sem képzelhető elektromos áram és elektromos berendezések nélkül. Az elektromos áram szolgáltatásában beálló zavarok mérhetetlen károkat okozhatnak az egész gazdasági élet terén, s ha hozzávesszük, hogy egy esetleges háború esetén a technikai berendezésekben való hátramaradottság már eleve a végső vereség föltételeit hordja magában, úgy belátjuk, hogy az elektromos energiát szolgáltató nagy centráléknak föltétlenül állami kézben kell lenniök. Ezen a téren azonban még sok tennivaló van hátra ahhoz, hogy egységes és általános állami irányításról, illetve kezeléssel beszélhessünk. Az elektromos műveknek nagy része állami kézben van ugyan, s az e téren fennálló magánvállalatoknál is nagy mértékben szerepel a nyilvános érdekelttség, hiányzik azonban egy állami szerv, melynek kezébe a Birodalom, a tartományok és városok birtokában lévő egyes elektromos erıművek egységes kezelése, vagy legalább is felügyelete és irányítása volna

letéve. Ugyanez a helyzet a szénbányászat, az acélgyártás és a kémiai ipar terén. A vállalatoknak egész sora van itt is a Birodalom, illetőleg Poroszország kezében, s ezeknek egy részét a már előbb említett Viag és Veba foglalják össze nagyobb egységekké, szükséges volna azonban mindezekből a vállalatokból a magánérdekeltséget teljesen kikapcsolni és valamennyi állami tulajdonban lévő vállalatot egységes kezelésbe venni.

Mindezekon kívül a hitelgazdaság még az a gazdasági ág, amelyben az államnak a maga döntő befolyását biztosítania kell. Ami az elektromos áram, benzin, szén, egyszóval a hajtóerő a technikai berendezkedések számára, az a hitel a közgazdaság egésze szempontjából. Helytelen hitelpolitika tönkretelheti egy ország gazdaságát, viszont egészséges hitelpolitika föltétele minden gazdasági föllandulásnak. Hatásos és a gazdaság egészére nézve hasznos hitelpolitikát azonban csak akkor űzhet az állam, ha a hitelpolitika egységesen történik, egy szerv kezébe van letéve. Az állami bankokon kívül a magánbankok hitelkezelése is sok oldalról a Birodalom, a tartományok és egyéb nyilvános tényezők befolyása alatt áll, de itt is szükség volna a már említett egységesítésre, ami lassan és fokozatosan ugyan, de előbb-utóbb mégis csak bekövetkezik.

Mint látható, az állam politikai léte szempontjából fontos gazdasági ágak már ma messzemenően nyilvános kézben vannak. „Szükséges ezt a befolyást az államgazdaság zárt rendszerévé kiépíteni, mert csak így állítható elő az egységes vezetés és irányítás, amely elengedhetetlen, ha az államgazdaság politikai értelmének teljes megvalósításáról van szó. Létkérdés az új állam számára, hogy azokban a körökben, amelyekben szükséges, a gazdaságot egyedül, föltétlenül és közvetlenül irányítani tudja. A totális államban az egész gazdaságnak nyilvános, politikai jellege van, de mint közösségi gazdaság, a gazdasági önkormányzat széles körben a gazdálkodó nép kezében hagyható. Teljességét és megkoronázását azonban akkor éri el a totális állam és vele együtt a német szocializmus, ha a hatalom, és a nemzet léte szempontjából döntő fontosságú gazdasági ágak igazgatását regálékká emeli és nyilvános intézetek kezébe adja.”¹

¹ L. E. R. Huber: Die Gestalt des deutschen Sozialismus, 85. o.

Irodalom:

- Barth Eberhard: Wesen und Aufgaben der Organisation der gewerblichen Wirtschaft 1939.
- Beumelburg Werner: Arbeit ist Zukunft 1935.
- Blankenburg P.—Dreyer M.: Nationalsozialistischer Wirtschaftsaufbau und seine Grundlagen, Berlin, 1934.
- Bartolotto Guido: Faschismus und Nation 1932.
- Böhm M. H.: Das eigenständige Volk 1932.
- Braeutigam Harald: Wirtschaftssystem des Nationalsozialismus 1956.
- Brauweiler Heinz: Berufsstand und Staat 1925.
- Brauweiler Heinz: Sozialverwaltung 1936.
- Bruck Moeller van den: Das dritte Reich, Hamburg, 1951.
- Bülow Friedrich: Der deutsche Ständestaat 1934.
- Clauss W.: Der Bauer im Umbruch der Zeit, Berlin, 1936.
- Graemer Rudolf: Der Kampf um die Volksordnung 1935.
- Darré Walter: Neuadel aus Blut und Boden 1939.
- Dacher W.: Der deutsche Arbeitsdienst 1937.
- Düssel Carl: Berufsständische Verfassungspolitik 1935.
- Feder Gottfried: Kampf gegen die Hochfinanz 1934.
- Forsthoff Ernst: Die öffentliche Körperschaft im Bundesstaat 1951.
- Fraundorfer M.: Der ständische Gedanke im Nationalsozialismus 1935.
- Freyer Hans: Herrschaft und Planung, Hamburg 1935.
- Göppert Heinrich: Staat und Wirtschaft, Tübingen, 1924.
- Hüller Adolf: Mein Kampf, München, 1935.
- Hövel Paul: Grundfragen deutscher Wirtschaftspolitik, Berlin, 1935.
- Huber Ernst Rudolf: Wirtschaftsverwaltungsrecht, Tübingen, 1932.
- Huber Ernst Rudolf: Das deutsche Reich als Wirtschaftsstaat, 1931.
- Huber Ernst Rudolf: Die Gestalt des deutschen Sozialismus, Hamburg, 1934.
- Huber Ernst Rudolf: Verfassung, Hamburg, 1937.
- Jellinek Walter: Verwaltungsrecht, Berlin, 1929.
- Larenz Karl: Rechts- und Staatsphilosophie der Gegenwart, 1935.
- Leers Johann v.: Der Weg des deutschen Bauern von der Frühzeit bis zur Gegenwart, Leipzig, 1935.
- Ley Robert: Durchbruch der sozialen Ehre, München, 1939.
- Maunz Th.: Neue Grundlagen des Verwaltungsrechts, Hamburg, 1934.
- Merkel Hans: Nationalsozialistische Wirtschaftsgestaltung, Stuttgart und Berlin, 1936.
- Moellendorf Richard v.: Konservativer Sozialismus 1932.
- Münch Kurt: Wirtschaftliche Selbstverwaltung, Hamburg, 1936.
- Niederer Werner: Der Ständestaat des Faschismus, 1932.
- Pietzsch Albert: Die Organisation der gewerblichen Wirtschaft, 1938.
- Reischle H.: Die deutsche Ernährungswirtschaft, 1935.
- Schinkel Friedrich: Preussischer Sozialismus, 1934.
- Schmitt Carl: Der Hüter der Verfassung, Tübingen, 1934.
- Schmitt Carl: Staat, Bewegung, Volk, Hamburg, 1935.
- Selzner C.: Die deutsche Arbeitsfront, Berlin 1935.
- Sombart Werner: Die drei Nationalökonomien, 1930.
- Sombart Werner: Deutscher Sozialismus, 1934.
- Sombart Werner: Die Zukunft des Kapitalismus, 1937.
- Spann Othmar: Der wahre Staat, Jena, 1931.
- Spengler Oswald: Jahre der Entscheidung, 1935.
- Tatarin-Tarnheyden E.: Die Berufsstände, 1922.
- Tatarin-Tarnheyden E.: Berufsverbände und Wirtschaftsdemokratie, 1930.
- Teschemacher Hermann: Handbuch des Aufbaus der gewerblichen Wirtschaft, Leipzig, 1936.
- Winnig August: Vom Proletariat zum Arbeitertum, 1930.
- Zee—Heräus—Fritz Homann: Das Handwerk und seine Verfassung, 1937.